

Marja L Tuominen

Mie elän tätä Lappia

- kirjailija Annikki Kariniemen luontosuhde

Akateeminen väitöskirja,
joka Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan suostumuksella
esitetään julkisesti tarkastettavaksi Lapin yliopiston luentosalissa 3
marraskuun 8. päivänä 2013 klo 12

LUP LAPLAND UNIVERSITY PRESS
LAPIN YLIOPISTOKUSTANNUS

Lapin yliopisto
kasvatustieteiden tiedekunta

© Marja Tuominen

Kansi: Kaisu Määttä /Mediakyyhky

Kannen valokuvat:
Lasse Tuominen (värikuva)
Marja Vuorelainen (mv-kuva)

Taitto: Kaisu Määttä /Mediakyyhky

Myynti:
Lapin yliopistokustannus
PL 8123
96101 Rovaniemi
puh. +358 40 821 4242
fax +358 16 362 932
julkaisu@ulapland.fi
www.ulapland.fi /lup

Lapin yliopistopaino, Rovaniemi 2013

ISBN 978-952-484-672-1 (nid.)
ISSN 0788-7604

ISBN 978-952-484-673-8 (PDF)
ISSN 1796-6310

Tiivistelmä

Marja L. Tuominen

Mie elän tätä Lappia – kirjailija Annikki Kariniemen luontosuhde

Rovaniemi: Lapin yliopisto 2013

Acta Universitatis Lapponiensis 264

Väitöskirja: Lapin yliopisto

ISSN 0788-7604

ISBN 978-952-484-672-1

Tänä vuonna tulee kuluneeksi sata vuotta kirjailija Annikki Kariniemen syntymästä (24.7.1913). Kariniemi oli Lapin ensimmäisiä naiskirjailijoita ja Suomen ensimmäinen naispuolinen eräkirjailija. Hänen tuotantonsa käsittää yli kolmekymmentä teosta, näytelmiä, runoja ja lehtiartikkeleita. Sen lisäksi hän oli suosittu juhlapuhuja ja luennoitsija.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvata kirjailija Annikki Kariniemen elämänkulku sekä hänen luontosuhteensa ja sen kehitys.

Tutkimus on monitieteinen ja -menetelmäinen. Siinä käytettiin hyväksi mikrohistoriallista lähestymistapaa sekä narratiivista omaelämäkertatutkimusta. Kariniemen elämäntulkua tarkasteltiin merkittävien elämäkerrallisten käännekohtien (Denzinin epifani) kautta.

Annikki Kariniemen luontosuhde-narratiivin muutosta tarkasteltiin hänen omaelämäkerrallisten kertomustensa valossa kolmena aikakautena: lapsuudessa, eräkirjailijavaiheessa ja radikalismien aikana. Tässä tarkastelussa käytettiin hyväksi ympäristökasvatuksen Palmerin mallin mukaista jakoa kognitiiviseen, affektiiviseen ja konatiiviseen ulottuvuuteen. Sen mukaan ympäristökasvatuksen onnistuminen edellyttää kaikkien kolmen ulottuvuuden huomioon ottamista samanaikaisesti.

Tutkimuksen perusteella Kariniemen luontosuhteen taustalta löytyi monia onnistuneen ympäristökasvatuksen elementtejä: lapsuuden varhaiset, myönteiset luontokokemukset, merkityksellisten henkilöitten luontoharrastus, koulussa opettajien herättämä kiinnostus luontoa kohtaan ja luonnon henkilökohtainen merkitys ihmiselle.

Kariniemen ympäristöherääminen tapahtui vähitellen jo 1950-luvulta alkaen. Kirjailija ilmaisi huolensa Kemijoen patoamisen aiheuttamasta lohen sukupuutosta. Myöhemmin hän kiinnitti huomiota metsien avohakkuisiin, luonnon saastumiseen ja jokien patoamiseen. Luonnonsuojelujatteluun ohessa näkyi myös yhteiskunnallisten asenteitten muuttuminen, johon vaikuttavat 1960–1970 -lukujen radikaalit liikkeet. Kirjailija alkoi osallistua aikakauden yhteiskunnalliseen keskusteluun, missä hän puolusti Lapin luontoa ja kulttuuria. Elämänsä viimeisinä vuosina hän oli aktiivisesti mukana lappilaisessa ympäristöliikkeessä.

Tämä tutkimus nostaa esille kirjailija Annikki Kariniemen luonnonsuojelijana. Tutkimuksessa tarkastellaan luontosuhdetta monitieteisenä käsitteenä. Luontosuhde nähdään elämäntieteisenä prosessina, johon vaikuttavat monet tekijät. Keskustelussa siitä, kenellä on oikeus määrittellä luonto, tullaan luontosuhteen yhteiskunnalliselle sektorille, johon liittyy myös toisilleen vastakkaisia intressejä.

Asiasanat: Annikki Kariniemi; elämäkerta; mikrohistoria; luontosuhde; ympäristönsuojelu; luonnonsuojelu; ympäristötietoisuus; Palmerin malli.

Abstract

Marja L. Tuominen

“I live this Lapland” – Author Annikki Kariniemi’s relationship with nature

Rovaniemi: University of Lapland 2013

Acta Universitatis Lapponiensis 264

Doctoral Thesis: University of Lapland

ISSN 0788-7604

ISBN 978-952-484-672-1

This year is the one-hundred-year anniversary of author Annikki Kariniemi’s birthday (b. July 24, 1913). Kariniemi was one of the first women authors of Lapland and the first woman in the field of hunting literature in Finland. Her body of work includes over thirty books, plays, poems, and journal articles. In addition, she was a popular speech giver and lecturer.

The purpose of this study is to describe author Annikki Kariniemi’s course of life and her relationship with nature, and the development of this relationship.

The research is interdisciplinary and uses multiple methods. The research approach is micro-historical and narrative-autobiographical. Kariniemi’s course of life was analyzed through the significant autobiographical turning points (Denzin’s epiphanies).

The development of Annikki Kariniemi’s relationship with the nature is discussed in the context of three autobiographical books covering three periods in her life: childhood, time as an author of hunting literature, and radicalism. This analysis leaned on Palmer’s division of cognitive, affective, and conative dimensions was employed. According to this model, successful environmental education requires the simultaneity of all these dimensions.

The study showed that Kariniemi’s relationship with nature was based on many factors of successful environmental education: positive early childhood experiences with nature, nature-oriented hobbies of significant others, personal interest toward the nature ignited by school teachers, and personal connection with nature.

Kariniemi’s environmental awakening started gradually beginning in the 1950s. The author expressed her concern over the extinction of lax as the result of damming of the Kemijoki River. Later on, she paid attention to clearfelling, nature pollution, and damming. Societal attitudes changed in tandem with environmental awakening, influenced by the radical movements of the 1960s and 1970s. The author participated in the contemporary societal discussion defending the nature and culture of Lapland. During her final years, Kariniemi was an activist in a northern-Finnish environmental movement.

This study introduces Annikki Kariniemi as a conservationist. The study contributes a multidisciplinary analysis of the relationship with nature. The relationship is seen as a life-long process influenced by several factors. When discussing who has the right to define nature, the relationship with nature has a societal level that includes conflicting interests.

Key words: Annikki Kariniemi; biography; microhistory; relationship with the nature; environmental protection; nature protection; environmental awareness; Palmer’s model.

Esipuhe

Väitöskirjani takana on pitkä monien sattumien ketju. Vuonna 1999 perustettu Annikki Kariniemi -kirjallisuusseura asetti tavoitteekseen tehdä Kariniemestä kertovan videon. Hanke eteni monien vaiheitten kautta niin, että keväällä 2010 esittelin Annikki Kariniemestä kertovan dokumenttielokuvan käsikirjoitusta lehdistölle. Professori Kaarina Määttä luki lehtijutun ja otti yhteyttä innostaen minua ryhtymään väitöskirjan tekoon Annikki Kariniemestä. Muutaman kuukauden harkinnan jälkeen tartuin haasteeseen. Otin yhteyttä tutkija Riitta Kontioon, joka on kirjoittanut ansiokkaita artikkeleita kirjailija Annikki Kariniemestä. Riitan kannustus oli tärkeä voimainlähde aloittaessani tutkimustyön.

Jo elokuvakäsikirjoituksen teko oli avannut näköaloja Annikki Kariniemen maailmaan. Tapasin tuona aikana hänen ystäviään, aikalaisiaan ja sukulaisia. Kuva muuttui koko ajan monisävyisemmäksi ja syvällisemmäksi. Kariniemen värikkyyden ja rehevyyden takaa paljastui myös herkkyyttä ja yksinäisyyden aiheuttamaa pelkoa. Annoin elokuvakäsikirjoitukselle nimen *Annikki Kariniemi – Lapin kapinallinen kirjailija*. Elokuva ei toistaiseksi ole nähnyt päivänvaloa rahoituksen puuttuessa. Toivon, että se jonakin päivänä valmistuu. Käsikirjoitusta varten tekemäni haastattelut ovat kuitenkin antaneet taustaa väitöskirjatyölle.

Annikki Kariniemen elämää ja elämäntyötä voi tarkastella hyvin monesta näkökulmasta. Valitsin teemaksi hänen *luontosuhteensa*, koska se tuntui läheiseltä, kiehtovalta ja myös tutkimattomalta alueelta. Kun aloitin väitöskirjan kirjoittamisen, en arvannut, miten ajankohtainen aiheeni loppujen lopuksi tulisi olemaan. Lapin luonnosta keskustellaan juuri nyt enemmän kuin vuosiin. Ympäristöasiat, kuten huoli kaivostoiminnan vaikutuksista, vesistö rakentamiseen liittyvät ongelmat ja luonnonlohen palauttaminen suuriin jokiin, ovat tänään tärkeitä keskustelunaiheita jopa valtakunnan tasolla.

Pääsin professori Kaarina Määttän ohjaukseen sekä sain jatko-opinto-oikeuden Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekuntaan viidentoista vuoden tauon jälkeen. Alusta alkaen minulla on ollut tunne, että olen etuoikeutettu monella tavalla: olen päässyt tutustumaan tieteellisen kirjallisuuden runsaaseen maailmaan, olen saanut osallistua ohjaajani mielenkiintoisiin seminaareihin Lapin yliopistolla, olen kuunnellut erilaisia jopa värikkäitäkin väitöstilaisuuksia ja olen saanut uppoutua tutkimuksen virtaan – ja antaa sen viedä mukanaan. Väitöskirjanteko on avannut uusia ikkunoita myös kirjallisuuden kiehtovaan maailmaan. Seminaariryhmämme on kannustanut ja antanut työtä tukevia neuvoja; samoin Lapin yliopiston henkilökunnan kanssa asioidessani olen kokenut myönteistä ja rohkaisevaa suhtautumista.

Työni ohjaaja professori Kaarina Määttä on toiminut monessa roolissa: hän on ollut tukija, rohkaisija ja kirittäjä, minkä ansiosta työni on valmistunut suhteellisen lyhyessä ajassa. Häneltä olen saanut neuvoja ongelmakohtiin niin arkena kuin pyhäpäivinäkin. Hänelle kuuluvat lämpimät kiitokset!

Käsikirjoitukseeni sain tiedekunnan sisäisessä tarkastuksessa ohjeita dosentti Sisko Ylimartimolta sekä maisteri Marita Kilpimaalta. Heille lausun myös suuret kiitokset. He paneutuivat asiaan harvinaisen vahvasti ja lämmöllä ja antoivat runsain mitoin palautetta, jonka pyrin tarkoin ottamaan myös huomioon. Dosentti Satu Uusiautti tarjosi apuaan tiivistelmän käännöksen teossa. Kiitos Satu!

Kirjallisuuden emeritaprofessori Liisi Huhtala luki väitöskäsikirjoitukseni kesän kynnyksellä. Hänen lausuntonsa oli tärkeä etappi tielläni kohti väitöstilaisuutta. Häneltä sain arvokkaita ohjeita työni suhteen. Olen erityisen kiitollinen hänelle tutkimukseni tärkeyteen liittyvästä kannustuksesta: *Annikki Kariniemi oli pohjoisen luonnon puolta niin sanoissa kuin teoissa*. Olen myös saanut hänet vastaväittäjäkseni, mikä on minulle suuri ilo ja kunnia.

Professori Veli-Pekka Lehtola Giellagas -instituutista oli toinen käsikirjoituksen esitarkastaja. Hän oli lukenut erityisen tarkoin työni teoriaosuuden ja kiinnittänyt huomiota sen laajuuteen. Hänen neuvonsa auttoivat käsikirjoituksen tiivistämisessä ja viimeistelyssä. Hänelle osoitan lämpimät kiitokset paneutumisesta ja rohkaisusta!

Muistelen kiitollisena monia henkilöitä, joita olen tavannut 2000-luvun alkuvuosina tehdessäni Annikki Kariniemeen liittyviä henkilöhaastatteluja. Kaikki heistä eivät enää ole joukossamme, kaikkien nimeä ei mainita väitöskirjan lähdeluettelossa, mutta silti jokainen heistä on ollut tärkeä rengas ketjussa. Myös Annikki Kariniemi-kirjallisuusseuran aktiivinen väki on ollut mukana kannustamassa. Heiltä olen saanut myös oikeuden käyttää väitöskirjatyössä seuralle vuosien mittaan kertyneitä arkistoja.

Erityiset kiitokset haluan antaa Ylitornion kirjaston välle samoin myös Rovaniemen kirjaston Lappi-osaston työntekijöille. Meillä on Lapissa upea kirjastoverkosto ja sen palveluksessa avulialta, osaavia ja ystävällisiä kirjastotyöntekijöitä. Myös Ylitornion kunta kirjailija Annikki Kariniemen pitkäaikaisena kotikuntana on suhtautunut myönteisesti tutkimustyöhöni. Olen saanut taloudellista tukea arkistovierailujen matkoihin.

Kariniemen sukulaiset ovat antaneet siunauksensa tutkimustyölleni. Heistä erityiset kiitokset osoitan Timo Vuoliolle, joka on ollut vuosien varrella mukana haastatte- luissa ja aivan viime vaiheessa lukenut Kariniemen elämänkulkua koskevan osuuden käsikirjoituksesta. Häneltä olen saanut tärkeää palautetta ja tarkistusvihjeitä.

Tutkimusmatkoillani olen turvautunut monien ihmisten apuun – aivan konkreetti- sestikin. Ystävät ja sukulaiset ovat tarjonneet yösijan ja ylläpidon sekä tarvittaessa kyydin käydessäni Helsingissä ja Tampereella arkistoissa tietoja keräämässä. Turun tätini huolehti minusta, kun kävin haastattelemassa kirjailija Pentti H. Tikkasta. Serk- kuni kierrätti minua Tammisaarella Trollbölen maisemissa ja etsi valmiiksi paikalli- sia kontakteja.

Kiitokset Merja, Ilkka, Sirkka, Airi, Mauri, Toini, Jukka ja Anja!

Tästä hankkeesta ei olisi tullut mitään ilman puolisoani Lassea. Hän on toiminut monessa roolissa koko pitkän prosessin ajan: autonkuljettajana, kameramiehenä, ruo- anlaittajana, teknisenä avustajana ja ennen kaikkea kuuntelijana. Annikki Kariniemi on istunut kolmantena ruokapöydässämme, pitkällä ajomatkoilla, takan äärellä sau- nakamarissa, yrttimaata peratessa ja muissa keskusteluissamme. Lasse on myös pa- lautannut minut todellisuuteen siinä kuin lapinporokoiramme Mörri, Pikke ja Hipsu. Ilman kotijoukkoja ei näin kova projekti onnistu. Siitä kauneimmat kiitokset!

Meltosjärvellä 21.9.2013

Marja L. Tuominen

SISÄLLYS

Tiivistelmä	3
Abstract	4
Esipuhe	5
Kuvaluettelo ja taulukot	10

1 Johdanto

1.1 Annikki Kariniemi – Lapin unohdettu kirjailija	11
1.2 Luontosuhde tieteen viidassa	12

2 Teoreettinen tausta: luontosuhde

2.1 Luontosuhteen jäljillä	17
2.1.1 Ympäristöheräämisestä ympäristökasvatukseen	17
2.1.2 Ympäristökasvatuksen tavoitteet	20
2.1.3 Palmerin mallista metodiksi	23
2.2 Luontosuhde	27
2.2.1 Ihminen ja luonto	27
2.2.2 Luonnon ja kulttuurin suhde	31
2.2.3 Ympäristösosiologia	33
2.2.4 Ympäristöpsykologian näkökulma	35
2.2.5 Ympäristöestetiikan ikkuna: ympäristön kauneus	37
2.2.6 Käsitys Lapista ja Lapin luonnosta – myyttiä ja eksotiikkaa	40
2.2.7 Eränkävijän luontosuhde	43
2.2.8 Luontosuhde ja identiteetti	46
2.2.9 Luontosuhteen muutos	48

3 Tutkimusongelmat

50

4 Tutkimusmenetelmät

4.1 Elämäkertatutkimus	51
4.1.1 Elämäntapa ja elämäkerta	51

4.1.2 Omaelämäkerta	53
4.2 Mikrohistoriallinen lähestymistapa	54
4.3 Narratiivinen tutkimusmenetelmä	57
4.3.1 Narratiivinen tieto	57
4.3.2 Narratiivi omaelämäkertana	55
4.3.3 Narratiivinen tutkimusprosessi	60
4.4 Tutkimusaineisto	62

5 Annikki Kariniemen elämänkulku

5.1 Minä aina kompuroin	65
5.1.1 Pohjoiset juuret	65
5.1.2 Kansallisromantiikkaa ja erämaita	67
5.1.3 Annikin lapsuus	69
5.1.4 Isän tyttö	72
5.1.5 Lapsuuden luontokokemuksia	73
5.2 Ennen sotaa oli nuoruus	75
5.2.1 Koulu-aika ja teatterihaaveet	75
5.2.2 Viinakaupan kautta aikuisuuteen	76
5.3 Kohtalokas Kuusamo ja sota-aika	78
5.3.1 Ensimmäinen avioliitto	78
5.3.2 Willamo	81
5.3.3 Saksalaisuhteita	83
5.4 Kirjailija Annikki Kariniemi-Willamo	87
5.4.1 Tammisaaren tammimetsät – kirjailijauran alkumetreit 87	
5.4.2 Poro-Kristiina ilmestyy	89
5.4.3 Kirjailijakoti Villa Willamo	91
5.5 On vain uskallettava elää	94
5.5.1 Kaikkien pää ei kestä jäiden lähtöä	94
5.5.2 Törmäsjärvi – Jumalan järvi	98
5.5.3 Radikalisoitumisen aika	101
5.5.4 Sinisessä pirtissä asuu ikävä	105
5.6 Kariniemi ja ympäristöliike	107
5.6.1 Kariniemen ja luonnonsuojelijoitten tiet kohtaavat 107	

5.6.2 Kirjailijat ja taiteilijat luonnon puolesta	109
5.7 Kariniemen kirjailijantyö	111
5.8 Annikki Kariniemen elämän käännekohdat luontosuhteen kannalta	114

6 Annikki Kariniemen luontosuhde

6.1 Kertomuksia elämästä	117
6.2 Luonnosta - kognitiivinen ulottuvuus	120
6.2.1 Lapsuuden tuttu ja turvallinen luonto	120
6.2.2 Eränkävijän luonto	122
6.2.3 Radikalismien ajan luontoharrastus	125
6.3 Luonnossa – affektiivinen ulottuvuus	127
6.3.1 Elämyksiä luonnon helmassa	127
6.3.2 Eränkävijän elämyksiä	131
6.3.3 Radikalismien ajan luontoelämykset	134
6.4 Luonnon puolesta – konatiivinen ulottuvuus	137
6.4.1 Vastuuta ja moraalikasvatusta	137
6.4.2 Kriittisyyden merkkejä ilmassa	139
6.4.3 Ympäristöliikkeen aika	142
6.5. Yhteenveto: Kariniemen luontopolku	146
6.5.1 Lapsuuden luonto	146
6.5.2 Eränkävijä – eräkirjailijan aika	147
6.5.3 Radikalismien ja luonnonsuojelun aika	148
6.5.4 Merkityksellisiä henkilöitä ja muistin paikkoja	149
6.5.5 Kehitys luonnonsuojelijaksi	155

7 Pohdinta

7.1 Johtopäätökset	157
7.2 Tutkimuksen luotettavuus	159
7.3 Eettinen arviointi	162
7.4 Tutkimuksen aiheita riittää	163
7.5 Lopuksi	163

Lähteet ja kirjallisuus

I Annikki Kariniemen tuotanto

II Painamattomat lähteet

III Kirjallisuus

Liitteet

Liite 1. Kuvia Hattu-Annikista

Liite 2. Annikki Kariniemen teosten kansia

Kuvaluettelo

- Kuva 1 Annikki Kariniemi Sinisen pirtin portailla. ”Hyvien enkelien haltuun”. Lapin Kansan arkisto, s. 18
- Kuva 2 Minä aina kompuroin -kirjan kansi, s. 64
- Kuvat 3a ja 3b Kortti Violalle, s.71
- Kuva 4 Annikki koiran kanssa, s. 75
- Kuvat 5a ja 5b Oiva Willamo ja Annikki Kariniemi, s. 80
- Kuva 6 Kenraalieversti Eduard Dietl takkatulen ääressä, s. 84
- Kuva 7 Annikki Kariniemi puhuttelee koiraa, s. 89
- Kuva 8 Annikki ja Oiva tulen ääressä, s. 92
- Kuva 9 Taisto Heikanmaa, s. 98
- Kuva 10 Annikki Kariniemi esiintyy, s. 103
- Kuva 11 Kirjailijat tapaavat: Annikki Kariniemi ja Pentti H. Tikkanen, s. 111
- Kuva 12 Annikki Kariniemi metsässä, s. 155

Taulukot

- Taulukko 1 Vertailu Andien ja länsimaisen kulttuurin näkemyksistä Gonzales & Gonzalesin mukaan, s. 32
- Taulukko 2 Yhteenveto Annikki Kariniemen luontopolusta, s. 154

1. JOHDANTO

1.1 Annikki Kariniemi – Lapin unohdettu kirjailija

Paljain jaloin

Näin kirjailija Annikki Kariniemen ensimmäisen kerran eräänä kesäpäivänä 1970-luvun alussa Rovaniemen linja-autoasemalla. Hän oli komea tummahiuksinen nainen, joka oli pukeutunut punaiseen lapinlakkiin ja Lapin pukuun. Huomioni kiinnitti se, että hän oli paljain jaloin. Olin pari vuotta aikaisemmin Kittilään muuttoni jälkeen lukenut hänen teoksensa *Poro-Kristiina* ja se oli tehnyt minuun voimakkaan vaikutuksen.

Olin myös kuullut kerrottavan Kariniemen talosta Kittilän eteläisessä päässä, että se oli ainoa talo, joka selvisi sota-ajasta polttamatta. Saksalaiset joukot sytyttivät perääntyessään Lapin sodan aikana kirkonkylän talot ja ne paloivat raunioiksi lukuun ottamatta tätä vanhaa hirsirakennusta. Kariniemi oli Annikin isän synnyinkoti ja aikoinaan Kittilän suurimpia taloja.

Miksi Annikki kulki paljain jaloin? Oliko niin, että hänellä oli sopimattomat kengät tai kipeät jalat niin, ettei hän pystynyt käyttämään jalkineita. Elämänsä viimeisinä vuosina Annikilla oli usein jalassa ”haisaappaat”, jopa pitkän iltapuvun kanssa. Ensio Seppäsen veistämä Annikki Kariniemen patsas seisoo Aavasaksanvaaran huipulla jalassaan saappaat. Niistä oli tullut eräänlainen tavaramerkki lappilaiselle kirjailijalle. Annikin isä ontui ja Annikki itsekin vertaa omaa lapsen kävelyään hanhen vaappumiseen ja selittää jalkavaivat saamelaisen noidan suvulle lukemalla kirouksella.

Annan itselleni oikeuden selittää paljasjalkaisuuden toisin. Olen ihmisiä, joille kesän merkki on se, että voi kulkea pihalla paljain jaloin. Siksi että jalat tuntevat asioita, joita ei muuten pysty aistimaan: aamukasteisen nurmikon, kuuman hiekan, kallion sileyden, sammaleen pehmeiden, hellepäivän kivien kuumuuden ja heinänsängön karkeuden. Jalkapohjieni kautta olen yhteydessä luontoon. Jalat muistavat ja tunnistavat luonnon erilaisia elementtejä. Ne ovat osa luontosuhdettani. Palaan luontosuhteeseen myöhemmin, mutta sitä ennen pohdin, miksi haluan tehdä väitöskirjani Annikki Kariniemestä.

Miksi juuri Annikki Kariniemi?

Tapasin Annikki Kariniemen uudelleen muutettuani Ylitorniolle vuonna 1976. Asuimme kumpikin pienillä kylillä, Annikki Törmäsjärvellä ja minä Meltosjärvellä. Työpäikkallani koulussa kuulin usein kerrottavan Kariniemestä. Hän oli toiminut useilla Ylitornion kylillä opettajana, mutta nyt eleli aviomiehensä Taiston kanssa Sinisessä pirtissä vapaana kirjailijana. Meillä oli yhteisiä ystäviä, joilta kuulin toisinaan kuvauksia Annikin ja Taiston elämästä. Tapasimme kirkonkylän raitilla silloin tällöin ja olimme niin sanottuja hyvän päivän tuttuja. Toisaalta se, että Annikilla kerrottiin olevan tapana ”pakkomyydä” kirjojaan, teki minut varovaiseksi.

Toimin 1980-luvun alussa paikallisen Kuvataideseura Sinkilön hallituksessa ja siinä ominaisuudessa minulla oli kutsu vierailta Kariniemen luona Törmäsjärvellä. Vierailu jäi kuitenkin toteuttamatta. Kesällä 1999 noin viisitoista vuotta Kariniemen

kuoleman jälkeen Ylitornion toriyhdistys järjesti Aavasaksanvaaralla toritapahtuman, jonka teemaksi valittiin ” Annikin tori”. Saimme paikalle kirjallisuudentutkija Riitta Kontion, joka oli tekemässä väitöskirjaa kirjailija Annikki Kariniemestä. Hän kertoi Kariniemen elämän vaiheista ja omasta tutkimuksestaan. Paikalla oli myös Annikin ystävä Maija-Liisa Lauri Rovaniemeltä, eräs Annikin ja minun yhteisistä ystäväistämme. Kun tilaisuudessa oli todettu, että Kariniemen laaja ja mielenkiintoinen tuotanto on lähes kokonaan vaipumassa unohduksiin, Maija-Liisa ehdotti, että perustaisimme Kariniemen nimeä kantavan kirjallisuusseuran. Näin tapahtui vielä saman vuoden marraskuussa. Tuossa vaiheessa tulin valituksi seuran puheenjohtajaksi. Annikki Kariniemi -kirjallisuusseuran päätehtäviksi nimettiin Annikki Kariniemen tuotannon tunnetuksi tekeminen sekä alkavien kirjoittajien tukeminen kirjallisissa harrastuksissaan.

Seuran toiminta alkoi innostuneesti. Aluksi päätettiin kerätä kirjailijaan liittyviä muisteluksia ja vanhoja valokuvia, ja näitä oli tarkoitus käyttää hyväksi Kariniemestä kertovan videon teossa. Seura sai vuonna 2000 Lapin kulttuurirahaston apurahan tähän tarkoitukseen. Pieni työryhmä aloitti kouluttautumisen elokuvan teon perusasioihin. Työtä jatkettiin hitaasti ja lopulta into sammui ja elokuva-ajatus jäi lepäämään.

Vuonna 2005 saadun Lapin kulttuurirahaston toisen apurahan turvin hanketta päätettiin jatkamaan. Mukaan oli tullut toimittaja Tapani Niemi, jolla oli kuvaukseen sopiva kamera. Joko hän tai mieheni Lasse Tuominen kuvasivat nyt haastatteluja eri puolilla Lappia. Varsinainen sykäys omalla kohdallani oli osallistuminen Lapin lisä – koulutushankkeeseen, jonka puitteissa jatkoin käsikirjoituksen tekoa, kunnes ohjaajani Jouni Hiltunen vuonna 2010 totesi, että nyt on syytä etsiä elokuvalla tuottaja. Tätä kirjoittaessa tuottaja on tiedossa, mutta elokuvan rahoitus on vielä epävarma.

Olen siis vuodesta 1999 alkaen elänyt Annikin kanssa tiiviimmin tai löyhemmin. Olen tehnyt hänen vaiheisiinsa liittyviä haastatteluja eri puolilla Suomea. Olen lue- nut Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa hänen päiväkirjojaan ja julkaisemattomia kirjoituksiaan, kuunnellut Panu Rajalan 1970-luvulla tekemiä haastatteluja ja Meltosjärven koulun oppilaan äänittämän nauhoituksen, jonka ajankohta ja tekijä ovat jääneet tuntemattomiksi. Oulun yliopiston kirjallisuuden laitokselta olen saanut Sisko Ikosen Törmäsjärvellä kesällä 1970 tekemän kirjailijahaastattelun. Olen käynyt läpi Kariniemen vieraskirjoja ja albumeja. Tampereen yliopiston kirjastossa olen päässyt tutkimaan Kariniemen laajaa kirjeenvaihtoa. Näiden vuosien aikana kirjailija on tullut tutuksi myös ihmisenä, joka eli omaa elämäänsä vahvasti - muilta lupaa kyselemättä. Elämänsä varrella hänellä oli ympärillään niin juhlaa ja ystäviä kuin köyhyyttä ja yksinäisyyttäkin. Välillä on tuntunut, että pystyn asettumaan hänen asemaansa ja näkemään maailmaa Sinisen pirtin horisontista.

1.2 Luontosuhde tieteen viidassa

Kariniemen kehityskaari

Annikki Kariniemen elämänkulkua tarkastellessa kiinnittää huomiota se, että hän käy läpi poikkeuksellisen kehityksen. Sukulaisen määrittelyn mukaan hän siirtyy äärimmäisyydestä toiseen, äärioikeistosta äärivasemmistoon (Vuolio 15.3.2005). Hyvä ystävä kuvailee hänet vihreistä *vihreimmäksi ennen kuin niitä oli keksittykään* (Er-

vasti 20.7.02). Miten oikeistolaisesta everstinnasta tulee radikaali luonnonsuojelija? Kariniemen kehityskulku ei ole hänen aikalaisilleen tyypillinen, vaan se on monessa suhteessa poikkeava. Hän oli ensimmäisiä lappilaisia naispuolisia kirjailijoita, ensimmäinen suomalainen naiskirjailija, joka kirjoitti eräkirjallisuutta, ja viimeisinä vuosinaan vahva mielipidevaikuttaja. Lappi oli voimakkaasti miesten valtakunta, jossa naiset hoitivat kotia sekä perhettä ja osallistuivat vähän yhteisten asioiden hoitoon. Miehet muodostivat ”karvalakkilähetystöjä” ja edustivat maakuntaa. Nainen, joka ei vaiennut, oli kummajainen.

Miten Annikki Kariniemen luontosuhde on syntynyt ja kehittynyt vuosien varrella? Miksi juuri hänestä tuli luonnonsuojelija? Nämä ovat lähtökohtaisia kysymyksiä, joihin aion syventyä.

Tänä päivänä kysymyksen voi laajentaa ja kääntää: miksi ihmisistä ei tule luonnonsuojelijoita, vaikka ympärillä on runsaasti hälyttäviä merkkejä ja uhkakuvia. Mitä kertoo luontosuhteesta se, että lapset eivät enää kulje metsissä, koska siellä voi kompastua puunjuuriin. Luonnonsuojelu ei ehkä juuri nyt näytä ajankohtaiselta. Kuitenkin kun katsoo, mutta mistä aiheista lehtien yleisönosastot kirjoittavat tänään, luonto näyttää nousseen keskustelujen keskiöön. Kaikkialla Suomessa puhutaan pedoista: ahmoista, karhuista ja susista, jotka uhkaavat porokarjaa, kotieläimiä ja pieniä lapsia. Kaivoshankkeista käydään vilkasta keskustelua varsinkin Lapissa. Globaalit ympäristökysymykset ovat esillä päivittäin. Tutkijat väittelevät ilmaston lämpenemisen syistä ja seurauksista. Toisaalta väitetään, että ihmiset ovat yhä enemmän vieraantuneet luonnosta.

Annikki Kariniemi oli ihmisenä ja kirjailijana hyvin monisäikeinen ja erikoislaatuinen. Kariniemen tuotanto oli varsin laaja ja moniulotteinen käsittäen 32 romaania ja nuortenkirjaa. Sen lisäksi hän tuli tunnetuksi runoilijana, novellien, artikkelien ja pakinoitten kirjoittajana sekä luennoitsijana, jota pyydettiin usein myös juhlapuhujaksi.

Pohjois-Suomen kirjallisuushistoria käyttää Annikista nimitystä *lappilaisen kaunokirjallisuuden esiäiti*. Tutkija Riitta Kontio (2010) on jakanut Kariniemen tuotannon viiteen eri vaiheeseen:

- Lapin romantiikan perinteen jatkaminen ja erätarinat
- puolidokumentaariset teokset
- keskiluokan kuvaukset
- ajankohtaiset ongelmat
- myöhäiskauden nostalgia (Kontio 2010, 33-34.)

Kontio (1998) toteaa Annikki Kariniemen tuotannon ulottuvan poikkeuksellisen monille alueille. Hän kirjoitti muun muassa historiallisia romaaneja, puolidokumentaarisia teoksia, muistelmia, nuorten kirjoja ja balladeja sekä legendoja kuten hän joitakin kirjojaan nimittää. (Kontio 1998, 82.)

Tässä tutkimuksessa pääpaino on Kariniemen omaelämäkerrallisissa teoksissa sekä eräkirjoissa. Hän on suomalaisen eräkirjallisuuden parhaiten tunnettu eränkävijänainen, kuten Varis (2003) häntä kuvailee eräkirjallisuuden tutkimuksessaan. Kariniemi luki ja piti esikuvinaan Lapin romantikkoja (Wallenius, Paulaharju, Järvinen, Järventausta, Manninen ja Kokko), mikä selittää Variksen mukaan hänen teostensa romanttisia piirteitä. (Varis 2003, 229.) Toisaalta hänen eränovelleihinsa sisältyy realistisia luontoelämyksiä ja asiantuntevaa eränkävynnin kuvausta (Varis 2003, 237).

Kariniemen elämänvaiheita ja työtä voi periaatteessa tarkastella hyvinkin erilaisista näkökulmista; vaikkapa hänen suhteestaan saamelaisuuteen tai lestadiolaisuuteen voi tehdä aivan oman tutkimuksen. Hän on itse pohtinut *Ristisiipi*-teoksessaan sitä, miksi häneltä ei ole kukaan kysynyt mitään sota-ajasta, jolloin hän miehensä eversti Wilhamon sihteerinä kirjoitti raportteja sekä Suomen sodanjohdon päämajalle Mikkeliin että saksalaisille Berliiniin. Annikki oli näköalapaikalla, jossa tiedettiin koko ajan, missä sotarintamilla menttiin.

Päädyin kuitenkin rajaamaan esitykseni koskemaan Kariniemen luontosuhdetta. Olen ollut mukana sekä luonnonsuojeluliikkeessä että vihreässä liikkeessä. Erityisesti ympäristökasvatuksen mahdollisuudet muuttaa maailmaa kiinnostavat. Olen tässä suhteessa kasvatusoptimisti, mikä selittyy sillä, että olen runsaat kaksikymmentä vuotta elämästäni työskennellyt opettajana, pääasiassa murrosikäisten nuorten parissa.

Tutkimukseni on luonteeltaan laadullinen. En arvioi Kariniemeä määrällisillä mittareilla enkä yleensäkkään numeroilla vaan pyrin mahdollisimman avoimella prosessilla löytämään Kariniemen oman autenttisen äänen. Pyrkimykseni on kristallisoida tietoa, ei hävittää sitä, mistä Guba ja Lincoln (2005, 205–208) varoittavat laadullisen tutkimuksen yhteydessä. Olen vuosien varrella huomannut, että Annikki Kariniemeen liittyy runsaasti legendoja, tarinoita ja mielikuvia. Pyrin näitten takaa löytämään mahdollisimman aitona Annikin oman tarinan luontosuhteestaan ja sen vaiheista.

Kirjallisuus vie mukanaan

Valitsin lähestymistavaksi mikrohistoriallisen elämäkertatutkimuksen. Matti Peltonen (1999) esittelee teoksessaan tunnetuista mikrohistorioitsijoista muun muassa Carlo Ginzburgin ja Pierre Noran. Edellinen etsii johtolankoja, pieniä merkkejä todellisuudesta ja väittää, että historiankirjoitus silottaa tapahtumat näkymättömiin. (Peltonen 1999, 105.) Nora puolestaan käyttää käsitteitä ”muistin paikat” tai ”muistin miljööt”. Ne ovat ihmisten muistissa eläviä tapahtumien muistoja. Hän mainitsee esimerkkinä patsaat ja muistomerkit, jotka toimivat historiallisten tapahtumien symboleina. (Peltonen 1999, 99–101.)

Muistin miljööt voivat olla vaikkapa kadotettuja kylämaisemia ja umpeutuneita polkuja. Muistin paikat ja miljööt voidaan tavoittaa vain keinotekoisesti kirjoissa, museoissa ja dokumenteissa. (Peltonen 1999, 101.)

Oma muistin paikkani on lapsuuteni pikkujärven kortteikkoranta isoine kivineen, joitten juurelta yritin pyytää sitä isoa ahventa, mitä en kuitenkaan koskaan onnistunut narraamaan. Matkoilla Venäjän Karjalassa, Liettuassa sekä Koti-Suomessa olen huomannut etsiväni edelleen tuota ahvenpaikkaa, ja olen useasti sen löytänytkin. Ehkä Aleksis Kiven ”aitan polulla astelevassa emännässä” (Kivi 1950, 31) tai ”mummon mökissä” on jotakin samaa, kansakunnan yhteistä muistin miljöötä, joka on kauan sitten kadonnut todellisesta elämästä. Lähden lukemaan Kariniemen muistelmia etsien näitä muistin paikkoja ja miljöitä, koska oletan, että ne ovat myös osa meistä jokaisen luontosuhdetta. Psykologian puolella on tutkittu suomalaisten lempipaikkoja. Ei liene mikään yllätys, että suurin osa ihmisistä mainitsee lempipaikakseen järven- tai merenrannan ja monet myös metsän. Suomalaisten ainutlaatuinen kesämökki-innostus kertonee samasta ilmiöstä. (Wahlström 2008, 101.)

Annikki Kariniemi käyttää eräaiheisessa teoksessaan *Oi Juutua* nimitystä ”taikapaikka”. Hän viittaa siihen, että juuri tähän paikkaan liittyy tavallista parempi kalaonni. (Kariniemi 1975, 108.) Kenties kysymys ei ole pelkästään kalastajan taikauskosta vaan ikimuistoisesta perinteestä, joka välittää tietoa siitä, millainen paikka on sovelias tietyn kalalajin pyyntiin. Entisten kalastajasukupolvien suullinen perintö siirtyy tarinoitten kautta seuraaville sukupolville. Paikasta tulee tietyn ryhmän yhteinen ”muistin paikka”.

Monitieteinen ja -menetelmäinen tutkimus

Aloittaessani tutkimustani sain käsiini Leena Suopajärven ja Jarno Valkosen toimittaman julkaisun *Pohjoinen luontosuhde* (Suopajärvi & Valkonen 2003). Teoksessa lähestytään luontosuhdetta sosiologian näkökulmasta ja keskitytään erityisesti lappilaiseen luontoon. Viimeisten vuosikymmenten aikana Lapissa on käyty ja käydään edelleen ympäristökamppailuja, jotka ovat nousseet valtakunnan tason julkisuuteen kuten Kessi, Jerisjärvi, Vuotos, Ounasjoki, erämaametsien hakkuut ja kaivostoiminta. Lapin luonto on näissä konflikteissa erilaisten intressien ja tavoitteitten törmäyspaikka samalla kun se on paikallisten ihmisten kotiseutu ja elämänpiiri. Kirja pohtii luontosuhdetta kulttuuritutkimuksen ja ympäristösosiologian näkökulmasta. Pohjoinen luontosuhde koostuu monista elementeistä, jotka eivät ole pelkästään paikallisia vaan myös muualta maailmasta tulevia, jopa globaaleja. (Suopajärvi & Valkonen 2003, 6–8.)

Suopajärvi (2003) pohtii ympäristötietoisuutta käsitteenä ja näkee sen kollektiivisen tason käsitteenä, jolla voi arvioida ja vertailla yhteisöjen tietojen, asenteiden ja toiminnan kokonaisuutta. Tutkimuksen kohteena voi tällöin olla se, miten ympäristömyönteisyys tai -vastuullisuus näkyy vaikkapa hallinnon päätöksissä. Arkipäivän ympäristövastuullisuuteen Suopajärvi liittää luontosuhteen käsitteen.

Luontosuhde on elämänhistoriaan perustuva ja yhteiskunnallisesta tilanteesta riippuva tapa elää luontoa. Leena Suopajärvi päätyy yhteenvedossaan siihen, että jokainen ihminen elää omaa luontoaan, ja korostaa samalla näkevänsä ihmisen ei ulkopuolisena vaan yhtenä osana luonnon kokonaisuutta. (Suopajärvi 2003, 18–20.)

Luontosuhdetta käsitteenä on syytä lähestyä monitieteisesti. Voi olettaa, että jo varhaiset lapsuudenkokemukset (Lehtinen & Kuusinen & Vauras 2007, 18), ympäröivä kulttuuri, koulu, media, talouselämä, uskonnot ja yhteiskunnalliset vaiheet vaikuttavat luontosuhteen kehittymiseen. Tarvitaan siis mukaan psykologian, kulttuuritutkimuksen, antropologian ja monen muun tieteen näkökulmia, mikäli halutaan saada holistinen kuva ilmiöstä. Jokisalo (2007) pohtii luontosuhdetta historiallisena ilmiönä ja toteaa, että se on saanut jokaisella aikakaudella oman konkreettisen muotonsa, joka on aina ihmiselle merkityksellinen. Hän näkee luontosuhteen olevan kriisissä siksi, että enää ei voida puhua luonnon hallinnasta tai jatkuvasta kasvusta. (Jokisalo 2007, 122–123.)

Löysin teoksen *Monitieteinen ympäristötutkimus* vuodelta 2012, jossa pyrkimykseenä on käsitteellistää ihmisen ja luonnon suhdetta eri tieteiden näkökulmasta. Edellä mainitussa teoksessa mukaan tulee erilaisia tieteellisiä lähestymistapoja estetiikasta biologiaan ja kielitieteeseen. (Lummaa & Rönkä & Vuorisalo 2012, 6.)

Kirjailijan elämää ja tuotantoa käsiteltäessä ollaan tekemisissä myös kirjallisuudentutkimuksen kanssa. *Suomalaisia kirjailijakuvia* -teoksessa (1987) Sepänmaa hahmottelee kirjailijakuvan syntyprosessia. Kirjailijalla on hänen mukaansa monia rooleja: julkinen persoona, kansalainen ja yksityishenkilö. Kariniemi tuli tunnetuksi

yli kolmestakymmenestä teoksestaan mutta sen lisäksi hänet tunnettiin myös opettajana, runoilijana, esitelmien ja juhlapuheitten pitäjänä, lehtiartikkeleistaan ja hänestä tehdyistä henkilöhaastatteluista. Hän oli julkisuuden henkilö, jolla oli myös julkisuudessa syntynyt kuva. Keskustellessani eri tahoilla ihmisten kanssa olen huomannut, että Kariniemestä ei ole olemassa vain yhtä käsitystä vaan jokaisella on omansa. Olen törmännyt siihen, että Kariniemen teoksia pidetään tosina, faktoina, vaikka ne ovat fiktioita. Sepänmaa korostaa, että kaunokirjalliset teokset eivät sinänsä ole historiankirjoitusta tai ”sairaskertomusta”. Ne ovat pitkän tietoisien suunnittelun tulosta, johon myös kustantajan toivomukset ovat saattaneet vaikuttaa. (Sepänmaa 1987, 9–11.)

Aineistossani on jonkin verran Annikin albumista saatuja valokuvia. Mervi Autti (2010) on kirjoittanut kiehtovan teoksen *Etsimessä neitikulttuuri* rovaniemeläisistä valokuvaajasisaruksista, joita kutsuttiin Auttin neideiksi. Hän toteaa albumikuvista, että ne toimivat menneisyyden johtolankoina. Niissä näkyy mielenkiintoisia ja paljastavia yksityiskohtia, joitten avulla päästään käsiksi ideaali-minään. Tämä ihanne-minä puolestaan paljastaa katsojalle kunkin aikakauden tavoitteet ja arvostukset. Kariniemen monet ”hattukuvat” saattavat tässä suhteessa olla tarkastelun arvoisia. Annikki esiintyi mielellään hattu päässä ja monesti nuo päähineet olivat huomiota herättävän suuria tai muuten erottuvia. (Autti 2010, 240; Ervasti 20.7.2002.) Kariniemi käytti mielellään saamelaisasuja kuten seuraavan sivun kuvassa 1. Oliko kyseessä eksotiikan tavoittelu vai halusiko hän korostaa näin saamelaisia juuriaan?

Lummaa, Rönkä ja Vuorisalo (2012) erottelevat monitieteisyyden erilaisia asteita: monitieteisyys, tieteiden välisyys ja poikkitieteellisyys. Monitieteisyys tarkoittaa tämän määrittelyn perusteella yhteistyötä, jossa tutkimusongelmaa tarkastellaan eri kysymyksenasettelujen, menetelmien ja teoreettisten lähtökohtien valossa. Keskeistä on saman ongelman tarkastelu eri näkökulmista. Tieteiden välisyudessa ollaan yhteistyössä astetta pidemmällä eli pyritään sulauttamaan yhteen teorioita, menetelmiä ja näkökulmia. Poikkitieteisyys puolestaan pyrkii hävittämään tieteiden väliset raja-aidat. Se edellyttää prosessia, jossa yhteinen teoreettinen tausta yhdistää eri osa-alueitten analyysit. (Lummaa & Rönkä & Vuorisalo 2012, 17.)

Pyrin tässä tutkimuksessa lähestymään poikkitieteisyyttä, vaikka tiedän sen vaativuuden. Otan avuksi ympäristökasvatuksen teorian sekä luontosuhde-käsitteen. Ympäristökasvatus on teoreettiselta taustaltaan monitieteistä, siinä yhdistyvät luonnontieteet, filosofia, estetiikka, kasvatustiede, psykologia ja yhteiskuntatieteet. Kirjailijan ollessa tutkimuksen keskiössä myös kirjallisuudentutkimus tulee mukaan. Karoliina Lummaa (2012) toteaa kirjallisuudentutkijoita kiinnostavan luonnolle annetut merkitykset ja ne kulttuurisesti muokatut esitykset, joilla luontoa ja luontosuhdetta kuvataan. Ympäristöongelmista puhuttaessa on kaunokirjallisuuden kannalta oleellista niiden inhimillinen merkitys. (Lummaa 2012, 155–156.)

Lummaa, Vuorisalo ja Rönkä (2012) pohtivat monitieteisyyden mahdollisuuksia nykyaikana, jolloin toisaalta tieteenalat ovat eriytyneet pitkälle esimerkiksi teorioiden ja menetelmien osalta. Toisaalta luontosuhteen tutkiminen edellyttää tieteen raja-aitojen ylittämistä, mikä puolestaan asettaa vaatimuksia tutkimuksen tekijälle. Tutkija saattaa törmätä epäilyihin työnsä ”puolitieteellisyydestä” tai sitten hänen on vaikea löytää työleen sopivaa ”lokeroa” tieteellisen kokonaisuuden kentässä. (Lummaa & Vuorisalo & Rönkä 2012, 263–264.)

2 Teoreettinen tausta: luontosuhde

2.1 Luontosuhteen jäljillä

2.1.1 Ympäristöheräämisestä ympäristökasvatukseen

Meribiologi Rachel Carsonin kirja *Silent spring* (*Äänetön kevät 1963*) herätti ilmes-
tyessään vuonna 1962 maailmanlaajuisen keskustelun ympäristöuhista. Jo aikai-
semmin oli tiedotusvälineissä kerrottu kaloista tavatuista korkeista elohopeapitoi-
suuksista ja merillä tapahtuneista öljyonnettomuuksista. Nyt nousivat julkisuuteen
ympäristömyrkkujen haitalliset vaikutukset koko ekosysteemille. Suomessa erityi-
sesti ornitologit huolestuivat petolintujen kuten merikotkan uhkaavasta kannan las-
kusta. Hyönteis-, kasvi- ja sienimyrkkyinä käytetyt biosidit rikastuivat ravintoketjun
päässä oleviin eläimiin. Huomattiin että vastaavasti myös ravintoketjun päässä oleva
ihminen altistuu erilaisille ympäristömyrkyille. (Commoner 1972, 137; Raatikainen
& Tenovuo 1977, 147–151; Seiskari 1969, 16-18; Valtiala 1969, 58–63.)

Ihminen ei enää ollut turvassa vaan kuka tahansa voi joutua tekemisiin ympäris-
töongelmien kanssa. *Ympäristö* nousi käsitteenä yleiseen käyttöön ja antoi kehyk-
sen, jossa alettiin tarkastella inhimillisen elämän tulevaisuutta ja mahdollisuuksia. (Haila&Lähde 2003,11-12.) Toisaalta nähtiin, että ihminen on yhä enemmän sidoksissa luontoon ja luonnon prosesseihin (Valkonen 2010, 37).

Ympäristökeskustelu voimistui 1970-luvulle tultaessa. Alettiin vaatia julkisen val-
lan toimenpiteitä ympäristön laadun turvaamisessa ja *ekokatastrofin* ehkäisemisessä. Ongelmien nähtiin koskevan koko maapalloa ja siksi toimien piti olla maailman-
laajuisia. Alun perin ympäristöongelmat nähtiin ekologisina ja luonnontieteellisinä
mutta hyvin pian oli pakko myöntää niiden ratkaisemisessa tarvittavan myös sosiaa-
lisia, poliittisia, taloudellisia ja kulttuurisia ratkaisuja. Ajattelua kuvaa hyvin Ruotsin
Luonnonsuojeluyhdistyksen kautta Suomeen kulkeutunut Perarvid Skoogin (1976)
kirjoitus ekologiasta, jossa hän korostaa ”avaruusajan ihmistenkin” riippuvuutta
luonnosta:

*Yhä vakavammiksi käyvien ympäristöongelmiemme ratkaisu riip-
puu luonnon tuntemuksesta. Niiden ratkaisemisen on tapahduttava
suurelta osin poliittisella tasolla. Juuri siksi on välttämätöntä, että
mahdollisimman monella on perustiedot luonnon toiminnasta. Näin
muokataan yleistä mielipidettä, joka puolestaan vaikuttaa poliitti-
siin päätöksentekijöihin ympäristökysymyksiä ratkaistaessa. (Skoog
1976, 1.)*

Laakkonen ja Vuorisalo määrittelevät ympäristöongelman luonnossa ilmeneviksi
muutoksiksi, jotka uhkaavat ihmisen tai muiden eliöiden hyvinvointia (Laakkonen
& Vuorisalo 2012, 121). Ongelmien vastapainoksi he näkevät ympäristönsuojelun
ja luonnonsuojelun käsitteet. Willamo (2012) pohtii ympäristöongelma-käsitteen eri
vaiheita. Luonnontieteistä lähtenyt määrittely katsoi ongelmien johtuvan ihmisen ai-

Kuva 1.
Annikki Kariniemi Sinisen Pirtin portailla. ”Hyvien enkelien haltuun”. Lapin Kansan arkisto

heuttamista muutoksista, jotka häiritsivät luonnon toimintaa. Myöhemmin kun luontoon liitettiin sosiaalinen ja kulttuurinen aspekti, ongelmat nähtiin ihmisen aiheuttamina ja myös haitallisiksi kokemina. (Laakkonen & Vuorisalo 2012, 121; Willamo 2012, 131–132.)

Ympäristötutkimus on suhteellisen nuori tieteen ala ja sen piirissä voi nähdä erilaisia mielipiteitä ja kriittistäkin keskustelua. Laakkonen ja Vuorisalo ovat käynnistäneet keskustelun ympäristöherätyksen ”ikonista”, Rachel Carsonin kirjasta *Äänetön kevät*. Heidän mukaansa Suomessa oli jo tätä ennen ollut luonnonsuojelua, ympäristöterveyden edistämistä ja ympäristönsuojelua. Myös ympäristömyrkköjen haitat tunnettiin tiedemiespiireissä. (Laakkonen & Vuorisalo 2012, 126–127.) Toisaalta voi ajatella, että kansainvälisen ympäristöliikkeen kannalta kirjalla oli ”sosiaalinen tilaus” ja aika myös Suomessa oli otollinen 1960-luvun radikalismien ja nuorisoliikkeen synnyttämässä keskusteluilmapiirissä. Myös ongelmien globaalisuus oivallettiin ensi kertaa.

Vuonna 1972 Tukholmassa järjestettiin YK:n ensimmäinen ympäristökonferenssi. Samoihin aikoihin kasvatustieteen puolella pohdittiin, miten uhkiin voitaisiin vastata kasvatuksen keinoin. Eräänä tärkeänä alkusysäyksenä voidaan pitää konferenssia, jonka IUCN/Unesco (Kansainvälinen luonnonsuojelujärjestö) järjesti Nevadassa vuonna 1970. Tässä tapaamisessa määriteltiin, mitä on *ympäristökasvatus* (*environmental education*). (Palmer 1994, 12.)

Seuraava maailmanlaajuisesti merkittävä tapahtuma oli UNESCON vuonna 1977 Tbilisissä järjestämä ympäristökasvatuksen konferenssi. Tbilisin konferenssin antamat suositukset loivat pohjan ympäristökasvatuksen muotoutumiselle eri maitten opetussuunnitelmiin. (Palmer 1998, 10-11; Palmer 1994, 21–22.) Vuonna 1978 valmistuneissa Tbilisin suosituksissa ympäristökasvatus määriteltiin elämän mittaiseksi prosessiksi. Sen katsottiin olevan luonteeltaan holistista ja opetuksellisesti kokonaisvaltaista. Kasvatukseen sisällytettiin erilaiset aspektit kuten sosiaalinen, poliittinen, taloudellinen, moraalinen ja esteettinen aspekti. Opetuksessa piti rohkaista oppijaa osallistumaan aktiivisesti ja vastuun ottoon. Myös ongelmanratkaisutaitoihin ja kriittiseen ajatteluun kiinnitettiin huomiota. Keskeisenä tavoitteena nähtiin ympäristöetiikan rakentaminen. (Palmer 1998, 10–11.)

Ympäristökasvatus ei syntynyt tyhjästä, vaan sen takana voi nähdä pitkän historian ulottuen aina Rousseau'n *Émile*-teokseen, joka julkaistiin Ranskassa 1762. Rousseau puolusti lapsen oikeutta lapsuuteen vapaana ja luonnollisesti kunnes hän oli saavuttanut harjoitukseen sopivan iän eli kaksitoista vuotta. Lapsen luontosuhde kehittyi tämän näkemyksen mukaan itsestään. (Gurevitz 2000, 257.)

Romantiikan aikakausi toi mukanaan ajattelun, että luonto oli kaiken hyvän lähde ja ihmisen instituutiot olivat itse paholaisen työtä. Gurevitz (2000) toteaa, että Englannissa vallitsi hyvin pitkään käsitys viattomasta lapsesta, joka on synnynnäisesti yhteydessä luontoon. Siksi ”luonnollinen” kasvatus painotti lapsen oikeutta vapaasti tutkia luontoa ja oppia luonnossa. Todellisuudessa teollistuneessa maassa tilanne johti siihen, että lapset vietiin luontoon ja heille opetettiin, miten sitä piti arvostaa. Gurevitz väittää, että edelleen tämä idealisoitu kuva lapsesta ja luonnosta elää muun muassa kirjallisuudessa. (Gurevitz 2000, 258.)

Gurevitz näkee hämmentävänä sen, miten luonto–lapsi -suhde nähdään samanlaisesti eri näkökulmista: toisaalta lapsi yhdistetään ideologisesti luontoon ja toisaalta katsotaan, että aikuisen on ohjattava lasta arvostamaan luontoa ja käyttäytymään luonnossa. Hän herättää kysymyksen, miten lasta pitää opettaa kokemaan luonto hänen omista lähtökohdistaan. (Gurevitz 2000, 260.) Tutkijan mielestä ympäristökasvatukseen liittyy sosiaalisesti rakennettuja myyttejä ja ideaaleja, jotka ovat vaikuttaneet siihen, millaiseksi ympäristökasvatus on historian aikana määritelty. Myös Matthiess (2004) kiinnittää huomiota siihen, että luontokokemukset nostetaan jopa ympäristökasvatuksen keskeiseksi ”selkärangaksi”. Hän näkee tässä naivia romantisoitua ja luonnon mystifioitua. (Matthiess 2004, 146.)

Gurevitz (2000) korostaa ympäristökasvatuksen affektiivisuutta, tunteisiin ja tunteitten kautta vaikuttamista. Hän suosittelee piirtämistä, luovaa kirjoittamista ja musiikkia keinona vahvistaa esteettistä kokemusta. Toisaalta hän pitää tärkeänä, että kuunnellaan lapsen omia tarpeita ja arvostuksia, jotta saadaan synnytettyä merkityksellisiä luontokokemuksia. (Gurevitz 2000, 265.) Alun perin ympäristökasvatus nähtiin koulujen ja päiväkotien tehtäväksi. Vähitellen ajattelu laajeni koskemaan ihmisen koko elinkaarta, tosin oivallettiin myös, että tavoitteet ja menetelmät riippuvat ikäkaudesta. Myös alkuajan selkeä sitoutuminen luontoon muuttui ja mukaan tulivat erilaiset ympäristöt: kulttuurinen, taloudellinen, sosiaalinen, esteettinen ja eettinen ympäristö. (Cantell 2004, 12–14.)

2.1.2 Ympäristökasvatuksen tavoitteet

Tbilisin konferenssi vuonna 1977 antoi ympäristökasvatukselle suuntaviivat, jotka ovat olleet pohjana myös suomalaisten opetussuunnitelmien teossa. Ympäristökasvatus nähtiin annetuissa suosituksissa koko elämän mittaisena prosessina. Kasvatus ei rajoitu formaaliseen, koulussa tai oppilaitoksissa annettuun opetukseen, vaan on osa myös ”elämäkoulua” lapsuudesta vanhuuteen. Tänä päivänä korostuu entistä enemmän non-formaalinen kasvatus ihmisten eläessä yhä tiiviimmin internetin ja sosiaalisen median maailmassa. Toisaalta ympäristö käsitteenä on liukuva. Valkonen (2010, 10) määrittelee sen ihmisen elämäksi ja kokemaksi ympäristöksi. Miten puolittain netissä elävä nuori kokee ympäristönsä, onko siinä mukana maailmanlaajuisia ulottuvuuksia?

Eräs Tbilisin suosituksista korostaa ympäristökasvatuksen olevan tieteitten välistä ja luonteeltaan kokonaisvaltaista, *holistista* (Palmer 1998, 10). Suomessa alun perin ja vieläkin näkyy ajattelu, jossa ympäristökasvatus liitetään voimakkaasti biologian opetukseen. Opetussuunnitelmissa se on koko ajan kulkenut oppiaineena, jota opetetaan *läpäisyperiaatteella* muiden aineiden sisällä. Wolff (2004) pohtii kasvattajien ympäristöopetukselle antamia painotuksia ja toteaa niiden vaihtelevan kunkin kasvattajan omien intressien mukaan. Opetus voi olla esimerkiksi vahvasti luontoon painottuvaa biologian opetusta tai toisena ääripäänä pelkästään sosiaalisia taitoja kehittävää. Kokonaisvaltainen ympäristökasvatus ottaa huomioon erilaiset ympäristön aspektit kuten sosiaalisen, poliittisen, taloudellisen, teknologisen, moraalisen ja esteettisen. (Palmer 1998, 11; Wolff 2004, 20.)

Oppiminen nähdään oppijan aktiivisena toimintana, missä häntä rohkaistaan osallistumaan, ottamaan kantaa ja ratkaisemaan ongelmia sekä kriittiseen ajatteluun. Toisaalta on tärkeä lisätä herkkyyttä ympäristöä koskevissa kysymyksissä (*ympäristöherkkyys*), kirkastaa arvoja ja lisätä vastuullisuutta. Oppimisen yhteydessä paljon käytetty jako kognitiivisiin, affektiivisiin ja toiminnallisiin tietoihin ja taitoihin voidaan nähdä kätkeytyneenä tavoitteisiin, mutta tässä tapauksessa toiminnallisuus saa yhteiskunnallisen piirteen korostaen yksilön vastuuta ympäristöstä. Voidaan myös puhua *ympäristövastuullisuudesta*. (Palmer 1998, 11.)

Ympäristökasvatus korostaa ihmisen ja luonnon välistä vuorovaikutusta sekä ihmisen monimuotoista riippuvuutta luonnosta sekä luonnon asettamista rajoista. Tietoisuus omasta roolista suhteessa luontoon ja oman toiminnan vaikutuksista on tärkeä ympäristökasvatuksen tavoite. *Ympäristötietoisuutta* on tutkittu varsin paljon Yhdysvalloissa 1960-luvulla (Matthiess 2004, 213). Näissä tutkimuksissa on havaittu, että tavoitteiden ja todellisen toiminnan välillä voi olla suuri ero.

Myös Iso-Britannia, Australia, Kanada sekä Norja ovat nousseet 1990–2000 -luvuilla ympäristökasvatuksen tutkimuksen kentälle. Yhdysvaltalaiset Kollmuss ja Agyeman (2010) ovat tutkineet kuilua, joka näyttää vallitsevan ympäristökäyttäytymisen teorian ja käytännön välillä. He toteavat, että käyttäytyminen ei selity yksinkertaisesti, vaan johtuu monista eri tekijöistä kuten sukupuoli, taloudelliset tekijät, kulttuuriset normit, motivaatio, ympäristötieto, arvot, asenteet, ympäristötietoisuus ja emotionaaliset reaktiot kuten apatia ja avuttomuus. (Kollmuss & Agyeman 2010, 248–255.)

Kollmuss ja Ayeman löysivät tutkimuksessaan kaksi demografista tekijää: sukupuoli ja koulutuksen pituus. Naiset kantavat huolta ympäristöstä enemmän kuin miehet, vaikka heillä on vähemmän tietoa ympäristöstä. Pitempi koulutus lisää halua toimia ympäristöystävällisesti. (Kollmuss & Ayeman 2010, 248.) Myös toiminnan helppous lisää myönteisiä asenteita. Kun julkinen liikenne palvelee hyvin, sitä käytetään mielellään. Taloudelliset tekijät saattavat vaikuttaa ratkaisuihin, mutta tutkijat toteavat niitten kytkeytyvän sosiaalisiin ja psykologisiin tekijöihin. Tutkijoiden mukaan myös kulttuuriset normit säätelevät voimakkaasti ihmisten käyttäytymistä. (Kollmuss & Agyeman 2010, 249.)

Sisäisistä tekijöistä edellä mainitut tutkijat pitävät tärkeänä henkilön motivaatiota. Motiivit voivat olla sekä tietoisia että tiedostamattomia. Hän voi valikoida motiiveja esimerkiksi mukavuussyistä. Yllättävää on, että ympäristötiedolla katsotaan olevan vähän vaikutusta käyttäytymiseen. Arvot voi nähdä motiivien taustalla. Tutkijoiden mukaan henkilöitten arvot riippuvat heidän sosiaalisista verkostoistaan ja kokemuksistaan. Joka tapauksessa ympäristöasenteet samoin kuin arvotkin ovat tärkeässä roolissa henkilön ympäristökäyttäytymisen selittäjinä. (Kollmuss & Agyeman 2010, 249–253.)

Palmberg (2004) toteaa ympäristökasvatuksen tavoitteena olevan *ympäristötietoisuuden* herättäminen. Ympäristötietoisella henkilöllä on tietoa ympäristöstä, myönteiset asenteet ja arvot sekä halu ja kyky toimia ympäristön hyväksi. (Palmberg 2004, 195.) Ympäristökasvatuksen keskeisenä tutkimusaiheena on vuosia ollut, mitkä tekijät edistävät ympäristötietoisuuden kehittymistä. Palmberg (2004) nostaa esiin neljä ympäristötietoisuuteen vaikuttavaa päätekijää:

- henkilökohtaiset luontokokemukset
- merkityksellisten henkilöitten vaikutus
- koulutus
- asioiden merkitys yksilölle (Palmberg 2004, 195.)

Matthiess (2004) pitää ympäristötietoisuutta vaikeasti tulkittavana käsitteenä, johon määrittelijän omat lähtökohdat vaikuttavat. Eri tieteen aloilla kuten psykologiassa, filosofiassa, sosiologiassa ja antropologiassa on toisistaan poikkeavat tulkinnat käsitteestä. Suopajarvi (2003) arvioi ympäristötietoisuutta käsitteenä ja määrittelee sen mieluummin kollektiivisen tason käsitteeksi, jolloin puhutaan yhteisöistä ja siitä, miten ihmiset yleensä toimivat. Yksilön tasolle ja arjen tapahtumien tutkintaan hän ehdottaa *luontosuhteen* käsitettä. (Suopajarvi 2003, 18–20.)

Kollmuss ja Agyeman (2010) esittelevät myös käsitteen *locus of control*, ”kontrol-lipaikka”. He tarkoittavat tällä ihmisen käsitystä omasta kyvystään muuttaa asioita käyttäytymisellään. Henkilö, jolla on vahva sisäinen locus of control, uskoo pystyvänsä vaikuttamaan ja saamaan muutosta aikaan. Toisaalta henkilö, jolla on ulkoinen locus of control, kokee olevansa merkityksetön ja uskoo, että muut, voimakkaat, saavat muutoksia aikaan. He eivät toimi ekologisesti, koska ”ei se kannata”. (Kollmuss & Agyeman 2010, 255–256.) Hines, Hungerford ja Tomera selvittivät omassa tutkimuksessaan vastuullisen ympäristökäyttäytymisen taustalla olevia tekijöitä. He päätyivät tulokseen, että henkilöt, joilla oli sisäinen locus of control käyttäytyivät vastuullisemmin kuin he, joilla oli ulkoinen locus of control. (Hines & Hungerford & Tomera 1987, 5.)

Oman tutkimukseni kannalta pidän mielenkiintoisena kysymystä, miten Kariniemi koki omat mahdollisuutensa vaikuttaa asioihin. Voi olettaa, että hänellä on ollut vahva sisäinen locus of control.

Ympäristökasvatus on osoittautunut monisärmäiseksi ja -tasoiseksi tutkimuskohteeksi. Kasvatuksen tavoitteet näyttävät myös riippuvan määrittelijästä. Kokoon ta-voitelistan noudatellen Käpylän (1991) ajatuksia.

- lähtökohdat: ympäristöherkkyys, tieto luonnosta ja ekologiasta
- henkilökohtainen merkitys: syvälinen ymmärrys, kokee ympäristön sijoituksena
- vaikuttamismahdollisuudet: luottamus omiin kykyihin ja sisäinen ”locus of control”
- vastuullisuus ja kriittisyys
- arvokasvatus, joka muuttaa asenteita ja elämäntyyliä (Käpylä 1991, 439–445.)

Ympäristökasvatuksen päämääränä on henkilö, joka on tietoinen luonnon ja ihmisen taloudellisesta, sosiaalisesta, kulttuurisesta ja ekologisesta riippuvuussuhteesta. Hänen omaksumansa tiedot, taidot, arvot ja asenteet edistävät luonnon (ja samalla myös ihmisen) hyvinvointia ja kaiken lisäksi hän on valmis toimimaan luonnon puolesta. Nämä periaatteet ovat luettavissa jo vuonna 1977 Tbilisissä asetetuista päämääristä. (Palmer 1998, 11.)

Matthiess tuo mukaan näkemyksen ihmisestä toimivana subjektina, joka sitoutuu luontoon ja toimii ekologisesti. Ympäristökasvatus kytkettiin alun perin läheisesti rauhankasvatukseen ja kansainvälisyyskasvatukseen. Nähtiin, että niillä oli samansuuntaisia tavoitteita. Myöhemmin ympäristökasvatusta on tutkittu omana pedagogiikan suuntauksena myös Suomessa varsin paljon. (vrt. Cantell 2004; Matthiess 2004, 353.)

Tänä päivänä painotukset ovat erilaiset kuin ympäristökasvatuksen alkuvaiheissa 1980-luvulla. Nykyään käytössä ovat *kestävän kehityksen* ja *biodiversiteetin* käsitteet. Kestävä kehitys nähdään yhtä aikaa ekologisena, taloudellisena, sosiaalisena ja kulttuurisena kestävytenä. Biodiversiteetti on tullut korvaamaan luonto – käsitettä ja tällä halutaan korostaa luonnon monimuotoisuuden lisäksi sen prosessiluonteisuutta. Luonto on jatkuvasti muuttuva elävä kokonaisuus. (Willamo, R. 2004, 34–35; Wolff 2004, 24–25.) Kirjoittaessaan kestävästä kehityksestä Palmer varoittaa jo otsikossa ”poliittisesta miinakentästä” (Palmer 1998, 83). Hän perustelee tätä näkemystä sillä, että ympäristöekonomian alueella tulee vastaan luonnon arvon määrittäminen, tulevaisuuden ennustamisen vaikeus ja kiulu köyhien ja rikkaiden välillä. Sen lisäksi käsitykset siitä, mitä tarkoittaa kestävä kehitys, saavat monenlaisia tulkintoja tulkitsijan taustasta riippuen. Palmer viittaa tässä toisistaan poikkeaviin ympäristöfilosofisiin ja – eettisiin näkemyksiin. (Palmer 1998, 83–85.)

Suomalaisista ympäristökasvatuksen tutkijoista muun muassa Käpylä (1994) on paneutunut ympäristökasvatuksen sekä tavoitteisiin (vrt. edellä) että sisältöihin. Hänen mukaansa ympäristöongelmat ovat monimutkaisia ja siksi niitä on lähestyttävä holistisesti ja monitieteisesti. (Käpylä 1994, 137.) Käpylä korostaa, että ihmisen ja luonnon vuorovaikutussuhteeseen liittyy monia sosiaalisia, poliittisia, taloudellisia ja us-

komusjärjestelmällisiä tekijöitä. Siksi hän päätyy kulttuuriekologiseen malliin, missä ekosysteemiä, väestöä ja kulttuuria tarkastellaan suhteessa luonnonvaroihin. (Käpylä 1994, 138.) Käpylä viittaa kulttuurien ylläpitämään hierarkiaan, joka hänen mukaansa jyrkkenee silloin, kun käydään kilpailua resursseista. Ympäristön pilaantuminen koskettaa eri ihmisiä eri tavoin, Käpylän mukaan köyhät tekevät epäterveellisempiä töitä ja altistuvat aivan eri tavalla kuin varakkaammat. Myös sosiologi Beck (1986) viittaa siihen, että ”ympäristöuhat kohtelevat kaikkia tasapuolisesti ” (kirjoittajan käännös) – lauseella hämätään. Esimerkiksi työn laatu ja koulutustaso vaikuttavat huomattavasti henkilön altistumisriskiin. Yleensä heikommin koulutetut tekevät epäterveellisempiä ja vaarallisempi töitä. (Beck 1986, 34; Käpylä 1994, 138.)

Käpylän kulttuuriekologinen näkemys tarjoaa hänen mukaansa optimistisen tulevaisuuden näkymän. Kulttuuri on adaptiivinen ja sopeutuu uusiin tilanteisiin. *Ihminen on sopeutuvainen eläin*, toteaa Käpylä. (Käpylä 1994, 144.) Käpylän ajatusta on mielenkiintoista verrata Seiskarin vuonna 1969 kirjoittamaan tekstiin. Hän käsittelee ympäristöuhkapuheita ja toteaa: *ihmistä ei kuitenkaan pidä verrata eläinlajiin ja ennustaa tuhoutumista. Jos ympäristö joskus muuttuu ihmiselle liian epäedulliseksi, hänellä on aina olemassa tekniikan keinot*. Hieman myöhemmin samassa kirjoituksessa hän toteaa, että luonnon kestävyys on jo ylitetty. *Kukaan ei uskalla ryhtyä pysäyttämään koneellistumista ja automaatiota niin kauan kuin on kilpailevia yhteiskuntia, joitten paremmuus ratkaistaan teknillisen taidon ja tason perusteella. Tämä on teknisen kulttuurin noidankehä: yhä enemmän yhä vähemmällä*. (Seiskari 1969, 75.)

Cantellin (2004) Ympäristökasvatuksen käsikirja esittelee useita ympäristökasvatuksen malleja. Keskeisiä tavoitteita näissä malleissa ovat ympäristöherkkyys, ympäristötietoisuus, ympäristövastuullisuus sekä *voimaantuminen*, millä tarkoitetaan tunnetta siitä, että omilla teoilla on merkitystä. Monissa malleissa kehitys nähdään eri tasojen kautta hierarkkisesti rakentuvana. (Cantell & Koskinen 2004, 60–68.)

Katson kuitenkin, että hierarkkinen ajattelu on liian kaavamainen ja jäykkä. Ympäristökasvatuksen monista vaihtoehtoisista malleista olen valinnut työväliseksi englantilaisen Joy Palmerin kehittämän mallin. Sen erottaa muista malleista näkemys ympäristökasvatuksen eri aspektien samanaikaisesta kehittymisestä monella tasolla.

2.1.3 Palmerin mallista metodiksi

Tutkimuksen antamaa tietoa

Palmer tutki 1990-luvulla Englannissa ympäristökasvattajien omia kokemuksia luontosuhteensa taustatekijöistä. Omaelämäkerrallisessa analyysissä selvitettiin, millaiset asiat olivat johtaneet heidät kantamaan huolta luonnosta ja ympäristökasvattajiksi. Tulokset olivat mielenkiintoisia ja hyvin selkeitä. Lapsuuden aikana tapahtunut luonnossa liikkuminen, ulkoilmaelämä ja pihaleikit olivat vaikuttaneet selvästi eniten, vanhempien ja muitten läheisten ihmisten vaikutus oli myös huomattava ja kolmantena kaikkein merkittävimmistä vaikuttajista nimettiin koulun kasvatus. (Palmer, 1994, 4–8.)

Ulkoilmaihmiset, jotka olivat lapsuudessa viettäneet aikaa luonnossa, ulkoilma-aktiiviteeteissa tai maalla, harrastivat edelleen aikuisina vaeltamista, retkeilyä, melontaa, purjehdusta, vuorikiipeilyä ja lintujen seurantaa. Osa heistä piti tärkeinä erämaakokemuksia tai syrjäisillä seuduilla vaeltamista, missä voi kokea yhteyttä luonnon kanssa.

Vanhempien tai muitten läheisten ihmisten vaikutus oli suuri varsinkin lapsuudessa. Teini-ikää Palmer nimittää ”latentiksi” ajanjaksoksi, silloin nuori keskittyy muihin asioihin, mutta heti sen jälkeen tapahtuu uudelleen herääminen suhteessa luontoon ja ympäristöhuoleen. (Palmer 1994, 9.)

Tutkimus rohkaisee jatkamaan koulussa annettavaa ympäristökasvatusta. Muita vaikuttajia Palmerin tutkimuksen mukaan ovat TV, media ja kirjat sekä osallistuminen luontoharrastusta ylläpitäviin yhdistyksiin. Myös negatiiviset luontokokemukset mainittiin kuten saastuminen, liikenne, säteilyuhka tai eläinten huono kohtelu. Nämä näyttävät kuitenkin jäävän myönteisten kokemusten varjoon. (Palmer 1994, 7.)

Lasten luontosuhteen kehittymistä ovat tutkineet Lohr ja Pearson-Mims Yhdysvalloissa ja Laaksoharju Suomessa. Tutkimuksessaan Lohr ja Pearson-Mims (2005) selvittivät lapsuuden ajan aktiivisten luontokontaktien, kuten puutarhanhoito, kukkien poiminta tai puitten istuttaminen, merkitystä sille, miten aikuisena suhtautuu luontoon. Toinen kyselykohde oli puistopuiden vaikutus lapsuudessa. Kaikkein voimakkain vaikutus aikuisuudessa nähtiin lapsuuden puutarhapuuhilla. Myös puistopuilla oli selvä myönteinen vaikutus asenteisiin. Tutkijat vetävät johtopäätöksen, että aktiivinen yhteys ympäristöön vaikuttaa lapsen luontosuhteeseen myönteisesti ja huomattavasti voimakkaammin kuin vain passiivinen oleskelu luonnossa. (Lohr & Pearson-Mims 2005, 472, 476.) Annikki Kariniemen muistelmissa kerrotaan äidin kukkapenkeistä ja kasvimaasta. Olivatko nämä jo ensimmäisiä luontovirikkeitten antajia tulevalle kirjailijalle?

Vastaavanlainen tutkimus on Laaksoharjun ja Rapen (2010) vertaileva tutkimus, jossa selvitettiin 9–10 -vuotiaiden koululaisten suhdetta ympäristöön ja puihin. Taustalla oli tutkijan halu selvittää, ovatko lapset menettämässä yhteyttä luontoon Suomessa, joka tunnetaan metsistä ja villistä luonnosta. Tulokset osoittivat, että maaseudun lapsilla on läheisempi suhde luontoon kuin kaupunkien koululaisilla. Tutkimuksen mukaan tytöt ovat kiinnostuneempia luonnosta kuin pojat. He korostivat luonnon kauneutta, kun pojat pitivät kasveja elämän lähteinä. Lasten harrastukset suuntautuivat kuitenkin yleisesti urheiluun tai ystävien kanssa kuljeskeluun. Näyttää siltä, että Suomessa on vaara, että lapset ovat menettämässä suoran kontaktin luontoon. (Laaksoharju & Rappe 2010, 689–695.)

Tutkimukset näyttävät tukevan ajatusta, että aktiivinen toiminta luonnossa palvelee ympäristökasvatusta. Thomas (2005) selvitti seikkailuopetuksen vaikutusta tässä suhteessa ja sitä, miten opetusta tulisi kehittää. Hän pohtii erityisesti melonnan ja vuorikiipeilyn yhteydessä tapahtuvaa kasvatusta. Lopputuloksissaan hän pitää tärkeänä paikallisen ympäristön ja kulttuurin ja historian hyvää tuntemusta ja sitomista opetukseen. Seikkailukoulutuksessa tarvitaan strategia, ympäristökasvatuksellinen sisältö sekä sopivia opetustuokioita, tiivistää Thomas. (Thomas 2005, 35–37.)

Ympäristökasvatuksessa pyritään tarjoamaan luonnossa tapahtuvaa toimintaa, joka liittyy luontoon, erilaisia kokemuksia ongelmanratkaisusta, päätöksenteosta ja osallistumisesta. Näitten kokemusten kautta tullaan tekemisiin luontoon liittyvien ekologisten, taloudellisten, poliittisten, sosiaalisten, eettisten ja esteettisten kysymysten kanssa. Ympäristökasvatuksen tietoinen tavoite on muuttaa yksilön asenteita ja käyttäytymistä ympäristön kannalta parempaan suuntaan. Henkilöistä tulee Palmerin sanojen mukaan *well informed and environmentally active adults*. (Palmer 1994, 3; Palmer 1998, 143.)

Palmerin ”punaiset langat”

”Palmerin puu” on ollut suosittu malli ympäristökasvatuksen kokonaisuuden hahmottamisessa. Malli esitellään tarkemmin muun muassa Cantellin (2004) teoksessa. (Cantell & Koskinen 2004, 67–69.) Pelkistän mallin kolmeen yhtäaikaiseen ”puunhaaraan” eli ympäristökasvatuksen ulottuvuuteen, joista Palmer käyttää nimitystä ”punainen lanka”. Nämä langat tarjoavat erilaiset lähestymistavat ympäristökasvatukselle. Palmer nimeää kolme ulottuvuutta käyttäen apuna englannin kielen sanoja *about*, *in (tai from)* ja *for*.

1. *About the environment (nature)* eli ympäristöstä (*luonnosta*) oppiminen merkitsee kasvatusta, jossa opitaan perustietoja luonnosta, käsitteitä ja taitoja mutta myös kriittistä ajattelua ja arviointia. Tiedon kautta vaikutetaan asenteisiin ja arvoihin varsinkin silloin, kun opittavat asiat ovat henkilölle merkityksellisiä.
2. *In the environment (nature)* eli ympäristössä (*luonnossa*) oppiminen puolestaan viittaa henkilökohtaisiin kokemuksiin, elämyksiin, luonnon tutkimiseen paikan päällä, ongelmanratkaisuun ja kriittiseen arviointiin sekä luonnon ilmiöitten ymmärtämiseen. Luonto nähdään tässä tapauksessa oppimisresurssina niin suunnitellun oppimisen apuvälineenä kuin henkilökohtaisten kokemusten ja esteettisten elämysten antajana. (Englanninkielen *from*-sanan kääntäminen suomenkielille johtaa sekaannukseen, joten jätän sen pois.)
3. *For the environment (nature)* eli ympäristön (*luonnon*) puolesta oppiminen tarkoittaa kasvatusta, jossa painottuu ihmisen henkilökohtainen vastuu luonnosta ja ympäristöstä. Oppiminen ei merkitse tietoa tiedon vuoksi vaan eettistä kannanottoa luontoa kohtaan. Tässä ulottuvuudessa painottuvat arvot ja asenteet, joitten muutoksella katsotaan päästävän lähemmäs *kestävää kehitystä*. Jossain tilanteissa suomenkielinen termi voisi olla myös *luonnon hyväksi*. (Palmer 1998, 142–146.)

Edellä määriteltyjä ulottuvuuksia yhdistää Palmerin mukaan neljä ympäristökasvatuksen oppimisprosessin keskeistä *pääelementtiä*: empiirinen, synoptinen, esteettinen ja eettinen. (Palmer 1998, 141.) *Empiirinen* elementti pyrkii varmistamaan, että oppilaalla on mahdollisimman suora kontakti ympäristöön, mikä toteutuu ympäristöä havainnoimalla, mittaamalla, analysoimalla ja keskusteluilla siitä, mitä ympäristössä on nähty ja tutkittu. *Synoptinen* elementti auttaa oppilasta näkemään luonnon ja ympäristön monimutkaisen rakenteen ja osien keskinäiset suhteet. Palmer korostaa, että tässä suhteessa sekä käytetty metodi että sisällöt ovat yhtä tärkeitä. *Esteettinen* elementti nostaa ympäristön laadulliset arvot esiin. Esteettisen elementin kautta oppilaat oivaltavat, että esteettiset kysymykset ovat aina suhteellisia eikä niihin ole oikeita tai väriä vastauksia. Myös rumuudessa voi nähdä kauneutta. *Eettinen* elementti korostaa henkilön omaa vastuuta ympäristöasioissa. Sen kautta oppilaat oppivat pohtimaan perustuuko jokin toiminta moraalisesti hyväksyttävälle arvolle. (Palmer 1998, 141–142.)

Empiirinen, synoptinen, esteettinen ja eettinen elementti ovat tärkeitä kaikessa oppimisessa riippumatta siitä, mistä ulottuvuudesta (langasta) puhutaan. Elementtien avulla kokonaisuus sidotaan oppimisprosessiksi. Yksilön kannalta tavoitellaan holistista kokonaiskehitystä, jossa kokemukset ja toiminta yhdistyvät asenteisiin ja merkitykselliseen tietoon. (Palmer 1998, 145.)

Palmerin ”langat” tai ulottuvuudet eivät ole toisensa poissulkevia vaan osittain päällekkäisiä. Toisaalta ”onnistunut” ympäristökasvatus vaatii kaikkien kolmen langan yhtäaikaaisuutta. Luonnosta oppiminen jää helposti ulkopuoliseksi ja kuivaksi kirjatiedoksi, jollei siihen liity omia elämyksiä ja kokemuksia luonnon helmassa. Luonnon puolesta toimiminen voi johtaa ongelmiin, jos toimijalla ei ole riittäviä tietoja luonnon ilmiöistä ja niiden syistä ja seurauksista. Pelkän tunteen varassa vailla faktoja elävä voi törmätä luonnon ennalta tuntemattomiin realiteetteihin.

Palmer näkee about, in ja for -ulottuvuudet tärkeinä niin oppimisprosessissa kuin opetussuunnitelmien laadinnassakin (vrt. Palmer 1998, 144). Hän korostaa oppimisen kolmea peruspilaria, jotka ovat kokemus, merkitys ja toiminta. Onnistunut ympäristökasvatus ottaa huomioon kaikki kolme yhtä aikaa. Annikki Kariniemen kohdalla voinee Palmerin mallin mukaisesti katsottuna puhua ”onnistuneesta” ympäristökasvatuksesta. Miten hänen elämässään näyttäytyvät peruspilarit kokemus, merkitys ja toiminta?

Edellä kuvattu Palmerin malli luo ympäristökasvatukselle kolmiulotteisen kehyksen. Palmer pohtiikin sitä, miten nämä erilaiset näkökulmat pystytään integroimaan, yhdistämään, yhdeksi kasvatuksen kokonaisuudeksi. Tieteenfilosofisesti näyttääkin, että kysymyksessä on kolme toisistaan poikkeavaa lähestymistapaa: positivistinen, tulkitseva ja kriittinen.

Positivistinen näkökulma näyttäytyy ”luonnosta” opittaessa. Positivismi painottaa faktoja ja tieteellistä tietoa, mikä on tyypillistä luonnontieteelliselle ja ekologiselle tiedolle. Tulkitseva näkemys puolestaan näkee oppijan aktiivisena ja elämyksiä etsivänä keräämässä tietoja ja taitoja ”luonnossa”. Kriittinen näkökulma kohdistaa huomionsa tiedon kriittiseen omaksumiseen, yhteistyöhön osallistumiseen ja ”luonnon puolesta” toimimiseen. (Palmer 1998, 146–147.)

Kuten edeltä ilmenee, ympäristökasvatuksen kokonaismallin luominen ei ole yksinkertaista johtuen sen monitieteisyydestä ja toisaalta myös kasvattajien, olosuhteiden ja jatkuvan muutoksen aiheuttamista haasteista. Aina on myös otettava huomioon yksilöllinen konteksti. Ympäristökasvatuksen haasteet ovat myös parin–kolmenkymmenen vuoden aikana muuttuneet globalisaation myötä.

Palmerin malli soveltuu kuitenkin teoreettiseksi kehykseksi ympäristökasvatusta suunniteltaessa ja toteutettaessa. Mallissa korostuu tietojen, taitojen, käsitteiden ja asenteiden keskeinen merkitys. Esittelen myöhemmin tarkemmin mallin ulottuvuuksien merkityksiä ottaessani sen käyttöön Kariniemen omaelämäkerrallisten teosten analysoinnissa.

Käytän tutkimuksessani rinnakkain luonto- ja ympäristökäsitteitä tietoisena siitä, että jako ei ole näin yksinkertainen. Jatkossa pitäydyn käsitteeseen luonto ja tarkoitan sillä lähinnä rakentamatonta ympäristöä. Useat sosiologit tosin huomauttavat, että ”villia” ja ”koskematonta” luontoa ei enää ole olemassa, vaan kaikkialla tuntuu ihmisen vaikutus. Happosateet ja radioaktiivinen säteily liikkuvat omia teitään myös asuttamattomille seuduille. Massa (1994) käyttää määrittelyssään luonnonympäristöstä nimitystä ensimmäinen luonto ja kulttuuriympäristöstä puolestaan toinen

luonto. Jälkimmäiseen hän sisällyttää teknologian ja rakennetun ympäristön ja toteaa, että kulttuuriympäristö on osa ensimmäistä luontoa. Massakin joutuu toteamaan, että ensimmäiseen luontoon keskittyminen ei välttämättä riitä, vaan myös toinen luonto on otettava huomioon. (Massa 1994, 15.)

Parhaimmillaan yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus pyrkii ottamaan huomioon mahdollisimman monia yhteiskunnan ja luonnon suhteeseen vaikuttavia tekijöitä myyteistä talouteen ja tekniikkaan (Massa 1994, 15).

Sjöblom (2012) on väitöskirjassaan pohtinut luonto ja ympäristö (miljö) -käsitteiden merkityksiä. Hän joutuu toteamaan, että luonto on monimerkityksinen. Se voidaan nähdä arkipäivän luontona, vastakohtana sivilisaatiolle, kosmisena prosessina, sosiaalisena konstruktiona ja biologian määrittelemänä, jolloin ihminen sisällytetään osaksi luontoa. Ympäristö nähdään luontona, johon ihminen on vaikuttanut. Toisaalta ympäristö-sana on saanut osakseen luontoon liittyvät ”ongelmadimensiot” kuten Sjöblom toteaa. Moraaliset ja eettiset vaatimukset kohdistuvat helpommin ympäristöihin, joskin ympäristöt merkitsevät eri henkilöille hyvin erilaisia asioita hänen omasta tilanteestaan, harrastuksistaan, ajasta, paikasta jne. riippuen. (Sjöblom 2012, 31–36.)

Lähestyn luontosuhde-käsitettä tarkastelemalla aluksi luonnon ja ihmisen sekä luonnon ja kulttuurin välistä suhdetta.

2.2 Luontosuhde

2.2.1 Ihminen ja luonto

Ihmiskeskeinen ja luontokeskeinen näkökulma

Jokaisella on oma henkilökohtainen suhteensa luontoon. Tämä suhde perustuu itse kunkin henkilökohtaisiin kokemuksiin luonnosta. Suhteen taustalla voi myös nähdä henkilön omaksuman ympäristöfilosofisen lähtökohdan. Pietarinen (1992) lähestyy teemaa ympäristöetiikan näkökulmasta. Hänen mukaansa luontoa voidaan tarkastella kapeasti vain maisemana ja rakenteina. Laajemmin katsottuna luonto on elävä kokonaisuus, johon liittyvää ihmisen toiminnan oikeutusta on syytä pohtia. Milloin toiminta on oikeutettua ja millaiset normit sitä säätelevät? Miten nämä normit suhtautuvat ihmisten välisiin suhteita sääteleviin? Pietarinen päätyy tässä pohdinnassaan kahteen asenneryhmään: *antroposentrinen* ja *biosentrinen*. (Pietarinen 1992, 33.)

Antroposentrinen (ihmiskeskeinen) suuntaus sisältää puolestaan kolme kategoriaa: utilismin, humanismin ja mystisismien.

Utilisti on hyötyajattelija, jolla on omasta mielestään rajaton oikeus käyttää luontoa hyväkseen ja alistaa se palvelijakseen sillä perusteella, että hän tuntee luonnonlait. Pietarinen viittaa ajattelun ongelmakohtaan eli tiedeuskoon, joka antaa valheellisen kuvan ihmisen mahdollisuuksista hallita luontoa. (Pietarinen 1992, 34.)

Airaksinen (2009) pohtii luonnon ja ihmisen suhdetta todeten:

Luonto on raaka-ainearasto, joka on annettu meille käytettäväksi ja hyödynnettäväksi. Eläimet tapetaan ja syödään, metsä hakataan ja kivet louhitaan malmiksi sulattoihin.

Luonto raaka-ainearastona auttaa unohtamaan luonnon.

Jos ajattelee näin, luonnon hyväksikäyttö ei ole ongelma. Luonto on todellakin vain raaka-ainetta ja sellaisenaan kaiken kokemuksellisuuden ja elämyksellisyyden tuolla puolen. (Airaksinen 2009, 68.)

Löyttyjärvi tarkastelee väitöskirjassaan (2011) ympäristöetiikan tarvetta ja toteaa antroposentrisestä ajattelusta, että se näkee luonnon arvot välillisinä. Luontoa tarvitaan ja sen nähdään edistävän ihmisen hyvää. Se voidaan myös muuntaa rahalliseksi arvoiksi. Luonnon arvojen merkitys on kasvanut myös oikeuskäytännöissä. Löyttyjärvi pohtiikin, miten biosentriset ja ekosentriset ainekset tulevat mahdollisesti näkymään jatkossa oikeuden tulkinnoissa. (Löyttyjärvi 2011, 12.)

Humanisti näkee luonnon potentiaalina henkiselle kehitykselle. Luontoa halutaan suojella tuleville sukupolville. Tässä ajattelussa Pietarinen näkee heikkoutena ”rationaalisen itsehillinnän” vaikeuden. Kuinka paljon ollaan valmiita vapaaehtoisesti luopumaan taloudellisesta edistyksestä? Humanismi korostaa kuitenkin ihmistä arvokkaimpana ja luottaa ihmisen sisäiseen kehitykseen sekä kulttuuriin moraalisenä perustana. (Löyttyjärvi 2011, 12; Pietarinen 1992, 36–38.)

Mystisismien perusajatuksena on ihmisen ykseys luonnon kanssa. Luonto edustaa henkisyttä ja jumalisuutta ja se halutaan siksi säilyttää alkuperäisenä. (Pietarinen 1992, 38.)

Biosentrinen (luonto- tai elämäkeskeinen) ajattelu pitää luontoa arvokkaana sinänsä riippumatta hyödyistä. Biosentrisen ajattelun taustalla on Darwinin *Lajien synty*-teos vuodelta 1859, mikä mullisti luonnosta vallinneet käsitykset ja loi näin pohjan luontokeskeiselle etiikalle. (Löyttyjärvi 2011, 15; Pietarinen 1992, 39.) Vilkka (1998) pitää luonnon arvoja tärkeinä ja samalla myös ongelmallisina luontokeskeisen ja ihmiskeskeisen ympäristöfilosofian erottajina. Kun puhutaan luonnon itseisarvosta, nousee kysymys, minkä luonnon ja mitä tarkoitetaan itseisarvolla. Vilkka pohtii tähän määrittelyyn sisältyvää vaikeutta silloin, kun eri tutkijoilla on erilaiset käsitykset luonnosta. (Vilka 1998, 15–27.)

Pietarinen (1992)erottaa luontokeskeisessä ajattelussa kaksi kategoriaa: sentientismi ja vitalismi.

Sentientismi viittaa sanaan sentiens (= tuntea). Ajattelu lähtee siitä, että tuntevat (sentientit) organismit ovat moraalisesti merkittäviä. Tämän lähtökohdan mukaan eläimillä on oikeus tulla kohdelluiksi moraalisten velvollisuuksien mukaisesti. Esi-merkiksi kotieläinten pitää saada lajinmukaista huolenpitoa ja hoitoa.

Vitalismi puolestaan antaa kaikille eläville olennoille yhtäläisen itseisarvon, jolloin elämästä tulee perustava arvo. Suomessa Pentti Linkola on Pietarisen mukaan lähellä vitalismia ajattelussaan. (Pietarinen 1992, 42–43.)

Linkolan ajattelua kuvaa seuraava lainaus teoksesta *Johdatus 1990-luvun ajatteluun*:

Kyseenalaistan, täysin, ihmisen aseman muun elämän yläpuolella. En väsy muistuttamasta humanistisen maailmankuvan kapeudesta.

Tiedän ja näen, että länsimaiseen kulttuuriin on ihmisen itsekorotus syöpyntyt hyvin syvälle, tähän meidän kristillis-humanistiseen, joissakin kulttuuripiireissä kristillis-humanistis-sosialistiseen kulttuuriimme. Monet, ehkä useimmat ammattibiologitkin ovat tässä paineessa ajattelutavaltaan pesunkestäviä humanisteja. Hekin näkevät paljon vaivaa todistellakseen erilaisin kriteerein ihmisen sekä ainutlaatuisuutta että ylemmyyttä muihin eliöihin nähden. (Linkola 1989,161.)

Myös Vilkka (1998) pohtii Linkolan sijoittumista ympäristöfilosofian kentässä. Hän pitää Linkolaa edelläkävijänä, jonka luonnonsuojelu on elämänsuojelua ja maapallon pelastamista sitä uhkaavalta tuholta. Vilkka huomauttaa, että Linkolan luontokeskeisyys on kuitenkin *vahvasti maustettu ihmiskeskeisyydellä.* (Vilkka 1998, 57–59.)

Vilkka (1998) ottaa käyttöön luontoasenteitten kolmijaon:

- tuotantokeskeisyys
- ihmiskeskeisyys
- luontokeskeisyys (Vilkka 1998, 41.)

Tuotantokeskeisessä ajattelussa luonto nähdään ensi sijassa ihmistä hyödyttävänä raaka-ainevarastona. Ihminen hallitsee luontoa tekniikan avulla aiheuttaen samalla luonnon köyhtymistä, lajien sukupuuttoon kuolemista ja globaaleja muutoksia. Tämä näkemys vastaa Pietarisen edellä esiteltyä utilismia. (Vilkka 1998, 41.)

Ihmiskeskeinen malli puolestaan korostaa luonnon monia merkityksiä ja arvoja. Humanistinen näkemys pitää luontoa tärkeänä henkiselle ja älylliselle kehitykselle. Kasvatuksessa korostetaan eettisyyttä, mikä merkitsee toisten ihmisten huomioon ottamista niin kehitysmaitten kuin tulevien sukupolvien osalta. Luontoa ei kuitenkaan kohdella hyvin sen itsensä vaan toisten ihmisten takia. (Vilkka 1998, 41–42.)

Luontokeskeisyyden määrittely eroaa selvästi Pietarisen esittämästä. Vilkka näkee sekä utilismin että humanismin luontoa köyhdyttävänä asenteina. Hänen mielestään luontokeskeisyydessä ei ole kysymys pelkästään ”paluusta luontoon”, vaan olen-naista on eettisyys suhteessa luontoon sen itsensä vuoksi. Vilkka jakaa luontokeskeisyyden edelleen kolmeen ryhmään: - *zoosentrismi* eli eläinkeskeisyys, *biosentrismi* eli elämäkeskeisyys ja *fysiosentrismi* eli ekosysteemikeskeisyys. (Vilkka 1998, 43.) Ensimmäisessä ryhmässä etiikan lähtökohtana on eläinten kunnioittaminen ja niiden arvottaminen tuntevina ja tietoisina olentoina. Ajattelu on siis hyvin lähellä Pietarisen edellä mainittua sentientismia. Biosentrismillä ollessa kyseessä Vilkka laajentaa elämän kunnioituksen koskemaan kaikkia elollisia, kasveja ja eläimiä. Ajattelu lähestyy Pietarisen vitalismia. Kolmas ryhmä, fysiosentrismi, ulottaa eettisen huomioinnin holistisesti sekä elottomaan että elolliseen luontoon. (Vilkka 1998, 44–46.)

Terlinden (2007) vertailee tutkimuksessaan *Människa – moral – miljö* suomalaisen ympäristöajattelun eri suuntauksia. Hän nimeää Georg Henrik von Wrightin humanismin edustajaksi, Pentti Linkolan näkökulmaa hän pitää biologisena ja Leena Vilkan kohdalla hän käyttää nimitystä ympäristöfilosofinen perspektiivi. Näiden lisäksi hän esittelee myös teologisen näkökulman ja toteaa, että kaikki nämä ajattelut pyrkivät löytämään ratkaisuja ympäristöongelmiin ja ovat yksimielisiä siitä, että niitä ei voida ratkaista pelkästään tekniikan avulla. (Terlinden 2007, 215–217.)

Luonnon monet merkitykset

Luontoa voi tarkastella myös niitten *merkitysten* kautta, joita ihminen antaa luonnolle. Matthiess (2004) viittaa väitöskirjassaan Ulrich Kattmannin typologiaan luonnon erilaisista merkityksistä ihmiselle. Tämän typologian mukaan luonto voi ilmetä ihmiselle monessa mielessä:

- Tarpeet tyydyttävä luonto, joka antaa ihmiselle erilaisia resursseja kuten ravinnon, vaatteet, raaka-aineet jne.
- Rakastettu luonto sisältää ihmisen sosiaalisen suhteen luontoon, luontoharrastuksen, luonnonkunnioituksen ja kumppanuuden.
- Kunnioitettu luonto viittaa luonnonuskontoihin ja kunnioituksen luontoa kohtaan ja ”ekologiseen uskontoon”.
- Koettu luonto koostuu luonnon tarjoamista tunnetason elämyksistä. Luonto voi olla yhtä aikaakin uhkaava ja lumoava. Se herättää empatiaa, pelkoja, ihastusta ja kammoa.
- Hallittu luonto nähdään kohteena, jota voi luonnonlakien tuntemuksen ja tekniikan avulla hallita ja hyödyntää. Tämä näkökulma nousee selvästi esille ekologisissa kriiseissä.
- Uhattu luonto näyttää ihmisen luonnon vastustajana ja uhkana. Otsonikato, kasvihuoneilmiö, lajien kuoleminen sukupuuttoon ja muut globaalit ongelmat liittyvät tähän näkökulmaan.
- Eletty luonto näkee ihmisen luonnon kohtaajana ja osana luontoa. Ihminen ja luonto ovat toisiinsa kietoutuneina yhtä ainoaa kokonaisuutta. (Matthiess 2004, 52–54.)

Kattmannin typologia ei sulje pois luonnon erilaisia merkityksiä vaan ne voivat esiintyä samanaikaisesti tilanteesta riippuen. Kalastaja nauttii luonnon rauhasta, lepää, virkistyy ja hyödyntää luonnonantimia. Luonto voi toimia näkökulmasta riippuen virkistyskohteena, eläinten kotina, piilopaikkana, maisemana ja ravinnon antajana. Haila (2003) toteaa, että jokaisella on oma historiallisesti ja kulttuurisesti syntynyt käsitys luonnosta. Ihminen on laji muitten joukossa ja luonnosta riippuvainen. Haila tiivistää luonnon merkityksen: *Luonto on pakko tunnustaa inhimillisen olemassaolon perustaksi.* (Haila & Lähde 2003, 15.)

Olen käynyt läpi ympäristöetiikan piiriin kuuluvia käsitteitä, jotta pystyn analysoimaan Annikki Kariniemen eettisiä näkemyksiä tässä valossa. Miten hänen eettinen ajattelunsa muuttui elämän varrella vai muuttuiko se mitenkään? Kariniemeä koskevissa muistelmissa hänen suhdettaan eläimiin kuvataan erityisen hyväksi – voiko hänen ajattelustaan löytää sukulaisuutta Vilkan kanssa?

2.2.2 Luonnon ja kulttuurin suhde

Historian aikana luonto on saanut erilaisia merkityksiä. Kreikkalaisille luonto oli ikuinen kaikkeus, kosmos, jota hallitsi järki, logos. Ihmisen tavoitteena oli samaistuminen luonnon harmoniaan. Kristinuskon mukana syntyi dualismi, vastakkain asettelu, jossa luonto oli ”luomakunta” ja jumala oli luoja. Ihminen omaksui käsityksen, että luonto on luotu juuri häntä varten hallittavaksi; hän oli subjekti ja luonto objekti, kohde. (Matthiess 2004, 64-65; Valkonen 2010, 33.)

Tieteen ja tekniikan kehitys avasi mahdollisuuden käyttää hyväksi yhä suuremmissa määrin luontoa, sen rikkauksia ja resursseja. Ihminen nähtiin luonnon hallitsijana, joka tuntee luonnonlait ja niiden avulla alistaa luonnon palvelijakseen. Linkola (1989) nimittää ihmiskunnan historiaa luonnon valloituksen historiaksi. Hänen mukaansa kehityskulku on jatkunut jo pitkään:

Kehityskulku ei ole, kuten joskus luullaan, vain tämän tai parin edellisen vuosisadan ilmiö, vaan on jatkunut lähes koko ihmislajin olemassaolon ajan, heti siitä lähtien, kun ihminen kehitti ylivoimaisia työkaluja ja metsästyksensä ja alkoi verottaa saalislajeista pääomaa eikä vain korkoja kuten luonnon järjestelmässä. (Linkola 1989, 181–182.)

Luonnon valloitusta ja uskoa ihmisen luoman tekniikan ylivoimaan on kritisoitu aikaisemmin. Jo Engels kiinnitti 1800-luvulla huomiota siihen, miten ihminen pakottaa luonnon palvelemaan omia tarkoitusperiään (Engels 1971, 222). Hän kylläkin varoittaa siitä, että ei liikaa mairiteltaisi itseä näillä voitoilla, koska luonto kostaa jokaisen sellaisen voiton. Hän käyttää esimerkkinä Alppien rännemetsien hakkuita, jotka aiheuttivat kasvillisuuden kadon ja eroosion kautta tuhosivat karjatalouden perustan. Toisaalta vesivarastot tulvivat sadekautena tehden vuoristolähteet vedettömiksi. Engels korostaa sitä, että ihminen on osa luontoa, luonnonlait tiedostava olento, jonka on oltava perillä myös tekojensa seurauksista. (Engels 1971, 223–224.)

Dickens (2008) käsittelee artikkelissaan *Split Psyche, Split Cosmos, Split Society* edellä mainittua luonnon ja kulttuurin dualismia. Hän näkee dualismin käytössä ajatuksen monimutkaisen maailman yksinkertaistamisesta. Länsimaisen ajattelun kaksinaisuus legitimoidaan myös kielen kautta. Kielessä ”luonto”, ”äiti”, ”maa” ja ”emootio” ovat feminiinisiä ja ”pahoja” ja samanaikaisesti ”kulttuuri”, ”isä”, ”taivas” ja ”rationaalisuus” ovat maskuliinisia ja edustavat ”hyvää”. Dickensin mukaan tämä jako ei pelkästään rajoitu valtasuhteisiin ja hierarkian rakentamiseen vaan se heijastuu myös mielen psyykkisiin prosesseihin. (Dickens 2008, 28–29.) Kontio (2003) on kiinnittänyt huomiota Kariniemen teoksissa ilmenevään naisen ja luonnon ykseyteen. Hän toteaa Kariniemen kirjallisuudessa esiintyvän ekologisen moralismin selittyvän tätä taustaa vasten. (Kontio 2003, 73.)

Pilgrim ja Pretty (2010) ovat pyrkineet kokoamaan mallin, jossa luonto ja kulttuuri muodostavat kokonaisuuden. Näin he kurovat samalla kuilua luonnontieteitten ja sosiologian väliltä tavoitteena holistinen näkemys luonnosta ja kulttuurista. (Pilgrim & Pretty 2010, 17.) He näkevät suuria eroja teollistuneiden maiden ja alkuperäiskult-

tuurien välillä. Heidän teoksessaan *Nature and culture* (2010) esitellään Tirzo Gonzalesin ja Maria Gonzalesin tutkimus Andeilla elävien Ketsua ja Aimara intiaanien ajattelutavasta.

Elämän kokonaisuus, josta tutkijat käyttävät nimitystä *kosmovisio*, poikkeaa monessa suhteessa länsimaisesta kulttuurinäkemystä. Seuraavassa taulukossa on vertailu Andien ja länsimaisen kulttuurin välillä tiivistettyä edellä mainitun teoksen pohjalta. (Gonzales & Gonzales 2010, 88.)

Andien kulttuuri	Länsimainen kulttuuri
Kosmovisio	Perustana kristinusko
Luonto on osa kokonaisuutta	Luonto on objekti
Luonto on elävä	Mekanistinen käsitys luonnosta
Agrosentrinen	Egosentrinen
Tärkeintä on harmonia	Materiaaliset tarpeet ovat tärkeitä

Taulukko 1. Vertailu Andien ja länsimaisen kulttuurin näkemysistä Gonzales & Gonzalesin mukaan.

Andien intiaanit elävät *agrosentrisessä* eli maakeskeisessä maailmassa, missä heidän suhteensa on *sisään kudottu* maahan kuten tutkijat kirjoittavat. Luonto on holistinen, kokonaisvaltainen, käsite, johon sisältyy niin maanviljely kuin sosiaalinenkin elämä. Rituaalit ja juhlat ovat tärkeitä ja ne jaksottavat omalla tavallaan aikaa. Suhde luontoon toimii *win-win* -periaatteella, missä kumpikin osapuoli hyötyy yhteiselosta. (Gonzales & Gonzales 2010, 87.)

Andien intiaanien aika on syklistä. Valkeapää on väitöskirjassaan (2011) tarkastellut paimentavien saamelaisten luontosuhdetta. Vanhassa paimennuskulttuurissa aikakäsite muistuttaa yllättävän paljon Andien intiaanien syklistä aikaa. Poronhoitoon ovat liittyneet eri työvaiheet, erotukset ja vasanleikot, jotka ovat noudattaneet syklistä kiertoa. Myös käsitys kodista muistuttaa intiaanien maa-ajattelua. Valkeapää kuvailee saamelaisten tapaa eritellä maisemaa:

Entisten ihmisten muisto on tärkeä maiseman tuntemisen tapa, joka on yhä merkityksellistä tietoa, sillä poron luonne ei ole muistitiedon yli ulottuvan historian aikana muuttunut. Koti ei kuitenkaan ole luonto yleensä, vaan se alue, jolla eletään. (Valkeapää 2011, 234–235.)

Antropologi Anja Nygren (2000) varoittaa kaksijakoisesta ja mustavalkoisesta kuvasta verrattaessa erilaisten kulttuurien luontosuhdetta. Hänen tutkimuksensa Keski-Amerikan intiaanien ja uudisasukkaitten ympäristökäsityksistä antavat moni-ilmeisempää tietoa. Myytti alkuperäisten kulttuurien ekologisesta viisaudesta tai kyvystä elää luonnon kanssa vaatii myös kriittistä tarkastelua. Nygren pitää myyttiä vaarallisena alkuperäiskansojen kulttuurille, koska tässä tilanteessa se nähdään paikalleen pysähtyneenä ja konservoituna eikä elävänä ja sosiaalisesti rakentuvana tietona. Mukaan tarkasteluun on aina otettava myös valtasuhteet ja erilaiset toimijat. Ikä, sukupuoli, uskonto ja poliittinen ajattelu vaikuttavat suhteeseen ympäristöön ja luontoon. Mukaan tulee nykyään myös globalisaatio, jonka vaikutuksia ei voida välttää sademetsissäkään. (Nygren 200, 180–186.)

Nygren löytää kaiken pohjalta kilpailun oikeasta luontosuhteesta. Kenellä on oikeus päättää, mitä on luonto ja miten sen suhteen toimitaan. Itse asiassa menossa on *erilaisten ympäristökäsitysten kilpajuoksu taistelussa luonnonvaroista ja ”oikeasta” luontosuhteesta*, kirjoittaa Nygren. (2000, 185.)

Potinkara (2012) pohtii saamelaisten luontosuhteesta vallitsevia käsityksiä. Ylilaidunnus, teknologian hyväksikäyttö poronhoidossa ja petoeläimiin kohdistuva viha eivät vastaa ammattiin liitettyjä romanttisia odotuksia. Tämä synnyttää kuvan rappeutuneesta elinkeinosta. Luontosuhteeseen vetoaminen voi Potinkaran mukaan toimia kahteen suuntaan: toisaalta voi tukea esitettyjä vaatimuksia (tässä tapauksessa maa- ja metsätalouden) tai sitten marginalisoida ja rajoittaa. (Potinkara 2012, 298.)

Edellä niin Andien intiaanien kuin paimentavien poronhoitajienkin luontosuhteeseen liittyy ajan syklistyys. Annikki Kariniemen teoksista voi löytää vastaavanlaista vuodenvaihtelua ja vuodenaikojen kuvausta. Jorma Etto pohtiikin eräässä kirja-arvostelussaan (Lapin Kansa 22.12.62), onko syklinen aika jollakin tavalla feminiininen ominaisuus.

2.2.3 Ympäristösosiologia

Pilgrim ja Pretty (2010) arvostelevat teollistuneen maailman ajattelua siitä, että luonto ja ihminen nähdään dikotomiana eli kahtena toisistaan irrallisena elementtinä. Tässä suhteessa ihmiset pyrkivät kaikin tavoin pitämään yllä luonnonhallintaansa. Tämä näkemys ei heidän mukaansa palvele enää nykyaikana, jolloin luonnossa tapahtuu suuria dynaamisia muutoksia. Tämän kuilun kuromiseen syntyi 1970-luvulla ympäristösosiologia. (Pilgrim & Pretty 2010, 3.) Valkosen (2010) mukaan ympäristösosiologia tarkastelee luontoa, ympäristöä ja ekologiaa yhteiskunnallisina ja kulttuurisina ilmiöinä. Tässä yhteydessä ympäristöllä tarkoitetaan ihmisen elämää ja kokemaa ympäristöä. (Valkonen 2010, 29.)

Ympäristösosiologia tutkii ympäristöasenteita ja -arvoja, ympäristötietoisuutta, luontosuhdetta, ympäristöongelmia, -konflikteja ja -riskejä. Ympäristökäsite laajenee fyysisen ympäristön ja sen eri prosessien tutkimisesta käsittämään myös moniulotteiset yhteiskunnalliset arvot, päämäärät ja näkökulmat. Tästä johdettuna ympäristöongelmien ratkaisut ovat aina myös sosiaalisia ja kulttuurisia. (Valkonen 2010, 9–10.)

Rachel Carsonin kirja *Äänetön kevät* voidaan nähdä ympäristösosiologian kannalta käännekohtana. Kirja avasi keskustelun erilaisista ympäristöriskeistä, uhkakuvista ja ”ekokatastrofista”. Ympäristöön liittyi moraalista protestia ja alettiin vaatia julkisen

vallan toimenpiteitä ympäristön laadun turvaamiseksi. Haila toteaaakin, että ympäristöstä tuli kehys, jonka kautta alettiin arvioida ihmisen elämän mahdollisuutta jatkua maapallolla. Ympäristöliikehdintä politisoitui ja Hailan mukaan samalla myös luonto politisoitui. (Haila&Lähde 2003, 11–12.)

Lapissa ympäristöasiat nousivat yleiseen tietoisuuteen vasta 1970-luvun lopulla. Protestit kohdistuivat pääasiassa jokien patoamiseen ja vesistöjen säännöstelyyn sekä kadotettuun Kemijoen loheen. Seuraavalla vuosikymmenellä nousivat vuorostaan metsäasiat esille lakimetsien ja erämaisten metsien suojelukiistoissa. Leena Suopajärvi (2003) on pohtinut ympäristötietoisuuden merkitystä ja toteaa, että sen syntyminen vaatii tietoa ympäristön tilasta ja toisaalta tämä tieto ei kuitenkaan merkitse sitä, että ihminen muuttaisi omaa käyttäytymistään. Samaa ilmiötä ovat monet muutkin tutkijat muun muassa Matthiess (1992) ja Salonen (2010) pohtineet. (Matthiess 1992, 133; Salonen 2010, 109–110; Suopajärvi 2003, 13–14.)

Uusitalo (1992) toteaa, että ihmiset kyllä periaatteessa kannattavat ”hyviä” asioita eli uhrauksia luonnon puolesta mutta käytännössä kuitenkin toimivat toisin. Uusitalo kirjoittaa vapaamatkustajista, jotka luopuvat omista eduistaan, jos muutkin niin tekevät. Hän kuitenkin varottaa vetämästä liian suoraa johtopäätöksiä tästä käyttäytymisestä. Ihmisillä voi olla asenteiden ja käyttäytymisen välillä ristiriita varsinkin silloin, kun yksittäisten tekojen kollektiivisia seurauksia ei mielletä. (Uusitalo 1992, 61–62.)

Schultz (2000) on selvittänyt tutkimuksessaan ihmisten ympäristöhuolen ja ympäristökäyttäytymisen välistä suhdetta. Hän jakaa ihmiset kolmeen ryhmään sen mukaan, miten he kantavat huolta ympäristöongelmista: *egoistit (egoistic)*, *altruistit (altruistic)* ja *biosfäärit (biospheric)*.

Egoistit pitävät tärkeänä itseään, tulevaisuuttaan, elämäntyyliään ja terveyttään. Altruistit kantavat huolta kaikista ihmisistä, lapsista, oman yhteisönsä ihmisistä ja omista lapsistaan. Biosfäärien huoli kohdistuu eläimiin ja kasveihin, meren elämään ja lintuihin. Ympäristöasenteella on yhteys ihmisen empatiakykyyn eli kykyyn asettua toisen asemaan. Schultz (2000) pitää mahdollisena interventiota, jolla vaikutetaan empatiakykyyn ja muutetaan ympäristöasennetta. Hän mainitsee esimerkkinä retket luontoon, missä voidaan tarkkailla eläimiä niiden omassa ympäristössä sen sijaan, että niitä tarkkaillaan eläintarhan häkeissä. (Schultz 2000. 392, 402.)

Matthiess (1992) käyttää nimitystä ”ekologinen täysi-ikäisyys” kuvaamaan tilannetta, jossa ihminen itse toimii tietoisesti luonnon suhteen ja luopuu vapaaehtoisesti toiminnasta, joka vahingoittaa luontoa. Matthiess näkee ekologisen täysi-ikäisyyden *kykyjen, voimien ja toimintojen päämäärähakuisesta aktiivinnista sekä pienissä että suurissa asioissa toisenlaisen luontosuhteen saavuttamiseksi*. (Matthiess 1992, 144–145.)

Pohjoisen ympäristöliikkeitä on tutkittu 1990-luvulla suhteellisen paljon (Suopajärvi 2001, Valkonen 2010, Autti 1999). Ympäristöasenteita tutkittaessa kävi ilmi, että ihmisillä on tavallaan kaksi luontoa. Toinen on oma ympäristö ja toinen on ”yleinen luonto”. Oma läheinen luonto on konkreettinen ja luonto siellä jossakin on etäinen. Asenteet voivat erota toisistaan huomattavasti riippuen siitä, kummasta luonnosta on puhe. Nieminen on sitä mieltä, että luonto saa erilaisia konteksteista riippuvia merkityksiä puhuttaessa omasta luonnosta tai kollektiivisesta luonnosta. (Nieminen 2003, 156–157.) Annikki Kariniemi osallistui pohjoisen ympäristökamppailuihin omilla keinoillaan kirjoittamalla ja puhumalla. Oliko hänellä kaksi luontoa – läheinen ja globaali?

Ympäristösosiologia vakinaistui 1990-luvulla. Saksalainen tutkija Ulrich Beck toi siihen käsitteen *riskiyhteiskunta*. Siirtyminen teollisesta yhteiskunnasta riskiyhteiskuntaan tekee uhista mahdollisia rajata maantieteellisesti. Ne ovat luonteeltaan hitaasti eteneviä, hiipiviä ja vaikeita hallita ja vaativat laaja-alaista toimintaa. (Beck 1986, 29–31; Valkonen 2010, 17.)

Beckin mukaan riskeistä puhuttaessa filosofia, kulttuuri ja politiikka ovat keskustelun ytimessä ja käytäntö näyttäytyy siinä, millaisia hahmotteluja tehdään etiikassa, taloudessa, luonnontieteissä ja tekniikassa. Riskimäärittelyssä tarvitaan monitieteistä tietoa sekä monialaista toimintaa. Tieteitten välinen monopoliraja murtuu Beckin mielestä silloin, kun on päätettävä, missä on ”noch” (vielä) ja ”nicht mehr” (ei enempää) – raja puhuttaessa sallittavista raja-arvoista. (Beck 1986, 37–38.)

Ympäristösosiologia antaa oman näkökulman ihmisen ja luonnon suhteeseen. Kuvaaan tulee mukaan yhteiskunnallinen ja poliittinen aspekti. Seuraavaksi lähestyn ympäristöä toisesta suunnasta, ympäristöpsykologian näkökulmasta.

2.2.4 Ympäristöpsykologian näkökulma

Psykologiassa on pitkään ollut vallalla yksilökeskeinen näkökulma. Ihmisen toimintaa, käyttäytymistä ja kokemuksia on tutkittu suhteessa toisiin ihmisiin. Ihminen on kuitenkin osa luontoa ja evoluution tulosta biologisena olentona. Hänellä on myös suhde luontoon ja rakennettuun ympäristöönsä, mikä kuuluu ympäristöpsykologian alueeseen. Miten ihminen kokee ympäristönsä, millaisia elämyksiä ympäristö tarjoaa, miten hän havaitsee ja arvottaa ympäristöään, ovat tämän suhteellisen nuoren psykologian haaran kysymyksiä. (Valli 2012, 51–52.)

Palmerin mallin ”in” -komponentti eli ”luonnossa” tapahtuva oppiminen korostaa luonnon synnyttämiä tunteita ja elämyksiä. Ympäristöpsykologian lähtökohdat ovat lähellä tätä ajattelua. Jokaisella ihmisellä on oma *minun ympäristöni* tai *eletty ympäristö*. Tämä saa merkityksen yksilön ajatusten, kokemusten, tunteitten ja toiminnan kautta.

Liisa Horellin (1982) mukaan tila jäsentyy paikaksi silloin, kun se koetaan esimerkiksi oman toiminnan kautta henkilökohtaisesti merkitykselliseksi. Horelli viittaa myös tutkimuksiin, joissa vertailtiin naisten ja miesten tapaa kuvata lapsuuden ympäristöä. Havaittiin, että naiset kuvasivat paikkaa henkilökohtaisten kokemusten ja sosiaalisten suhteitten kautta miesten pysyessä asiakeskeisinä ja välttäessä persoonallista kuvausta. (Horelli 1982, 85–87.)

Matthews on tutkinut, miten lapset muodostavat kuvan ympäristöstään ja päätyy siihen, että heidän näkemyksensä paikasta ovat vahvasti emotionaalisia ja tuntemusten värittämiä. Lapset liittyvät ympäristöönsä pelkoja ja jännitystä, jotka aikuisilta ovat jo unohtaneet. Paikkoihin liittyviä omia suoria kokemuksia mutta myös aikuisten kertomukset ja paikkaan liittyvä kulttuurihistoria vaikuttavat paikan kokemiseen. Matthews arvelee, että paikkoihin liittyvät pelot ja kuvitelmat saattavat olla peräisin jopa vuosituhansien takaa menneiltä sukupolvilta. (Matthews 1992, 203–204.)

Ympäristöpsykologia painottaa humanistisia ja esteettisiä arvoja, etiikkaa ja filosofiaa. Arkkitehtuurissa pidetään tärkeänä ihmisläheistä ympäristöä, joka mahdollistaa fyysisen, sosiaalisen ja kulttuurisen vuorovaikutuksen ihmisten välillä. Käytännössä

tämä merkitsee esimerkiksi painopisteen siirtoa parkkipaikoista lasten leikkipaikkoihin piha-alueita suunniteltaessa. (Suomela & Tani 2004, 47.)

Humanistinen maantiede on luonut käsitteen *eletty paikka*. Se tarkoittaa paikkaa, jolla on henkilökohtainen merkitys ihmiselle. Eletty paikka on merkittävä siihen liittyneiden kokemusten kautta subjektiksi nähdylle ihmiselle. Hän luo siis itse merkitykset ympäristölleen. (Suomela & Tani 2004, 47.) Tim Ingold (2000) käyttää ilmaisua *dwelling* kuvaamaan ihmisen paikkaa, johon hänellä on henkilökohtainen suhde. Hän tuntee paikan merkit, äänet ja tuoksut, jotka ovat tulleet tutuiksi aktiviteettien kautta. Ingold on antropologina kiinnostunut siitä, millaista käytännön kautta syntyneitä tietoa paikallisella ihmisellä on ympäristöstään. Tieto on tällöin kokemuksen ja osallisuuden kautta syntyneitä ja ulottuu myös taaksepäin paikan historiaan. (Ingold 2000, 172–173, 185.)

Annikki Kariniemi muutti elämänsä varrella useita kertoja ennen kaikkea työssä takia. Mitä paikat hänelle merkitsivät? Johdannossa viittasin muistin paikkoihin (Nora 1989). Miksi jotkin paikat säilyvät muistissa, vaikka ovat jo kadonneet todellisuudesta?

Karina Lukin (2012) kuvaa tundralla liikkuvien paimentolaiselämää viettävien nentsien kertomuserinnettä, jossa metsästysretkeltä tuonpuoleisesta palaava mies saapuu kodalle, missä vaimo tai isoäiti häntä odottaa. Kota ja sen ympärille rakennettu kotakylä edustaa yhteisöllistä paikkaa. Vaikka kotakylä puretaan matkan jatkuessa, samalle yhteisölliselle paikalle rakennetaan kotakylä reitin taas osuessa kohdalle. Paikka kiinnittyy tuttuun maisemaan ja siihen liittyviin tarinoin. (Lukin 2012, 172.)

Vastavaanlainen yhteys maisemaan elettyä alueena on nähtävissä paimentavilla saamelaisilla. Valkeapää (2011) kuvaa heidän suhdettaan seuraavasti:

Koti ei ole vain ajatus ja muistikuva, vaan koti on elettyä todellisuutta
(Valkeapää 2011, 237).

Ympäristöpsykologia käyttää käsitteitä *ympäristöherkkyys* ja *voimaantuminen*. Suomessa Riitta Wahlström on ympäristöpsykologian uranuurtajia ja lähellä ekopsykologiaa ajattelussaan. Hän on kehittänyt luontoyhteysharjoituksia, joissa kehitetään luovuutta, itsetuntemusta, luonnon tuntemusta ja omaa luontosuhdetta. Hänen mukaansa luonnossa voidaan kehittää ympäristöherkkyyttä ja luonto myös voimaannuttaa ja rauhoittaa. (Wahlström 2008, 9.) Salonen (2006) korostaa luonnon elvyttävää vaikutusta. Luonto auttaa irtautumaan arjesta ja luo yhteen sulautumisen ja yhteen sopivuuden tunnetta. Ihminen lumoutuu luonnosta, sulautuu johonkin mielipaikkaansa ja kokee olevansa sopusoinnussa luonnon kanssa. (Salonen 2006, 54–61.)

Omana ympäristöpsykologian suuntauksena voidaan nähdä *ekopsykologia*, jonka juuret ovat ekofilosofiassa. Ekofilosofia korostaa luonnon ja ihmisen samanarvoisuutta. Kaikilla lajeilla pitää olla yhtäläiset oikeudet hyvään elämään. (Wahlström 2008, 6–7.) Ekofilosofi Henryk Skolimowski sulauttaa yhteen käsitteet ekologia ja humanismi käyttäen termiä *ekologinen humanismi*, millä hän tarkoittaa sitä, että ekologisesta tasapainosta tulee osa inhimillistä tasapainoa. Skolimowskin mukaan ihmisen ei pidä hallita ja riistää ympäristöään, vaan huolehtia ja muuttaa luovalla tavalla sitä

ja näin kantaa ”evoluution soihtua”. Ekofilosofiassa voi nähdä yhtymäkohtia edellä kohdassa 2.2.2 esiteltyyn Andien alueen intiaanien kosmologiaan. (Skolimowski 1984, 61–63.)

Terlinden (2007) huomauttaa, että Skolimowskin esittelemällä humanismilla ei ole mitään tekemistä ympäristöetiikan humanismi-suuntauksen kanssa, vaan hän on eräänlainen oman ajattelunsa edustaja (Terlinden 2007, 171). Vilka puolestaan myöntää Skolimowskin ajattelun omalaatuisuuden ja luokittelee hänet ekologiseksi humanistiksi (Vilka 1998, 190). Ekofilosofia on kiistanalainen tieteenala ja sitä on kritisoitu syventävän teorian puutteesta ja syytetty teorian palasten käyttämisestä eheän teorian puuttuessa (Matthiess 2004, 154).

Ekoterapia hyödyntää ekopsykologian ajatuksia ihmisen terveyden yhteydestä hänen omaan ympäristöönsä. Wahlström pyrkii teoksessaan *Eheyttävä luonto* luomaan kokonaisvaltaista kuvaa luonnon terapeuttisista ominaisuuksista (Wahlström 2008, 9). Ekoterapiassa ollaan kiinnostuneita muun muassa erilaisten värien, maiseman tai linnunlaulun vaikutuksista ihmiseen. Toisaalta ekoterapiassa hyödynnetään myös muinaista kansantietoa.

Luontosuhde on moniulotteinen ilmiö, kuten edellä on käynyt ilmi. Edellä olen tarkastellut ihmisensuhdetta kulttuurisesta, psykologisesta ja sosiologisesta näkökulmasta. Avaan seuraavaksi ympäristöestetiikan ikkunan.

2.2.5 Ympäristöestetiikan ikkuna: ympäristön kauneus

Käsitteenä ympäristöestetiikka on suhteellisen nuori, mutta sen juuret ulottuvat pitkälle historiaan. Perinteisesti estetiikka on liitetty taiteen filosofiaan, kauneuden filosofiaan ja kriittisyyden filosofiaan; viimeksi mainittu tarkoittaa kuvausten, tulkinnan ja arvotuksen tutkimista. Alun perin estetiikan käsite on viitannut aistimiseen ja edelleenkin aistimukset ja kokemukset ovat keskeisiä estetiikassa. Kun kyse on ympäristöestetiikasta, ympäristö tai luonto on arvottamisen kohteena. (Sepänmaa 1986, 2; Suomela & Tani 2004, 49–50.)

Ympäristöestetiikan taustoilta voi löytää Rousseau (1712–1778) esittämän sivilisaatiokritiikin, jonka vastapainoksi hän nosti ”Äiti Luonnon” ja maalaiselämän. (Väyrynen 2006, 272.) Sivilisaatiokritiikki arvosteli pyrkimyksiä luonnon alistamiseen palvelemaan ihmistä. Toisaalta näkemykseen liittyi käsitys alkuperäiskansojen harmonisesta luontosuhteesta. Kant (1724–1804) varhaisromantiikan edustajana määritteli luonnon kauneuden subjektiiviseksi elämykseksi vailla päämäärähakuisuutta. Hänelle kauneus oli mielihyvän lähde, joka viehättää ilman henkilön sitoutumista tai osallistumista. ”Ylevä” on Kantin luoma käsite, jolla hän määrittelee villiä luontoa, kallioita, ukkospilviä ja muita ilmiöitä, joissa luonto näyttää mahtinsa. (Väyrynen 2006, 261–265.)

Yhdysvalloissa romantiikan aikakausi synnytti luonnonsuojeluaatteen, jonka edustajia olivat Emerson (1803–1882) sekä Thoreau (1817–1862). Molemmat painottivat teoksissaan alkuperäisen, villin luonnon suojelua. Thoreau muistuttaa kirjassaan *Kävölemisen taito* (1862) villieläimistä ja ihmisestä: *Villieläinten suojelemiseksi niille on varattava metsää asuin- ja turvapaikaksi. Samoin on ihmisen laita.* (Thoreau 2008, 45.)

Väyrynen toteaa, että romantiikan kauden jälkeen luonto ja sen kokeminen palasivat vasta 1960-luvulla ympäristöliikkeen mukana estetiikan kohteiksi, jolloin voi-

daan puhua ympäristöestetiikasta (Väyrynen 2006, 254). Sepänmaa on kehitellyt sekä teoreettista mallia ympäristön kauneudelle että soveltavan estetiikan suuntaviivoja. Hän käyttää uusia termejä ekosivistys ja ekokritiikki, joista ensimmäinen on hänen mukaansa ”kulttuurin mitta” ja jälkimmäinen ympäristöasioihin keskittynyttä kulttuurikritiikkiä. (Sepänmaa 2007, 52.)

Sepänmaan väitöskirja *The Beauty of Environment* (1986) pohtii ympäristöestetiikan peruskäsitteitä kuten ympäristö, luonto, maisema ja näkymä. Hän korostaa, että taideteos vaatii aina kontekstin ja yhtä hyvin ympäristö täydentyy tietyllä kontekstilla. (Sepänmaa 1986, 19.) Maiseman tarkastelu on Sepänmaan mukaan aina sosiaalinen aktiviteetti. Näkymät ovat julkisia, muistettavia ja sosiaalisesti tunnistettuja maiseman paikkoja. Lapsuuden maisema on tietynlainen malli sille, miten maiseman hahmottaa ja mitä siltä odottaa. Myös tapa, jolla taideteoksia arvioidaan, vaikuttaa siihen, miten nähdään ja kuvataan nähty. Sepänmaa käyttää termiä kesyttää, mikä tarkoittaa sitä, että uusissa tilanteissa ihminen muuttaa maiseman käsitteellisesti hallittavakseen ja tutuksi, ”kesyksi”. (Sepänmaa 1986; 45–51.)

Vuonna 2012 ilmestyneessä artikkelissaan Sepänmaa pohtii edelleen kauneuden olemusta. Hän toteaa sen ilmenevän ympäristössä ekosysteemien häiriöttömänä toimintana ja muistuttavan tieteellisten teorioitten tai matematiikan kauneutta. Tämän kauneuden ymmärtäminen vaatii systeemin kokonaisuuden ymmärtämistä ja sen sääntöjen tuntemista. (Sepänmaa 2012, 144.) Jo Kant oli aikoinaan määritellyt matemaattisen ylevän, jollaiseksi hän kuvaa esimerkiksi äärettömän tähtitaivaan. Toinen ylevä oli dynaaminen eli jo edellä mainittu luonto hurrikaaneineen ja vesiputouksineen, vuoristoineen ja ukkospilvineen. (Väyrynen 2006, 264.)

Sepänmaa (1986) on käyttänyt analyysissään esimerkkinä Reino Kalliolan tuotantoa. Tässä tapauksessa muuttujat ovat luonnon ilmiöitä. Kirjailija tekee tietyt valinnat, hän valitsee kohteet ja kehykset, ja pyrkii ymmärrettävyyteen omassa tulkinnassaan. Sepänmaa korostaa, että naturalisti (tässä tapauksessa Kalliola) on mielipiteen muodostaja, joka määrittelee tietyt rajat ja standardit. Hän vaikuttaa työllään asenteisiin, arvoihin ja myös toimintaan. (Sepänmaa 1986, 89–90.)

Kalliola on mielenkiintoinen esimerkki sikäli, että näen yhtymäkohtia hänen tuotantonsa ja Annikki Kariniemen varhaistuotannon välillä. Vaikka Kalliola on maantieteilijä ja biologi, hänen kuvauksensa saa maalailevia, esteettisiä piirteitä hänen jatkaessaan Topeliuksen *Maamme* -kirjan rivejä omin sanoin tai kuvatessaan Suomen maantieteellistä jakoa teoksessaan *Suomen luonto vuodenaikojen vaihtelussa*:

Arktista talvipimeyttä lieventävät myös kuun kelmeä valo, revontulten loimutus ja lumen kajo. Mutta masentavan suureksi jää sittenkin pimeyden valta, ja kaivaten tähyää lappalainen silloin eteläistä taivasta. (Kalliola 1951, 21.)

Suomi on siis ilmastollisesti ikuinen taistelutanner. Täällä kaikki ilmojen toisilleen vihamieliset haltiat kohtaavat toisensa: kuumaluontainen Etelä ja jääkylmä Pohjoinen; mantereinen, kesäkuuma Itä ja merellinen Länsi, kesävilpas, talvileuto. (Kalliola 1951, 35.)

Kalliolan edellä lainattu teos *Suomen luonto vuodenaikojen vaihtelussa* (1951) edustaa ajan kuvaa, tapaa tehdä kuvitettuja kirjoja ja kuvata luontoa ja sen ilmiöitä. Näen teoksessa sukulaisuutta ja samanlaisia pyrkimyksiä kuin Annikki Kariniemen *Lohisiima ja silkkiliina* – novellikokoelmassa tai Yrjö Kokon luontoaiheisissa kirjoissa. Teoksissa luonto on tärkeässä roolissa ja valokuvat samoin kuin kuvatestit korostavat kerronnan estetiikkaa.

Sepänmaa (1986) käsittelee teoksessaan myös taiteen henkilökuvausta ja pohtii dokumentaarisen aineiston ja fiktion eroa. Taideteoksen henkilö on hänen mukaansa aina roolihahmo. Sepänmaa (1987) korostaa, että kaunokirjalliset teokset ovat kirjailijan roolitoiminnan tulosta. Ne on rakentanut taiteilija, joka toimii ammattiroolissaan. Kun teos tulee julkisuuteen, se irtoaa tekijänsä kontrollista ja siitä tulee taideteos, joka alkaa elää omaa elämäänsä. (Sepänmaa 1987, 11.) Kirjailijakuvantutkija voi rakentaa persoonan esimerkiksi kirjailijan teosten pohjalta, mutta kyseessä on kuitenkin luotu ja kuvitteellinen hahmo. Kirjailijalla voi olla aivan erilainen käsitys teoksistaan kuin tutkijalla. Kirjailijakuvan hahmottaminen vaatii teosten huolellista lukemista, tulkintaa ja yhtäläisyyksien sekä erojen etsintää. Tutkimus ei ole mekaanista toimintaa vaan sitä voi verrata muotokuvamaalarin työhön, jolloin taiteilija tulkitsee kohdettaan nostoen esille oleellisia piirteitä kuvattavasta. (Sepänmaa 1987, 16–17.)

Ympäristöestetiikan voi nähdä yhteydessä ympäristökokemuksen psykologiaan mutta myös sen sosiologiaan, toteaa Jokela (1995). Hänen mukaansa käsitys ympäristöstä syntyy kokemusten kautta eikä perustu niinkään kohteen fyysisiin ominaisuuksiin. Sekä taide että ympäristö vaativat aktiivista osallistuvaa kokemusten hakua. Ympäristön käyttöön liittyvissä ristiriitatilanteissa Jokela näkee pohjimmaltaan olevan kysymys erilaisista esteettisistä arvoista. Esteettinen ei yleensä riitä ympäristönsuojelun argumentiksi, vaan tarvitaan *kovia mitattavia luonnontieteellisiä perusteita*. Jokela viittaa esteettisen ilmaisun vaikeuteen tarkoittaen sitä, että esteettisyys ilmaistaan usein verhotusti. Ei puhuta paikasta ihanana, kauniina tai nautittavana vaan käytetään kiertoilmaisua. Jokela käyttää nimitystä syväesteettinen ilmaisu, joka jää tulkitsijan avattavaksi ja tulkittavaksi. (Jokela 1995, 31–32.)

Klassisen ympäristösuhteen tilalle on estetiikkaan tullut näkemys kulttuurisidonnaisesta ja kasvatuksen kautta syntyneestä ympäristösuhteesta. Tähän näkemykseen sisältyy mahdollisuus syventää arvotietoisuutta kasvatuksen keinoin. Esteettiset kokemukset ovat aktiivisia prosesseja, jotka jättävät jälkensä ja vaikuttavat myös myöhempiin kokemuksiin. Jokela viittaa luontokokemuksiin, joissa ihminen on aistit avoinna vastaanottamaan tietoa harmonisesti. *Meillä lienee tähän oma traditiomme juuri perinteiden mm. metsästyksen ja kalastuksen sekä kesämökkikultuurimme kautta. Joillakin on vielä aikaa katsella aina läsnä olevaa, mutta alati muuttuvaa jokea.* (Jokela 1995, 32.) Kirjailija Annikki Kariniemen erätarinoissa esteettiset kokemukset liittyvät ympäröivään luontoon, sen havainnointiin ja ihmisen omaan toimintaan luonnossa. Erätarinat ovat kulttuurisidonnaisia ja siirtävät traditioita myös eteenpäin. Variksen mukaan eräkirjallisuus noudattaa tiettyä genreä, johon kuuluvat muun muassa aihepiiri, tietty saalistustapahtuma, tunnelma, pelkistetty toiminta, tyyli, arvot ja asenteet. Myös Kariniemen erätarinat noudattavat tämän genren muotoja ja estetiikkaa. (Varis 2003, 311, 315–317.)

2.2.6 Käsitys Lapista ja Lapin luonnosta – myyttiä ja eksotiikkaa

Valkonen (2003) on teoksessaan *Lapin luontopolitiikka* tarkastellut niitä kuvauksia ja mielikuvia, joita lappilaiseen luontoon ja Lappiin on liitetty eri aikoina 1940-luvulta lähtien (Valkonen 2003, 82–99). Käyn seuraavassa läpi joitakin Lappiin liitettyjä mielikuvia ja myyttejä eri tutkijoitten tarkastelemina. Toisaalta näkökulma on sosio-oginen ja toisaalta kirjallisuudentutkijan.

Lappi oli autio ja asumaton, sen ilmasto oli kylmä ja kulttuuri eksoottinen ja kiehtova 1940–1950 -lukujen käsityksissä. Saamelaisväestö, josta silloin käytettiin nimitystä *lappalaiset*, olivat lappilainen erikoisuus, jota hyödynnettiin elokuvissa ja postikorteissa. Lappi oli eksoottista, villiä erämaata, jätkien ja kullankaivajien maata, johon liittyi vahva romantiikan leima. Tämä näkyi niin kirjallisuudessa kuin matkailun alkuaskelissakin. Lehtolan (1999) mukaan saamelaiskuva oli jo 1920–1930 -lukujen suomalaisessa kirjallisuudessa ollut stereotyyppinen (Lehtola 1999, 17).

Stereotyyppioissa saamelaiset nähtiin alkukantaisina ja kehittymättöminä. Toisaalta kuitenkin oli samanaikaisesti olemassa ihannekuva vapaasta ja rappeutumattomasta lappalaisesta, joka sopeutui hyvin elämään luonnossa. Käsityksien taustalla voi Lehtolan (1999) mielestä nähdä rotuopin ja sosiaalidarwinismin piirteitä. Ajatteluun sisältyy näkemys, että tässä tapauksessa kehittyneemmät kansat ovat edenneet maanviljelyn tasolle ja syrjäyttäneet vähemmän kehittyneet. Vastaavanlaista ajattelua ilmenee Harrisin (1985) mukaan eurooppalaisen kolonialismin takana. Katsottiin, että eurooppalaisen kulttuurin ylivoimaisuus legitimoisi siirtomaitten alistamisen ”kehittymättöminä” alueina. (Harris 1985, 516; Lehtola 1999, 17–20.)

Saarinen (2011) on väitöskirjassaan *Valkoisen peuran myyttinen Lappi* analysoinut vuonna 1952 valmistuneen elokuvan antamaa Lappi-kuvaa. Vaikka nykyaika on saapunut alueelle, elokuvassa saamelaiset kuvataan vaeltavaa elämää viettävinä nomadeina. Myyttiseen saamelaiskuvaan sisältyvät noitanaiset ja valkoiset porot. Toisaalta perinneasut ja siistit tuvat välittävät kuvaa vauraudesta. Elokuvan Lappi ei ole köyhä, tosin se ei vielä ole ”etelän sivistyksellisellä tasolla”, toteaa Saarinen. (Saarinen 2011, 162–164.)

Peräpohjola-käsite on Saarisen (2011) mukaan suhteellisen nuori tulokas eikä ”historiallinen” kuten sitä on erehdytty pitämään. Se on vasta 1800-luvun lopulla ilmestynyt viralliseen käyttöön ”Perä-Pohjolana” ja Saarinen näkee sen metsäteollisuutta ja maanviljelystä palvelleena Lapin jakajana, jolloin samalla Saamenmaa on typistynyt ”varsinaiseksi Lapiksi”. Kariniemi käytti omista teksteissään Peräpohjolaa näin kirjoitettuna ja olen kuullut väitteitä, että termi on hänen keksimänsä (Ervasti 20.7.2002). Peräpohjolaa käytettiin Saarisen mukaan erottamaan Lapin kaksi osaa toisistaan: eteläinen metsäteollisuuden ja maanviljelyksen ja pohjoinen aito tunturien Lappi. Monet lappilaiset alkoivat katsoa itsensä peräpohjalaisiksi samaan aikaan kun heidän ajatuksissaan Lappi ja lappalaiset siirtyivät pohjoisen tuntureille. (Saarinen 2011, 215–219, 250–251.)

Hallinnollisella tasolla Lapin läänin rajausta käsiteltiin pitkään 1900-luvun alkupuolella. Tornionlaakso ja Kemijokisuun kunnat olisivat halunneet pysyä Oulun läänissä, johon ne olivat kuuluneet. Lapin läänin sinetöi laki Oulun läänin jakamisesta 10.7.1936 ja Lapin lääninhallitus aloitti vuoden 1938 alussa. (Heikkola 1982, 140–141.)

Massa (1982) on kuvannut 1930-lukua lappilaisen talonpoikaiskulttuurin kukoistusajaksi. Meijeritoiminta oli käynnistetty ja metsistä puu kulki sahateollisuuden käyttöön sekä kotitarvepuuksi. (Massa 1982, 73.) Jo ennen sotia Lappi nähtiin etelän silmissä mahdollisuuksien maana, missä oli metsien vihreää kultaa ja kahlitsematonta vesivoimaa suurissa jokiuomissa ja koskissa. Kaiken kaikkiaan Lappia pidettiin ensi sijassa passiivisena raaka-ainevarantona, jota ”etelän” piti ryhtyä kehittämään. (Valkonen 2003, 103.)

Toisen maailmansodan jälkeen Lapin luonto otettiin sananmukaisesti käyttöön. Kemijoen valjastus alkoi ja suuret savotat kaatoivat lappilaista metsää. Sotakorvaukset piti maksaa ja siihen tarvittiin energiaa, raaka-aineita ja työtä. Tekniikan kehittymisen myötä 1960-luvulla maatalous- ja metsätyöt koneellistuivat. Moottorisaha korvasi justeerit ja metsätraktori hevosen. Myös maanviljelyn puolella koneet korvasivat ihmis- ja hevostyön. Tämä kehitys merkitsi yhä tehokkaampaa viljelyä ja puunkorjuuta. Toisaalta maaseutu ei pystynyt enää tarjoamaan töitä entiseen tapaan, minkä seurauksena syntyi muuttoliike varsinkin nuorten parissa kaupunkeihin. Vuosikymmenen lopussa muuttoaalto suuntautui erityisesti Ruotsiin. (Valkonen 2003, 19-20.)

Lehtola toteaa 1950–1960 -luvuilla Lapin kirjallisuuden parissa tapahtuneen vasta-reaktion, joka merkitsi Lapissa syntyneiden ja kasvaneiden kirjailijoiden siirtymistä kuvaamaan Lapin arkea vanhan romantisoidun Lappi-idyllin sijasta. Samaan aikaan myös saamelaiset kuten Nils-Aslak Valkeapää ja Kirsti Palto nostivat saamelaisen kirjallisuuden näkyville. (Lehtola 1997, 244.) Sota ja jälleenrakennusaika muuttivat lappilaista identiteettiä, jolle alkoi olla ominaista alemmuudentunne suhteessa muuhun Suomeen. Lehtola tiivistää kehityksen:

Eksoottinen Lappi vaihtui karuksi, hyväksikäytetyksi kehitysalueeksi; mielikuvituksen maa muuttui ahdistavaksi arkipäiväksi. (Lehtola 1997, 245.)

Keskustelu Lapista sai 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa aivan uusia sävyjä. Lapin tarunhoitoisuus oli häipymässä ja sen tilalle syntyi puhe kehitysalueesta, alituotantoalueesta ja nollavyöhykkeestä. Toisaalta Lapissa nousi arvostelu siirtomaa-ajattelusta ja ”Lapin riistosta”. Arvosteltiin sitä, että Lapin rikkaudet valuvat ”etelän” hyväksi ja maakunnasta tulee pelkkä raaka-aineen tuottaja. Tätä ajattelua peilaa hyvin Timo K. Mukan kirjoitus Lapin Sanomissa 28.5.1967, jossa Lappia kuvataan muun muassa seuraavasti:

Lappi on nykyisin, kuten ennenkin, matkailijoitten kaukainen määränpää, Pohjoinen Hysteria, Ultima Thule, passiivisen vastaanottamisen maa, etelän ylijäämän kaatopaikka ja tulevaisuudessa todennäköisimmin suuri pohjoinen luonnonpuisto, reservaatti, jossa asuvat aidot ihmiset joikuja veisaten ja Pyhätunturin ja Sammaltunturin mastoista hengenravintoa imien.

Etelän suihin on viety metsät, lohet, kaamos ja ruska, ja vesivoima valaisee enemmän etelää kuin pohjoista. (Timo K. Mukka: Kulttuuripoliittinen murhenäytelmä Lapissa. Lapin Sanomat 24.5.1967)

Valkosen mukaan Lapissa rakennettiin uhrin identiteettiä ja korostettiin alueen surkeutta muihin alueisiin verrattuna (Valkonen 2003, 93).

Saamelaiden kulttuurinen herääminen tapahtui varsinkin 1960- ja 1970-luvuilla. Oma lippu ja kansallislaulu nostivat yhteiskunnallista tietoisuutta. ”Lappalainen” sana korvautui sanalla ”saamelainen” ja saamelaisalueesta alettiin käyttää ilmausta Saamenmaa (Sapmi). Valtakunnan tasolla sana ”lappalainen” esiintyy yllättävän pitkään. Esimerkiksi vuonna 1971 tarkistettu Reino Kalliolan *Kotimaa*-oppikirja käyttää edelleen sanaa. *Lappalaiset ovat vähitellen väistyneet suomalaisten uudisraivaajien tieltä*, kerrotaan teoksessa, jota suositellaan muun muassa lukioiden käyttöön. (Kalliola 1971, 139.)

Saamelaisia yli rajojen yhdisti näyttävästi Alta-liike, joka nousi vastustamaan Altajoen valjastusta (1979–1981). (Lehtola 1999, 21–22.) Vuonna 1979 ilmestyneessä Lapin lukukirjassa on Valkeapään pieni runo, joka kuvaa hyvin aikaansa:

Oletko kuullut / miten Elle-täti sanoo/ eihän saamelainen mitään osaa/ Mutta älä välitä siitä/ hän on viisikymmentä vuotta/ joutunut opettelemaan sitä/ Ajattele enemmin/ kuka häntä on opettanut. (Valkeapää 1969, 134.)

Energiakriisi vuonna 1973 käynnisti keskustelun Lapin suurten jokien valjastamisesta. Toisaalta esitettiin vaatimuksia jäljellä olevien koskien suojelusta. Kuusamossa oli jo parikymmentä vuotta käyty niin sanottua koskisotaa, jonka näkyväksi hahmoksi oli noussut kirjailija ja lehtimies Reino Rinne (1913–2002). Vuonna 1976 ilmestyneessä kirjassaan *En ole vaiennut* hän kirjoittaa aiheesta vaatien koskisodan päättämistä ja Kitkajoen laakson kansallispuiston perustamista. Rinne vetoaa tekstissään koko Suomen kansaan:

Suomen kansan – ei ainoastaan luonnonsuojeluväen vaan todella kansan – tulisi huolehtia siitä että ainoatakaan tähän päivään asti vapaana säilynyttä maisemiemme koskea ei enää padottaisi. Ovat-han ne sekä vapauden että elämän ja jatkuvuuden symboleja. (Rinne 1976, 74.)

Reino Rinteen roolia pohjoisessa ympäristökeskustelussa tutkinut Sillanpää kysyy pelastiko Rinne Kuusamon kosket. Rinne kuten monet muutkin kannatti aluksi valjastamista mutta muutti vuonna 1959 mielensä ja nousi näkyväksi koskien puolustajaksi. Sillanpää arvelee, että tähän vaikuttivat sekä vesistö rakentamisen haitoista tullut tieto että voimayhtiöiden piittaamaton asenne korvausten maksamiseen rakennettujen alueitten asukkaille. (Sillanpää 2006, 62.)

Ounasjoki-liike käynnistyi Kittilässä vuonna 1978 Ounasjoki-toimikunnan perustamisella. Kemijoen latvoille itäkairaahan suunniteltiin samoihin aikoihin Kemihaaran allasta. Kaavailtua tekojärveä pienennettiin vastustuksen seurauksena Vuotoksen altaaksi. Keväällä 1980 aloitti toimintansa Vuotos-toimikunta. (Suopajarvi 2001, 78–79.) Ensimmäiset lappilaiset ympäristöliikkeet olivat heränneet ja pysäyttivät suunnitellut hankkeet 1980-luvun alussa. Samaan aikaan Lapissa oli myös jokien valjastuksen kan-

nattajia, jotka arvostelivat ”etelävetoista” ympäristöliikettä siitä, että se unohtaa ihmiset. (Laukkanen & Saarela & Aitamurto 1981, 7, 36; Valkonen 2003, 141.)

Engels (2010) arvioi politisoituneen ympäristöliikkeen olevan tärkein uusi sosiaalinen liike 1970-luvun jälkeen. Aikaisemmin ympäristökysymykset olivat olleet vain teknisten asiantuntijoiden asioita poliittisen areenan ulkopuolella. Samalla myös luonnonsuojeluliike muuttui poliittisemmaksi. Grewe (2010) kiinnittää vastaavasti huomiota siihen, että 1970-luvulla metsä ei enää ollutkaan metsäalan monopoli vaan siitä tuli ympäristöliikkeen mielenkiinnon kohde. Näin kävi myös Lapissa. Luonnonsuojelijat nostivat esille metsäasiat 1980-luvulla. Nyt suojelun perusteina olivat luonnon arktisuus ja siitä johtuva kasvillisuuden herkkyyttä. (Engels 2010, 124–125; Grewe 2010, 54; Valkonen 2010, 141.)

Valkonen (2003) päätyy siihen, että luonto saa erilaisia ulottuvuuksia: se on kansallisvaltiollinen hyödynnettävä luonto, matkailullinen tuotteistettava luonto, luonnonarvoja sisältävä arvokas luonto ja lopulta myös globaali kansainvälisesti merkittävä luonto. Luonnolle annetaan erilaisia merkityksiä. Se nähdään toisaalta paikallisena luontona, jonka vastakohtana on yleinen, abstrakti, luonto. Valkonen (2003) käyttää käsitettä *luontopuhe*, joka on lappilaisten ympäristökokemuksistaan rakentama *narratiivi* eli kertomus. Hän erottaa sosiokulttuurisen ihmisen itse kokeman luonnon eri asiaksi kuin hallinnon kielen luoma kansallinen ja kansainvälinen luonto. (Valkonen 2003, 139.)

Autto, Karjalainen ja Syrjälä (2008) arvioivat artikkelissaan Raattaman, kulttuurisesti Saamen ja Suomen rajalla asuvien, kyläläisten luontosuhdetta, että se *on toiminnallinen olematta kuitenkaan pelkästään taloudellinen. Luonnossa liikkuminen on aina tarkoituksellista ja toiminnallista. Luonnon käyttö liittyy mielekkääseen elämään.* Kirjoittajat viittaavat myös Ingoldin toteamukseen, ettei pelkästään syntyperäisyys merkitse automaattisesti läheistä suhdetta etniseen kulttuuriin eikä paikkaan. (Autto & Karjalainen & Syrjälä 2008, 199.)

Sosiologian tutkijat näyttävät olevan suhteellisen yksimielisiä siitä, että lappilainen perinteinen luontosuhde on laadultaan sekä aineellinen että henkinen ja asenteeltaan sekä hyödyntävä että suojeleva. (Autto & Karjalainen & Syrjälä 2008, 199; Kettunen 2003, 38.)

Yhteenvetona voi todeta, että lappilaiset luontosuhteet ovat erilaiset riippuen ihmisen kokemuspieristä, historiasta, yhteiskunnallisesta tilanteesta, kulttuurista ja omista intresseistä. Luontosuhde ei ole paikalleen pysähtynyt vaan pikemminkin voi puhua prosessista.

2.2.7 Eränkävijän luontosuhde

Annikki Kariniemi oli lapsesta asti kiinnostunut eränkävinnistä – metsästyksestä ja kalastuksesta. Hän nousi suomalaisten eräkirjailijoiden joukkoon 1950-luvulla. Hänen teoksistaan *Metsä elää* (1958), *Lohisiima ja silkkiini* (1954) ja *Oi Juutua* (1975) voi päätellä, että hän itsekkin osallistui metsästykseseen ja oli innokas kalastaja. Siksi olen käynyt läpi eränkävintiin liittyvää tutkimusta löytääkseni viitteitä ja johtolankoja, millainen on eränkävijän eli tässä tapauksessa Annikki Kariniemen luontosuhde.

Marwin (2010) käsittelee metsästäjän luontosuhdetta teoksessa *Nature & Culture*. Hän toteaa, että kvantitatiivista tutkimusta aiheesta on tehty runsaasti, mutta laadul-

lista hyvin vähän. Eläimiä pidetään hänen mukaansa nykyään marginaalisina, vaikka tosiasiassa eläimet ovat läsnä koko ajan ja kaikkialla: kotieläiminä, lemmikkeinä, eläintarhoissa ja luontoelokuvissa. (Marwin 2010, 145.) Marwinin mukaan metsästys on monimuotoinen kulttuurinen tapahtuma, johon ei liity väkivaltaa tai aggressiota. Hän tarkastelee Kellertin kategoriointia, jossa metsästäjät jaetaan kolmeen ryhmään:

- *sadonkorjaajat (meat hunters)*
- *urheilumetsästäjät (sport hunters)*
- *luontometsästäjät (nature hunters)*

Sadonkorjaajat ovat nimensä mukaisesti metsästävässä saadakseen oman osansa vuoden tuotosta. Annikki Kariniemen lapsuudessa metsästys muistutti eniten sadonkorjuuta, jossa saaliilla oli tärkeä merkitys perheen ruokana. Toisen ryhmän urheilumetsästäjät ovat ennen kaikkea kiinnostuneita fyysisten taitojen ja ampumataidon kehittämisestä. Metsästys edustaa heille voimaa ja maskuliinisuutta. Kolmas ryhmä on luontosuhteen kannalta mielenkiintoisin.

Kariniemi kuvaa novelleissaan omaa suhdettaan eränkäyntiin. Mihin edellä mainituista ryhmistä hän sijoittuu, siihen palaan myöhemmin eräaiheisten kertomusten analyysin yhteydessä.

Luontometsästäjät ottavat luonnossa osallistuvan ja aktiivisen roolin. Marwinin sanojen mukaan he integroivat itsensä osaksi luontoa. Metsästys on projekti ja prosessi, johon sisältyy eri vaiheita kuten löytäminen, odottelu, etsintä, tappo. (Marwin 2010, 149)

Eläimiä metsästetään luonnollisessa ympäristössä saalista kunnioittaen. Marwin sijoittaa tämän ryhmän sisälle niin sanotun *reilun metsästyksen* (proper hunting), jossa eläimelle annetaan mahdollisuus piileskellä ja paeta. Reilu metsästäjä ei käytä kulkuneuvoja tai ylimääräistä tekniikkaa apuna, hän ei myöskään harrasta ruokintapaikkoja tai syöttejä. Reilussa metsästyksessä painottuu koko ajan eettisyys eikä se ole teurastusta, toteaa Marwin. Metsällä käynti on tärkeämpää kuin saalis. (Marwin 2010, 150–153.)

Pauli Sivosen Metsästäjät-teoksessa (2011) eräs haastateltu korostaa tulilla istumisen tärkeyttä seuraavasti:

Tulilla oleminen se on varmaan mulle 60 tai 70 prosenttia metsästyksen ilosta. Juuri sitä, että sitten oikeesti pysähtyy, ja mieli on tyhjä siinä vaiheessa. Sää oot mennyt siellä pitkin mettiä ja unohtanut kaiken nykypäivän kiireen ja muun arkiasian pois. Puhtaalla mielellä pysähtyä siihen kankaalle ja tehdä tuli siinä. Pistää kahvipannu porisemaan. Kyllä se on ihan hirvittävän tärkeä. (Sivonen 2011, 309.)

Eräs haastatelluista menee vielä pitemmälle arvioidessaan metsästyksen merkitystä:

Metsästys ei ole mun harrastus. Eränkäynti on mun elämäntapa. Siihen kuuluu kalastusta, metsästystä, sienestystä ja muutenkin luonnossa liikkumista. Se on yksi osa mun elämäntapaa, se ei ole mikään harrastus. (Sivonen 2011, 311.)

Marwin vertaa metsästäjiä ”maaseututuristeihin”(country side tourist), jotka kävelevät ja katselevat kun taas luontometsästäjät osallistuvat luontoon. Heillä on autenttinen suhde luontoon, mikä merkitsee, että heidän on koko ajan oltava hiljaa, kiinnitettävä huomio maaston muotoihin, tuulen suuntaan, ääniin, hajuihin, liikkeeseen ja mahdollisiin luonnossa oleviin eläinten jälkiin. Heillä on eettinen näkemys siitä, miten saalista kohdellaan. Metsästys ei ole heidän mielestään mielenkiintoista, ellei siinä ole vaikeutta mukana. (Marwin 2010, 150–154.)

Schriewer (2001) on vertaillut tutkimuksessaan metsästäjien ja luonnonsuojelijoitten luontokäsityksiä. Luonnonsuojelijoilla hän näkee yhteisenä piirteenä sen, että he kokevat luonnon olevan uhattu ja he haluavat toimia sen puolesta. Heidän näkemyksensä ovat lähempänä biosentristä eli luontokeskeistä näkemystä. Luonnonsuojelua he pitävät eettisesti arvokkaana. Luonnonsuojelijoitten sisällä näkyi erilaisia näkemyksiä siitä, miten toimitaan, mutta yhteistä kaikille oli luonnon näkeminen kokonaisuutena ja itse luonnonsuojelun sen prosessien suojeluna. (Schriewer 2001, 336–346.)

Schriewerin (2001) tutkimuksen takana oli käytännössä ilmennyt metsästäjien ja luonnonsuojelijoitten erilainen suhtautuminen metsäkiistoihin. Metsästäjät kokivat olevansa luonnon säätelijöitä, jotka korostavat pitävänsä yllä luonnossa vallitsevaa tasapainoa. Metsästäjien toiminta kohdistuu muun muassa riistaeläinten ruokintaan ja metsästysaikojen säätelyyn. Viime vuosina metsästykseen kohdistuva kritiikki on johtanut ekologisten metsästysseurojen perustamiseen (Saksassa). Schriewer vetää tutkimuksensa perusteella johtopäätöksen, että metsäkiistojen taustalla ovat erilaiset luontokäsitykset ja historialliset tulkinnat, mikä merkitsee sitä, että metsäkiistoilla on kulttuurinen tausta. Luonnonsuojelijoitten ja metsästäjien luontokäsitykset voidaan nähdä vastakkaisina: edelliset pitävät luontoa edellisten sukupolvien lahjana seuraavalle sukupolvelle, kun taas jälkimmäisille luonto on ihmisen muokkaama ja säätelämä. (Schriewer 2001, 344.)

Suomessa Epäily (2003) on vastaavanlaisessa tutkimuksessa selvittänyt Liminganlahden alueen metsästäjien ja lintuharrastajien luontosuhdetta. Tutkittavilta kysyttiin, mitä Liminganlahden luonto heille merkitsee, ja minkälaisia merkityksiä he antavat yleisesti luonnolle. Metsästäjien vastauksissa heijastuvat paikallisuus ja alueen merkitys koti- ja synnyinseutuna. Heille paikka on tärkeä identiteetin rakentaja. Liminganlahden käyttö merkitsee heille rentoutumista, virkistystä, kalastusta ja retkeilyä. (Epäily 2003, 108.)

Lintuharrastajien tulkinnoissa korostuvat linnusto, maisemalliset arvot, virkistys, valokuvauksen harrastaminen sekä alueen tarjoamat tutkimusmahdollisuudet. He tuovat vähemmän esille alueen elinkeinon harjoittamista tai toimeentuloa kuin metsästäjät. Lintuharrastajat tuovat esille luonnon esteettistä arvoa ja eettistä näkökulmaa luontoon. Luonnolla on heille enemmän itseisarvollista merkitystä. Tutkija toteaaakin, että heidän suhteensa luontoon on humanistista. Mielenkiintoista on se, että lintuharrastajien suhtautuminen tieteeseen, tekniikkaan ja tutkimukseen on myönteisempi kuin metsästäjillä, joitten parissa esiintyy epäilyjä tieteen ja tekniikan mahdollisuuksista ratkaista ongelmia. Molemmilla ryhmillä näkyy yllättäviä mystisiä elementtejä. Lintuharrastajat korostavat alkuperäisen luonnon tarjoamia elämyksiä ja niiden kautta saatavaa yhteyttä suureen luontoon ja metsästäjät elävät luontoa ”kokonais-

valtaisesti” metsästäen, marjastaen ja veneillen eikä heilläkään saalis ole välttämättä pääasia. (Epäily 2003, 108–109.)

Epäilyksen tutkimus osoittaa, että eettiset näkemyserot luonnon suhteen synnyttävät erilaisia tulkintoja siitä, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei ole. Epäily kiteyttää tulokset toteamukseen, että kulttuurin sisäiset ja kulttuurien väliset näkemyserot voidaan lopulta palauttaa tapaan ymmärtää ja hyväksyä ihmisen ja luonnon suhde. Metsästys ja lintuharrastus edustavat molemmat käytännön toimintaa, mutta niiden takana on nähtävissä erilainen ideologinen näkökulma. Epäily toteaa, että ideologisia kantoja tulee aina olemaan ja ne on hyväksyttävä puolin ja toisin. (Epäily 2003, 110–111.)

Saksassa tehty Schriewerin tutkimus ja suomalainen Epäilyksen tutkimus näyttävät päätyvän jokseenkin samaan lopputulokseen: Luontosuhdetta ei voi määrittellä hyväksi tai huonoksi, se vain on erilainen henkilöstä riippuen. Taustalla vaikuttavia tekijöitä ovat kulttuuri, yhteiskunta ja erilaiset luontokäsitykset.

2.2.8 Luontosuhde ja identiteetti

Edellä Liminganlahden tutkimuksen yhteydessä todettiin metsästäjien pitävän paikkaa tärkeänä identiteetin rakentajana (Epäily 2003, 108). Tarkastelen seuraavaksi identiteettiä käsitteenä ja osana ihmisen luontosuhdetta. Pohdin myös pohjoisen identiteetin olemusta.

Identiteetti on keskeinen osa ihmisen persoonallisuutta. Sen kautta ihminen määrittelee, kuka hän on ja mikä on hänelle tärkeää. Identiteetin kautta ihminen ylläpitää psyykkistä olemassaoloaan ja luo samalla jatkuvuuden tunnetta suhteessa muihin ja elämäntilanteisiin. Identiteettiä muovaavat sosiaaliset suhteet merkityksellisiin muihin, käsitys itsestä ja sen muutokset mutta myös ulkoapäin annetut määrittelyt ja vaatimukset. Ihminen tekee koko ajan identiteettikokeiluja suhteessa ympäristöönsä. Toimintaympäristön muutos aiheuttaa toisaalta aina myös identiteetin uudelleen määrittämistä. (Lehtinen & Kuusinen & Vauras 2007, 27–31; Sava & Katainen 2004, 23–24.)

Identiteetti voidaan nähdä narratiivina, kertomuksena, jota ihminen luo itsestään koko ajan. Vilkkö (1997) nimittää tätä prosessia jatkuvaksi identiteettityöksi. Syrjälä (2007) näkee elämän ja identiteetin vuorovaikutuksena. Ihminen alkaa elää oman tarinansa mukaan samanaikaisesti kun kertoo tarinaa. Identiteetti ei ole pysyvä tila vaan elinikäinen projekti, toteaa Stoor (1999). Identiteetti syntyy vuorovaikutusprosessin tuloksen tietyssä kontekstissa, johon vaikuttavat sosiaaliset, kulttuuriset, historialliset ja yhteiskunnalliset tekijät. (Stoor 1999, 67–68; Syrjälä 2007, 229–240; Vilkkö 1997, 77.)

Stoor (1999) pohtii saamelaisidentiteettiä ja toteaa, että siihen liittyy paljon ulkoa päin tulevaa idealisointia, eksotiikan ja romantiikan nälkää, joka pyrkii pakottamaan saamelaisia olemaan ”aitoja” ja ”oikeita”. Kariniemi edusti lappilaista, jolla oli saamelaisia juuria suvussa. Kontio (2010) määrittelee hänet marginaaliseksi henkilöksi, jolla on ristiriitainen *hybridin* identiteetti. Stoor käyttää nimitystä *moni-identtisyys* todeten, että tätä kautta saatu osallisuus moneen (tässä tapauksessa kahteen) kulttuuriin on elämää rikastuttava tekijä. Toisaalta tähän sekaverisyyteen saattaa liittyä tuntemus, ettei kuulu oikein mihinkään, vaan jää kaiken ulkopuolelle. (Kontio 2010, 138; Stoor 1999, 69–70.)

Kontio huomauttaa, että marginaalisuudessa voi nähdä myös positiivisia piirteitä: kirjallisuudessa tietty ryhmä murtautuu näkyville esimerkiksi pohjoisena vastapainona etelän kirjallisuudelle. (Kontio 1999, 165) Myös Sillanpää pohtii Reino Rinteen kohdalla marginalisoitumista, joka tapahtui suhteessa etelän valtavirtauksiin. Hän oli yhtä aikaa pohjoinen ja luonnonsuojelija kuten Kariniemikin. (Sillanpää 2006, 10.) Tikka (2004) kuvaa marginalisoitumista identiteetin hämmennyksenä. Henkilö ei tunne omaa kulttuuriaan kodikseen, mutta ei kykene kuitenkaan omaksumaan uutakaan kulttuuria vaan jää kulttuurien välimaastoon ikään kuin juurettomaksi. (Tikka 2004, 153.)

Identiteettien liikkuvuus on tärkeä kulttuurin muutoksissa. Se mahdollistaa yksilön toimintakyvyn säilymisen murrosvaiheissakin. Jotkut tutkijat puhuvat identiteettien mosaiikista. Ihmisellä voi olla nähtävissä erilaisia osaintiteettejä. Sava ja Katainen (2004) käyttävät nimitystä *kehollinen identiteetti* osaintiteetistä, joka muodostuu kokemusten kautta muistoina, pelkoina ja haaveina. Kaikkein varhaisimmat traagiset kokemukset saattavat jäädä kognitiivisen tietoisuuden ulkopuolelle, toteavat kirjoittajat. (Sava & Katainen 2004, 28.)

Horelli (1982, 86) korostaa *paikan identiteettiä* osana kokonaisidentiteettiä. Yksilö kokee tietyn paikan omakseen niin, että samaistuu tähän paikkaan. Myös suhteessa luontoon voidaan nähdä yksilön rakentavan omaa identiteettiään. Leppäaho (2011, 51) pohtii, miten eri-ikäisten lasten biologian opetuksessa pitäisi ottaa huomioon myönteisen luontosuhteen merkitys osana identiteettiä. Tutkimuksessa vertailtiin toisen, viidennen, seitsemännen ja kahdeksannen luokan oppilaiden kokemuksia. Tutkija kuvailee toisen luokan oppilaita seikkailijoiksi, joille on tärkeää luonnon haltuun ottaminen ja luonnosta nauttiminen. Toisluokkalaiselle luonto ei ole erillinen ja ulkopuolinen vaan osa elämää. (Leppäaho 2011, 48.)

Viidesluokkainen haluaa saada selville asioita, kausaalisuhteita ja selityksiä. Sosiaalisen toiminnan merkitys luonnonympäristössä kasvaa ja tutkija on yllätynyt siitä, miten suuri merkitys henkilöhistorialla näyttää olevan. Varsinkin isovanhempien kanssa luonnossa liikkuminen ja mökkeily vaikuttavat luontosuhteeseen myönteisesti. Seitsemäsluokkainen määrittelee luontoharrastusta oman identiteetinsä kautta, onko hän luontoihminen vai ei. Hän kokee tietävänsä jo kaiken luonnosta, mutta toisaalta kiinnittää huomiota ihmisen jälkiin luonnossa ja pitää luonnonsuojelua tärkeänä asiana. (Leppäaho 2011, 49.)

Kahdeksaluokkaisen elämän keskipisteenä näyttää olevan sosiaalinen toiminta. Aineistosta nousee esiin myös oman rauhan ja yksinolon tarve. Luonnon rauha ja luonnon ympäristössä tapahtuvat harrastukset nähdään itsesäätelyn välineinä. Luonto on tärkeä arvomaailman rakentamisessa samoin kuin luonnonsuojelu. (Leppäaho 2011, 49.)

Leppäahon tulokset, vaikkakin tutkittava joukko on ollut suhteellisen pieni, ovat suuntaa antavia. Ne tukevat ajatusta, että luontoidentiteetti rakentuu lapsuuden ensi kokemusten pohjalta uusien tilanteiden ja kokemusten muovaamana kontekstissa, jossa vaikuttavat monet tekijät varsinaisen formaalin opetuksen ohella. Merkittävien henkilöiden rooli on tärkeä kuten edellä oleva viittaus isovanhempiin osoittaa. Toinen havainto on myös se, että luontosuhteen rakentumisessa ei tarvita mitään huippuelämyksiä tai poikkeuksellisia luontokohteita vaan aivan tavallinen kesämökki voi tarjota polun myönteiseen luontosuhteeseen. (Leppäaho 2011, 49.)

2.2.9 Luontosuhteen muutos

Edellä olen tarkastellut luontosuhdetta ikään kuin erilaisten ikkunoitten kautta. Kuva näyttää kuitenkin hahmottuvan tieteitten välisenä jatkumona, jossa eri osaset korostuvat näkökulmasta riippuen. Ympäristökasvatuksella uskotaan vaikuttettavan siihen, että ihmisen luontosuhde kehittyy tasapainoiseksi. Hänestä tulee silloin luonnon perusasiat hallitseva, tietoinen ja vastuullinen toiminnassaan suhteessa luontoon. Tosin kriittisiä näkemyksiäkin löytyy. Muun muassa Matthiess kritisoi ympäristökasvatusta liian sinisilmäiseksi ja hyväuskoiseksi. Vaikka kasvatusta on harrastettu jo vuosikausia, ihmisten käyttäytyminen ei ole muuttunut, hän toteaa. (Matthiess 2004, 339.)

Toisaalta voi miettiä sitä, onko tällöin kasvatuksessa painopiste ollut liikaa esimerkiksi teoreettisella puolella ja samalla unohdettu psyykkisen puolen huomiointi. Wahlström (2008) korostaa myös myyttisten aspektien mukanaoloa. Elämme kuitenkin vielä hyvin lähellä aikaa, jolloin Tapio, Mielikki, Ahti, Näkki ja Saunatonnttu ja muut myyttiset hahmot olivat osa jokapäiväistä elämää ja kasvatusta. Pihlajat olivat pyhiä puita, joita ei saanut pihoilta kaataa. Massa (1994) puhuu suomalaisten maahengestä ja myös metsähengestä. Suomalaisen luontosuhteen agraarihenki on meistä ehkä sukupolven – kahden takana mutta Kariniemen aikana sitä elettiin vahvasti. (Massa 1994, 102; Wahlström 2008, 3.)

Ympäristöpsykologit ovat viime vuosina olleet kiinnostuneita siitä, miten ihmiset kokevat luonnon ja miten he sitoutuvat toimimaan luonnon kannalta ekologisemmin. Mayer ja Frantz (2005) selvittivät ihmisten emotionaalista kiinnittymistä luontoon kehittämällään mittarilla. Heidän havaintojensa mukaan henkilön tuntema yhteys luontoon oli tärkeä ennuste heidän ekologiselle käyttäytymiselleen sekä subjektiiviselle hyvinvoinnilleen. Kirjoittajat pohtivat, voiko löytyä selvä yhteys luontoyhteyden ja omaan elämään tyytyväisyyden välille. Tässä tapauksessa voitaisiin muuttaa ekologista viestiä pelottelusta ja varoituksista myönteisempään suuntaan. (Mayer & Frantz 2005, 512.)

Käyttäytymistutkimukset näyttävät tukevan ajatusta, että positiivinen motivointi lisää ihmisten ekologista käyttäytymistä ja luonnon huomioon ottamista. Hartig, Kaiser ja Bowler selvittivät luonnon vaikutusta ihmiseen viemällä yliopisto-opiskelijoita läheiselle marsh-alueelle, suolattoman veden suojelualueelle. Huomattiin, että alue herätti ihastusta ja he kokivat *palautuvansa* arjesta (*restoration*). Luonnon ympäristö toimii tutkimuksen mukaan myös ekologisena herättäjänä. (Hartig & Kaiser & Bowler 2001, 602–603.)

Wahlström (2008) on korostanut luonnon kokemista tunteiden kautta, vaikkei sitä aina tiedostettaisikaan. Myönteiset muistot ja ensimmäiset luontokokemukset ovat perusta myönteiselle luontosuhteelle Wahlströmin mukaan. (Wahlström 2008, 9, 35.) Salonen (2010) esittää ajatuksen, että luonto voi herättää myös negatiivisia kokemuksia, jotka saattavat olla sikäli hyödyllisiä, mikäli ne herättävät ihmisessä halun toimia luonnon puolesta. Pahat hajut, ilman saasteet, vesien likaantuminen ja luonnon ros-kaisuus synnyttävät kysymyksiä, joihin haetaan vastauksia. Tilanteen muuttamiseksi ryhdytään toimimaan. Ympäristökasvatuksen Palmerin mallin kolmas ulottuvuus, luonnon puolesta tai hyväksi tapahtuva toiminta, on osa luontosuhteen kokonaisuutta. (Palmer 2003, 144; Salonen 2010, 13.)

Myös Davis, Green ja Reed (2008) ovat pohtineet ihmisen suhdetta ympäristöön. he käyttävät käsitettä *sitoutuminen ympäristöön* (*commitment to the environment*). Kielessä elävät sanonnat kuten ”elää sopusoinnussa luonnon kanssa” tai ”tuntea henkilökohtaista yhteyttä luontoon” viittaavat heidän mielestään ihmisten välillä käytettyihin ilmaisiin. Voiko ihminen kokea samanlaista henkilökohtaista suhdetta luontoon kuin toisiin ihmisiin, oli heidän kysymyksensä. Tutkimuksen tuloksista voi päätellä, että sitoutuminen merkitsi myös aktiivisempaa toimintaa luonnon puolesta; sitoutuminen ympäristöön merkitsee myös sitoutumista tekoihin ympäristön puolesta. (Davis & Green & Reed 2008,178–179.)

Luontosuhde ei synny tyhjiössä vaan vuorovaikutuksessa kulttuurin ja ympäristön kanssa. Kuten Palmerin tutkimus osoitti, varsin tärkeitä ovat merkitykselliset muut henkilöt, vanhemmat, isovanhemmat, opettajat tai muut läheiset ihmiset. Chawla (1999) on haastatellut ympäristöväkeä (Kentucky ja Norja) ja vertaillut heidän polkuaan luonnon suojelijoiksi. Tulokset ovat samansuuntaisia kuin Palmerin tekemässä selvityksessä (Luku 2.1.3).

Ympäristöön sitoutumisen taustalta löytyviä tärkeimpiä tekijöitä ovat Chawlan mukaan:

- lapsuuden koti maalla metsien, niittyjen, vuorten tai järvien ympäröimänä, maatila
- ulkoilmaharrastukset kuten melonta, retkeily, lintujen tarkkailu
- perheen ympäristöharrastus
- perheen sosiaalinen aktiivisuus tekemään sitä, mikä on ”oikein”
- harrastusryhmät, luontoharrastus

Tärkeimmiksi tekijöiksi nousivat tässäkin haastattelussa lapsuuden luontokokemukset ja merkittävät henkilöt, jotka usein ovat omat vanhemmat. (Chawla 1999, 18-19.) Sjöblom (2012) tutki lukiolaisten luontoasenteita ja päätyi samoihin taustatekijöihin. Hänen loppupäätelmänsä on, että oleellisinta on oppilaitten viihtyminen luonnossa ja kokemus, että he ovat osa luontoa. (Sjöblom 2012, 204-209) Millaisia olivat Annikki Kariniemen lapsuuden luontokokemukset ja ketkä olivat tässä tapauksessa merkittävät henkilöt?

Väyrynen (2009) arvioi kriittisesti nykyajan ”elämysten” ja ”elämyksellisen kokeamisen” metsästystä ja näkee siinä vaaran, että luontosuhde pinnallistuu eikä ihmisellä ole aikaa pysähtyä pohtimaan kokemaansa. Hän tiivistää elämyksen määrittelyn: se on välittömästi *itse koettu, kestävä ja merkityksellinen* koko inhimillisen olemassaolon kannalta. (Väyrynen 2009, 76–80.) Luontoelämykset liittyvät ympäristökasvatukseen ja luonnonsuojeluun. Niillä on myös tärkeä tehtävä esteettisenä elämää rikastuttavana tekijänä. Väyrynen viittaa siihen, miten luontoa on hyödynnetty sekä nationalistisessa kasvatuksessa että propagandassa. (Väyrynen 2009, 88).

Luontosuhde on yhteydessä historialliseen tilanteeseen ja muuttuu ajan virtausten mukana, joten se on myös yhteiskunnallinen ilmiö. Varsinkin silloin, kun määritellään mitä luonto on ja kenen luonto se on, tullaan luontosuhteen poliittiselle ulottuvuudelle. Hauser-Schäublin (2001) pohtii luontokäsitteen muutosta luomistarinasta evoluutio-oppiin ja lopulta siihen käsitykseen, että luontoa hallitsevat sen omat lait.

Ihmisen luonnonherruutta on hänen mukaansa legitimoitu sillä, että luonto on muuttumaton ja luonnonkansat ovat yhtä lailla villedä kuin luonto. Näin sivistyskansoille on löydetty oikeutus kolonialismiin. (Hauser-Schäublin 2001, 11–17.)

Hauser-Schäublin käyttää käsitettä ”gatekeeper”, portinvartija, käsitellessään aihetta. Juuri nyt Lapissa on ajankohtaisena kysymyksenä, kuka määrittelee kaivosalueen. Tällä ulottuvuudella tullaan luonnon poliittiselle sektorille, jota ympäristökasvatuksen alueella pidetään ongelmallisimpana. Kenellä on oikeus määritellä luonto? Ketä luonto hyödyttää? (Hausen-Schäublin 2001, 16–18.)

Yhteenvetona voi todeta, että luontosuhde on muuttuva, prosessi, johon voidaan kasvatuksella vaikuttaa, olipa kysymys sitten lapsista tai aikuisista. Sen voi nähdä eräänlaisena monien ilmiöitten mosaiikkina, jossa tarkastelukulma vaikuttaa kuvaan. Luontosuhteen yhteiskunnallinen, poliittinen aspekti on ongelmallisin, koska sillä alueella tullaan tekemisiin erilaisten vastakkaistenkin intressien kanssa.

Olen ottanut tehtäväkseni jäljittää Annikki Kariniemen luontosuhdetta ja sen mahdollista muutosta. Seuraavaksi siirryn varsinaisiin tutkimuskysymyksiin ja -menetelmiin.

3 Tutkimusongelmat

Olen tiivistänyt tutkimusongelmani kahteen kysymykseen:

A. Mitkä olivat kirjailija Annikki Kariniemen elämän luontosuhteen kannalta keskeiset käännekohdat?

B. Millainen oli Annikki Kariniemen luontosuhde?

1. Mikä oli ominaista Kariniemen luontosuhteelle?
2. Miten luontosuhde muuttui hänen elämänsä aikana?

Käytän hyväkseni elämäkertatutkimusta, mikrohistoriallista lähestymistapaa ja narratiivista omaelämäkertatutkimusta, joihin paneudun seuraavaksi.

4 Tutkimusmenetelmät

4.1 Elämäkertatutkimus

4.1.1 Elämäntapa ja elämäkerta

Elämäkerrallista lähestymistapaa on käytetty laajasti eri tieteenalojen tutkimuksessa. Sen juuret ulottuvat 1920-luvulle antropologiaan ja sosiologiaan. Elämäkerrallisen tutkimuksen uranuurtajana mainitaan puolalainen tutkija Florian Znaniecki, humanistinen sosiologi, joka korosti tutkittavien omaa subjektiivisuutta. Hänen mukaansa henkilöillä on jo ennen tutkimusta syntynyt oma tulkinta kulttuurista ja se on otettava huomioon tutkimusta tehdessä. (Antikainen 1998, 38; Mäkinen 2012, 37.)

Elämäkertatutkimusta käytetään nykyään myös kirjallisuuden tutkimuksessa, historian tutkimuksessa ja käyttäytymistieteissä. Suomessa eräs alan uranuurtajia on J.P. Roos. Hän tuo mukaan käsitteen *elämäntapa*, jolla hän yhdistää etnografian ja sosiologian sekä ottaa määrällisten menetelmien sijasta käyttöön laadulliset menetelmät. Elämäntapa voi Roosin mukaan olla yksilön, perheen, sosiaalisen ryhmän, sukupuolen, sukupolven tai luokan elämäntapa. (Roos 1988, 11–12.)

Kulttuuri muokkaa ihmisen elinolosuhteita ja vaikuttaa koko ajan hänen elämänhistoriaansa. Toisaalta se luo edellytykset tietyille elämäntavalle ja toisaalta kulttuuri muovaa elämäntapaa. Roos käyttää esimerkkinä sota-aikaa sukupolvia jakavana tekijänä. Hän puhuu pulan ja sodan sekä jälleenrakennuksen sukupolvesta yhtenä ryhmänä, suuren muutoksen sukupolvesta teollistumisen ajan sukupolvena ja kolmantena ryhmänä lähiöiden ja koulutuksen sukupolvesta. Kariniemi vuonna 1913 syntyneenä sijoittuu lähinnä ensimmäiseen ryhmään tässä jaossa, vaikkakin Roos käyttää jakoperusteena syntymävuosia 1920–1940. (Roos 1988, 17–26.)

Syrjälä ja Numminen (1988) ovat sitä mieltä, että parhaimmillaan elämäkertoissa näkyvät myös taustalla oleva yhteiskunta ja sen muutokset. He korostavat, että ihmisen suhde yhteiskuntaan on dialektinen: ihmisen tulkintojen muutokset heijastuvat yhteiskuntaan ja muuttavat sitä. Elämän voi tässä mielessä nähdä jatkuvana dialektisena prosessina. Syrjälä ja Roos pitävät monien elämäkertojen ongelmana sitä, että niissä pitäydytään pelkkään kulttuurin kuvaamiseen. Yksilön elämä on heidän mielestään nähtävä laajemmissa konteksteissa. Koko ajan on syytä erottaa elämäkerrassa oleellinen epäoleellisesta. (Syrjälä & Numminen 1988, 66–69.)

Roos määrittelee elämäkerran tarinaksi tai kokoelmaksi tarinoita, jotka perustuvat henkilön omaan elämään, ja jossa henkilö itse määrittelee tarinan sisällön sekä myös sen, mikä jätetään pois tarinasta. Henkilö esitetään tarinansa subjektina. (Roos 1988, 140.)

Myös Keskitalo-Foley (2004) pitää olennaisena tuoda henkilön oma näkökulma asioihin. Hänellä on tiettyjä tavoitteita, joihin hän pyrkii aktiivisesti ja koko ajan tulkintoja tehden. Hän tavoittelee tutkijana tutkittavien omien kertomusten esittämistä mahdollisimman ”moniaänisinä ja täyteläisinä”. Elämäntarina ei välttämättä ole totta vaan se on henkilön oma tulkinta eletystä. Tutkimuksen tekijän kannalta on tärkeä, että hän suhtautuu aineistoon kriittisesti ja toisaalta kiinnittää huomion myös niihin asioihin, joista vaietaan. (Keskitalo-Foley 2004, 24.)

Elämäkertatutkimukseen liittyy myös aina eettisiä ongelmia. Tutkijalle kertyy aineistoa, joka on syystä tai toisesta jätettävä julkisuuden ulkopuolelle. Keskitalo Foley pohjaa tätä aihetta:

Ettisistäkään syistä minulla ei tutkijana ole pääsyä eikä oikeutusta niihin asioihin, jotka jätetään kertomatta joko siksi, että kertoja ohittaa ne mielestään vähäpätöisinä tai siksi, että ne ovat haastateltaville vielä liian kipeitä käsiteltäviksi (Keskitalo-Foley 2004, 25).

Palaan tähän asiaan tutkimuksen arviointiosassa.

Historiallinen elämäkertatutkimus on kertonut tarinoita suurmiehistä ja menneisyydestä. Elämäkerrallinen käänne varsinkin 1980-luvulla nosti tutkimuksen kohteeksi suullisen historian ja mahdollisti myös luku- ja kirjoitustaidottomien ihmisten lähi-menneisyyden kirjoittamisen elämäkertojen muotoon. Samalla elämäkertatutkimuksesta tuli myös emansipaation väline. (Mäkinen 2012, 38.)

Elämäkertoja voidaan käyttää paitsi henkilön yksilöllisten elämäkokemusten tarkasteluun, myös laajempien kokonaisuuksien kuten yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten kuvaamiseen. Niissä näkyy yhteisön ja yksilön välinen suhde, joka ilmenee tapakulttuurissa, yhteisön ihmissuhteissa tai vaikkapa koulun piilo-opetussuunnitelmassa. (Syrjälä & Numminen 1988, 67.)

Denzin (1989) tarkastelee elämän *käännekohtia*, joista hän käyttää nimitystä *epifanit*. Ne ovat tapahtumia, vuorovaikutushetkiä ja kokemuksia, jotka jättävät merkkin-sä henkilön elämään. Ne voivat olla kriisitilanteita, jotka muuttavat elämän merkityksellisiä rakenteita joko positiivisesti tai negatiivisesti. Näille tapahtumille annetaan merkitys vasta jälkikäteen. Denzin jakaa epifanit neljään ryhmään:

- suuri epifani
- kumulatiivinen epifani
- pieni ja valaiseva epifani
- uudelleen eletty epifani

Suuri (major) tapahtuma vaikuttaa henkilön elämään laajasti ja pitkäaikaisesti, *kumulatiivinen (cumulative or repserentive)* tapahtuma merkitsee pitkän kehityksen huipentumaa, *pieni ja valaiseva (major and illumative)* epifani näyttää tilanteen uudessa valossa ja *uudelleen eletty (relived)* epifani paljastuu vasta myöhemmin kään-teentekeväksi. (Denzin 1989, 71; Mäkinen 2011,47.)

Elämäkertatutkimus on monimuotoista ja monitieteistä toimintaa, jossa hyödynnetään henkilöhaastatteluja, valokuvia, päiväkirjoja, kirjeitä ja muuta dokumenttiaineistoa. Erilaisten aineistojen käyttöä suositellaan, koska katsotaan sen lisäävän tutkimuksen luotettavuutta. Menetelmästä käytetään nimitystä *triangulaatio*. (Syrjälä & Numminen 1988, 78.)

Silloin kun kyseessä on kertojan itsensä kirjoittama teksti, puhutaan omaelämäkerrasta.

4.1.2 Omaelämäkerta

Omaelämäkertoja voi tarkastella kehyksessä, jonka muodostavat henkilön *vertikaalinen* ja *horisontaalinen* kehitys. *Vertikaalinen* tarkoittaa tässä *ajallista* kehityssuuntaa. Elämäkerta voidaan tarkastella suhteessa henkilön ikään. Tutkimuksessa voidaan käyttää elämänkaareksikin nimettyä jakoa: lapsuus, nuoruus, aikuisuus, keski-ikä ja vanhuus. *Horisontaaliseen* kehitykseen sisältyvät henkilön elämän *sisällöt* kuten työ, koulutus, perhe ja harrastukset. Vilkko on tutkinut suomalaisten omaelämäkertoja ja näkee niissä mielenkiintoisia eroja sukupuolten välillä. Hänen mukaansa miehet painottavat selvästi enemmän työtä ja naiset puolestaan sosiaalisia suhteita. (Vilkko 1988, 173–189.)

Omaelämäkerta voi verrata tilkkutäkkiin, riepumattoon tai palapeliin, kuten Vilkko tekee pohtiessaan sopivaa metaforaa (Vilkko 1997, 14–20). Omaelämäkerta koostuu palasista, jotka henkilö liittää yhteen muokatessaan itselleen *merkityksellistä* kertomusta elämästään. Hänen elämänsä ja kertomus eivät vastaa toisiaan aukottomasti. Omaelämäkerran kirjoittaminen on prosessi, jossa henkilö luo tietoisuudessaan elämäkertansa ja samalla käy keskustelua kuvitellun lukijan kanssa. (Vilkko 1997, 54.)

Tätä kirjoittaessa huomaan, että en kirjoita pelkästään tiedeyhteisöä silmällä pitäen vaan koko ajan kuvittelen lukijakseni Kariniemestä kiinnostuneen tai hänet tunteneen henkilön.

Monet tutkijat (Roos 1988, 148; Vilkkko 1997, 79) viittaavat *Lejeunen* omaelämäkerralliseen sopimukseen, missä kirjoittaja ehdottaa lukijalle sopimusta, jonka tarkoituksena on varmistaa, että lukija ymmärtää kirjoittajan olevan rehellinen ja avoin. Sopimuksen kautta kertojan tarina kiinnittyy ympäristöönsä. Kertojalla on tietyt motiivit kertoa ja hän pyrkii tiettyihin tavoitteisiin. Vilkko syventää näkemystä sopimuksen merkityksestä sikäli, että lukija kykenee ymmärtämään myös kirjoittajan valintojen perusteita. Näin lukijasta tulee eräänlainen ”kanssatuottaja” Vilkon termin ilmaistuna. Lukijasta tulee näkymätön kirjoituskumppani, joka kärjistää, rajaa ja tiivistää kertojan sosiaalisuutta eli henkilön kuvaa oman kulttuurinsa tuotteena. (Vilkko 1997, 79.)

Onko Annikki Kariniemellä *Lejeunen* sopimusta, kenelle hän kirjoittaa ja miksi hän kirjoittaa? Näitä kysymyksiä syntyy ja niihin etsin vastauksia työssäni.

Miten tutkija sitten tulkitsee omaelämäkerta? Parhaimmillaan hän pystyy asettumaan kirjoittajan asemaan ja eläytymään, ”pääsemään ihon alle” tai kokemaan kerrotut tapahtumat kertojan silmin. Tässä prosessin vaiheessa kulttuuriset mallit siitä, miten elämäkerta kerrotaan ja miten se tulkitaan, astuvat kuvaan. Tulkintaan vaikuttavat aina tutkijan oma henkilökohtainen historia sekä hänen elämäkokemuksensa. Tutkija täyttää aukkopaidat ja yhtenäistää tarinan epäjatkuvuutta. Sekä kertojalla että tutkijalla on kummallakin omat tarkoituksperänsä ja tietonsa, oma tulkintaskemansa, jonka mukaisesti he tulkitsevat.

Esimerkiksi kirjailija Annikki Kariniemen tapauksessa voi olla, ettei hänen kiellensä välttämättä avaudu nuoremman sukupolven edustajalle. Vilkko käyttää tästä ilmiöstä nimitystä ”sukupolvien kuilu” (Vilkko 1997, 82). Kariniemi edustaa omien vanhempieni ikäluokkaa, joten uskon pystyväni tulkitsemaan hänen omaelämäkertojaan tässä suhteessa.

Vilkko löytää omaelämäkerrallisesta kerronnasta kolme erilaista funktiota: *affektiivinen* eli tunteisiin vetoava, *referentiaalinen* eli selostava ja *evaluatiivinen* eli arvioiva. Nämä limittyvät koko ajan kerronnassa. Kertoja välittää lukijalle tai kuulijalle tunteitaan, niin aikaisemmin koettuja kuin tilanteessa syntyneitäkin. Hän kertoo tapahtumia ja järjestelee niitä oman skeemansa avulla sekä arvioi ja arvottaa kokemaansa omien kriteeriensä perusteella. Edellä oli maininta miesten ja naisten elämäkertojen sisällöllisistä eroista. Vilkon mukaan naiset kirjoittavat elämäkertansa ihmissuhteiden kautta, ja siksi hän varoittaa tulkitsemasta naisten elämäkertoja miehisen skeeman kautta. (Vilkko 1997, 217.)

Kariniemi käyttää kaikkia kerronnan funktioita hyväkseen. Varsinkin luontoon ja luonnonsuojeluun liittyvissä teksteissä näyttää olevan vahva affektiivinen painotus.

Elämäkertatutkimukseen liittyy läheisesti jo edellä sivuttu *identiteetti*- käsite. Identiteetti vastaa kysymyksiin: kuka minä olen, mistä tulen ja mihin kuulun. Antikainen (1998, 109) määrittelee identiteetin minän kokemukseksi tiettyssä elämänvaiheessa ja tiettyjen sosiaalisten suhteitten vallitessa. Sava & Katainen (2004) käsittelevät kirjoituksessaan ihmisen yksilöllistä ja kulttuurista identiteettiä. Näistä molemmat rakentuvat suhteessa merkityksellisiin muihin. Identiteetit eivät ole stabiileja vaan ne muuttuvat kokemusten mukaan ja olosuhteiden muuttuessa. Sava ja Katainen pitävät omaelämäkertaa ”joukkona paradokseja”, faktaa ja fiktiota, yksityistä ja yleistä sekä totuuksia ja valheita. Maailma ilmenee representaatioina – ilmaisuina, jotka henkilön mieli muokkaa sosiaalisessa ja kulttuurisessa vuorovaikutuksessa. Yhden totuuden asemasta onkin olemassa monia erilaisia näkökulmia. (Sava & Katainen 2004, 23–26.)

Toisaalta Sava ja Katainen korostavat, että historiallinen totuus on tärkeää identiteetin rakentumiselle. Kun ihminen löytää lisätietoja taustastaan, vaikkapa vanhojen dokumenttien kautta, hän rakentaa elämänsä ja omaelämäkertansa uudelleen tai suostuu kuten kirjoittajat asian ilmaisevat siihen, että ”elämä rakentaa häntä”. Kariniemi oli hyvin kiinnostunut sukunsa vaiheista molempien sukuhaarojen puolelta ja haki sieltä vahvistusta identiteetilleen (Rajalan haastattelu 13.4.76).

Jokaisella kulttuurilla on oma traditionsa kertomiselle. Joissakin niistä kerronta on edelleen tärkeä tapa opettaa elämän ymmärtämistä. Oman elämän tarina on samalla identiteetti eikä vain väline identiteetin ilmaisemiseen. Sava ja Katainen tuovat esille myös identiteetin kehollisuuden:

Identiteetin tarinallisuus ei ole pelkästään ajatuksen tasolla tapahtuvaa, vaan se on vahvasti myös kehollista. Kokemuksemme, muistomme ja haaveemme ovat kehollisia. Mennyt ja tuleva ovat läsnä kehomme nykyhetkessä. (Sava & Katainen 2004, 28.)

Palaan tarinallisuuteen uudelleen narratiivisen lähestymistävän yhteydessä.

4.2 Mikrohistoriallinen lähestymistapa

Mikrohistoriallinen näkökulma otettiin sosiologiassa käyttöön 1950- 1960- luvuilla. Siihen asti sosiologia oli tutkinut pääasiassa makrotason ilmiöitä mutta nyt huomio kiinnittyi ihmisten arkiseen elämään, tapoihin ja käytäntöihin. Makrotason histori-

an tutkimuksessa oli kirjoitettu merkkihenkilöitten ja valtaa pitävien historiaa. Mikrohistoriallinen tarkastelu antoi uutta ennen näkemätöntä tietoa arjen tapahtumista ja yhteiskunnan näkymättömistä rakenteista. Tutkimuksen kohteiksi haettiin nyt pieniä merkityksettömiltä näyttäviä yksityiskohtia. Poikkeukselliset yksilöt ja epätavanomaiset tapahtumat ovat mikrohistorian kannalta kiinnostavia. (Peltonen 1999, 52–63.)

Matti Peltonen esittelee teoksessaan *Mikrohistoriasta* (1999) alan edustajina muun muassa Carlo Ginzburgin, Pierre Noran ja Michel de Certeau. Italialaisia historian-tutkijoita edustava Ginzburg tutkii erityisesti henkilöitten maailmankuvaa, kansan-kulttuuria ja kulttuurisia ristiriitoja. Hänen työvälineitään ovat pienet merkit, oireet, jäljet ja vihjeet, joita seuraamalla paljastuu uusia asiayhteyksiä ja ennen näkemättö-miä tietoja todellisuudesta asioitten taustalla.

Keskeisenä ajatuksena Ginzburgilla on se, että ilmiöt ovat osia suuremmasta ko-konaisuudesta, josta päästään selville seuraamalla näitä *johtolankoja*. Ginzburg ei ole kiinnostunut valtaeliitin tutkimisesta vaan hakee epätavallisia tapahtumia ja on kiinnostunut populaarikulttuurista. Ginzburgin tavoite on löytää *teleskooppinen nä-kökulma*, jossa voi samaan aikaan tarkastella ilmiöitä sekä läheltä että kaukaa ja näin yhdistää mikrotason ja makrotason eli saada kokonaiskuvan yksityiskohtaisen tar-kastelun rinnalle. (Peltonen 1999, 54–55, 105.)

Annikki Kariniemellä oli harvinaisen laaja kirjeenvaihto, josta osaa säilytetään Tampereella Yliopiston kirjastossa. Kysymyksessä on kirjailijalle saapuneitten kir-jeitten kokoelma aina lapsuudesta 1970-luvulle asti. Kirjeistä olen löytänyt vihjeitä ja johtolankoja, joihin liittyvää tietoa en usko muuten olevan saatavissa.

Toinen tunnettu mikrohistorioitsija ranskalainen Pierre Nora on tutkinut muistin historiaa. Hän on luonut käsitteet *muistin paikka* ja *muistin miljöö*. Alun perin Nora tarkoittaa muistin paikoilla vain kapeasti patsaita ja muistomerkkejä, mutta hän laa-jentaa myöhemmin teoriaansa koskemaan myös tiettyjä ympäristöjä. Muistin paikat ovat sinänsä pieniä, mutta ne viittaavat esimerkiksi historiallisesti suuriin tapahtu-miin. (Nora 1989, 7–12.) Suomessa Ulla-Maija Peltonen (2003) on tutkinut vuoden 1918 sisällissotaan liittyviä muistin maisemia. Häntä kiinnostavat paikkoihin sisäl-tyvät kulttuuriset viestit ja merkitykset. Peltonen toteaa, että kerronta ei välttämättä tarkennu historialliseen aikaan tai tapahtumaan, vaan paikkaan, jolle se antaa tietyn merkityksen. (Peltonen 2003, 188–190.)

Noran tarkoittamat muistin paikat voi toisinaan tavoittaa vain keinotekoisesti kir-joista, museoista, arkistoista, hautausmailta, vanhoista valokuvista ja muista doku-menteista. Niihin voi liittyä suullinen perinne, joka kertoo vaikkapa vanhoista po-luista ja kulkureiteistä, joita ei enää käytetä. Miten tapahtumat muistetaan, miten ne kuvataan ja kuinka moniäänistä kuvaus on, antaa uutta tietoa tutkijalle. Muistin paikka voi olla myös symbolinen kuten ranskalaisten trikolori- lippu tai meillä sini-valkoinen väriyhdistelmä, joka mielletään isänmaalliseksi. Muistin historia liittyy läheisesti kansallisiin vaiheisiin, traditioihin, symboleihin, mutta myös erottaviin ja-kolinjoihin. (Nora 1989, 18–19; Peltonen 1999, 96–97.)

Ulla-Maija Peltonen kiinnittää huomiota siihen, että paikallishistoria juurtuu paik-koihin ja maisemaan. Tietyt muistot ja mielikuvat kiinnittyvät osaksi maisemaa. (Peltonen 2003, 190–191.) Tässä tutkimuksessa en ole kiinnostunut monumenteista vaan pikemminkin luonnon kohteista, joille ihminen antaa merkityksiä. Kariniemen

kalaretkillä oli paikkoja, joita ei ole karttaan merkitty, ja joilla kuitenkin on tietty merkitys. Esiiaikaiset kalakentät, ongintapaikat ja muut ihmisten arkiseen elämään liittyneet paikat näen Noran muistin paikkoina. Paikkoihin on liittynyt tiettyjä rituaaleja kuten Nora edellyttää (Peltonen 2003, 188.)

Autti (2010) on käyttänyt tutkimuksessaan mikrohistoriallista näkökulmaa makrohistoriallisen rinnalla. Hän toteaa, että nämä kaksi tasoa yhdistämällä pystyy paremmin tarkastelemaan yksilön ja yhteisön vuorovaikutusta. Hänen mielestään mikrokooppisella tarkastelulla voi paremmin paljastaa ennen näkemättömiä ilmiöitä. Mutta näitten yksityiskohtien, joita hän kutsuu säröiksi, katkoksiksi ja fragmenteiksi, liittäminen osaksi kokonaisuutta vaatii erityistä herkkyyttä. (Autti 2010, 40.)

Kun tutkija etsii mikrohistoriallisia johtolankoja tai vihjeitä, hänen oma henkilöhistoriansa vaikuttaa siihen, mitkä yksityiskohdat hän havaitsee ja millaisen merkityksen hän niille antaa. Toisin sanoen tutkijan subjektiivisuus ja oma näkökulma painottuvat esimerkiksi sen mukaan, millaisia tietoja hänellä itsellään on tutkittavasta aikakaudesta ja mikä häntä erityisesti kiinnostaa. (Autti 2010, 79.)

Autti käyttää esimerkkinä albumeissa säilytettäviä valokuvia. Ne ovat menneisyyden palasia ja sopivat siksi hyvin mikrohistoriallisen tutkimuksen lähteiksi. Ne tekevät menneisyyden näkyväksi. Kuvien sisältämät yksityiskohdat voivat olla johtolankoja, jotka kertovat kyseisen aikakauden ideaaleista, arvostuksista ja tavoitteista. Auttin mukaan valokuvassa on yhtä aikaa näkyvää ja näkymätöntä, todenkaltaista ja representaatiota. (Autti 2010, 240–241.)

Olen saanut käyttööni Annikki Kariniemen albumikokoelman. Vaikka kuvista osa on aikojen kuluessa kadonnut, kaikesta näkee, että valokuvat ovat olleet hänelle tärkeitä. Ne on järjestetty alun perin aihepiireittäin ja niihin on saatettu liittää omia tekstejä tai runonpätkiä. Kuvista voi löytää nuoren Annikin ideaaleja milloin vakavana runotyttönä, milloin reippaana poikatyttonä tai romanttisena nuorena naisena.

Kolmas edellä mainituista mikrohistorioitsijoista ranskalainen Certeau tutki 1960- ja 1970-luvuilla arkipäivän ilmiöitä ja kansankulttuurin historiaa. Hänen mukaansa historiankirjoitus on käytännön toimintaa tietyssä ympäristössä tai miljöössä, mikä puolestaan ohjaa kirjoittajan ajattelua. Certeau piti rajailmiöitä, tabuja, omaksuttuja tapoja, torjuttuja ilmiöitä ja marginaaleja kiinnostavina. (Peltonen 1999, 114–119.)

Teoksessa *Att skriva historia* (1978) Certeau huomauttaa, että jokainen historian-tutkija on kytköksissä yhteiskuntaan, talouteen, politiikkaan ja kulttuuriin. Hänen näkökulmansa on rajoitettu ja siksi niin sanotut historialliset faktat ovat aina valintoja. Historioitsija muokkaa uudelleen aineellista historiaa ja samalla myös suhdetta luontoon. Certeau käyttää termejä luonnon sosialisatio, naturalisatio tai materialisointi. Tässä yhteydessä luonnosta tulee hyödyke. Metsä arvioidaan taloudellisesta näkökulmasta, vuori nähdään esteettisenä maisemana ja kirkko museona. (Le Goff & Nora 1978, 27–42.)

Certeau toteaa, etteivät historian tutkijat enää tavoittele ”globaalien historian paratiisia”, vaan toimivat marginaalissa kuin ”maankiertäjät”. Hän pitää tärkeänä tutkimuksen suuntaamista noituuteen, hulluuteen, juhliin, kansankirjallisuuteen ja talonpoikien unohdettuun maailmaan. Enää ei etsitä ajan henkeä (Zeitgeist). Certeau korostaa, että historia on aina kaksimerkityksinen: menneisyydelle annettu tila rajaa samalla myös tulevaisuudelle jätetyn paikan. (Le Goff & Nora 1978, 50–57.)

Olen valinnut mikrohistoriallisen lähestymistavan monestakin syystä.

Kirjailija Annikki Kariniemi on poikkeuksellinen ikäluokkansa edustaja elämäntarinsansa kautta. Hän kuului marginaaliin edustamalla Lapin ensimmäisiä naiskirjailijoita. Samalla hän oli koko valtakunnan ensimmäinen naispuolinen eräkirjailija. Hänen identiteettinsä oli kahden kulttuurin rajalla, missä yhdistyvät saamelaiset ja suomalaiset juuret (Kontio 1999, 160). Certeau (1978) ajattelussa hän edustaa tiettyä rajailmiötä kahden kulttuurin välissä. Lehtola (1997) näkee Kariniemen tuotannon linkkinä vanhan ja uuden Lapin kirjallisuuden välillä. Tässä murroksessa alettiin kuvata Lappia arkipäiväisenä ja todellisena. Hän mainitsee Mukan ja Kariniemen esimerkkeinä tavasta yhdistää vanha mytologia ja mystiikka uusiin teemoihin. (Lehtola 1997, 244.)

Kariniemi on jäänyt kirjallisuuden historiassa marginaaliin osittain maantieteellisistäkin syistä. Hän edustaa valtakunnan tasolla periferian kirjailijoita. Riitta Kontio viittaa myös Annikki Kariniemen elämän karnevalistisiin piirteisiin, joilla hän herätti kyllä huomiota, mutta menetti samanaikaisesti uskottavuuttaan kirjailijana. (Kontio 2010, 133.)

Kirjailija halusi myös osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Hän kirjoitti lehdistä artikkeleita, joissa arvosteli esimerkiksi metsien käsittelyä ja vesivoimarakentamisen seurausilmiöitä. Hänen aikanaan ei ollut Lapissa tavallista, että naiset osallistuivat julkiseen keskusteluun. Hän oli tässäkin suhteessa poikkeus säännöstä. Hannele Pokka viittaa kirjassaan *Kemijoki – minun jokeni* ”karvalakkimiesten aikaan” (Pokka 1994, 162).

Käytän tarkastelussani hyväksi Ginzburgin ajatuksia johtolangoista. Haen näitä kokonaisuuden sirpaleita niin kirjailijan omasta kirjallisesta tuotannosta kuin hänen kirjeenvaihdostaan, aikalaisten kertomuksista ja arkistoissa säilyneistä kirjoituksista sekä vanhoista valokuvista. Pyrin luomaan yhtä aikaa kuvan makrotason historiasta, siitä, mitä ajassa tapahtui, ja samalla tarkastelemaan Kariniemen elämää mikrotasolla. Näin uskon tavoittavani holistisemmän näkemyksen aiheestani. Noran ajatukset muistin paikoista ja miljöistä puolestaan liittävät kirjailijan omaan mielen maisemaansa.

Keskitalo-Foley (2008) kirjoittaa empaattisesta lukutavasta, mihin hän sisällyttää emotionaalisesti kosketetuksi tulemisen yhtä aikaa erillisyyden säilyttämisen kanssa sekä yhteisyyden kokemisen kuitenkin niin, että kunnioittava etäisyys säilyy. Tutkija on koko ajan kiinnostunut tapahtumien merkityksistä eikä niinkään siitä, missä tai milloin ne tapahtuivat. (Keskitalo-Foley 2008, 56, 63.)

Mikrohistoriallisen näkökulman tueksi valitsen narratiivisen tutkimusmenetelmän.

4.3 Narratiivinen tutkimusmenetelmä

4.3.1 Narratiivinen tieto

Narratiivisuus on tutkimusmenetelmä tai viitekehys, joka käyttää hyväksi kertomuksia, narraatioita. Sana juontuu latinankielen *narratio* (= kertomus) -sanaan. Suomessa käytetään narraatiosta käännöksiä *kertomus* tai *tarina*. Kohonen (2011) toteaa, että sanoja voidaan käyttää synonyymeinä, vaikka kirjallisuudessa kertomusta on pidetty yläkäsitteenä ja neutraalimpana kuin tarina. (Kohonen 2011, 196–197.) Tarina viittaa

kertomuksen tapahtumien kulkuun, kirjallisuudessa tässä voidaan puhua juonesta. Näin määritellen samasta tarinasta voi olla useita erilaisia kertomuksia. (Purtilo-Nieminen 2009, 41.)

Narratiivinen lähestymistapa korostaa tiedon subjektiivista luonnetta ja kontekstuaalisuutta, mikä tarkoittaa sitä, että tieto riippuu sekä henkilöstä että ajasta ja paikasta. Narratologian juuret ovat omaelämäkerrallisessa tutkimuksessa, jonka uranuurtajana pidetään puolalaista Znanieckea. Narratiivisen lähestymistavan filosofiset juuret johtavat Husserlin ja Heideggerin fenomenologiseen ajatteluun elämästä historiallisesti ja kulttuurisesti konstruoituna. Tämän käsityksen mukaan tieto on sosiaalisesti rakennettua. (Antikainen 1998, 72.)

Elämäntarinat nousivat tutkimuksen kohteiksi ja välineiksi laajemmin historian, psykologian ja sosiologian piirissä 1960-luvulla. Eräs narratiivisen ajattelun keskeisiä tutkijoita on Jerome Bruner, joka oli jo 1980-luvulla kiinnostunut omaelämäkertoista ja siitä, miten ihminen rakentaa oman elämänsä tarinan ja mikä on kulttuurin ja muiden tekijöiden vaikutus elämäkertaan. (Bruner 1987, 11–12; Hänninen 1999, 17–19; Purtilo-Nieminen 2009, 44–45.)

Narratiivien käyttö on myöhemmin yleistynyt monilla muillakin tieteenaloilla.

Bruner tutki ihmisen kognitiivisia rakenteita ja päätyi siihen, että ihmisellä on kaksi kognitiivisen tietämisen ja ajattelun tapaa: loogis-tieteellinen eli paradigmaattinen ja kertomuksellinen eli narratiivinen. Loogis-tieteellinen ajattelu hakee hypoteeseja, oikeaksi todistamisia, selityksiä ja objektiivisuutta, kun taas narratiivinen ajattelu kiinnittää huomion vuorovaikutukseen, ymmärtämiseen, arkielämän tapahtumiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Narratiivinen tieto syntyy ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja se on suhteellista. (Kohonen 2011, 198; Purtilo-Nieminen 2009, 44–45.)

Bruner toteaa, että ”narratiivi imitoi elämää ja elämä imitoi narratiivia” (Bruner 1987, 13). Elämän ja kertomuksen suhde on keskeinen teema narratiivisessa tutkimuksessa. ”Eletty elämä” koostuu Brunerin mukaan ”koetusta” ja ”kerrotusta” elämästä. Ihmisen kertomus elämästä on hänen tulkintansa koetusta ja siihen vaikuttavat myös kertomisen konventiot, kuulijat ja sosiaalinen konteksti. Konventiot tarkoittavat tässä kulttuurille ominaisia kerronnan tapoja, sääntöjä ja muotoja. Kertoja noudattaa kulttuurin tarjoamia malleja tehdä ”hyvä” tai ”oikea” kertomus, jolloin ”mahdolliset kertomukset” kuvastuvat kerrontaan. (Bruner 1987, 13–14.)

Tutkija tavoittaa yleensä vain kerrotun elämän, jossa kertoja selostaa tapahtumien kulkua, antaa selityksiä tapahtumille, tulkitsee niitä jälkikäteen ja tekee viittauksia tulevaisuuteen. Brunerin ajattelussa korostuu sen selvittäminen, millaisten ajattelu-prosessien kautta ihminen rakentaa tietoa ja toisaalta, millaisia tarinoita ihmiset luovat kertoessaan tapahtumista. Kulttuurilla on tietyt kanoniset muodot, jotka vaikuttavat kerrontaan, toteaa Bruner. Häntä kiinnostaa erityisesti, miten tapa kertoo muuttuu henkilön elämän aikana ja kulttuurin muutoksissa. (Bruner 1987, 15; Kohonen 2011, 198; Purtilo-Nieminen 2009, 42–46.)

4.3.2 Narratiivi omaelämäkertana

Omaelämäkerta syntyy kulttuuristen mallien vaikuttaessa kognitiivisten ja kielellisten prosessien kautta narratiiviksi omasta elämästä. Miten kertomus syntyy ja miten

se muuttuu, ovat Bruneria (1987) askarruttavia kysymyksiä. Erikoisesti häntä kiinnostaa, miten kirjoitetut elämäkerrat syntyvät ja muuttuvat. Hän viittaa tutkimukseen, missä todettiin, että kansansatujen muoto pysyy samana, vaikka sisältö muuttuu. Hän pohtii, onko tämä tyypillistä omaelämäkeroille tai narratiiveille yleensäkin. Bruner päätyy kokeellisesti siihen, että tietyt formaaliset rakenteet saattavat syntyä jo varhain perheen piirissä ja ne pysyvät huolimatta muuttuneista olosuhteista, ja muuttuvat äärimmäisen vaikeasti. Ihminen asettuu asumaan ”omaan elämäänsä” ja pysyy siinä, on Brunerin päätelmä. (Bruner 1987, 31-32.)

Hänninen (1999) on luonut mallin narratiivisuuden tarinalliselle kiertokululle. Mallin lähtökohtana on *situaatio*, joka kuvaa ihmisen elämäntilannetta sillä hetkellä kokonaisuutena. Asuinpaikka, työpaikka, perhesuhteet, terveys ja toisaalta sosiaaliset normit, säännöt ja lait määrittävät hänen mahdollisuutensa ja rajoituksensa. Situaatio on siis kaikkien niiden seikkojen muodostama kokonaisuus, joihin ihminen on suhteessa. Situaatio muuttuu koko ajan. Ihmisen käytettävissä on *sosiaalinen tarinavaranto*, mikä tarkoittaa kulttuurisia kertomuksia esimerkiksi kirjojen ja tiedotusvälineiden välittämänä. Sosiaalisen varannon sisällössä on runsaasti erilaisia tarinallisia malleja, joita käyttäen henkilö voi kertoa oman tarinansa. (Hänninen 1999, 20–21; Kohonen 2011, 199–201.)

Annikki Kariniemen sosiaalisesta tarinavarannossa voi kuvitella olevan lapsuuden ajan satuja, vanhempien kertomuksia, koulun käyttämien oppikirjojen sisältöä, lehtikirjoituksia, teatterissa nähtyjä näytelmiä, elokuvia ja niin edelleen. Tarinan kertomisen perinne oli vielä vahva hänen lapsuudessaan ja nuoruudessa, jolloin ei kuunneltu radioa saati katsottu televisiota.

Sisäinen tarina on ihmisen puhetta itselle eli *reflektiota*. Sisäisessä tarinassa ihminen organisoii oman tarinansa merkityksellisistä kokemuksista ja omista tulkinnoistaan. Kyseessä on jatkuva prosessi, jossa ihminen muokkaa sisäisten tarinoiden joukkoa. Tarinat voivat olla rinnakkaisia, hierarkkisia ja jopa ristiriitaisia keskenään. Eletty tarina, jota Hänninen kutsuu *draamaksi*, tarkoittaa henkilön toimintaa elävässä elämässä, missä sisäinen tarina realisoituu. Toiminta puolestaan muuttaa elämän olosuhteita ja sitä kautta myös sisäistä tarinaa. (Hänninen 1999, 21–22.)

Kerrottu tarina on kertomus, jonka henkilö kertoo toiselle itsestään. Kertomuksessa käytetään yleensä mennyttä aikamuotoa. Kertoja kuvailee tapahtumia ja niistä tekemiään tulkintoja. Kerronta tarjoaa mahdollisuuden kokemusten jakamiseen ja sosiaalisen hyväksynnän saavuttamiseen. Olen verrannut keskenään kahta Kariniemen haastattelua, joissa kyseessä on ollut teoksen Poro-Kristiina syntyn johtanut tapaaminen. Vuonna 1970 ikoselle kerrotussa versiossa Kariniemi puhuu kohtaamastaan ”sairaasta naisesta”, ja sama tarina kerrottuna Rajalalle vuonna 1977 saa dramaattisemman sävyn kirjailijan pohtiessa, mitä vaimo ajattelee ”kuolinvuoteellaan” (Ikonen 10.6.1970; Rajala 10.5.1977). Onko kyseessä haastattelijan asema kirjailijan silmissä vai onko ajan mukana Kariniemen oma tarina saanut lisää dramaattista sävytystä?

Hänninen pohtii tutkimuksessaan narratiivin tarinallista kiertokulkua. Draama syntyy tilanteen ehdoilla todellisuudessa, kertomus kerrotaan tietyt sosiaaliset konventiot huomioon ottaen ja sisäinen tarina on henkilön kokemusten synnyttämänä. Hänninen huomauttaa, että henkilö on oman elämäntarinansa luoja, mutta vain tietyissä rajoissa. Elämäntarina on sidottu kulttuuriin ja kieleen, edes mielikuvitus ei ole rajaton. (Hänninen 1999, 15, 25.)

Jokaisessa kulttuurissa on narratiivisia malleja, miten elämäntarina voidaan kertoa. Miten elämä kerrotaan niin, että autenttisuus ja aidon elämän maku säilyy. Kerronnan tyyli ja käytetyt kielikuvat riippuvat myös siitä, kenelle kerrotaan. Kertoja antaa tarinassaan elämälle hahmon, kielellisen metaforan, elämän vertauskuvan. Omaelämäkertoissa käytetään ainakin seuraavia metaforia: *elämänkaari* (life cycle), *elämänkulku* (life course) ja *elämän tapahtumat* (life events). Näistä elämänkaari on kiertokulkua ja kuolemaa korostava ja sitä pidetään vanhahtavana ja kuluneena. Elämänkulku korostaa ajallista taivalta ja sen voi nähdä reittinä alusta loppuun. Elämän tapahtumat puolestaan antaa elämästä kuvan palasina ja hankalasti hahmotettavana. Metaforan valinta riippuu siitä, mitä asiaa elämäkerrassa halutaan korostaa. (Vilkko 1997, 138–139.)

Narratiiviselle tarinalle on ominaista, että kertojan ääni pääsee kuuluviin. Hän antaa tarinalle juonen, jota vasten yksittäiset tapaukset ja niiden merkitykset nousevat esille. Kertomus ei kuitenkaan ole aina lineaarinen vaan kertoja voi palata menneisyyteen tai hypätä tulevaisuuteen kesken kaiken. Näissä tapauksissa juonen paljastaminen vaatii tutkijalta enemmän työtä. (Kohonen 2011, 198–199.) Annikki Kariniemen kerronnalle on melko tyypillistä liikkuminen monella aikatasolla ja myös paikallisesti tapahtumien miljöön vaihtelee. Omaelämäkerrallisissa teoksissaan hän liikkuu useasti lapsuuden maailmoissa tai sukunsa historiallisissa vaiheissa.

Narratiivinen eli *tarinallinen identiteetti* on ihmisen itsensä rakentama kertomus siitä, kuka hän on ja mistä hän tulee. Identiteetti syntyy vuorovaikutussuhteessa toisiin ihmisiin. Sava ja Katainen käsittelevät artikkelissaan taidetta ja tarinallisuutta. Tarinallinen identiteetti on heidän mukaansa rakentunut suhteessa *toisiin*. Elämää voi jäsentää kertomalla tarinaansa, mutta myös se, mitä ei kerrota, on tärkeää. Monesti muitten tarinat vaikuttavat kerrontaan. Tästä esimerkkinä kirjoittajat mainitsevat lapset, joitten elämästä voi tulla isän tai äidin elämän jatke eikä itse rakennettu. (Sava & Katainen 2004, 24–2.)

Narratiivinen identiteetti syntyy jatkuvassa prosessissa, joten se on liikkuva ja muuttuva. Sosiaalisesta tarinavarannosta otetaan aina uusia tarinoita ja samalla hylätään vanhoja. Tarina on kertojan kuvaus tapahtumista ja niiden tärkeydestä. Denzin käyttää nimitystä *tiheä kuvaus*, jolla hän tarkoittaa yksityiskohtaista ja kattavaa kuvausta tapahtumasta. Kuvaus kertoo tilanteesta, henkilön tunteista siinä tilanteesta ja pohtii samalla myös tapahtumien merkityksiä henkilölle. (Mäkinen 2011, 51–52; Purtilo-Nieminen 2009, 53.)

4.3.3 Narratiivinen tutkimusprosessi

Narratiivinen tutkimus käyttää hyväkseen kertomuksia, joita analysoidaan suhteessa kerrontatilanteeseen tai kirjoittamisen traditioon. Kohonen (2011) toteaa, että narratiivinen lähestymistapa vaatii tutkijalta kiinnostusta tarinallisuutta kohtaan, joustavuutta, luovuutta ja pitkäjänteisyyttä. Haastattelun ollessa kyseessä on tärkeää, että ilmapiiri tutkijan ja haastateltavan välillä on luottamuksellinen. Haastattelun tavoitteena on saada esille tutkittavan oma ääni, tunteet ja kokemukset. Myös elämäkerrallisia aineistoja voidaan käsitellä narratiiveina kuten haastatteluaineistojakin. Omaelämäkerrat, päiväkirjat, kirjoitukset ja muu kirjallinen materiaali käyvät yhtä hyvin tutkimuksen aineistoksi. (Kohonen 2011, 198–199.)

Hänninen kuvaa sisäistä tarinaa ikkunaksi mielen maailmaan. Edellä mainittu Denzin tiheä kuvaus on yksi tapa nähdä sisäiseen tarinaan. Kertomuksista voi löytää kertojan tavan hahmottaa tapahtumiin liittyvää logiikkaa ja arvoja. Hänninen korostaa, että pelkkä ulkoinen tapahtumakuvaus ei riitä vaan on saatava tieto myös kertojan tavoitteista ja arvoista. Omaelämäkerrat ja päiväkirjat paljastavat tavan, millä kertoja puhuu itselleen. Tutkijan tehtävä on löytää sellainen tarina, josta kertoja tai haastateltava tunnistaa itsensä. Silloin kun tietyt osat irrotetaan haastattelun tai elämäkerran kokonaisuudesta, on vaarana, että tulkinnat hajoavat sirpaleisiksi eikä kokonaisuutta synny. (Hänninen 1999, 31–32.)

Kariniemelle ikkunat olivat tärkeitä. Ne olivat aukkoja todelliseen maailmaan, lasien ulkopuolelle, mutta samalla myös peilejä, joitten kuvasta hän tarkasteli itseään ja elämäänsä. Ikkunoitten kautta häntä katsoivat myös maailmankaikkeus, tähtitaivas ja luonto. Ikkunoilla on monia merkityksiä kirjailijalle ja niistä hän on kirjoittanut useita tiheitä kuvauksia.

Narratiivisen tutkimusprosessin voi nähdä eräänlaisena tulkintojen tarkentuvana ketjuna. Tarinoitten temaattinen sisältö käydään aluksi läpi. Sen jälkeen tutkija analysoi, miten tarinat on kerrottu ja purkaa tarinat osiin, joista rakentaa oman kertomuksen. Hänninen puhuu pelkistämisestä, jolla etsitään aineistosta *ydintarina*. Tutkijan kokoama narratiivi on ikään kuin sisältä päin nähty kuva tutkittavan henkilön aikomuksista ja tavoitteista. Narratiivin tärkein ominaisuus on *todentuntu (lifelikeness)*, mikä tarkoittaa ehyttä, mielekästä, merkityksellistä ja uskottavaa kertomusta. Narratiivi välittää kuulijalle ja lukijalle myös tunteita. Hänninen pohtii analyysin mahdollisia heikkouksia kuten sitä, että pelkistettäessä elämän monitasoisuus ja henkilön moninaisuus katoavat. (Denzin 1989, 59; Hänninen 1999, 33; Kohonen 2011, 196, 201.)

Narratiivisen tutkimuksen analyysi on aineistolähtöistä. Tutkija on keskeinen tässä työssä, sillä hän valikoi, jäsentää ja pelkistää sekä tekee lopulta tulkintoja. Bruner (1987) huomauttaa, että tärkeintä narratiivisessa tutkimuksessa on *tulkinta ja merkitysten löytäminen*. Hänen mukaansa on olemassa myös elämäkertoja, joissa kokonaisuus on vähemmän kuin osien summa. Mikä tarkoittaa sitä, että tutkija on kadottanut olennaisia seikkoja. (Bruner 1987, 14.)

Hännisen mukaan tarinoiden paikka on muuttunut. Enää ei välttämättä olla kiinnostuneita suurista myyttisistä tai uskonnollisista kertomuksista vaan nyt kiinnostavat pienet tarinat. Narratiivisen tutkimuksen tuloksena syntyy uusia tarinoita, jotka ovat tutkijasta riippuvia ja siksi aina erilaisia. (Hänninen 1999, 34–40.) Mikrohistoriallisen lähestymistavan yhteydessä painottui sama ilmiö: arki ja pienet tarinat, marginaalit ja poikkeavat ihmiset ovat nyt mielenkiinnon kohteita. Annikki Kariniemi edustaa juuri tällaista marginaalissa elänyttä henkilöä. Siksi hänen elämäkertansa on mielenkiintoinen. Ikosen haastattelussa kirjailija Kariniemi tiivistää ajattelunsa lauseeseen: *Jokaisen ihmisen elämä on oma satunsa* (Ikonen 10.6.1970).

4.4 Tutkimusaineisto

Annikki Kariniemi ei ole vastaamassa haastattelukysymyksiin. Siksi turvaudun hänen omaelämäkerralliseen tuotantoonsa ja arkistoista löytyvään materiaaliin. Olen elokuvakäsikirjoitusta valmistellessani haastatellut Kariniemen ystäviä, tuttuja ja su-

kulaisia. Näitä haastatteluja käytän hyväksi siinä määrin kuin ne liittyvät teemaani. Toisaalta pidän tärkeänä Kariniemen elämäntalon kuvaamista, jotta hänen toimintaansa voi ymmärtää tietyssä historiallisessa kontekstissa. Tästä syystä otan mukaan sota-aikaan liittyvää aineistoa, vaikka se voi lukijan mielestä tuntua tarpeettomalta. Kirjoitan kuitenkin elämäntalon vain ääriäriivoja hahmottelemalla muistaen, että päätaoiteeni on kertoa kirjailijan luontosuhteesta.

Tutkimusaineistooni sisältyvät seuraavat materiaalit:

- Kirjailija Annikki Kariniemen tuotanto painottuen omaelämäkerrallisiin teoksiin
- Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto/ Annikki Kariniemen arkisto (SKS)
 - o Leikekokoelma
 - o Kirjoituksia erilaisista aiheista sekä juhlapuheita
 - o Kirjeenvaihto. Kirjekokoelma
 - o Kaksi päiväkirjaa vuosilta 1939 – 1941. Yksi muistikirja.
 - o Panu Rajala haastattelee Annikki Kariniemeä 13.4.1976
 - o Panu Rajala haastattelee Annikki Kariniemeä 14.4.1976
 - o Panu Rajala haastattelee Annikki Kariniemeä 10.5.1977
- Tampereen yliopiston kirjasto. Käsikirjoitusarkisto / Annikki Kariniemen kokoelma (TreYo)
 - o Caa Annikki Kariniemelle saapuneet kirjeet
 - o Cba Annikki Kariniemen kirjeet Oiva Willamolle
 - o Bh/Bhb Muiden käsikirjoituksia/ kouluvihkot
 - o Eaa 1/ Annikki Kariniemen leikekirjat
- Oulun yliopiston kirjallisuuden laitos
 - o Sisko Ikonen haastattelee Annikki Kariniemeä 10.6.1970
- Annikki Kariniemi-kirjallisuusseuran arkisto (AKks)
 - o Anon. koululaishaastattelu
 - o Henkilöhaastatteluja
 - o Kirja-arvosteluja
 - o Lehtikirjoituksia
 - o Leikekirja
 - o Muisteluskokoelma

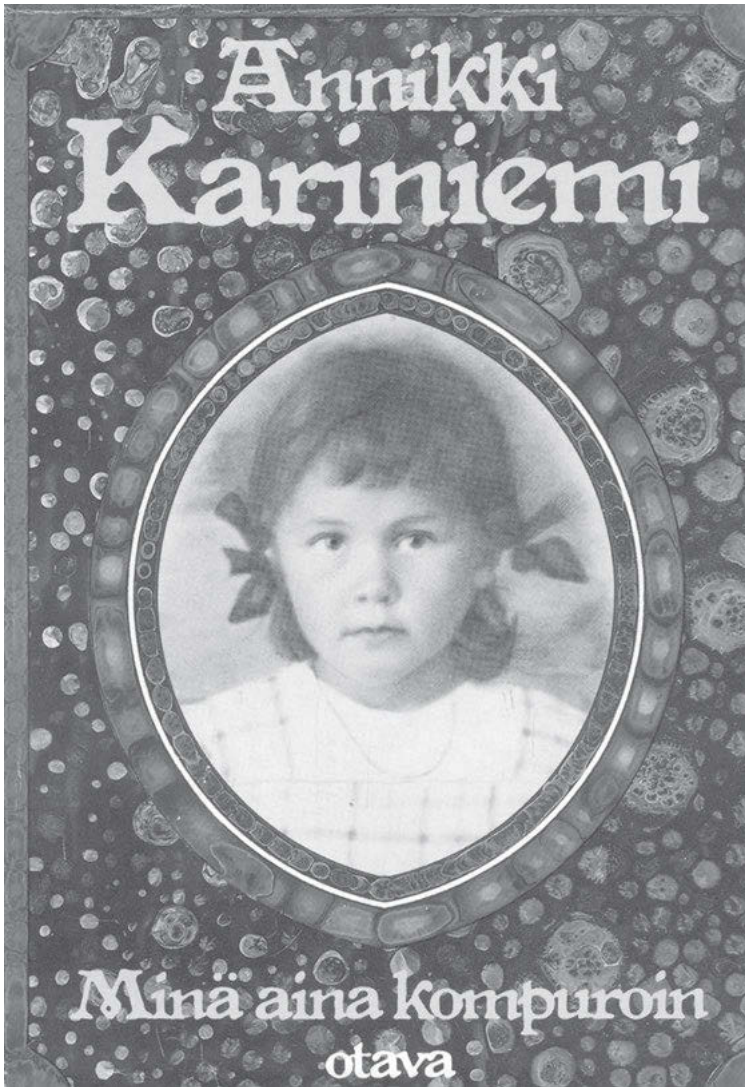
- Selander, Aarno: Elokuva Annikin 60-vuotispäiviltä
 - Tuominen, Marja L: Elokuvakäsikirjoitus: Annikki Kariniemi – Lapin kapinallinen kirjailija
 - Valokuva-arkisto
- Annikki Kariniemen arkisto: valokuva-albumeja, vieraskirjoja, postikorttikoelmat

Elokuvakäsikirjoitusta varten tein haastatteluja eri puolilla Suomea. Haastateltavana oli 12 henkilöä ja haastattelut tehtiin Ylitorniolla, Rovaniemellä, Kuusamon Käylässä ja Liikasenvaarassa, Sodankylän Moskuvaarassa, Jyväskylässä, Tammisaarella ja Turussa vuosien 2000–2009 aikana. Osa haastatteluista oli videoituja ja kaikki kasetille nauhoitettuja. Lisäksi käytössäni oli nimetön oppilashaastattelu, joka on tehty Meltosjärven yläasteella ilmeisesti 1970-luvulla. Kariniemen valokuva-albumit ovat olleet myös käytävissä samoin kuin hänen vieraskirjansa Villa Willamon ajoilta ja Törmäjärven kaudelta. Arkisto on Kariniemen sukulaisilla Rovaniemellä. Rovaniemen kirjaston Lappi-osasto on antanut käyttöni lehtileikeaineistoa Pohjoisten kirjailijoiden toiminnasta. Myös Ounasjoki- ja Vuotos -kamppailuihin liittyvä leikeaineisto on ollut luettavissani.

Kirjailija Annikki Kariniemen teoksista selvästi omaelämäkerrallisia ovat romaanit *Minä aina kompuroin* (1980) ja *Ristisiipi* (1982). Kuvassa 2 on ensin mainitun kirjan kansikuva, missä on käytetty hyväksi Kariniemen lapsuuden ajan valokuvaa. Kuvan ottajaa ei tunneta. Eräaiheisista kertomuksista olen valinnut tutkimuskohteiksi neljän eri novellikokoelman sisältämät Kariniemen ”omat tarinat”.

Yksinkertaistaakseni lähdemerkintöjä otan käyttöön seuraavat lyhenteet:

Lohisiima ja silkkiliina (1954) LS
 Metsä elää (1958) ME
 Laulu lohesta ja auringosta (1962) LLjA
 Oi Juutua (1975) OJ
 Minä aina kompuroin (1980) MAK
 Ristisiipi (1982) RS

Kuva 2.
Minä aina kompuroin -kirjan kansi

5 Annikki Kariniemen elämänkulku

5.1 Minä aina kompuroidin

5.1.1 Pohjoiset juuret

Isä kutsui Pikkuannikaksi, äiti Pikkuannaksi ja veljet Annakaksi. Sisokset kutsuivat milloin miksikin, niin että oikeastaan se oli Pikkuannika, joka niissä vaunuissa asusti ja aina joku on kertonut jotakin mitä tapahtui ja miksi tapahtui ja kuka kuljetti minnekin ja miten kuljetettiin. (MAK, 23.)

Näin kuvailee kirjailija Annikki Kariniemi elämänsä ensimmäisiä vaiheita Elisapet-nimisissä lasten- vaunuissa. Vanhemmat lapset oli määrätty *souvattamaan* lasten-vaunuja ja nukuttamaan perheen pienintä tuvan lattialla. Sisarkolmikko lauloi *Pori-laisten marssia, Sotilaspoikaa, Oolannin sotaa ja Kymmenen virran maata* samalla kun huristeli vaunujen kanssa edestakaisin lattialla. Kariniemi sai näin jo varhaisessa vaiheessa *tuta jäsenissään sotilasmarssin kiehtovuuden ja oudoksuttavan sotatante-reitten kumun ja ratsujen korskumisen.* (MAK, 23–24.)

Tyttären syntymäpäivä sattui hilla-aikaan 24.7.1913, lähes ensimmäisen maailman-sodan kynnykselle. Perheeseen oli ennättänyt jo syntyä seitsemän lasta, joista yksi oli kuollut varhain, ja kolme vuotta Annikin syntymän jälkeen syntyi vielä nuorin tytär Regina. Kariniemen perhe asui tuohon aikaan Rovaniemen kirkonkylässä, joka oli lappilaisen elinkeinoelämän ja varsinkin kaupan keskus. (Kuistio 1985, 49, 54.)

Viola Kuistio, Annikin vanhin sisar, muistelee tuon ajan Rovaniemeä kirjassaan *Kaulusköyhälistöä*:

Rovaniemi ei ollut enää entisensä, rauhallinen pysähtynyt maalais-kirkonkylä, sillä vasta valmistunut rautatie oli tuonut uuden sykkeen paikkakunnalle. Se oli nyt kasvava liikekeskus. Muutama vuosi aikaisemmin oli valmistunut palokunnantalo, yhteiskoulukin oli uusi, tosin sillä ei heti ollut omaa taloa. (Kuistio 1985, 54.)

Annikin juuret olivat molempien vanhempien puolelta pohjoisessa. Hänen äitinsä Jenny Maria Dahl (1877–1957) oli syntynyt Kemissä, missä hänen isänsä työskenteli konemestarina 1860-luvun alkupuolella perustetulla Laitakarin sahalla ja välillä Perämeren laivoilla. Lapissa elettiin 1873–75 suurten savotoitten aikaa, Preussin ja Ranskan välisen sodan päätyttyä sahatavaran kysyntä nousi huippuunsa. Edellisellä vuosikymmenellä olivat tulleet ensimmäiset höyrysahat, jotka mahdollistivat sahaus- sen muuallakin kuin koskien äärellä. (Massa 1994, 183.) Myöhemmin Jennyn perhe muutti Iihin ja isän avioituessa uudelleen äidin kuoltua Jenny lähti Ouluun piikomaan ja sieltä Tyrnävälle meijerikouluun. (Kuistio 1985, 10–11.)

Isän puolelta juuret johtavat Kittilään. Isän isä oli Hanhivaaroja, mutta kun hänen poi- kansa ostivat Kittilästä Kariniemen tilan, he ottivat sukunimekseen ajan tavan mukaan

talon nimen. Frans Emilin (1866–1924) isä piti maanviljelyn ohessa kauppaa ja koska varallisuutta oli kertynyt riittävästi, päätettiin poika lähettää opintielle Ouluun. Hänellä oli jalkavamma, mikä aiheutti ontumisen ja siksi henkinen työ katsottiin paremmin sopivaksi kuin maanviljely tai kaupanpito. Perhe toivoi pojasta pappia, mutta kävi niin, että Frans Emil erotettiin koulusta juopottelun takia. Eemeli pääsi kuitenkin Mustialassa vuonna 1890 alkavaan agronomikoulutukseen, josta valmistuttuaan hänet valittiin Tyrnävälle meijerikoulun johtajaksi. (Kuistio 1985, 9–10; Rajala 13.4.76.)

Opettaja Eemeli ja opiskelija Jenny rakastuivat eikä aikaakaan, kun Jenny huomasi olevansa raskaana. Avioliitto solmittiin kiireellä ja pariskunta aloitti monivaiheisen ja aluksi hyvinkin kiertelevän perhe-elämän. Eemeli oli luonteeltaan boheemi ja joutui vaihtamaan työpaikkaa tiheään. Milloin hän toimi lehtimiehenä, milloin agronomin tehtävissä ja välillä myös opettajana. (Kuistio 1985, 11.)

Annikin vanhin sisar Viola Kuistio kertoo muistelmateoksessaan Kaulusköyhälistöä (1985) perheen vaiheista ja monista asuinpaikoista alkaen Kokemäeltä Kuhmonniemelle, Hyvinkäälle, Inkerinmaan Toksovaan, Helsinkiin, Turkuun ja lopulta Rovaniemelle. Lappiin tuotiin muuttokuorma joulun pyhien jälkeen vuonna 1909. Eemeli oli saanut toimittajan paikan Rovaniemen Sanomista. Kuistio muistelee Rovaniemelle saapumista:

Rovaniemelle muutto aluksi helpotti perheemme elämää: Isällä taas oli työtä ja äidillä rahaa käydä ostamassa ruokaa kaupoista. Kaupat olivat kilometrin päässä keskikylällä. Omasta talosta saatiin ostaa leipää, eikä maitotalokaan ollut kaukana. (Kuistio 1985,61.)

Muutto Rovaniemelle toi perheen lähemmäs Kittilän sukulaisia, joitten apuun jouduttiin turvautumaan toistuvasti. Perheellä oli vaikeuksia löytää pysyvää asuntoa, ja niin perhe joutui aluksi ahtautumaan herraskaisine kalusteineen toimitukselle vuokrattuun asuntoon. Myöhemmin ongelma ratkesi Kittilän sukulaisten avulla, ja perhe muutti pieneen pirtin ja kamarin käsittäneeseen mökkiin Kittiläntien (nykyinen Kairatie) varteen. Viola Kuistio (1985) kuvaa mökkiä teoksessaan Kaulusköyhälistöä:

Erään kuolemantapauksen jälkeen tuli aivan uusi mökki myytäväksi ja setä osti sen (meitä varten). Isä sen tietysti välitti. Tämä tapahtui keväällä 1912. Mökki oli radan takana aivan ensimmäisen asuntomme vieressä. Piha rajoittui Kittilän maantien vieressä olevaan veräjään. Veräjää tarvittiin, kun rautatiealue oli aidattu pitkän matkaa. Hyvä lantinkeruupaikka pojille! (Kuistio 1985,73.)

Ehkä oli jotenkin enteellistä, että vastapäätä Kariniemen taloa oli Lapin Rajavartioston portti. Lapin Rajavartiostosta tuli myöhemmin Annikin monivuotinen työpaikka. Rajavartioston päälliköksi nimitettiin vuonna 1921 Oiva Willamo, joka oli tullut Lappiin suojeluskuntien kouluttajaksi ja toiminut valkoisten esikunnassa samaan aikaan Annikin isän kanssa vuoden 1918 sisällissodan aikana. Oiva Willamo ystäväystyi Annikin isän kanssa ja hänestä tuli myös Annikin ihailun kohde. Kariniemen pihalta lapset, Annikki mukana, seurasivat, miten Rajavartioston rouvat kulkivat ostoksilla

silloisen kirkonkylän keskustassa. Rouvien mukana oli myös Hellin Willamo, Oiva Willamon vaimo. (Nyländen 5.5.2009)

Viola Kuistio (1985) muistelee ensimmäistä talvea uudessa mökissä. Kuvaus sijoittuu Annikin syntymää edeltäneeseen talveen 1913:

Ensimmäinen talvemme mökissä oli isälle kaikkein vaikein. Silloin alkoi taas näkyä merkkejä alaspäin menosta. Hän rupesi viihtymään liikaa Klubilla. Ei hänellä tietysti ollut rahaa ryyppäämiseen, mutta ainahan niitä kavereita löytyi. Isähän oli oikea seuramies, mielellään kylän herrat pitivät häntä seurassaan. (Kuistio 1985,76.)

Äiti piti noita klubi-istuntoja turhanpäiväisinä suunpieksäjäisinä. Mutta tarvitsihan isäkin omat toiveunensa. Äiti hukutti omat huolensa kovaan työntekoon ja järjestyksen pitoon ahtaassa asunnossamme. (Kuistio 1985,77.)

Annikin syntymän aikoihin Suomi eli Venäjän vallan alla toista sortokautta. Frans Emil oli mukana nuorsuomalaisen toiminnassa ja tunsikin henkilökohtaisesti sekä Svinhufvudin että Ståhlbergin, joista viimeksi mainittu oli Oulun ajan koulutovereita. Myös Eino Leino ja Kasimir Leino olivat Oulun aikoina tulleet tutuiksi. Nuorsuomalaiset olivat 1880-luvulla irrottautuneet suomalaisesta puolueesta. He vaativat yhteiskunnallisia uudistuksia ja valtiopäivien valtaoikeuksien laajentamista. (Puntila 1967, 67.) Samaan aikaan yhteiskunnassa oli erilaista liikehdintää, maaseudulla torpparien ja tilattomien asema oli heikko ja toisaalta kaupunkien teollisuustyöväestön ansiot olivat niukat ja asuntotilanne surkea (Puntila 1967, 76).

Myös suomalaisen luonnonsuojeluliikkeen herääminen ajoittuu vuosisatojen vaihteeseen.

5.1.2 Kansallisromantiikkaa ja erämaita

Luonnonsuojeluaatteen ensimmäiset merkit voi nähdä jo 1700-luvun lopun romantiikassa. Pohjois-Amerikassa *erämaa* (*wilderness*) sai korkean symbolisen merkityksen ja samalla siitä tuli nationalismin yksi perusta. Erämaa oli villi, kesyttämätön ja asumaton. Ajateltiin, että luonto, johon ei ihmiskäsi ole koskenut, on rauhan ja harmonian tyyssija. Tosin erämaa oli pitkään tätä ennen ollut alkuperäiskansojen kotiseutua, mitä ei otettu huomioon. Wilderness-kultti kesti pitkälle 1900-luvulle. (Haila 2003, 176–179; Kirkinen 2012, 136–137; Leken 2010, 67.)

Euroopassa luonnonsuojelu otti ensi askeleensa Saksassa 1830-luvulla, kun eräät metsäalueet rauhoitettiin talouskäytöltä. Yhdysvalloissa heräsi ajatus säästää kappale koskemattomaa luontoa ja näin päädyttiin vuonna 1864 rauhoittamaan Kalifornian Yosemite-laakso ja myöhemmin 1872 perustamaan Yellowstonen kansallispuisto. Alueitten katsottiin olevan niin kaukaisia ja hankalan matkan päässä, että niistä ei olisi saatukaan taloudellista hyötyä. (Leikola 2008,35.)

Suomessa erämaa-käsite poikkesi pohjoisamerikkalaisesta siinä mielessä, että täällä erämaat liittyivät erätalouteen, kalastukseen ja metsästyksen. Erämaata ei mielletty

myöskään raamatulliseksi autiomaaksi, sillä erämaa oli rikas ja tarjosi monenlaista riistaa ja polttopuuta. Erätalous vallitsi Suomessa 1500-luvulle asti ja se salli tietyille alueille metsästys- ja veronkanto-oikeuden. (Haila 2003,174; Kirkinen 2012, 137–138.) Romantiikan aikakausi näkyi meillä ennen kaikkea kuvataiteissa. Maisemamaalauksessa suuntausta edustivat muun muassa Werner Holmberg, von Wrightin veljekset, Fanny Churberg ja Victor Westerholm. Heidän maalauksissaan on yleensä mukana myös ihminen läsnä olevana tai tiettyjen vihjeitten kautta kuvattuna. Realistisempaa suuntaa edustivat Albert Edelfelt, Akseli Gallen-Kallela, Eero Järnefelt ja Pekka Halonen. Heidän aikakaudellaan maisemamaalarit hakeutuivat kaukaisiin erämaihin ja asumattomiin korpiin maalaamaan. Samaan aikaan valokuvaaja Konrad Inha teki pitkiä kuvausmatkoja Lappiin ja Karjalaan ikuistaen sekä kansanelämää että maisemia. (Haila & Lähde 2003,179–180; Kirkinen 2012, 138; Simola 2008, 24.)

Kemijärveläinen kuvataiteilija Juho Kyyhkynen (1875–1909) ikuisti saamelaisia muotokuviansa ja maalasi voimakkain värein Lapin maisemia. Hautala-Hirvioja (1993) rinnastaa hänen suhteensa luontoon Juhani Ahon ja Ilmari Kiannon luontosuhteeseen. Kyyhkynen koki lappilaisen erämaan hiljaisena ja onnellisena rauhan työssijana. Nuorena kuollutta taiteilijaa kriitikot pitivät eksotiikan tavoittelijana ja toisaalta hänen aiheitaan ei pidetty riittävän ylevinä. Kuitenkin hän kelpasi opetus-kuvataulun maalariksi; hän valmisti 1908 saamelaiskulttuuria esittävän kuvataulun ja oli tämän kautta koko maan Lappi-kuvan vaikuttaja. Inarin ”lappalaisten” elämästä kertova kuva poroineen ja saamenpukuisine ihmisineen loi sen ajan suomalaisille kuvaa pohjoisesta, kylmästä maasta ja sen kansasta. (Hautala-Hirvioja 1993, 88, 120–121.)

Luonnonsuojeluaatteet levisivät vähitellen myös Suomeen. Alkuajolle oli tyypillistä, että aatteen kannattajat olivat tiedemiehiä, tutkijoita tai kotiseutuväkeä. Tutkimusmatkailija Nordenskjöld ehdotti vuonna 1880 valtionpuistojen perustamista Pohjoismaihin. Niiden piti olla riittävän kaukana asutuksesta ja vaikeapääsyisiä, jolloin niihin ei kohdistu taloudellisia intressejä. Lisäksi pidettiin hyvänä, että puistot olisivat monipuolisia ja valmiiksi valtion omistuksessa. Tutkija- ja metsänhoitajapiireissä ajatukselle lämmitettiin, mutta hanke ei kuitenkaan edennyt. (Leikola 2008, 34–41.)

Mielenkiintoista oli se, että Nordenskjöld vastusti eläintarhoja, joita hän piti eläinten vankiloina (Leikola 2008, 34). Samaan aikaan eläinsuojelussa tehtiin edistysaskeleita. Ensimmäinen eläinten puolesta toiminut yhdistys oli Sakari Topeliuksen vuonna 1870 perustama Kevätyhdistys lintusten suojelemiseksi (Majförening till småfåglarnas skydd). Yleensä pyrittiin herättämään myötätuntoa eläimiä kohtaan ja kiinnittämään huomio niiden kohteluun, mihin liittyi myös jo vuonna 1864 annettu laki eläinrääkkäyksen kieltämisestä. (Tuomivaara 2010, 116.) Topelius puolusti pikkulintuja, mutta petolinnut eivät kuuluneet hänen suosikkeihinsa. Joka tapauksessa Topeliuksella oli suuri vaikutus asenteisiin vielä myöhemminkin, sillä hänen kirjoittamansa Maamme-kirja kului koulujen käytössä vuosikymmeniä. (Leikola 2008,34–41.)

Leikola myöntää Topeliuksen arvon edelläkävijänä, mutta toteaa, että hänen lapsille tarjoilemansa maailmankuva oli *naiivi ja jumalinen*. Evoluutioteoria oli rantautumassa Suomeen 1860-luvulla, mutta siitä Topelius ei mainitse sanallakaan. Lagerspetz puolestaan on sitä mieltä, että Topelius tunsu ja hyväksyi teorian. (Lagerspetz 2008, 133–134; Leikola 2008, 34.)

Luonnonsuojelun suuria nimiä Suomessa on eittämättä J.A. Palmen, joka toimi yhdistävänä linkkinä lintujen suojelijoitten ja kansallispuistoaatteen välillä. Palmen puhui yksittäisten lajien suojelun puolesta. Hänen listallaan olivat muun muassa neidonkenkä, tikankontti, kangasvuokko ja Saimaan norppa. Vuonna 1901 hän osti Tvärminnen tilan Hankoniemestä ja rauhoitti sen luonnontilaiset alueet. Tvärminne siirtyi myöhemmin Helsingin yliopistolle tutkimusasemaksi testamentin kautta. (Leikola 2008, 36–37.)

Venäjän vallan aikana perustettiin jo 1840 Imatran kruununpuisto, samoin Kolin alue ja Punkaharju olivat suojeltuja. Vuonna 1907 asetettiin senaatin toimesta suojametsätoimikunta pohtimaan luonnonpuistojen perustamista. Pallastunturin ja Pyhätunturin alueet pääsivät suojeluehdotukseen vuonna 1910, mutta aika ei ollut suosiollinen hankkeelle. Toinen sortokausi siirsi puistokaavailut. Ainoa konkreettinen päätös oli Mallatunturin luonnonpuiston perustaminen Kilpisjärvelle vuonna 1916. Varsinainen luonnonsuojelulaki astui voimaan vuonna 1923 ja sen jälkeen päästiin suunnittelemaan kansallispuistojen perustamista. (Haapanen 1977, 172.)

Sortokaudet nostattivat kuvataiteessa, kirjallisuudessa ja musiikissa kansalliset aatteet pintaan. Valtaa pitävät kokivat Runebergin runot, Kalevala-innostuksen ja suomalaisen kirjallisuuden nousun uhkana. Myös luonnonsuojelussa nähtiin nationalistin piirteitä eikä sitäkään katsottu hyvällä.

5.1.3 Annikin lapsuus

Palataan Rovaniemelle talveen 1913. Kirjailija Samuli Paulaharju kuvailee, miltä kaupunki näyttää Ounasvaaralta katsottuna:

Ounasjoen suuntaan nähdään Kittilän miesten ajaa rotistavan, Kemijokea itään käsin ottavat taas kulkunsa kuusamolaiset, mutta Kemijärven, Sodankylän ja Kuolajärven kaukaiset matkamiehet nousevat maalle niemen nenässä, Kemiä vastaisella rannalla ja painautuvat metsätielle. Yhtä päätä helisevät ja kilisevät, kolisevat ja kalkattavat kaikenlaiset tiuvut ja tumpelit, kulkuset ja aisakellot talvisessa pakkasilmassa, ja reenjalakset kitisevät kirpeästi! Kuurapartaiset ukot painattelevat kuormansa perässä, ja härmäiset hevoset huokuvat harmaita huuruja. (Paulaharju 1995, 100.)

Vuoden 1913 loppukesällä syntynyt Annikki koki heti pienestä pitäen olevansa jotenkin erilainen. Hänellä oli musta piikkisuora tukka ja hän tunsu olevansa kömpelö, raisu ja raju. (SKS:KL 28764) Teoksessaan *Minä aina kompuroidin* (1980) hän kuvaa muistojaan seuraavasti:

– ja isot ihmiset sanoivat, että: – hyvä taivaan isä, mitähän tuosta lapsesta tulee kun se on niin musta ja ruma, suu kuin oravanmarja, silmät kuin sudenpenikalla! Tai päinvastoin. Ja minä itse huusin siihen vastaukseksi. – Minusta tulee lappalainen! Minä nimittäin

rakastin heti alusta lappalaisia, kittiläläisiä, sodankyläläisiä, sukulaisia täältä ylhäältä ja minä tunsin kuuluvani heihin ja olevani osa heitä. (MAK, 80.)

Annikki ihaili lappalaisia (tuohon aikaan ei vielä käytetty saamelainen-sanaa) eikä halunnut uskoa vanhempien väitteitä, että suku oli pääosin suomalaista ja ehkä vähän ruotsalaistakin (MAK,80). Veto saamelaisuuteen näkyi Annikin kirjallisessa tuotannossa ja hän tutki myöhemmin tarkoin sukujuuriaan. Hän löysikin suvustaan saamelaisia esiäitejä, kuten hän kertoo Panu Rajalan haastattelussa (Rajala 13.4.1976). Myös se, että hän halusi tulla haudatuksi Utsjoelle, kertonee kaipuusta saamelaisuuteen.

Kariniemen lapsuuden kuvauksissa köyhyys ja rikkaus jakavat sukua. Kittilän sukulaiset tulivat hevosineen ja rekineen, jotka oli lastattu täyteen lihaa ja riistaa ja voita ja selvää leipää. Vieraitten hevosia hoidettiin hyvin ja ruokittiin. Lapsen silmissä rikkautena näkyivät myös karhuntaljat ja sudenvällyt, joita pidettiin *rekihoitoina*. Ilman Kittilän sukulaisten apua Kariniemien elämä olisi ollut paljon vaikeampaa (MAK, 77). Apua saatiin toki myös Jennyn sukulaisilta. Kuistio kertoo muun muassa Oijärveltä Jennyn sisarelta saadusta Karjamuori-lehmästä, jota Annikki kuvailee Lapin luultavasti ensimmäiseksi ”assyrialaiseksi” lehmäksi. Karjamuorin kohtaloksi koitui loikka Kemijokeen. (Kuistio 1985, 75; MAK, 113–114.)

Kesällä, kun lehmät olivat laitumella, lapset saivat valtakunnakseen navetan, joka lappilaisen tavan mukaan oli lakaistu puhtaaksi. Navetasta tuli kesäteatteri, missä sontalunkka palveli kuiskaajan tilana ja tyhjat jauhosäkit toimivat verhoina ja kulis-seina.

Rakastetun Karjamuorin hinkalo, joka oli leveä ja tilava, oli päänäyttämönä ja sivunäyttämönä oli surullisen Rusinan hinkalo. (MAK, 114.)

Perheen elämä oli taloudellisesti niukkaa mutta henkisesti rikasta. Vaikka toimeentulo oli vaikeaa, kaikki lapset pyrittiin kouluttamaan. Vanhin tytär Viola kävi teatterikoulun, seuraava Alli suoritti alemman hallintotutkinnon, Aili valmistui opettajaksi, Veikko kävi sahateollisuuskoulun, Ahti valmistui teknikoksi, Tellervo kävi emäntäkoulun ja nuorin Regina valmistui kielten maisteriksi. Annikki itse lopetti koulun keskikoulun jälkeen, mutta suoritti kasvatustieteen opintoja Jyväskylässä. Varsinaista opettajan tutkintoa hänellä ei koskaan ollut. (Kuistio 1985,175.)

Panu Rajalan haastattelussa 13.4.1976 Annikki kuvailee vanhempiaan. Äiti oli hänen sanojensa mukaan emo, joka piti perheen elossa, huolehti raha-asioista ja opintolainoista. Vaikka vaikeuksia olikin, koskaan ei käyty sosiaaliluukulla, kuvailee Annikki. Äiti Jenny oli uskonnollinen ja kävi lestadiolaisten seuroissa. *Uskonnollisuus kuului jokapäiväiseen leipään.* (Rajala 13.4.76)

Isä Eemeli puolestaan oli boheemi, värikäs ja Annikin sanojen mukaan epärealistinen ihminen, joka oli *pilvissä tai ojassa.* (Rajala 14.4.76) Eemeli oli hyvä esiintyjä ja siksi suosittu juhlapuhuja, joka sai väen liikuttumaan lähes aiheesta riippumatta. Myös Annikki rakasti esiintymistä pienestä pitäen. Lapsuuden naapurina elänyt Maila

Nyländen muistelee, miten Annikki esiintyi kamarin avoimesta ikkunasta pihamaalla istuville kulmakunnan lapsille. Molemmat vanhemmat olivat myös hyviä satujen ja tarinoitten kertojia. (MAK, 114–115; Nyländen 5.5.2009; Rajala 13.4.1976.)

Kuvat 3 a ja 3b. Kortti Violalle

Kuvissa 3a ja 3b on valokuvattuna Violalla huhtikuussa 1917 lähetetty postikortti, jossa tätä onnittelaa syntymäpäivän johdosta. Onnittelijoina ovat perheen nuorimmat tyttäret Tellervo ja Tuulikki (Annikki). Kuvassa on viittaus vanhaan lohisaaviin, johon äiti kesällä vinttasi vettä lapsia varten. (MAK, 204.)

5.1.4 Isän tyttö

Boheemi Frans Emil oli Annikille tärkeä henkilö, jota hän puolustelee usein teksteissään:

- Mutta ei isämme mikään konna ollut. Hänessä vain oli toisenlaista vilkkautta ja toimeliaisuutta voimiensa päivinä kuin tavallisessa suomalaisessa miehessä. Olihan hänessä voimakkaana suvussa Lapin ihmisen veri, joka oli ja pulppusi kuin kaltioitten tummat ja kuitenkin kirkkaat pohjavedet. Eikä hän ollut pitkävihainen mutta ehkä hänessä ei ollut tarpeeksi pitkäjänteisyyttä. (MAK, 194.)

Annikin mukaan isällä oli taiteellisuus ja puhujan lahjat geneeissä, hänen sukulaisiinsa olivat muun muassa tunnetut taidemaalarit Reidar Särestöniemi, Einari Junttila ja Juho Kyyhkynen sekä maineikas lestadiolainen saarnamies Hanhi-Pietti eli Pietari Hanhivaara. (Rajala 13.4.1976)

Reidar Särestöniemi (1925–1981) on Lapin tunnetuimpia kuvataiteilijoita. Hänen tauluissaan luonto hehkuu vuodenaikojen väreissä, suopursut kukkivat ja taivaanjaarot, riekot sekä ilvekset inhimillisine piirteineen symboloivat taiteilijaa itseään. Särestöniemi oli monessa suhteessa Kariniemelle sukulaissielu. Hänen taidettaan on vaikea karsinoida mihinkään tiettyyn suuntaukseen, aivan kuten on vaikea määritellä Kariniemen kirjallisuuttakin. Työt muuttuivat nuoruuden realismista iän myötä abstrakteiksi, symbolisiksi ja koloristisiksi. Kuten Kariniemellekin lappilainen luonto ja mystiikka ovat Särestöniemelle tärkeitä teemoja. Palaan Särestöniemen luontosuhteeseen myöhemmin uudelleen. (Isomaa-James 2012,13–22.)

Einari Junttila puolestaan oli Kittilän kanttorin poika, joka oli päässyt Ateneumiin, mutta jättänyt opinnot kesken. Hän tuli tunnetuksi ennen kaikkea akvarellistina, vaikka siirtyikin myöhemmin öljyväreihin. Junttila maalasi varsin paljon luonnossa ja otti nuoren Särestöniemen mukaansa opettelemaan siveltimen käyttöä. Junttilalla oli ilmeisesti suuri vaikutus siihen, että Särestöniemi yleensä lähti opiskelemaan kuvataiteita. (Aikio & Aikio 2005, 34.)

Annikki sai ensimmäisen kosketuksen saksalaisiin kansalaissodan loppuvaiheessa alle kouluikäisenä tyttönä. Hän kuvailee tuota vaihetta pikkuihmisen näkökulmasta:

Eräänä kesäpäivänä kun jälleen herätään, pyörii ympärillä satoja, satoja ihmisiä. Ne puhuvat aivan vierasta kieltä, ne ovat vieraita, ne haisevat vierailta. Mutta niillä on iloiset silmät ja naurava suu ja ne ottavat pikkuihmisiä syliin ja suutelevat poskille ja vetävät hiuksista...

Ja junat huutavat ratapihoilla ja vaunuja kuljetetaan edestakaisin edestakaisin. ja niillä on hevosia ja muuleja matkassa. Ja niillä on kaikilla samanlaiset puvut ja samanlaiset saappaat ja samanlaiset räystäslakit ja ne ovat täynnänsä sitä mitä sanotaan että deutschlanddeutschland-überallesüberallesinderweldt! (MAK, 130–131.)

Kansalaissodan aikana Frans Emil toimi Rovaniemellä suojeluskunnan kansliapäällikkönä. Annikki kuvailee häntä rohkeaksi ja syvästi isänmaalliseksi patriootiksi. Katkeran sisällissodan jälkeen tilanne maassa oli epäselvä ja rikkiäinen. Toiset kannattivat monarkiaa, koska ajattelivat että perinnöllinen kuningasvalta turvaisi rauhallisemmat ja kriisittömät olot. (Puntila 1967, 129–121.) Myös Frans Emil oli näitä kuningasmielisiä, joilla oli ehdokkaana Hessenin prinssi Friedrich Karl.

Kariniemi kuvailee, miten isä oli hommannut *tupakamarin seinälle jopa kuvan Suomen kruunaamattomasta Kuninkaasta* (MAK, 131). Saksan luhistumisen jälkeen hallitusmuodoksi päätettiin kuitenkin tasavalta ja ensimmäiseksi presidentiksi valittiin Eemelin koulutoveri Ståhlberg (Puntila 1967, 132.)

Frans Emilin työpaikat vaihtuivat tiheään. Kansalaissodan jälkeen perhe siirtyi Muurolan koululle, missä isällä oli virka hoidettavana. Isän rakkaat harrastukset metsästys ja kalastus jatkuivat. Hän sai Annikin kertoman mukaan muun muassa oikeuden ampua villi- ja metsäeläimiä, tieteellisiin tarkoituksiin. Hanhet syötiin kotona makeisiin suihin. Isä tunsu linnut ja kasvit nimeltä ja hän osasi matkia kaikkien lintujen äänet. Hänet voi tässä suhteessa nähdä Annikin ensimmäisenä ympäristökasvattajana. (Rajala 13.4.76)

Isällä oli mielikuvitusta ja yhtäkkiä hän saattoi huutaa lapset pihalle katsomaan pilvimuodostelmaa: *tulkaa lapset katsomaan, kun taivaalla on saksalainen ritarilinna* (MAK, 101). Muurolan asunto oli tilava ja siihen muutto oli kuin olisi siirtynyt paratiisiin, kertoo Annikki. (Rajala 13.4.1976)

Syksyllä 1924 isä sai opettajan paikan Keminmaalta. Tarkoituksena oli, että kohta oppikouluikäiset lapset voisivat käydä kouluaan isän luota Kemissä. *Minä aina kompuroin* -kirjassa Annikki kuvailee, miten he nuorimmat lapset ovat saattamassa isää junalle ja tämä vilkuttaa heille läksiäisiksi hopeanharmaalla hatullaan. Tämä oli viimeinen näkymä isästä, joka kuoli parin päivän päästä koulun polulle sydänkohtaukseen. (MAK, 203.)

Isän menetys oli Annikille raskas isku. Hän oli herkkä lapsi ja koki olleensa isälleen hyvin tärkeä. Panu Rajalan haastattelussa 13.4.76 hän toteaa, että kokee vieläkin olevansa tavallaan yksin. Samalla hän jatkaa:

– *Jossen mie olisi jäänyt sillä tavalla yksin, minusta ei koskaan olisi tullut taiteilijaa.* (Rajala 13.4.1976)

5.1.5 Lapsuuden luontokokemuksia

Hillankeruun aikaan syntynyt tytär vietiin varttuessaan monesti muitten lasten mukana hillaretkille. Annikin luontoelämykset pohjautuvat jo lapsuudessa koettuihin perheen yhteisiin marjastusmatkoihin ja isän ja veljien kanssa kalastukseen. Kariniemi on muistellut näitä lapsuuden ensimmäisiä luontokokemuksia julkaisemattomassa kirjoituksessaan:

– *Jokainen polku pikkumetsään oli minulle valtatie suuriin seikkailuihin ja jokainen isäni tai veljeni kotiin tuoma riistalintu tai*

kalansaalis oli pikkutyön sielulleni sanoma jostakin, joka kerran tulisi täyttämään maailmani. Suuret petäjät kotimme aidan takana haastoivat minulle ihmeellisiä asioita silloin, kun kevätuuhi puhalsi niihin täydellä voimalla ja niiden vihreät uudesti syntyneet havuneulaoksat kiilsivät kuin silkki. (SKS:KL 28764)

Annikki Kariniemen veli Veikko on kuvannut vuodelle 1917 sijoittuvaa kalastusretkeä isän kanssa:

– Meidän pyyntihommamme jakautui päivittäin kahteen osaan, jos ilmat antoivat myöten. aamuisin menimme tavallisesti jahtiin ja iltaisin kalastettiin. Jahtiin mennessä ylitimme joen, sillä Itäranta Kursunkijoen varsineen ja Jarkon takalistoineen oli erittäin hyvää jänismaata. Muistan kun ylitimme jokea, niin sumuisina aamuina oli kosken niskassa aina paikkakuntalaisia pari - kolme veneellistä, jotka yrittivät uistella lohta ennen auringon nousua. Isäni ei myöskään jättänyt koskaan tilaisuutta käyttämättä, vaikka minä ja koiramme Nulkki olisimme mielellämme heti menneet toiselle rannalle. (Kariniemi 1995,130.)

Tuohon aikaan sahteollisuuden merkitys oli kasvanut ja sen hankinnat ulottuivat aina Kemijärvelle ja Kittilään saakka. Tämä merkitsi jokiuiton moninkertaistumista ja pakotti jokivarren patokalastajat lopettamaan lohenpyynnin padoilla. Muu kalastus jatkui tämän jälkeen, kunnes voimalaitosrakentaminen vuodesta 1945 alkaen katkaisi lohen nousun synnyinpuroilleen. (Massa 1982, 94.)

Kariniemen lapsuusmuistoissa kertautuvat metsä, hillasuo, linnut ja muut eläimet. Hän kertoo, miten heillä kotona oli kanoja ja pari lehmääkin. Pikku Annikki kävi koke-massa kananpesän pesämunaa myöten ja kuinka ollakaan kompuroi niin, että muna särkyi essun helmaan. Episodi päättyy äidin antamaan selkäsaunaan. (MAK, 104-105.)

Toinen muistelu liittyy kevääseen ja aivan varhaiseen lapsuuteen:

– lumi sulaa, olen ulkona siellä pihalla ja näen kuinka räystäältä tulee vesi sellaisena suihkuna ja pikkulinnut laulaa niin tavattomasti ja minä menen ja asetun suoraan sen suihkun alle ... ja minut nostetaan niskasta sisälle. (Rajala 14.4.1976)

Vuodenajat liittyvät vahvasti moniin Annikin muistoihin. Tämä näkyy kirjailijan tuotannossa myöhemmin; Kariniemi saattoi usein noudattaa kirjoittaessaan vuodenaikojen rytmitystä. Vuodenajoilla on selvästi erilaiset ilmeet kuten kuukausillakin. Näin on esimerkiksi *Metsä elää* -teoksen otsikoissa: helmikuussa helähtelee, maaliskuu – aamun kuu, huhtikuun sineä, toukokuu – toivojen kuu, kypsyvä elokuu, joulukuun korkeus. (ME 1958; Varis 2003, 237.)

Annikki Kariniemi on kaikesta päätellen ollut eläinrakas aivan lapsesta saakka. Kotona oli Veikko-veljen eräkuvauksesta tuttu metsästyskoira Nulkki (MAK, 68), ajokoiraa, jollaista ei muilla olekaan, kuten Kariniemi kirjoittaa.

Kuva 4. Annikki koiran kanssa

Kuvassa 4 Annikki on suomenpystykorvaa muistuttavan koiran kanssa ilmeisesti Rovaniemellä. Valokuvan ottajaa tai tarkkaa kuvausajankohtaa ei tiedetä. Kuva on peräisin Kariniemen omasta arkistosta. Vaatetuksesta ja kampauksesta päätellen kuva voisi olla aivan 1930-luvun alusta.

5.2 Ennen sotaa oli nuoruus

5.2.1 Kouluaika ja teatterihaaveet

Annikin kouluaika sijoittuu pääosin kaksikymmenluvulle, jolloin Lapissa elettiin vaurastumisen aikaa. Maantieverkko yhdisti kylät Rovaniemeen, josta tuli kauppa vuonna 1929. Kalastus oli elinkeinona menettänyt merkitystään ja sen sijalle oli noussut karjanhoito, minkä kasvua tuki vähitellen Lappiin leviävä meijeritoiminta. (Massa 1992, 190.)

Ernst Lampen vierailee 1921 Rovaniemellä ja kuvailee hämmästellessä näkyä:

– Kemijoen rannoilla hohti uskomaton joukko kaksikerroksisia, punaisia taloja ilta-auringon valossa aivan sanomattoman helakasti. Ikkunat säteilivät. Me suorastaan hämmästyimme tätä loisteliasta näkyä. En ollut odottanut tällaista yllätystä, en ainakaan Suomessa. Tämä maisemahan kuului Ruotsin upeimpaan viljelysseutuun. Luuli olevansa kymmeniä peninkulmia etelämpänä. Varallisuus ja hyvinvointi pilkisti esille joka taholta. Täällähän asuu pelkkiä pohatoita. (Lampen 1995, 151.)

Annikin luokkatoveri muistelee koulunkäyntiä Rovaniemen yhteiskoulussa 1920-luvun loppupuolella. Annikki jäi luokalle neljännellä luokalla ollessaan. Viidennellä luokalla hänet valittiin raittiusseuran puheenjohtajaksi. Hän kun oli hyvä esiintymään ja näyttelemään. Aino Yliniemi kertoo päivänavaukseen liittyvän tarinan:

– Annikki oli silloin kai jo viidennellä luokalla, kun hän yhtäkkiä pyörtyi rukouksissa. Silloin kaikki luokat menivät juhlasaliin rivittäin seisomaan. Annikin pyörryttyä yläluokan (nyk. lukion) pojat saivat sitten kantaa Annikin opettajanhuoneeseen nahkasohvalle virkoamaan. Mutta jonkun päivän päästä Annikki pyörtyi taas rukouksissa ja samojen poikien suuntaan. Silloin meissä alkoi jo herätä epäily, että onkohan tuo oikeaa pyörtymistä tai näyttelystä. Pojatkin sanoivat sanoneensa Annikille, että heiluta edes pikkusormea, että me tiedämme, oletko sinä oikein pyörtynyt. Kolmanteen kertaan se pyörtyminen sitten loppui – ehkä opettajatkin olivat huomanneet, että se oli sitä Annikin teatteria. (Yliniemi 21.9.2000)

Kariniemen vanhin tytär Viola oli päässyt teatterikouluun ja näytteli 1920-luvulla Viipurin kaupunginteatterissa. Näyttelijän ammatti siinteli myös Annikin unelmissa. Hän esiintyi mielellään, ei pelkästään oman pihan lapsille, vaan myös Rovaniemellä 1931–1932 toimineen harrastajateatterin lavalla. Annikki sai keskikoulutodistuksen keväällä 1931, mutta teatteriala jäi haaveeksi perheen taloudellisen tilanteen takia (Kirje Violalle 31.5.1931). Isän kuolema vaikutti ratkaisevasti perheen elintasoon. Kolme vanhinta sisarusta oli jo maailmalla tässä vaiheessa. Onneksi Rovaniemellä asuva vanhempi sisar Aili oli ennättänyt valmistua opettajaksi ja saanut työn kautta asunnon, johon Jenny nuorimpien lasten kanssa muutti asumaan. (Kuistio 1985, 175.)

Vuonna 1931 Annikki kirjoittaa Violalle:

Voi Jumalani, kunpa sittenkin pääsisin teatteriin! Mutta minähän olen köyhä. Elämä on katkeraa! (Kirje Violalle 31.5.31)

Annikin suuri unelma teatteriurasta ei koskaan toteutunut mutta teatterin piiriin hän palasi useaan kertaan elämänsä varrella. Hän kirjoitti näytelmiä, joista kuuluisimmaksi muodostui *Salakaato* (1975). Näytelmä oli vuosikymmeniä Rovaniemen teatterin myydyin esitys ja esitettiin myös televisiossa. Myöhemmin se nähtiin muun muassa Suomessa Seinäjoella, Tampereella, Kajaanissa ja Kuusamossa sekä silloisen Neuvostoliiton näyttämöillä. (Rajala 10.5.1977)

5.2.2 Viinakaupan kautta aikuisuuteen

Aivan 1930-luvun alussa ruotsalainen P. Nilsson-Tanner vierailee Rovaniemellä juhannusmarkkinoitten aikaan ja kuvailee vaikutelmiaan seuraavasti (Tukholma 1931):

Tällä paikkakunnalla, jonne rautatie on tullut myöhään, on paljon mautonta ja lapsellista. Paljon on vielä alkuperäistä ja primitiivistä. Ihmiset elävät kahden aikakauden välissä ja tuskin tietävät, kumman jalan varassa heidän tulisi seisoa. Erämaan asukas tulee rintamaille koukkunokkasaappaissa ja ilman kauluria, mutta puvun taskussa hänellä on kirjava silkkinenäliina. Kelloseppä myy kastematoja ja kirjakauppias kalastusvälineitä. Matkailijayhdistys myy yhä Helsingissä ja Leipzigissa tehtyjä lappalaistöitä aitoina. Mutta Ounasjoki virtaa pohjoisesta, valtaviiden metsäseutujen maasta, ja talvella turkismetsästäjät tulevat pitkinä jonoina kauppalaan ja tuovat mukanaan turkiksia, mutta myös seikkailuja ja väärentämätöntä romantiikkaa. (Nilsson-Tanner, P. 1995, 192.)

Rovaniemi oli laajan alueen kauppakeskus jo tuohon aikaan. Kieltolaki oli kumottu keväällä 1932 ja Rovaniemelläkin toimi viinakauppa. Tähän kauppaan Annikki onnistui saamaan työpaikan tuttujen avulla. Panu Rajalan haastattelussa hän kuvailee paria vuotta, joitten aikana hänen silmiensä ohi kulki janoinen pohjoisen kansa: *Tulee ne jätkät, ne rikkaat, äveriäät, köyhät*. Annikki oli vielä liian nuori viinan myyntiin, joten hänen työnsä oli pääasiassa oluen kaappaamista. (Rajala 14.4.1976)

Seuraavana vuonna hän sai siirron Helsinkiin, aluksi viinakaupan konttoriin ja sittemmin viinatehtaalle. Tehtaalle siirtyminen oli Annikin mielestä alentavaa ottaen huomioon, että hänen perheensä kuului Rovaniemen porvaristoon ja virkamiehistöön. (Kontio 2005, 109.) Hän otti tehtaalle siirron niin raskaasti, ettei uskaltanut kertoa asiasta kotiväelle. Tehtaan tytön palkka oli myös alempi kuin muissa viinakaupan töissä. Kuitenkin Helsingin aika oli Kariniemen kehitykselle merkittävä vaihe, koska se auttoi nuorta naista itsenäistymään, kuten Riitta Kontio on todennut. (Kontio 2005, 139.)

Aino Yliniemi muistelee Annikin paluuta Helsingistä:

– oli ilmoittanut päivän ja junan, jolloin saapuu. Tietenkin me menimme tyttöjoukolla Annikkia vastaan asemalle. No juna saapui ja Annikki astuu ulos ja astuu luoksemme. Ensimmäiset sanansa olivat: ”Terveisiä Helsingistä, tulin kotiin kuolemaan, minulla on kurkkupään keuhkotauti”, ja tämä sanottiin hyvin käheällä äänellä. Ensin me ehkä uskoimmekin, mutta hyvin pian huomasimme, että se oli taas sitä Annikin teatteria. (Yliniemi 20.9.2000)

Kontio (2005) on tutkiessaan Annikin ja Teuvo Holopaisen kirjeenvaihtoa löytänyt kirjeen, jonka mukaan Annikki on heinäkuussa 1934 käynyt tohtori Sipilän vastaanotolla, ja hänellä on todettu uusia pesäkkeitä vasemmassa keuhkossa. Siihen aikaan keuhkotauti oli vakava ongelma koko Suomessa, kuten Kontio toteaa. Ilmeisesti kyseessä ei ollutkaan aivan silkka teatteri kuten Yliniemi ja muut ystävät ovat oletta- neet. (Kontio 2005, 137.) Episodin kuvaus kertoo omalta osaltaan, että Annikki Kariniemi oli leimautunut jo nuorena ystäviensä silmissä tarinan kertojaksi ja teatterin esittäjäksi.

Palattuaan Rovaniemelle Annikki pääsi Lapin rajavartiostoon konttoritöihin. Tässä vaiheessa hän tuskin aavisti, mitä kaikkea tästä työsuhteesta seuraisi. Äiti, Annikki ja Regina asuivat edelleen Aili -sisaren luona keskuskansakoulun opettajain asuntolassa. Samassa talossa asui myös kansakouluntarkastaja Hämmäläinen ja Aino Yliniemi arvelee, että tällä oli vaikutusta siihen, että Annikki jatkossa pääsi hoitamaan opettajien sijaisuuksia eri puolilla Lappia ja Kuusamo. Tuohon aikaan varsinkin syrjäisille kylille oli vaikea saada päteviä opettajia ja siksi sijaisuuksia riitti. (Yliniemi 20.9.2000)

Kariniemi ei koskaan valmistunut opettajaksi, mutta suoritti kasvatustieteen opinnot Jyväskylän yliopistossa (1951 approbatur). Ensimmäiset sijaisuutensa hän hoiti Sallassa syyslukukaudella 1934 Onkamons kylällä. Seuraavan kevätlukukauden opetusta jatkui Sallan Hautajärvellä. Viransijaisuuksia riitti ja Kariniemen tie kulki vuosien 1935-1939 aikana Kemijärven Soppelaan, Pellon Lampsijärvelle, Kuusamon Määttälään ja Liikasenvaaralle sekä Sodankylän Vaalajärvelle.

5.3 Kohtalokas Kuusamo ja sota-aika

5.3.1 Ensimmäinen avioliitto

Kariniemen opettajantie vei kevätlukukaudella 1937 Kuusamon Määttälänvaaraan, missä Annikki kohtasi Viljo Oskari Alatalon, maalaistalon pojan. Syyskuun lopulla Annikki kirjoittaa sisarelleen Violalle kertoen kihlauksesta. Hän iloitsee siitä, että saa oman kodin ja kertoo, miten he kulkevat Viljon kanssa yhdessä kalastamassa. *Tulee minunkin elämälleni tarkoitus*, kirjoittaa Annikki. (Kirje Violalle 25.9.37)

Seuraavana vuonna vietettiin Alatalossa häät, joista Aino Yliniemi oli kuullut kuvauksen, kun ei itse päässyt paikalle.

*Häät vietettiin sitten sulhasen kotona Alatalossa. ...Annikki oli vuokrannut kauppias Olli Sallalta ns. sekajunan, jossa oli iso koppi ja takana vain pieni lava. Sellaisia ei enää näy olevan. Kopissa olivat sitten hänen ystävänsä ja ehkä sukulaisiakin. Lavalla olivat olleet Annikin kapiot. Ylimmäisenä oli keikkunut suuri fiikus... Hääjuh-
lallisuuksien jälkeen Annikki oli kerännyt ystävänsä ympärilleen ja pitänyt näille puheen ja selittänyt m.m. miten hän aikoo perustaa sine Alataloon ”kesäpensionaatin”, että saa sinne seuraa ja elämää. (Yliniemi 20.9.2000)*

Määttälänvaaran maisemat ovat komeat ja olisivat sopineet matkailuyrityksen raameiksi, mutta odotettuja ”mettärahoja” ei sitten kuulunut. Teoksessa *Lohisiima ja silkkiä* (1954) Kariniemi kuvailee nuottakalan pyyntiä Kuusamon vesillä. Mukana ovat aviomiehen lisäksi appiukko ja joku kälyistä.

*Ja jälleen kerran tunsin, miten pyytöhimo valtasi mielen.
– Otetaan vielä toisenkin kerran! Otetaan tämä uudestaan! toistin samaa ja olin kuumeessa. – Vaan eiköhän tuo riitä, kun tuli niin pal-*

*jon. Käly se niin toimitti. Veren veto oli hänellä toisaalle.
– Kyllähän me toisenkin apajan otamme, tuli appiukon taholta. (LS,
82.)*

Kuvaus päättyy tunnelman tiivistymään: *Mutta yössä oli uhkaa. Tuossa kyp-syyttä uhkuvassa syyskesän yössä levähti tuokion jännittynyt jousi. (LS, 83.)* Kariniemi kertoo novellin *Lohisiima ja silkkiliina* loppusivulla oman tarinan-sa suhteen kehittymisestä:

Sota vyöryi yli kaiken. eikä vähin sen nuoren avio-onnen, joka oli rakettu Kuusamon kesään, sen lumoaville kalavesille, sen siintäville maisemille, sen Kuusinkijoen salaperäisenä kutsuvaan kuruun, sin-ne, missä täplikkäät tammukat nousivat paistattamaan päivää musti-en suvantojen pohjilta.

Sota vei sen kaiken.

*Suuri intohimo otti saaliinsa. Se nauroi kaikelle hyvälle. Se oli kuin suuri kalastaja, joka tahtoo itselleen kaiken, suuri nuotanvetäjä, joka ahmii pienimmänkin. Eikä ripettäkään saa entisestä jäädä. Kuusa-mon kalakesä oli siirtynyt ikuisiksi ajoiksi muistojen joukkoon. (LS,
84.)*

Ikosen haastattelussa Kariniemi varoittaa siitä, että *Lohisiima ja silkkiliina* ei ole omaelämäkerta vaan kokoelma kertomuksia, joitten syntyyn ovat vaikuttaneet monet henkilöt kuten muun muassa, isä, veljet ja eversti Willamo (Ikonen 10.6.1970). Yllä lainatussa novellissa kirjailija on onnistunut luomaan kuitenkin hyvin uskottavan ja todelta näyttävän kuvan tapahtumista.

Annikki ei viihtynyt maatalon askareissa, vaan jatkoi opettajan töitä Määttälänvaaran jälkeen Vaalajärvellä Sodankylässä lukuvuonna 1938 - 39 ja seuraavana syksynä hän palasi uudelleen Kuusamoon Liikasenvaaran koulun opettajaksi. Avioliitto Ala-talon kanssa jatkui edelleen ainakin nimellisesti.

Toinen maailmansota oli alkanut Euroopassa ja Suomessakin poliittinen tilanne oli jännittynyt. Lokakuussa maassa järjestettiin ylimääräiset kertausharjoitukset. Marras-kuussa rajavartiointia järjestettiin uudelleen ja niin sattui rajakomendantti Willamo saapumaan Liikasenvaaraan. Hän oli edellisenä vuonna jäänyt leskeksi ja ilmeisesti tiesi Annikin olevan kylällä. Hänellä oli asianaan tiedustella, miten opettajatar aikoo osallistua kylän evakuointiin. (Puntila 1967, 174; RS, 107–108.)

Nuoren opettajan rakkaus roihahattaa. Hän kirjoittaa päiväkirjassaan:

Mikä olen minä, että minua muistat ja että Korkein antaa ru-kousteni täytyä. Olenhan vain tomuhiukkanen Sinun rinnallasi. (SKS:29.11.39)

Vain kolme päivää aikaisemmin Suomelle oli tullut nootti, jossa väitetään suomalaisen tykistön tulittaneen Neuvostoliiton joukkoja Mainilassa (Puntila 1967, 172–173). Annikin päiväkirjamerkintää seuraavana päivänä (30.11.) Puna-armeija hyökkäsi ja talvisota alkoi. Liikasenvaara oli aivan rajan pinnassa ja siksi väestö evakuoitiin sodan jaloista. Annikki Kariniemen päiväkirjamerkinnät jatkuvat:

Tänään eroan tästä kylästä ja vien tämän väestön pois sodan jaloista. Kaikki ei jää tänne, muistot seuraavat minua ja jotain muuta, joka ylittää kaikki toiveeni. (SKS:7.12.39)

Kun jätin Liikasen, tulin Sinun luoksesi – omaisteni luo, ja siitä lähtien on ollut vain aurinkoisia, kirkkaita päiviä Sinun kerallasi. (SKS:15.2.40)

Kesällä 1940 Annikki on lottien sähköttäjäkurssilla Mikkelissä ja muistelee juhanuksen aikaa Rovaniemellä:

Rakas, meillähän oli niin satumaisen kirkasta ja suloista ”juhanusjärvellä”, että tuntuu kuin Korkeinta siitäkin voisin kiittää. (SKS:4.7.40)

Annikin avioliitto Alatalon kanssa päättyi virallisesti vuonna 1940. Seurustelu Willamon kanssa jatkui Annikin palattua Rovaniemelle rajavartioston kanslistiksi.

Kuvat 5a ja 5b. Oiva Willamo ja Annikki Kariniemi

Kuvassa 5a on Oiva Willamo, joka oli jäänyt leskeksi vuonna 1938. Kuva 5b on otettu Annikki Kariniemestä vuonna 1939. Kuvat ovat Annikki Kariniemen arkistosta.

5.3.2 Willamo

Oiva Johannes Willamo oli Annikkia 26 vuotta vanhempi. Hän oli syntynyt Helsingissä ja opiskellut Teknillisessä korkeakoulussa tarkoituksena valmistua maanmittariksi. Suomessa oli 1900-luvun alussa nähtävissä suuntautumista Saksaan. Saksankieli oli kouluissa ensimmäinen vieras kieli ja kulttuuriyhteydet olivat monipuoliset. Toisen sortokauden aikana vuonna 1915 suomalaisia nuorukaisia, pääasiassa ylioppilaita, lähetettiin Saksaan koulutukseen. Vuonna 1916 kuninkaallisessa preussilaisessa jääkäripataljoonassa palveli lähemmäs pari tuhatta suomalaista. (Linden 1957, 79–88; Puntila 1967, 100–101.)

Yksi mukaan lähteneistä oli Oiva Willamo. Linden kirjoitti vuonna 1927 muistelmaansa *Kun pojat lähtivät sotapoluille seuraavaa*:

Eteläsuomalaisista lähtivät oma-alotteisesti ensimmäisinä: Suvirinne, Pekkola, Willamo, Toivonen ja eräät muut. Siihen aikaan reissattiin vielä reilusti passilla Ruotsiin ”opiskelemaan” tai jonkinlaisiin keksittyihin ”toimiin”. (Linden 1957, 81.)

Muistelussa mainittu kolmikko Pekkola, Suvirinne ja Willamo lähetettiin keväällä 1916 Lockstedtista Lappiin tarkoituksenaan räjäyttää Kilpisjärvellä olevat Venäjän keisarivallan räjähdysainearastot. Kariniemi on kirjoittanut kertomuksen tapahtumasta otsikolla *Saana palaa eli näin tapahtui Kilpisjärven vihollisvarastojen räjäytys neljäkymmentä vuotta sitten A.D. 1916* Kalterijääkärit-julkaisuun (Kariniemi 1957, 112–123).

Koulutuksen jälkeen Willamo palasi aluksi etappijääkäriksi Lappiin ja toimi kansalaissodan aikaan valkoisten esikunnassa Rovaniemellä. Vuonna 1921 hänestä tuli Lapin rajavartioston komentaja.

Veljenpoika Harri Willamon kuvauksen mukaan Oiva oli kurin ja järjestyksen mies, jota monet pitivät ”hirmuna” (Willamo, H. 2004, 53). Willamo koki Lapin Villinä Pohjolana ja näki velvollisuudekseen luoda alueelle kurinalaista elämää ja järjestystä. Hänestä kerrotaan, miten hän saattoi ratsastaa Palokunnantalolle keskelle tanssialin lattiaa tarkistamaan tilannetta. Itse asiassa järjestyksenpito ei kuulunut mitenkään hänen toimenkuvaansa. (Willamo, H. 2004, 55.)

Hieman toisenlaisen kuvan Oiva Willamosta piirtää toimittaja Carla Bartheel, joka vieraili Rovaniemellä syksyllä 1936. Hän kertoo ensi tapaamisesta Willamon kanssa:

- Istukaa. Olkaa hyvä! Hän osoittaa nahkaista nojatuolia. Kasvot näyttävät melkein leppoisilta hänen vetäessään piipustaan mielteliäästi pari imaisua ja tarkastellessaan minua hymyillen. Mutta taustalla vaistoan tarkkailevan pidättyväisyyden, ikään kuin hän haluaisi päästä selville, mitä huolettomuuteni taakse voisikaan kätkeytyä.

Hänen poikkeuksellinen henkilökohtainen viehätysvoimansa vangitsee heti. Hän on synnynnäinen diplomaatti, joka osaa seurustella

elegantisti ihmisten kanssa ja samalla saattaa päättävästi heidät noudattamaan tahtoaan. Huomaamatta hän ohjailee toista mielensä mukaan, koska hän osaa johdatella puheen ystävällisen harkitusti häntä kiinnostaviin asioihin ja rauhoittavalla tyylillään kohdistaa toisen mielenkiinnon aivan vähäpätöisiin seikkoihin. (Bartheel 1995, 201.)

Mielenkiintoinen piirre paljastuu toimittajan jutussa myöhemmässä vaiheessa. Willamo kertoo hänelle siitä, miten rajavartiosto on rakennettu Rovaniemen vanhan roskakaatopaikan päälle ja hän on pyrkinyt kasvattamaan koivuja alueella. Hän istutti (kenties joku muu teki työn) koivuja sinnikkäästi. Ensimmäisestä 150 koivun erästä vain kymmenen säilyi talven yli. Karhunkaatajantien (ent. Willamontien) komea koivukuja, joka on paljolti jouduttu poistamaan lahona, sai siis alkunsa Willamon aikana.

Myöhemmin Willamo istuu vieraansa kanssa Pohjanhovissa ihailmassa joella ajelehtivia jäälauttoja.

Kaksi palveluspoikaa raahasi pellavakäärössä paikalle suuria halkoja. Saadakseen ne nopeammin palamaan toinen aikoi valella niitä polttoöljyllä. Mutta eversti ennätti väliin: ”Mies, tuolla tavalla ei kyllä sytytetä meidän jaloa Lapin puutamme”. Sitten hän veti puukonsa esiin ja vuoli huolellisesti muutamia lastuja, jotka sytytti lähes juhlallisen hellävaraisesti. (Bartheel 1995, 205.)

Nuoruudestaan asti Oiva Willamo oli viihtynyt luonnossa ja hänet tunnettiin Lapisakin innokkaana eränkävijänä, metsästäjänä ja kalastajana. Hän kalasti mieluiten yksin luonnon rauhassa ja oli siksi hankkinut itselleen kalakämpän Inarista Juutuajoen varresta. Myös Annikki oli kasvanut kalastuksen ja metsästyksen piirissä omassa perheessään. Isä oli ollut kova kalastaja ja veljet hankkineet särvintä myös metsästä-mällä. Luonnossa liikkuminen ja erityisesti kalastus yhdisti Oivaa ja Annikkia alusta alkaen. Annikin sisarenpoika Timo Vuolio korostaa muisteluisaan 12.6.2013 sitä, että perheen köyhyys opetti luontoa ja työntekoa. Hän muistelee kesällä 1948 olleensa Annikin ja Reginan kanssa Paadarjärvellä uistelemassa. Vuolio toteaa, että *Willamon kanssa piti osata soutaa* ja Annikki oli taidon oppinut – yhtä hyvin hänen oli pitänyt oppia kalastaminen ja jopa jänismetsällä käynti. (Vuolio 12.6.2013)

Novellissa Lohi nousee sumusta (OJ, 127–133) Kariniemi kuvaa yhteistä kalastusretkeä Juutualla. Tällä kertaa Willamo on soutajan paikalla ja Annikki hoitelee vapoja.

Sain ohjeita ja vene lähti lipumaan alas väylää, loivin, laakein kään-tein, laidasta laitaan. Hän tunsu suvannon kahtapuolta kaikki ulomatkin kivet eikä kertaakaan veneen laita karahtanut mihinkään. Hän oli erinomainen soutaja, ja ihailin aina hänen taitoaan tunties-sani veneen varman kulun. ...

Hän osasi myös käyttää hyväkseen joka ainoan akanvirran, kosteen vuolteen ja syvyydet, paikat, missä kala makasi ja josta kannatti yrittää. Ilmalla kuin ilmalla. (OJ, 120.)

Lupaavasti alkanut kalastus päättyy kalan karkaamiseen. Kariniemi antaa *ajan kultatoman* peittää kaikki Willamon kiroukset ja toteaa, että jäljelle ovat jääneet haavi ja joki, poissa ovat vain kala ja toinen Oivan piipuista. (OJ, 132.) Myös *Lohisiima ja silkkiiniina* sisältää ”Juutua”-nimisen kertomuksen siitä, miten Annikki onnistuu hävittämään Oivan ”neljänkympin sviitin” pohjakiveen. Kertomuksen mukaan Willamo oli puhumaton kokonaisen vuorokauden, mutta ei kuitenkaan saatellut vaimoaan Inarin postiasemalle. (LS, 96–97.)

Willamo ylennettiin vuonna 1940 everstiksi. Hän toimi talvisodassa osasto Willamon komentajana. Annikki kävi sähköttäjäkurssin ja siirtyi kesällä 1941 Karjalan rintamalle Äänislinnaan eli nykyiseen Petroskoihin. Hän palasi sodan jatkuessa takaisin Rovaniemelle ja siirtyi palvelemaan Yhteysesikunta (Verbindungstab) Roin kanslistina, mikä käytännössä tarkoitti Oiva Willamon yksityissihteerinä toimimista. Palaan tästä alkaneeseen ”saksalaisaikaan” seuraavassa luvussa. (SKS:KL 28764)

Willamosta kerrotaan tarinoita, joissa korostuu hänen karskiutensa ja myös väite, että hän tuli huonosti toimeen miestensä kanssa. Häntä pelättiin ja kammottiin. Toisaalta rajavartioston sisällä ”ukko” oli paremmassa maineessa, näin muistelee Harri Willamo (2004), veljenpoika:

Hän oli tiukka mutta oikeudenmukainen, ja piti aina henkilökunnan puolta. Hänestä pidettiin, vaikka häntä myös pelättiin. (Willamo, H. 2004, 53.)

Sodan loppuvaiheessa Annikki Kariniemi ja Oiva Willamo kävivät vihillä Kemimaan pappilassa. Tuomo Itkonen vihki heidät 24.9.1944 avioliittoon. Pitkä seurustelu sodan varjossa oli päättynyt.

5.3.3 Saksalaisuhteita

Suomi oli jo syksyllä 1940 sallinut saksalaisten kauttakulun Jäämerelle (Alftan 2005, 18). Saksa toimitti myös sotamateriaalia ja vahvisti huoltotukikohtia. Saksalaisia joukkoja oli jo kesäkuussa 1941 Rovaniemellä kuhisemalla kuten Erkki Saraste (2002) muistelee:

Kesäkuun alkupuolella 1941 Rovaniemen tienoo jo kuhisi saksalaisjoukoista. Maantieltä kantautui sotilaskolonniin jyry, parakkeja alkoi nousta, sotilasleirejä syntyi.

Saksalaisia majoitettiin kouluihinkin, Keskuskansakoulusta tuli heidän pääesikuntansa. Kauppalan asukkaat joutuivat tekemään tuttavuutta paitsi aseveljien myös pitkäkorvaisten muulien kanssa. Näitä kantojuhtia, aasioriin ja hevostamman risteytymiä, kengitettiin Keskuskansakoulun pihalla ja niitä sijoitettiin pitkin kauppalan ympäristöä. Maalaistalojen talleissa ne jyrivät ikävissään pilttuiden seinä. Omalaatuinen alppiosasto muulikaravaaneineen odotti marssikäskyä Suomen Lappiin. (Saraste 2002, 70.)

Sodan alkuvaiheessa saksalaisten joukkojen komentajana toimi von Falkenhorst. Konrad Knabe on kirjoittanut 17.6.1941 havainnoistaan Rovaniemellä:

Emme olleet osanneet odottaa Rovaniemeltä paljoakaan. Kaupunki sijaitsi kahdeksan kilometriä napapiiriltä etelään ja oli 6500 asukaineen Pohjois-Suomen suurin asutuskeskus. Kuitenkin tämä kaupunki järjesti meille yllätyksiä enemmän kuin moni muu. Siisteillä kaduilla käveli viehättäviä nuoria tyttöjä kukkasin koristelluissa olkihatuissaan, ilmapissa kesämeikoissa ja aistikkaisissa korkkikengissä. (Knabe 1995, 240.)

Kesällä 1941 Annikki toimi sähköttäjänä Karjalan mailla. Päiväkirjassaan 15.7.41 hän miettii: *jokohan syreenit siellä pohjoisessa kukkivat, entä valkoiset ruusut ja korkeat ukonkannukat.. (SKS: 28765)*

Noin kuukautta aikaisemmin Suomessa oli järjestetty ylimääräiset kertausharjoitukset ja 22.6.41 Hitler ilmoitti suomalaisten aseveljien osallistumisesta sotaan, minkä Neuvostoliitto tulkitsi ryhtymiseksi Saksan liittolaiseksi ja aloitti puolestaan sotatoimet. Saksalaiset osallistuivat Pohjois-Suomen puolustukseen välillä Kuusamo–Petsamo. Joulukuussa perustettiin Rovaniemelle Yhteysesikunta Roi (YhtERoi), jonka päälliköksi nimitettiin eversti Oiva Willamo. Tammikuussa 1942 otti kenraalieversti Eduard Dietl komentoonsa saksalaisjoukot ja asettui asumaan Rovaniemelle. (Heikkola 1982, 159.)

Dietlin adjutantti Kurt Herrmann (1995) muistelee, miten he kääntyivät heti Willamon puoleen. Olihan tämä palvellut 27. jääkäripataljoonassa ja hallitsi saksankielen. Asunto-ongelma ratkaistiin niin, että Dietl sai rajavartioston kasarmialueelle oman hirsitalon, jossa hän asusti ilman vartiomiestä kuin erämetsällä. (Herrmann 1995, 244.) Aikaisemmin johtajat olivat vaatineet hotellitason asumista. Kuvassa 6 Dietl istuu takkatulen ääressä. Missä kuva on otettu, ei ole tiedossa. Myöskään kuvaajasta ei ole tietoa. Dietl esiintyy myös monissa Annikki Kariniemen arkiston valokuvissa muun muassa seuraamassa Ounasvaaran kisoja Willamon ja Annikin kanssa.

Dietl osallistui Rovaniemen elämään ja kohosi legendaariseen asemaan. Saraste (2002) kuvailee hänen olemustaan:

Kuva 6. Kenraalieversti E. Dietl takkatulen ääressä

Dietlin hieman huonoryhtinen olemus, luisevat, ahavoittuneet kasvot, länkisääret, uteliaasti kiertyilevä kaula ja eloiset silmät tulivat kaikille rovaniemeläisille tutuiksi. Hänet nähtiin usein kävelemässä jalkaisin kauppalan keskustassa, Koskikadulla, tai kunnioittamassa läsnäolollaan sodanaikaisia juhlatilaisuuksia.” (Saraste 2002, 94.)

Dietl ja Willamo ystävystyivät ja heillä oli jatkuvasti yhteisiä saunailtoja vastomisineen adjutanttien kauhistukseksi. Meno oli vastenmielistä ja käsittämätöntä saksalaisille:

Emme mielellämme täyttäneet kenraalin toivomusta, että hänen palattuaan lumesta kieriskelemästä pehmittäisimme hänet saunassa koivuvitsoilla, sillä meitä ei erikoisemmin miellyttänyt ajatus, että kenraalimme raskaan työpäivän päätyttyä pitäisi vielä pieksää. Niinpä täytyikin eversti Willamon suorittaa tämä ystävän teko, ja vuorotellen nämä aseveljet läiskivät toisiaan, kunnes he uskomattomasti virkistyneinä iltaryypyn ääressä ryhtyivät keskustelemaan päivän tapahtumista ja tulevaisuuden ongelmista. (Herrmann 1995, 246.)

Annikki oli palannut Rovaniemelle työskentelemään virallisesti Yhteysesikunta Roin kanslistina ja käytännössä Willamon yksityissihteerinä. Myös Kariniemen perhe ystävystyi Dietlin kanssa, äiti osallistui kahvikutsuihin ja Regina saksankielentaitoisena toimi tulkkina. Willamon ja Dietlin saunailloista tuli viikottainen perinne. (SKS:28764)

Yhteysesikunta Roi oli sodan hermokeskus Lapissa. Sekä saksalaisilla että suomalaisilla oli yhteyshenkilöverkosto, joka raportoi jatkuvasti maakunnan mielialoja. Raportit tulivat Willamolle, joka puolestaan laati yhteenvedot Mikkelin päämajalle samoin kuin Berliiniin. Annikki työskenteli Oivan henkilökohtaisena sihteerinä ja ilmeisesti kirjoitti puhtaaksi paperit.

Alftanin toimittama teos *Aseveljet, saksalais-suomalainen aseveljeys* (2005) esittelee näytteitä raporteista, joissa muun muassa käsiteltiin arkaa aihetta eli suomalaisten naisten suhteita aseveljiin.

Eräästä naisesta on tehty valitus, koska hän oli seurustellut saksalaisten sotilaiden kanssa. Hänet toimitettiin pois. Tutkimuksessa kävi ilmi, että lentokentällä olevat naiset ovat viettäneet huonoa elämää juopottelemalla ja seurustelemalla läheisesti saksalaisten kanssa. (4.2.1944) (Alftan 2005, 242.)

On todennäköistä, että Annikki Kariniemi hyödynsi 1970-luvun sotateemaa käsittelevissä teoksissaan myös näitten raporttien antamaa tietoa.

Saksalaisia oli Rovaniemellä lähes yhtä paljon kuin suomalaisia eli noin kuusituhatta. Oli luonnollista, että kaikenlaisia suhteita syntyi, varsinkin kun aseveljillä oli varaa maksaa parempia palkkoja, samoin heillä oli hyvät ruokavarastot, alkoholia ja tupakkaa. Dietlin johtama 20. vuoristoarmeija lainasi suomalaisille kalustoa ja lääkäreitään, järjesti lapsille joulujuhlia ja köyhille lapsille aterioita. (Alftan 2005, 37–45.)

Ei ihme, että Dietlistä tuli ”legendaarinen ja tarunhohtoinen” kuten Alftan (2005,30) häntä kuvailee. Hänestä tuli suosittu Rovaniemellä ja hänet nähtiin monissa juhlissa ja Ounasvaaran talvikisoissa Annikki Kariniemen ja Oiva Willamon seurassa. Willamo oli kisojen alkuunpanijoita ja Annikki seisoi hänen rinnallaan katsomossa monet vuodet. Yhteisellä vapaa-ajan vietolla Dietlin kanssa saattoi olla jopa vaikutusta raporttiin, jonka kapteeni Saarmaa on antanut Willamolle:

Hitler Jugendin uusi kasvatusohjelma Suomesta saatujen kokemusten perusteella sisältää mm.

- *metsässä liikkumista, hiipimistä*
- *leiriytymistä, nuotion, rakovalkean ym. leiritulien tekoa*
- *jälkien ja latujen lukemista*
- *metsämajojen rakentamista.* (Alftan 2005, 85.)

Tämän uuden kasvatusohjelman tavoitteena oli se, että nuoriso oppii elämään ja toimimaan metsässä. Monien raporttien antama kuva saksalaisten selviytymisestä pohjoisen metsän keskellä on vähemmän mairitteleva ainakin sodan alkuvaiheessa.

Työskentely Yhteysesikunnassa merkitsi sitä, että Annikki oli hyvin perillä, mitä sotarintamalla tapahtui niin pohjoisessa kuin Euroopassakin. Hän vieraili sodan aikana Berliinissä ja tapasi korkea-arvoisia upseereita myös Rovaniemellä toimiessaan lukuisten juhlien ja kutsujen emäntänä.

Kenraalieversti Dietl kuoli lento-onnettomuudessa Itävallassa 23.6.1944. Hänen jälkeensä päälliköksi tuli Lothar Rendulic (Alftan 2005, 32). Saraste kuvailee Rendulicin liikkumista Rovaniemellä esimerkkinä sotapäälliköiden erilaisista luonteista:

Dietl käveli yksin Pohjanhoviin vievää Koskikatua tarkkaillen kiinnostuneena ympäristöään, kuin haluten välillä poiketa tutustumaan kadun varrella sijaitsevien talojen ja mökkien elämään. Tuntui kuin hän olisi tuntenut kaipuuta tavanomaista siviilielämää kohtaan. Rendulic asteli samaa reittiä määrätietoisin askelin aseistettujen vartioiden saattamana, tuimasti eteenpäin katsoen. (Saraste 2002, 112.)

Syksyllä 1944 tehdyn aselevon jälkeen Yhteysesikunta Roi lopetettiin 14.9.1944. Tässä vaiheessa Willamolle tarjottiin mahdollisuutta lähteä Saksaan Wehrmachtin palvelukseen. Hän kuitenkin kieltäytyi luultavasti osittain Annikin toivomuksesta. Näin on arvellut kirjailija Pentti H. Tikkanen, Annikin pitkäaikainen ystävä (Tikkanen 8.12.2005).

Annikki palasi 1970-luvulla saksalaisajan kokemuksiin kirjoittaessaan myyntitilastojen kärkeen pomppaavan teoksen *Veren kuva* ja myöhemmin kaksi muuta tätä aikakautta käsittelevää kirjaa. Hän oli näkijä ja kokija, joka miettii muistelmaromaani *Ristisiiven* sivulla, *miksi kukaan ei ole kysellyt minulta mitään. Joistakin asioista ehkä tiedän enemmän kuin muut. Joskus tekisi mieleni kertoa, siksi ettei totuus unohdaisi.* (RS, 110.)

5.4 Kirjailija Annikki Kariniemi-Willamo

5.4.1 Tammisaaren tammimetsät – kirjailijauran alkumetrit

Sodan päätyttyä Oiva Willamo toimi parisen vuotta (1945–46) Lohjan Erillisen rajavartioston komentajana (Kirjavainen 1969, 465). Willamot asuivat tuohon aikaan Trollbölessä Tammisaaren lähellä. Pariskunnan käytössä oli lasikuistinen, iso valtion virkatalo, jonka läheisyydessä olivat kalaisat lammet ja rehevät sienimetsät. Annikki, joka oli tähän asti viettänyt elämänsä pääasiassa pohjoisen karun luonnon keskellä, nautti nyt vehreistä tammimetsistä ja rikkaasta kasvillisuudesta. Hän muistelee Trollbölen juhlia ja illallisia kirjassa *Ristisiipi* (1982):

Meillä oli talossa suuri lasiveranta, ja katoimme illallispöydän sinne. Leveillä ikkunoilla loistivat väkevän punaisina helottaen pelakuut täydessä kukkaloistossaan, ja villiviinien oksat suikertelivat lautasten lomassa valkoisena hohtavalla damastiliinalla. Hopeat ja kristallit välkkyivät kynttilöitten valossa kirkkaina ja kiillotettuina. Kun ensimmäiset autot ajoivat pihaan, paloivat ulkona roitotulet pohjoiseen tapaan ja iloisesti räiskyen nousivat kipinät ilmaan. (RS, 33.)

Everstinna nautti selvästi kartanoelämästä, rapujuhlista ja muista kristallikruunujen alla vietetyistä kalaaseista. Hän rakasti ruoanlaittoa ja toimi mielellään emäntänä.

Trollbölen aika oli merkittävä myös Kariniemen kirjailijauran kannalta. Hänellä oli aikaa lukea niin kotimaista kuin maailmankirjallisuuttakin sekä filosofisia teoksia. Hänen kirjaluettelossaan on mukana *Waltarin Sinuhe Egyptiläinen, Lo-Johanssonin Hyvää yötä maa, Tolstoin Sota ja rauha, Paavolaista, Haanpäättä, Paulaharjua, Mannista, Järivistä, Juhani Ahoa, Yrjö Kokkoa* ja muita suomalaisen ja maailman kirjallisuuden teoksia. Myös hän muistelee filosofoineensa Spengleristä Immanuel Kantiin. (RS, 33-34.) Ikosen haastattelussa hän pohdiskelee Kantin ajatuksia ”ikuisen rauhan” saavuttamisesta muistellessaan tuon ajan filosofian harrastustaan (Ikonen 10.6.1970)

Eräs selitys kirjallisuuteen uppoutumiselle voi olla se, että seutu oli ruotsinkielistä eikä Annikki tuossa vaiheessa puhunut juurikaan ruotsin kieltä. Eräässä koululaisten myöhemmin tekemässä haastattelussa kirjailija kertoo, että juuri tuolloin hän kirjoitti ensimmäisen version teoksestaan, joka ilmestyi kuitenkin kustantajan suosituksesta vasta vuosia Trollbölen jälkeen. Kyseessä on *Erään virkanaisen Lapin rakkaus*, joka pääsi julkisuuteen vasta 1976. (Dahlström 3.10.2006; anon.haastattelu: AKks)

Kariniemi listaa niin Ristisiipi-teoksessa kuin julkaisemattomissa kirjoituksissaan (SKS: 28764) omia kirjallisia esikuviaan. Listan ensimmäisellä sijalla ovat Juhani Ahon *Lastut*. Muita suuren vaikutuksen tehneitä kirjailijoita olivat Arvi Järventaus, *Satu-Ruijan maan* (1920) kirjoittaja, kansanperinteen tallentaja Samuli Paulaharju ja Enontekiöllä vaikuttanut Yrjö Kokko, jota voidaan pitää laulujoutsenen pelastajana. Uhanalaisesta linnusta kertonut kirja *Laulujoutsen Ultima Thulen lintu* (1950) synnytti keskustelun harvinaistuneiden erämaalintujen tulevaisuudesta. Kokko käyttää

teoksessaan laulujoutsenesta kuvauksia *kaunein lintu maailmassa, sinä jalo lintu ja sinä rohkea lintu* (Kokko 1984, 273). Hän pohtii ihmisen vieraantumista luonnosta:

Miten paljon ihminen onkaan menettänyt kadottaessaan mahdollisuutensa elää luonnon läheisyydessä?...Mitä kauemmaksi ihminen erkanee maasta ja luonnosta, sitä onnettomammaksi hän tulee. Hänellä ei ole tilaisuutta ottaa oppia ja esimerkkiä luonnosta. Hän ottaa oppia toisesta ihmisestä, joka ehkä on vielä onnettomampi. (Kokko 1984, 258.)

Kirjassaan *Ne tulevat takaisin* (1954) Kokko arvostelee lintutieteellistä tutkimusta siitä, ettei se pitänyt lintua missään arvossa.

Ensin täytettiin ammuttuja yksilöitä, sitten lueteltiin linnun viimeisiä löytöpaikkoja, ja nuo luettelot ovat vuosilukuineen osoituksena siitä, miten järjestelmällisesti tiedekin edesauttoi tämän luonnon kaunistuksen sukupuuttoon kuolemista. (Kokko 1954, 158–159.)

Kokko pitää suhtautumista joutseneen vähättelevänä, mitä hänen mielestään kuvaa sekin, että lintua ei rauhoitettu luonnonsuojelulain vaan metsästyslain perusteella (Kokko 1954, 159).

Tärkeänä pohjoisen kielen taitajana ja kehittäjänä Annikki mainitsee Lars Levi Laestadiusen, joka *kokosi pohjoisen kielen*. Etelässä Laestadius tunnettiin väkevänä saarnamiehenä ja uskonnollisen liikkeen johtajana, mutta hänen kirjailijan työtään ei Annikin mielestä tunnettu. Laestadius henkilönä ja hänen herättämänsä liike kiinnostivat Kariniemeä niin paljon, että hän kirjoitti Laestadiusen elämää käsittelevän romaanin *Riekon valkea siipi* vuonna 1967.

Annikin sisarenpoika Timo Vuolio vietti koulupoikana kesiä Trollbölessä. Hänen muistoissaan päällimmäisinä ovat hauenpyynti, uintiretket, Oivan ohjaama polttopuun teko ja Annikki-tädin laittamat herkkuruoat: lätyt, hillot, kuivasta juustosta tehdyt lämpimät leivät. Täti oli sitä paitsi innokas kalastaja ja luontoihminen, joka tunsu kasvit ja eläimet. Vuolion mukaan Annikilla oli ”hevosen muisti”, hän muisti kasvien latinalaisetkin nimet. (Vuolio 15.3.2005) Annikin naapurina siihen aikaan asunut Dahlström muistelee häntä hyvin aina iloisena ja ystävällisenä ”tätinä”, joka tarjoili lapsille karamelleja. (Dahlström 3.10.2006) Annikki piti lapsista ja antoi heille mielellään aikaansa. Harri Willamo muistelee Annikin vierailuja Helsingissä *valopilkkuna* vaimolleen:

...(Annikki) käydessään aina loi ympärilleen intensiivisen ja iloisen tunnelman. Lapsen rakastivat häntä. (Willamo, H. 2004, 147.)

5.4.2 Poro-Kristiina ilmestyy

Syksyllä 1948 Oiva Willamon jäätyä eläkkeelle pariskunta palasi Lappiin. Annikki sai työpaikan aluksi Inarin Nellimistä ja myöhemmin Törmäsen kylältä. Vuoden 1950 alussa heti uuden vuoden aikoihin Annikki alkoi kirjoittaa *Poro-Kristiina* -teosta. Lähtösyyksen on antanut edellisenä päivänä tavattu sairas vaimo. Näin kertoo Kariniemi Panu Rajalan haastattelussa 10.5.1977. *Poro-Kristiina* valmistuu, mutta ”karsiutuu suuressa syyserotuksessa”, kuten kustantajan edustaja asian ilmaisee (Kontio17.7.2001). Kirjan muokkaaminen jatkui Sodankylän Moskuvaaran koulun yläkerran opettajan asunnossa ja lopulta kirja ilmestyi vuonna 1952, ja sai hyvän vastaanoton.(Rajala 10.5.1977)

Ikosen haastattelussa Kariniemi muistelee *Poro-Kristiinan* syntyä ja toteaa, että *kirjailijan mielikuvitus lähtee liikkeelle niin arvaamattomista asioista*. Hänen mukaansa *luonto on kaikkein suurin ihmisen kasvattaja*. *Poro-Kristiinassa* näkyy etelän ja pohjoisen välinen ristiriita, josta Kariniemi käyttää tässä yhteydessä myös sanaa ”riisto”. (Ikonen 10.6.1970.)

Oletan kuvan 7 liittyvän Inarin aikoihin. Koira näyttää lähinnä lapinkoiralta, pitkäkarvaiselta tunturialueella suosituulta tyypiltä. Kuva ajoittuu siinä tapauksessa lähelle 1950-luvun alkua. Kuva on Kariniemen arkistosta ja sen ottajasta ei ole tietoa.

Kuva 7. Annikki Kariniemi-Willamo puhuttelee koira.

Uuden Suomen kirja-arvostelussa marraskuussa 1952 Kauko Kyyrö toteaa, että *esikoisromaaniksi Poro-Kristiinalla on harvinaisen suuret tyylillisetkin ansiot*. Joulukuun Parnassossa puolestaan Eila Pennanen arvioi teosta: *On hämmästyttävää nähdä kuinka Kariniemi-Willamo on pystynyt kietomaan silmittömän seksuaaliseen huumaan ja Lapin romantiikkaan uskonnonkin sihiseväksi käärmekimpuksi*. Pennanen jatkaa arvosteluaan todeten, ettei kirja häntä miellytä, mutta Kariniemi-Willamosta voisi tulla Suomen Selma Lagerlöf, jos hän oppisi kirjoittamaan. (Pennanen 12/1952.)

Poro-Kristiina oli monessa suhteessa poikkeuksellinen teos suomalaisessa kirjallisuudessa. Päähenkilönä on nainen, joka vieläpä rinnastetaan poroon. *Poro-Kristiinan* ilmestymisen aikoina saamelaisuutta pidettiin mystisenä, kiehtovana ja sitä pyrittiin romantisoimaan. Lappi nähtiin eksoottisena, villin luonnon, revontulten ja lumiaavikkoitten maana. Samoihin aikoihin ilmestyi elokuva Valkoinen peura, joka hyödynsi romanttista Lappi-kuvaa ja lappilaista mystiikkaa. Saarinen (2011) on tutkinut elokuvan Lappi-myyttejä ja toteaa sen alleviivaavan noitamyyttiä. Elokuvan valmistumisen aikoihin kaikki lappilaiset olivat vielä etelästä katsottuna niitä toisia – suomalaisista poikkeavia. Valkoinen peura on sodan jälkeiseen aikaan valmistettu elokuva, joka hyödyntää romanttista Lapin eksotiikkaa. Saarinen näkee elokuvalla olleen *kansallisen tehtävän* tuona aikana – se toimi aikuisten satuna. (Saarinen 2011, 254–255.)

Kontio (2003) pohtii *hybridiutta*, millä tarkoitetaan kahden kulttuurin rajalla elämistä. Kysymys on identiteetin epävarmuudesta, jota Poro-Kristiina kokee eläessään kahden kulttuurin rajapinnalla saamelaisen ja peräpohjalaisen sekoituksena. Toisaalla on saamelainen vaistonvaraisuus ja estottomuus ja toisaalla peräpohjalaisen talonpoikaisen, lestadiolaisen kasvuympäristön synnyttämä syyllisyys ja normit, joilla seksuaalisuutta kontrolloidaan. Päähenkilö kokee elämänsä ristiriitaisena ja tuntee itsensä vieraaksi ympäristössään. (Kontio 2003, 63, 71.)

Luonto on esikoisromaanissa tärkeällä sijalla. Ihmiset kuvataan osana luontoa ja myös osana sen syklistä kiertokulkua. *Luonto on elävä, hengittävä, seksuaalinen, myyttinen ja ennen kaikkea feminiininen*, tiivistää Riitta Kontio Annikki Kariniemen luontokuvaa. (Kontio 2003, 71.) Romaanin Kristiina elää vuodenaikojen rytmiä. Kun *värikkään rehevä kesä oli alistunut aijaksenväriiseksi syksyksi*, myös Kristiinan mieli muuttuu ja hän tuntee *miten iltapimeitten saapuessa hänestä valui suven synnyttämä lämpö omia aikojaan pois* (Kariniemi 1952, 237). Romaanin päähenkilö hakee lohdutusta ja tukea luonnosta: *tunturit ovat ainoat, joille hän saattaa ripittäytyä ja korvelle hän valittaa niin kuin eläin* (Kariniemi 1952, 207, 236).

Poro-Kristiina oli kiinnostava avaus, teos, josta pian otettiin kysynnän takia toinen painos. Ilmeisesti romaanin innoittamina Turun Kalevalaiset Naiset kutsuvat keväällä 1954 Kariniemen luennoimaan tilaisuuteensa. Lehtikirjoituksen mukaan Annikki kertoi paikalla olleelle yleisölle saamelaisuudesta ja esitti samalla myös kritiikkiä, miten Lappiin johtavia suuria valtateitä pitkin on *etelästä käsin saapunut koneellistuminen ja monia ikäviä ilmiöitä ja epäkohtia saamelaisten elämään*. (TreYo: Eaa 1) Tässä on ensimmäisiä merkkejä siitä huolesta, jota Annikki kantoi vanhan Lapin katoamisesta ja uuden kulttuurin negatiivisista vaikutuksista.

Kirjailijan ura ei auennut Annikki Kariniemelle helposti. Tästä kertoo Tampereen yliopiston kirjallisuudenlaitoksen arkistossa säilynyt kirjeenvaihto. Kesällä 1948 Tammi hylkäsi *Porolla poikki tunturin* käsikirjoituksen, jota Annikki oli jo tätä ennen

maaliskuussa tarjonnut turkulaiselle Aura-kustantamolle saaden ynsen vastaanoton. Tammen antama palaute käsikirjoituksesta on tyytä luettavaa:

... ettei se tuo sanottavasti uutta viime aikoina ilmestyneeseen melko runsaaseen ja pätevään Lapin – kirjallisuuteen, paitsi ehkä niiltä kohdin, joissa tekijä kertoo huomioista ja kokemuksista poroerotuksessa. Niin tärkeä toimitus kuin viimeksi mainittu onkin Lapin asukkailla, emme kuitenkaan usko sen suuremmassa määrin kiinnostavan muita ihmisiä ja tavallisia lukijoita. Peräpohjolan murre voi myös vaikuttaa haitallisesti lukijaan, jolle se samoin kuin lappalaisten sanasto on vähemmän tuttua. (Tre Yo: Caa 6)

Sitkeästä yrittämisestä kertoo se, että sama käsikirjoitus palautuu tammikuussa 1950 Gummerukselta, joka toteaa aiheen loppuun kuluneeksi (TreYo: Caa 1). Ikosen ja Rajalan haastattelujen perusteella voi päätellä, että *Porolla poikki tunturin* on teoksen *Erään virkanaisen lapinrakkaus*, joka ilmestyi vuonna 1976, ensimmäinen käsikirjoitus.

5.4.3 Kirjailijakoti Villa Willamo

Vuonna 1950 Kariniemi-Willamo osti Rovaniemeltä Kemi Oy:ltä maapalan Salmijärven rannalta. Paikalle rakennettiin hirsinen talo, joka tänään tunnetaan Villa Willamona. (Nykyinen omistaja on Kemijoki Oy.) Pariskunta siirtyi Rovaniemelle Annikin saatua keskuskoululta viransijaisuuden lukukaudeksi 1952–53. Kaiken kaikkiaan näitä sijaisuuksia riittää Rovaniemellä vuosiksi 1954–1958.

Rovaniemellä oli perustettu vuonna 1947 *Taideseura Seitapiiri*, jonka ensimmäisenä puheenjohtajana toimi Lapin kansan päätoimittaja, kirjailija *Reino Rinne*. Hän tuli myöhemmin tunnetuksi Kuusamon koskien puolustajana toimiessaan Kuusamossa vuonna 1950 perustetun Koillissanomien päätoimittajana (Leskelä 1989, 169). Seitapiiri keräsi yhteen kuvataiteilijoita, kirjailijoita ja muuta kulttuuriväkeä. Annikin kodista tuli 1950-luvulla seuran suosima kokoontumispaikka, missä esitettiin näytelmiä ja lausuttiin runoja. Tampereella säilytettävän Kariniemen arkiston kirjeitten perusteella Annikki Kariniemi-Willamo oli hyvin keskeinen henkilö Seitapiirin toiminnassa. Rovaniemen vuosien varrella hän lähetti runsaasti matineakutsuja ja kävi kirjeenvaihtoa monien tunnettujen suomalaisten kirjailijoiden kanssa.

Kariniemi-Willamo tapasi noina vuosina *Frans Emil Sillanpään*, *Ilmari Kiannon* ja *Aale Tynnin*. Muun muassa heidän nimensä löytyvät Villa Willamon vieraskirjasta. Matineakutsuja Annikki välitti arkistotietojen mukaan *Oiva Paloheimolle*, *Artturi Leinoselle*, *Eila Pennaselle*, *Yrjö Kokolle* ja *Sakari Pälsille*, jotka sitten vierailivat Seitapiirin järjestämässä tilaisuudessa. (Tre yo: Caa13.) Tapaamiset tunnettujen kirjailijoiden kanssa olivat tärkeitä alkavan uran kannalta. Villa Willamon aikana solmitut yhteydet saattoivat kestää vuosikausia.

Kariniemi-Willamolla oli 1950- ja 1960-lukujen aikana jonkin verran kirjeenvaihtoa kirjailija *Ilmari Kiannon* kanssa. Iki-Kiannon lähettämät viestit olivat hyvin persoonallisia, vaikeasti luettavalla käsialalla kirjoitettuja postikortteja, joitten viesti

alkoi säännöllisesti puhuttelulla *Rakas Willikko*. (TreYo: Caa 5)

Kiannon tyttären Raija-Liisa Kiannon toimittamassa teoksessa *Ilmari Kiannon avoimet kirjeet (2011)* on useita viittauksia kirjailija Annikki Kariniemi-Willamoon. Kirjeissä Kalevan lukijoille vilahtaa maininta Lapin Villikosta jo 7.8.1957 ja pari vuotta myöhemmin Kiannon 85-vuotisjuhlien jatkuessa Helsingissä kansallispäivälistinä vieraitten joukossa on myös *Lapin keisarikruunu kirjailija Annikki Willamo*, joka piti Kiannon kuvauksen mukaan *pontevan puheen*. Ilmari Kianto kertoo tutustuneensa Kariniemi-Willamon *Metsä elää* -teokseen, jota hän ylistää erinomaiseksi ja kirjan tekijää *Jumalan armoitetuksi pohjoissuomalaiseksi kirjailijaksi*. (Kianto 2011, 99; 157–158.)

Eräs Kalevan lukijoille tarkoitetuista avoimista kirjeistä on omistettu kokonaan Kariniemi-Willamolle. Helsingissä 17.3.1960 kirjoitetussa tekstissä Kianto kertoo lukeneensa romaanin *Morgam, punaisen kullan maa*. Hänen mielestään teos on ainituolatuinen: *voimakas ja luonnon lumoissa syntynyt*. Hän pohtii myös, ettei teosta luulisi naiskirjailijan tekemäksi. *Sinä osaat taiteilijana kuvata ihmisen herkimät, arkaluontoisimmatkin suhteet ympäristöönsä*, kirjoittaa Kianto ja jatkaa välillä hylänneensä kirjan iljettävyyden takia. Tällä hän tarkoittaa parittelukohtausta, jonka hän sitten *sivuuttaa ja antaa anteeksi*. Kiannolle ominaiset lempinimittelyt saavat uusia muotoja: *Lapin tunturien temppelityttö ja rakas tunturirunoilija*.

Romaanin huippuna Kianto pitää kuvausta laulun *Maa on niin kaunis* vaikutuksesta kullankaivajiin. Laulun maininta tässä yhteydessä on sikäli mielenkiintoista, että juuri tämä laulu on ystävien mukaan ollut kautta elämän Annikki Kariniemen lempilaulu, joka on laulettu yhteisesti juhlien päättyessä, olipa sitten kesä tai talvi. (Kianto 2011, 180–181.)

Kuva 8 on todennäköisesti otettu Villa Willamon takan ääressä. Takan lähellä oli Timo Vuolion kertoman mukaan valaan nikama istuimena ja Willamolla oli tapana arvuutella vierailta, mistä oli kysymys. (Vuolio 15.3.2005) Takkatuli, nuotio ja yleensä elävä tuli esiintyy Kariniemen muisteluissa tärkeänä tekijänä. Monet Kariniemen albumin valokuvista on otettu tulen ääressä.

Oiva Willamo toimi Villa Willamon ”talonmiehenä”, pilkkoi polttopuut ja lapioi lumia

Kuva 8. Annikki ja Oiva tulen ääressä.

talvella. Timo Vuolio muistelee vierailleensa tuohon aikaan usein Willamoitten luona. Oivalla oli tapana teetättää sukulaispojalla töitä, välillä piti kantaa polttopuuta sisälle taloon ja välillä avata maantielle johtavaa polkua lumesta. Hän kertoo, ettei koskaan nähnyt Annikin kirjoittavan, ja päättelee, että tämän täytyi työskennellä öisin kirjoitus-koneensa ääressä. (Vuolio 15.3.2005)

Erno Paasilinna vieraili keväällä 1958 Villa Willamossa haastattelemassa kirjailija Annikki Kariniemeä. Hän kuvailee tilannetta poikkeavaksi. *Annikki istui koko ajan nurkassa puhumattomana ja arkana kuin koulutyttö. Sen sijaan eversti hallitsi vierailua. Hän oli pieni, nariseva ukko, sojotteli piipullaan minua kohti, leuassa muutaman päivän sänki, kädessä iso mustunut vanha kuksa, josta hän joi kahvia ja söi ruokansakin.* Willamo istui edellä mainitulla valaan selkänikamalla ja tenttasi haastattelijaa. Varsinainen kirjailijahaastattelu tehtiin saunan pukuhuoneessa, johon Annikki johdatti Paasilinnan tämän lähtiessä. (Paasilinna 1996, 156–157.)

Koulutyön ohessa Annikki jatkoi kirjoittamista. Tampereella yliopiston kirjastossa arkistossa säilössä oleva kirjeenvaihto kertoo, että 1950-luvulla Kariniemen kertomuksia julkaistaan ainakin Suomen Kuvalehdessä, Viikkosanomissa ja Kotiliedessä. Tosin samaan aikaan myös palautettiin ”aineistoja”, jotka eivät lehtiä kiinnostaneet.

Vuonna 1954 Kariniemi ponnahti suuren yleisön tietoisuuteen ensimmäisenä suomalaisena naispuolisena eräkirjailijana teoksella *Lohisiima ja silkkiäina*. Kirja saa ihmettelevän kiittelevän vastaanoton. Lapin Kansan nimimerkki Argus kirjoittaa 9.12.1954:

Moni erämies saattaa ennakkoluulolla suhtautua kirjaan juuri sen feminiinisen kirjoittajan vuoksi. Heille on sanottava, että ohi tämä everstinna ajelee varsin monesta miespuolisesta eräkirjailijasta.

Myös Ilmari Kianto on lukenut kirjan ja ylistää sitä myöhemmin kirjeessään Kalevan lukijoille 17.6.1962. Hän on hurmaantunut ja jatkaa, että *jos Juhani Aho eläisi, hän varmaan heittäisi kitsautensa ja matkustaisi sinne, missä tuo Annikki onkii lohia.* (Kianto 2011, 250.)

Annikki Kariniemi oli kuunnellut tarkoin erämiesten juttuja ollessaan opettajana syrjäkylillä ja olihan hänellä jo kotoa kokemuksia ja tarinoita eräelämästä. Eversti Willamo oli innokas metsästäjä ja kalastaja, ja hän otti vaimonsa mukaan sekä lintumetsälle että kalastamaan. Juutuan mökki oli Annikin kertomuksista päätellen tärkeä paikka kummallekin. Eräkirjoja ilmestyi vuosien varrella lisää; niihin voi lukea novellikokoelmat *Metsä elää* (1958), *Laulu lohesta ja auringosta* (1962), *Oi Juutua* (1975) sekä romaanin *Salakaato* (1967).

ERÄ FENNICA (1991) määrittelee eräkirjan kuvaukseksi metsästys- ja kalastusretkistä. Teoksen mukaan kyseessä on *erämiehen metsästyskertomus toiselle erämiehelle* (Hyytinen & Kettunen, 1991, 5). Kirja kuvailee Kariniemen eräkirjoja valloittaviksi tarinoiksi, *joita sävyttää elämänmyönteinen huumori ja Lapin luonnon ja ihmisen aito ymmärrys.* (Hyytinen & Kettunen 1991, 86.) Määrittelystä paljastuu asenne, että eräkirjallisuus on edelleenkin miesten maailmaa, mitä vasten tarkasteltuna Annikki Kariniemi on ollut hyvin poikkeuksellinen kirjailija omana aikanaan. Markku Varis (2003) toteaa suomalaisen eräkirjallisuuden tutkimuksessaan *Ikävä*

erätön ilta, että naiskirjailijoiden erätarinat ovat harvinaisuuksia ja että puhdasta eräkirjallisuutta edustavat tässä suhteessa vain Annikki Kariniemi ja Aini Tahvanainen. (Varis 2003, 227.)

Annikki Kariniemi-Willamo kävi vuosien 1955–60 välillä kirjeenvaihtoa kirjailija Paavo Rintalan kanssa. Viipurissa syntynyt ja Oulussa varttunut Rintala tuli vuonna 1958 tunnetuksi teoksestaan *Pojat*, jossa hän kuvaa sota-aikaa oululaisten poikien silmin katsottuna (Niemi 2001, 189). Vuonna 1955 Rintala antaa palautetta Kariniemi-Willamon vasta ilmestyneestä romaanista *Murros* kiittäen sitä syksyn parhaaksi kirjaksi (Tre yo: Caa10). Rintalan sota-aiheisista teoksista vuonna 1963 julkaistu Sisililuutnantti on saattanut antaa Kariniemelle sykäyksen sota-ajan käsittelyyn 1970-luvulla.

Vuonna 1960 Rintala arvioi edellisenä vuonna ilmestynyttä romaania *Morgam, punaisen kullan maa*. Hän pitää sen repliikkejä ja miljöökuvauksia hyvänä mainiten vielä, että *ihmiset napsahtavat hyvin paikoilleen*. Hän toivoo kuitenkin, että Annikki saisi tekstiinsä juonen. Rintalan kirjeissä on myös yhteiskunnallista kritiikkiä: hän kirjoittaa Lapin poliittisesta maantieteestä, taloudellisesta alikehittyneisyydestä ja voimalaitosinsinööreistä, jotka ovat hävittäneet Kemijoen kalan ja hukuttavat koko Sompion veden alle. (TreYo: Caa 10)

Kaikesta päätellen Paavo Rintala arvosti Kariniemeä kirjailijana ja kannusti tätä kirjoittamisessa. Vuonna 1956 hän kaipailee Lappiin liittyvää romaania, jonka voisi filmata elokuvaksi, ja esittää Annikkia elokuvan käsikirjoittajaksi. Hän kertoo myös esitelleensä Aarne Tarkakselle Poro-Kristiinaa tässä tarkoituksessa. (TreYo: Caa 10)

Annikki Kariniemen arkistossa säilynyt kirjeenvaihto kertoo työstä, jonka kirjailija joutui tekemään päästäkseen julkisuuteen. Toisaalta hän oli kuitenkin suosittu kertomusten kirjoittaja, jolta monet pienetkin lehdet pyysivät erityisesti joulunumeroihin sopivia tekstejä.

Villa Willamo oli Annikin omistuksessa vuoteen 1961, jolloin hän myi sen Kemijoki Oy:lle. Tässä vaiheessa Annikki oli löytänyt uuden nuoren rakkauden Ylitorniolta. Willamo siirtyi sukulaistensa luo Helsinkiin.

5.5 On vain uskallettava elää

5.5.1 Kaikkien pää ei kestä jäiden lähtöä

Kariniemi työskenteli kevätlukukaudella 1956 Ylitorniolla Jolangin kylällä. Syksyllä 1958 hän palasi Ylitorniolle ensin lukuvuodeksi Lohijärvelle (1958–59) ja sen jälkeen seuraavana vuonna Lähejängälle (1959–61) hoitamaan viimeiseksi jäävää viransijaisuuttaan. Kirjailijan työ jatkui koulun ohessa ja lähes vuosittain ilmestyi uusia teoksia. Kevätalvella 1957 Rovaniemen teatterissa sai ensi-iltansa näytelmä *Morsiusmaa*. Näytelmä palasi 1600-luvulle, aikaan, jolloin kristinusko saapui Lappiin. Arvi Järventaus oli käsitellyt samaa kristinuskon ja shamanismin välistä taistelua jo 1916 ilmestyneessä esikoisteoksessaan *Risti ja noitarumpu*. Voi kuvitella, että Järventauksen romaani on vaikuttanut Kariniemen aiheen valintaan. Samaa teemaa Kariniemi käsittelee myös teoksessa *Laulu Lapista ja Lapin papista* (1972). Lehtola (1997) toteaa Järventauksen romaanin *Risti ja noitarumpu* naiskuvan ole-

van stereotyyppinen. Nainen on hyvä hengetär. (Lehtola 1997, 68.) Vastaavanlaista romanttista puhtauden ylistystä näkyy Kariniemen teoksen *Laulu Lapista ja Lapin papista* kuvauksessa ”Lapin neidasta”: *Kuinka hän onkaan kaunis, hän, joka täällä korprien kätköissä on syntynyt ja kasvanut ja jolle vain hetteiden peilit ovat sitä totuutta julistaneet* (Kariniemi 1972, 32). Kariniemen teksti käsittelee etelän ja pohjoisen välistä ristiriitaa kuten Järventauskkin kirjassaan (Lehtola 1997, 65). Pappi joutuu luonnon kanssa vastakkain ja on pakotettu tunnustamaan avuttomuutensa: *Ei täällä kukaan joudu kuuntelemaan etelätuulen huminaa. Toista on silloin kun pohjoisen puhuu. Silloin on pakko pysähtyä.* (Kariniemi 1972, 77.) Kariniemen teoksessa kristinusko voittaa, etelästä tullut pappi pitää lapinkielisen saarnan ja vanha tietäjä menettää mahtinsa. Kariniemen tekstin voi nähdä myös 1970-luvun kuvana etelän harjoittamasta ”Lapin riistosta”. Hän kyselee, *mitä pirua on etelän miehellä täällä tekemistä?* Vastauksessa hän luettelee, miten he kadehtivat maita ja mantuja, syövävät ja ahnehtivat pohjoisen *niestaa* ja vievät veroina viimeisetkin saaliit kalasaaliita myöten. (Kariniemi 1972, 105.)

Novellikokoelma *Metsä elää* (1958) herättää huomiota myös eteläisessä Suomessa ja saa sekä myönteisiä että vähemmän myönteisiä arvioita lehdistössä:

Kariniemi kuvaa ihmisiä, jotka elävät sopusoinnussa luonnon kanssa ja suurta luontoa, joka paljastaa salaisuutensa tällaiselle ihmiselle. (Aamulehti 3.11.58)

Kertomuskokoelma (ME) on Annikki Kariniemi-Willamon neljäs kirja. Kaikissa niissä ilmenee niin hyvä Lapin tuntemus, että ne muodostavat arvokkaan lisän tieto- ja elämysaineistoon maamme mielenkiintoisesta pohjoisesta. (Kansan Uutiset 16.11.58)

Annikki Kariniemi-Willamo kirjoittaa Suuren Luonnon isoilla alkukirjaimilla, mutta kun laskee kirjan kädestään, on murheellinen siitä, että luontoa ei ole jätetty rauhaan, vaan että se tässä kirjassa on ikään kuin yksinomaan ihmissilmien läpi nähtävissä ja että sitä tarjoillaan sopiviksi annosteltuina palasina ryöppyävällä ja sentimentaalisella kielellä. Luonnon hiljaisuutta ei pääse kirjan ääressä kokemaan, kuten kirjailija kuitenkin ilmeisesti on tarkoittanut. Sitä voimakkaammin saa kokea sitä luonnon luontoa, joka on täysin välipitämätön ihmisestä. (Kotimaa 28.11.58)

Kianto asettuu sanomalehti Kalevan kirjoituksessaan 6.2.1959 tukemaan kirjailijaa:

Annikin metsästyskertomuksissa herättävät voimakkaita huomioita kuvaukset poroista, hirvistä, ketuista, ahmoista, näädistä, karhuista – niin kaikesta enin karhuista. Ja siinä sivussa pienemmistäkin otuksista, jäniksistä, oravista, kärpistä, petolinnuista pienempiinkin lintuihin saakka. Olen iloinen, että meillä Annikki Kariniemi-Willamossa on pätevä ja puhdashenkinen kirjailija sisämaassa, jonka

kaunokirjallisuus viime aikoina on huvennut rappion partaalle.

Kenelle Kianto osoittaa tekstissään terveiset kirjallisesta rappiosta, jäänee historian peittoon.

Metsä elää -teos ei ole pelkästään perinteinen kuvaus eräretkistä vaan myös tarinaa vanhoista uskomuksista, jättiläisistä, noidista ja seitapaikoista. Kariniemen huumori pilkistää kerronnan seasta. Näin on myös kertomuksessa Riipin ämmin marjastuksesta parhaaseen hilla-aikaan.

Yhtäkkiä on iso kämmen laskeutunut raskaana Riipin ämmin hennoilte harteille. Leveä mahtava kämmen, josta ei ole epäilystäkään kenen se on. Kynnet kopostelevat vielä kuin leikiten röijynkangasta, ihan kuin kissanpojan kynnet silloin kun ne vielä ovat leikkituulella. Entä mitäs nyt tekee Riipin ämmi?

Hän hymisee kuin pientä kiitosrukousta hennolla äänellään:

– Herran kiitos, eipä ole Luoja minua karhun ruoaksi aikonut, siuna ja kiittää muori samalla kertaa. Sekä pistelee marjoja ropeeseensa. Ja sillä asia on selvä. (ME, 201.)

Novelli ”Karhu”, josta edellä oleva lainaus on, kertoo tarinoita Lapin tunnetuista karhunpyytäjistä sekä antaa jopa käytännön ohjeita, miten karhu luonnossa kannattaa kohdata. *Metsän kuningas ja kiviöitten herra* elelee hiljaiseloa paitsi kiima-aikana, jolloin *se nostaa vanhoja puita juuriltaan, se mellastelee muurahaismättäissä ja käpälöittää mettiäispesiä hunajan-makean kaiuussaan.* (ME, 203–204.)

Varis (2003) on käsitellyt Kariniemen novelleissa esiintyviä karhu-uskomuksia ja muistuttaa, että kirjailijan hyödyntämät myytit ovat tietoisia kirjallisia ratkaisuja eikä niitten perusteella voi tehdä päätelmiä Annikki Kariniemen maailmankuvasta. Varis viittaa Kariniemen ”Karhun kanssa kasvotusten” -novelliin, missä karhu jättää naisen rauhaan siksi, että tämä on alaston, ainoastaan olkinen panamahattu päässään. (Varis 2003, 232-233; ME, 136–137.)

Kaikki arvostelijat eivät kuitenkaan suhtautuneet Kariniemen teoksiin myönteisesti. Vuonna 1959 ilmestynyt *Morgam, punaisen kullan maa* ilmeisesti saa saman vuoden jouluna Tuomo Itkosen kirjoittamaan katkeraa tekstiä Pohjolan Sanomien artikkelissa:

Annikki taas koettaa huvittaa lukijaa humalaisten jutuilla, joille ehkä humalainen voisi hohottaa, mutta jotka selvin päin tuntuivat naisen suusta sopimattomilta (Itkonen 1959).

Sama Tuomo Itkonen oli vihkinyt Annikin ja Oivan avioliittoon sodan loppuvaiheessa. Oliko kyseessä papin rooliin kuuluva paheksuminen, voi arvailla. Willamoitten avioliitto alkoi kuitenkin rakoilla 1950-luvun loppupuolella ja päättyi Annikin löydettyä Taisto Heikan, nuoren miehen, joka alun perin tuli mukaan Annikin Ylitornion Lähejängällä vetämään lasten ja nuorten kirjallisuuskerhoon. Suhde oli yllätys niin lasten vanhemmille kuin Willamon sukulaisillekin. Kirjallisuuspiiri lopetettiin, opettajan ura päättyi ja vuonna 1963 avioeron tultua virallisesti voimaan Annikki ja

Taisto vihittiin avioliittoon.

Harri Willamo (2004) kuvaa kirjassaan tilannetta seuraavasti:

Rovaniemelle paluusta ei ollut kulunut kuin muutama vuosi, kun Annikki jo lähti Ylitorniolle pienen koulun opettajaksi ja asui siellä, ollessaan naimisissa setäni kanssa, julkisesti itseään 34 vuotta nuoremman miehen kanssa...

Tuo tilanne ärsytti Impi-tätiäni suuresti. Hän lähti Rovaniemelle ja pakotti tuolloin jo vanhan ja vähän apaattisen Oiva-sedän hankkimaan eron Annikista. (Willamo, H. 2004, 148.)

Oiva Willamo muutti Helsinkiin aluksi sisarensa luo, muttei ilmeisesti viihtynyt kovin hyvin, koska hän rakennutti asunnokseen saunan ja kamarin Harri Willamon kodin yhteyteen. Hän eli omissa oloissaan kuolemaansa asti vuonna 1967. Seuraavana vuonna ilmestyi Annikki Kariniemen suurta huomiota herättänyt teos *Erään avioliiton anatomia*. Kirjassa Annikki tarttui siihen asti vaiettuun aiheeseen, perheväkivaltaan, jota esiintyi niin sanotuissa paremmissakin piireissä.

– *Siitä nousi kauhea räjäkkä Rovaniemellä. Eihän kirjailija sillä tavalla paljasta elämäänsä*, muistelee kirjan saamaa vastaanottoa Annikin hyvä ystävä Maija-Lee-
na Ervasti. (Ervasti 20.7.2002) Miten paljon teos todellisuudessa kuvasi Annikin ja Oivan avioliittoa, sitä Annikki ei koskaan paljastanut, mutta antoi kuitenkin siihen viittaavia vihjeitä lehtikirjoituksissaan. Ikosen haastattelussa kesällä 1970 hän muistuttaa, että teoksessa on *paljon mielikuvitusta ja ihmisiä, jotka eivät kuulu omaan elämään* (Ikonen 10.6.1970). Vuonna 1982 ilmestyneessä omaelämäkerrallisessa teoksessa *Ristisiipi* Annikki käyttää kuitenkin Willamosta nimitystä ”mieheni” ja Taistosta ”erauspoikaa” (RS,73), mikä Lapissa tarkoittaa emon vieroittamaa karhunpoikaa. Hän kävi Helsingissä Oivan hautajaisissa mutta ei jäänyt muistotilaisuuteen (Yliniemi 20.9.2000).

Taisto Heikanmaa ja Annikki Kariniemi muuttivat Törmäsjärvelle Taiston vanhemmilta ostettuun taloon, josta tuli Annikin koti loppuelämäksi joitakin lyhyitä jaksoja lukuun ottamatta. Pariskunta asui Sinisessä pirtissä. Annikki kutsui paikkaa myös lintukodokseen. Kariniemi kirjoitti nyt vapaana kirjailijana ja Taisto maalasi tauluja, joskin kuvataiteilijan ura jäi lyhyeksi. Taisto hankki tulonsa sekatyömiehenä metsätöissä tai tietyömailla. Ajoittain hänellä oli vaikeuksia päästä työttömille järjestettyihin hätäaputöihin, koska vaimo Annikilla oli kirjoistaan liian suuret tulot. Näin kertoo Annikin sisarenpoika Timo Vuolio. (Vuolio 15.3.2005)

Kuvassa 9 nuori Taisto Heikanmaa (ent. Heikka) taulunsa ääressä. Valokuva on Kariniemen arkistosta ja sen ottajasta ei ole tietoa.

Kuva 9. Taisto Heikanmaa

5.5.2 Törmäsjärvi – Jumalan järvi

Useat Annikin sen aikaiset ystävät ihmettelivät pariskunnan suurta ikäeroa.

Mitä ne sitä ihmettelevät, kun menin kolmekymmentä vuotta vanhemman miehen kanssa kukaan ei sanonut mitään, eikös se ole sama, kertoo Aino Yliniemi haastattelussa Annikin todenneen. (Yliniemi 20.9.2000)

Kirjailija Pentti H. Tikkanen toimi tuohon aikaan Pohjoisten kirjailijoiden piirissä ja oli tutustunut Kariniemeen sitä kautta. Hän muistelee, miten ikäero ei haitannut ollenkaan, kun lähdettiin liikkeelle Taiston moottoripyörällä. Annikki istui *sutturana takana*. (Tikkanen 8.12.2005)

Annikista ja Taistosta tuli nopeasti oman aikansa julkkiksia. Tätä julkisuutta Kariniemi hyödynsi myymällä juttuja pariskunnan elämästä *Hymy*-lehdelle. Keltainen lehdistö oli tuolloin Suomessa uusi ilmiö, joten sillä oli suuri vaikutus lukijoihin. Tähän asiaan Annikki ja muutkin lappilaiset kulttuuri-ihmiset törmäsivät myöhemmin. Varsinkin Timo K. Mukan, Kariniemen hyvän ystävän, saama kohtelu herätti suuttumusta. Tämä käy ilmi Annikin arkistoon jääneistä julkaisemattomista kirjoituksista. (SKS: 28764)

Julkisuus toi pariskunnalle runsaasti kutsuja erilaisiin tilaisuuksiin kuten muun muassa Urho Kekkosen kutsumina linnan juhliin. Annikin kirjat myivät hyvin ja luomisvire oli tuotannon laajuudesta päätellen hyvä. Parhaina vuosina teoksia ilmestyi kaksi, jopa kolmekin. Pariskunnalla meni taloudellisesti lujaa ja he matkustelivat ulkomailla.

Annikki Kariniemi ponnahti vuonna 1971 suomalaisten kirjanmyyntitilastojen kärkeen teoksella *Veren kuva*. Kirja kertoo Rovaniemen sota-ajan elämästä. Päärooleissa ovat saksalaiset sotilaat ja suomalaiset naiset ja näiden keskinäiset suhteet. Aihe herätti Rovaniemen pikkukaupungissa suuria tunteita ja uteliaisuutta. Kaupungilla

käytiin vilkasta keskustelua siitä, kuka kukin romaanihenkilö on todellisuudessa. Valtakunnan lehdistössä arvostelut riepottelevat teosta laidasta laitaan. Jossakin arvostelussa kirjaa pidetään *raikkaana ja reipasotteisena* ja toisessa *irstas kirja joutaisi pornopakettiin*. Kirjan julkaisija Otava osasi odottaa suurta kiinnostusta, mikä näkyy Hannu Mäkelän kirjeestä Annikille: *Saa nähdä, mitä Rovaniemen matamit sanovat*. (Tre Yo: Caa 7)

Pitkään opettajana toiminut Kariniemi osoittautuu myös lahjakkaaksi lasten ja nuorten kirjailijaksi. Vuonna 1963 hänen kirjansa *Pikka* tulee toiselle sijalle Otavan nuorisoromaanikilpailussa ja osallistuu myös pohjoismaiseen kilpailuun. Annikille myönnetään Pohjoismainen nuorisokirjallisuuspalkinto samana vuonna. *Pikka* ilmestyy seuraavana vuonna 1964 norjankielisenä nimellä *Marjas lykkedag*, ja teosta käännetään myös monille muille kielille.

Nuorten kirjoja syntyy lisää 1970-luvulla: *Maanpakolaisen poika* 1972, *Tupsukorva* 1974 ja *Pikku Jounin tarina* 1976. Tupsukorva esiintyy jo 1962 ilmestyneessä novellikokoelmassa *Laulu lohesta ja auringosta* lyhyehkönä kuvauksena ilveksestä ja vanhasta metsämiehestä Morris-Heikistä sekä näitten välisestä kilpailusta, joka lopulta päättyy molempien hengissä säilymiseen. Novellissa Annikki kirjoittaa Morris-Heikin mietteisiin arvostelua joen patoamista vastaan:

Nythän nuo puhuvat että saaminen loppuu, rakentavat sulun jokisuulle. Ei, hosmestarit eivät siihen hommaan menisi, eivät ikänään, mutta insinöörit jotka haluavat kaiken paremmin rakentaa kuin Jumala. On niitä niitäkin joskus tänne eksynyt, ja mukavia miehiä – eipä sillä. Mutta että sulun jokisuulle, niin siinä on jo mukavuus kaukana. Mistäs silloin punainen kala otetaan insinöörienkään pöytään, hä? (Kariniemi 1962, 170.)

Nuorille kirjoitettu *Tupsukorva* (1974) nostaa selvästi esille *luonnonsuojeluteeman*. Kirjan päähenkilö on ilvestyttö, joka katselee ihmisten maailman luonnon ja tässä tapauksessa eläinten näkökulmasta. Ilvestyttö asustelee Kemijoen latvoilla mutta kuu-lee Korppi- Kallelta kuvauksen, millaista on elämä alajuoksulla:

Siellä kaukana täältä puhtaasta Keminkairasta, siellä minne vieritti suvi virtaa ja virta laski mereen oli kaupunki nimeltä Kemi, missä oli paljon, paljon kaksijalkaisia, ja joskus oli savua ja savunhärmää niin että oli tukahduttaa pään ja keuhkot ja sydämen. Ja sitä tuli semmoisista ryökäleistä jotka olivat kuin pitkät mustat kuuset mutta tuhatta kertaa pitemmät.

- *Saastaa, saastetta joka panee rahan äänellä, tiedottivat kaksijalkaiset toisilleen iloisesti raakkuen ja lisäsivät että siitä saa sentään leipää. (Kariniemi 1974, 76–77.)*

Kariniemen teksti väkevoityy vielä kirjan loppua kohti. Valppaan muuttohaukan viestit kaksijalkaisten maailmasta kertovat nuorille lukijoille reaalisen elämän tapahtumista tuolloin:

Mikä kuolema!

Vainajia, vainajia, vainajia? Kalvenneita luuta, verisiä höyheniä, kuolleitten ruotoja kaikkialla siellä missä kulki ihminen. Ja savua, saastaa, suolaisia vesiä virtaamassa ihmissilmästä siellä missä ihminen muka itki murheitaan – saatettuaan sitä ennen koko maailmankaikkeuden tuhon partaalle.

Muuttohaukka oli tiennyt kertoa sinappikaasusta, lievimmästä, joka siis itketti. (Kariniemi 1974, 105.)

Sinappikaasu on selvä vihjaus Vietnamin sotaan (1964–1975), joka oli käynnissä kirjan syntyaikoina ja päättyi 30.4.1975.

Tupsukorva on tarina nuoren ilvestytön unelmista, jotka jäävät toteutumatta. Samalla kirja kuvaa metsästyskulttuurin muutosta. Morris-Heikki edustaa vanhan ajan *sadonkorjaajaa*, joka metsästää tarpeeseen, mutta samalla antaa naapuruston eläimille rauhan. Kirjan nuori metsästäjä edustaa uutta polvea, *urheilumetsästyä*, jossa kiivääri ja pedon ampuminen on tärkeää. Suhtautuminen tapettuun eläimeen on kylmä, laskelmoiva ja välineellinen.

Kun tuli se päivän iltayö, jolloin kaikki tulet taivaalla ennustivat palavissaan uuden ihanan aamun koittoa, nylki kaksijalkainen Tupsukorvan ihanaa papurikkoturkkia ja mietti mitä hänelle annettaisiin palkinnoksi siitä että oli tavoittanut pedon. Hän myy nahkan, saa siitä hyvän hinnan, sillä nahka oli todellinen papurikko.

Hän antaa pään täytettäväksi.

Saa siitäkin hinnan.

Vielä on kylmää, hän voi kuljettaa suolet tutkijoille, kukaties hän saa siitä kunniamaininnan. (Kariniemi 1974, 107.)

Kirjan arvostelussa Uudessa Suomessa 6.10.1975 Uolevi Kärkkäinen kirjoittaa:

Kariniemen kirja on myös kuuluva puheenvuoro luonnon puolesta suurinta petoa, ihmistä vastaan. Jos kirjan ”metsästäjien” omantunnon kolkutukset – (Ei, ihminen ei saanut kiintyä Jumalan luomiin, muihin kuin samankaltaisiinsa. Toisiin ihmisiin.) – saavat vihdoinkin kaikki nämä pikkulukijat aikanaan heittämään aseensa nurkkaan, niin kenties heidänkin lapsensa saattavat nähdä näitä sukupuuttoon kuolemassa olevia eläinlajeja. (Kärkkäinen 6.10.1975)

Kariniemen *Tupsukorva* on nuorten kirja, jossa ei kaunistella eikä kierrellä. Elämän kiertokulku on välttämätön: jänis syö viljaa, ilves jänistä, isommat pedot ilveksiä. Myös kiima-aika on osa vuoden kiertoa. Ilvestyttö juoksee kevättalven yössä kohti Naltiotunturilla odottavaa Ilvespoikaa. Kirjailija eläytyy nuoren ilveksen tuntoihin tavalla, mikä ei siihen aikaan ollut nuorten kirjoissa yleistä.

Tupsukorvan esikuvina ovat saattaneet toimia kirjailija A.E. Järvisen kertomuskokoelmat vuodelta 1934: *Salojen suuria ja pieniä* (1934a) sekä *Salojen valtias* –

Kertomus karhusta ja ihmisistä (1934b). Näissä tarinoissa kuvataan ahman, ketun, metsopojan, hanhen ja karhun elämää niiden piileskellessä salon siimeksessä ja välitellässä ihmisten pyydyksiä ja aseita. Kaikissa Järvisen tarinoissa päähenkilönä on pakeneva eläin. Toiset niistä joutuvat saaliiksi kuten metsopoika Ansakaula kertomuksessa ”Salojen suuria ja pieniä”.

Ansakaula on pudonnut lumelle. Siinä hän makaa. siivet hervottomina riippuen, kimalteleville kiteille punaista hurmetta valuen. (Järvinen 1934a, 97.)

Saman kokoelman viimeinen kertomus päättyy *Orvon*, hanhen, nousuun siivilleen muitten hanhien parveen ja huutoon, jolla se hyvästelee synnyinsalonsa (Järvinen 1934a, 145).

Sepelikaula on *Salojen valtias* -pienoisromaanin päähenkilö. Se on karhu, joka onnistuu monien vaiheitten kautta välttämään saaliiksi päätyminen ja asettuu lopulta talvipesäänsä *siinä tarkoituksessa, ettei nouse ennen kuin keväällä* (Järvinen 1934b, 222).

Varis (2003) nimeää Aarne Erkki Järvisen kotimaisen eräkirjallisuuden klassikoksi. Hän pitää Järvistä moni-ilmeisenä ja sikäli harvinaisena, että hän käytti hyväkseen eläinten näkökulmaa ja toisekseen kommentoi vesistöjen rakentamista, missä suhteessa hän erottui aikalaisistaan. (Varis 2003, 139) Järvinen oli tullut Lappiin metsänhoitajaksi ja hänen tehtäväkseen tuli suunnitella avohakkuita niihin erämaihin, joitten katoamisesta hän kantoi huolta. Uotila-Laine viittaa tähän ristiriitatilanteeseen kirjailijan työssä. Järvinen ei hyväksynyt vesistöjen valjastamista ja tekojärvien rakentamista, toteaa eräkirjailijateoksen kirjoittaja. (Uotila-Laine 2002, 42.)

5.5.3 Radikalisoitumisen aika

Annikki Kariniemi oli kasvanut isänmaallisessa ja oikeistolaisessa kodissa. Hän kuvaa kodin henkeä SKS:n arkistoon jääneessä kirjoituksessa:

Olin kasvanut hengessä, jossa ISÄNMAA kirjoitetaan näin isoilla kirjaimilla ja jossa elettiin henkeen ja vereen saakka saksalaisystävällisessä hengessä. (SKS: 28764)

Perheen vanhin tytär Viola oli ollut Isänmaallisen kansanliikkeen (IKL) kansanedustajaehdokkaana. Isää Annikki kuvailee yltiöpäiseksi isänmaan ystäväksi ja aktivistiksi. (SKS:28764) Isänmaallinen innostus tarttui myös Annikkiin kolmekymmenluvulla, jolloin hän liittyi IKL:n nuoriso-osastoon, Sinimustiin, jotka erottuivat joukosta pukeutumalla mustaan paitaan ja siniseen solmioon. Annikki osallistui Oulussa järjestetyille Karjalan kisa- ja heimojuhille, ja oli mukana paraatissa marssimassa miesten joukossa ainoana naisena. Paitsi poliittista innostusta mukana voi myös olla tarve rikkoa rajoja. Annikki Kariniemi on lapsuuden muistelmissaan korostanut sitä, että oli poikatyttö ja halusi kapinoida tytöille asetettuja käyttäytymismalleja vastaan. (Kontio 2005, 127–128.)

Kolmekymmenluvulla Kariniemi liittyi myös Lotta Svärd -järjestöön, kävi Mikkelissä lotille järjestetyn sähköttäjäkurssin ja toimi myöhemmin rintamalla viestittäjälottana. Sodan aikaisissa päiväkirjoissa näkyy vankka usko saksalaisten voittoon ja puna-armeijan täydelliseen häviöön:

Onnelliset ovat sittenkin kaiken kauhun keskellä ne ihmiset, joiden on suotu elää ja nähdä tätä aikaa, kun Eurooppa nousee uudestaan elämään ja kaikki ”saastaiset koirat” on maahan nujerrettu kultineen ja alhaisine saaliinhimoineen! Varmasti silloin on alkanut uusi, kirkas ajanjakso koko maailmalle! Korkein sen suokoon! (SKS: 19.6.1941)

Niin romahtaa heidän voittoisa puna-armeijansa tämän uljaan rintaman edessä, jonka muodostavat kaikki Euroopan elinvoimaisimmat maat. Mitäpä Englannista – sehän on vanha ja nyt kuolemaan tuomittu, sillä kaikki on uudeksi tullut! (SKS: 18.8.1941)

Annikki Kariniemen päiväkirjamerkinnyt kuvaavat hyvin ajan henkeä ja toisaalta hänen omaa tyyliään, joka päättyy ajoittain raamatulliseen paatokseen. Sodan päättyessä Annikki ja sisarensa Regina olivat yhtä mieltä siitä, että *rauha oli häpeärauha*. Näin Kariniemi kirjoittaa SKS:n arkistoon jääneessä julkaisemattomassa kirjoituksessaan. (SKS: 28764)

Sodanjälkeiseltä ajalta ei ole merkkejä siitä, että Annikki Kariniemi olisi ollut poliittisesti aktiivinen. Jo Inarin ajoilta häntä oli jäänyt vaivaamaan ihmisten erilainen kohtelu metsästyslupia annettaessa. Tähän teemaan hän palaa vuonna 1969 *Salakaato* -romaanissa. Panu Rajalan haastattelussa hän kertoo kokeneensa vääryytenä sen, että kaatoluvat olivat kalliita ja toisaalta niitä saatiin herroja ”voitelemalla”. *Salakaaton* kirjoittaminen ajoittuu 1960-luvulle, jolloin maaseudun tekninen murros pakotti monet lähtemään Ruotsiin ja synnytti pienviljelijöille taloudellisia vaikeuksia. Salakaadot olivat yleisiä kaikkialla Lapissa eikä niitä pidetty välttämättä suurina rikoksina, jos metsästi omaan käyttöön. Hirvihän oli Luojan luomaa riistaa. (Rajala 19.5.1977)

Kuusikymmenluvulla Annikki Kariniemi muuttui everstinnasta sekatyömiehen vaimoksi. Hän oli syrjäkylien opettajana toki nähnyt köyhyyttä ja sen aiheuttamia ongelmia. Avioliiton alkuaikoina pariskunnan taloudellinen tilanne oli ajoittain heikko. Taisto kulki armeijan käynnin jälkeen hätäaputoissa ja Annikin ainoa tulonlähde oli kirjoittaminen. Opettajalla oli vielä 1960-luvun alussa korkea status pienillä kylillä. Tuon aseman menettäminen merkitsi myös sosiaalista notkahdusta, kun ei ollut enää everstinnakaan. Suuren muutoksen voi myös nähdä Kariniemen omana valintana: hän halusi jättää hyvästit entiselle elämälleen ja asemalleen. Kysymys voi osittain olla myös kapinasta paikalleen pysähtynyttä elämäntapaa vastaan.

Kuva 10. Annikki Kariniemi esiintyy.

Kuvassa 10 Annikki Kariniemi esiintyy tilaisuudessa, joka on pidetty 9.11.1971. Valokuva on peräisin Lapin Kansan arkistosta. Ottaen huomioon ajankohdan Annikki on pukeutunut kesäisen kevyesti. Vaikutelmaa korostavat kukka hatussa ja moninkertaiset helmet kaulalla. Tarkempaa tietoa tilaisuuden luonteesta ei ole, mutta taustan rummut saattavat viitata iltamiin. Kariniemi vaikuttaa vapautuneelta ja aiheestaan innostuneelta.

Kuusi- ja seitsemänkymmenlukupien yhteiskunnalliset virtaukset kulkeutuivat myös Törmäsjärven lintukotoon. Annikki korostaa muistelmateoksessaan *Ristisiipi* pitäneensä itseään *enempi kosmopoliittina, jonka juuret ovat syvällä täällä, näissä kivikoissa ja tantereissa, marastoissa ja kuolpunoilla* (RS,73). Maailman tapahtumat koskettivat ja tästä on osoituksena Annikin Törmäsjärven vieraskirjaansa vuonna 1973 kirjoittama runo, joka on omistettu *Pablo Nerudalle*. Vieraskirjat olivat Annikille myös omien muistiinpanojen paikkoja. Hän saattoi vieraitten lähdettyä kirjoittaa omia kommenttejaan vierailusta tai piirtää kuvia lyijykynällä tai mustekynällä.

Varsinkin 1960-luvun lopussa ja 1970-luvulla käytiin keskustelua ”Lapin riistosta”. Maassa harjoitettiin aluepolitiikkaa ja Lappi oli määritelty useilla määreillä: kehitysalue, alituotantoalue tai nollavyöhyke. Tässä puheessa tarunhoitoisesta Lapista tuli köyhä ja pohjoinen pussinperä. Toisaalta Lapissa oli etelälle tärkeitä luonnonvaroja, joiden hyödyntämistä haluttiin kasvattaa. Valkonen on todennut, että lappilainen siirtomaapuhe synnytti toisaalta uhrin identiteetin. Kun alueen köyhyyttä verrattiin muihin alueisiin, lisättiin samalla tätä kautta oman surkeuden tunnetta. (Valkonen 2003, 93.)

Myös Annikki osallistuu tähän keskusteluun kirjoittaen 11.11.1967 Kansan Tahdossa muun muassa: *Miksi meidän valtiomme ei järjestä pohjoisimmalle läänilleen samantaisia työolosuhteita kuin muullekin Suomelle?* Kirjoittaminen vasemmistolaiseen Kansan Tahtoon oli jo sinänsä Kariniemeltä osoitus rajojen rikkomisesta ja siitä, että hän halusi osallistua pohjoisen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Vuonna 1972 ilmestynyt romaani *Pato* on voimakas kannanotto, josta Parnasson Martti Hasu toteaa, että *Kariniemi ei ole tyytynyt pamflettiin, vaan on kirjoittanut protestinsa romaaniksi.* (Hasu 1973)

Kuusikymmenlukulaisuus näkyy romaanissa. *Pato* (1972) käsittelee teemoinaan Ruotsiin muuttoa, jokien valjastamista ja patojen rakentamista. Radikalisoituminen ja kriittisyys näkyvät kirjailijan käyttämässä väkevässä tekstissä.

Emminä kestä tätä, minä näännyn kun näen tuon moottorisahan rintaman. Ne halakasee juuria ja vetävät ne maasta niin kuin teuraseläimestä vedetään suolet ja kuule minä näen veren, se pursuaa sieltä, tämä on teurastusta ja joki on ihan veressä mutta kuka tekee makkarat, sano saatana se, voimayhtiö, voimayhtiö, voimayhtiö se päis soi somasti, kaiku huuattaa sitä tunturista toiseen, kato se kumisee piru. Joki on veressä. (Kariniemi 1972, 211.)

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistosta löysin nuorisoseuraväelle tarkoitetun puheen luonnoksen. Tekstissä mainitaan, että kolmekymmentä vuotta sitten päättyi sota, mikä merkinnee sitä, että puhe on vuodelta 1975. Puhe on sikäli mielenkiintoinen, että Kariniemi ottaa esille atomivoimat pohjoisen vesistö-rakentamisen vaihtoehtona:

Mutta nyt on hälytettävä koko maakunta taistelemaan, ja vielä tuo Oulun puoli sen puolesta että pohjoisen vedet on jo rauhoitettava, kynnet irti Simojoesta, Ounasjoesta, Tornionjoesta, kynnet irti Luiron kylä veden alle suunnitelmasta, kynnet irti Tenajoesta ja Juutuasta, Lätäsenosta, ihanasta Kuusinkijoesta tuolla kaukana Koilliskairassa. Atomivoimat alkavat nousta jo kuin sienet sateella, ottakoot sitten siitä lisän sähkönsä, mutta annettakoon olla jo pohjoisen rauhassa. (SKS: 28764)

On mielenkiintoista huomata, että Kuusamossa Reino Rinne oli viitannut ydinvoiman käyttöön kolumnissaan jo syksyllä 1959. Ajatuksena oli, että koskien korvaamattomat kulttuuriarvot voidaan säilyttää atomivoimaan siirtymällä. Kuten Sillanpää toteaa, *usko atomivoimaan ja tekniikan kehitykseen oli naiivin optimistinen.* Alustava sopimus ydinvoimalan tilaamisesta Neuvostoliitosta tehtiin vuonna 1969 eli maassa oltiin periaatteessa siirtymässä ydinvoiman aikakauteen Kariniemen edellä olevan puheen aikoihin. (Sillanpää 2006, 64.)

Kariniemi pohtii omaa radikalismiaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa säilyneessä kirjoituksessa:

Joo. Minä olen radikaali, mutta politiikassa sitoutumaton siinä mielessä että tahdon säilyttää vapauden arvostella kaikkien puolueittemme työtä. Radikaali on hyvä olla: se voi sanoa mitä ajattelee ja tehdä minkä katsoo tarpeelliseksi. (SKS: 28764)

Annikki Kariniemen poliittisesta kehityksestä on sanottu, että se kulki äärioikeistosta äärivasemmistoon. Minkään puolueen jäsen hän ilmeisesti ei myöhemmin elämässään ollut, mutta tiedetään, että 1980-luvun alussa SKDL:n hajaantumisen vaiheessa hän asettui tukemaan Esko-Juhani Tennilää, jota ei asetettu ehdolle eduskuntavaaleissa oman puolueensa listoille. (Vuolio 15.3.2005)

5.5.4 Sinisessä pirtissä asuu ikävä

Annikki vertaa eräässä Hymyn jutussaan (Hymy 2/1969, 67) Taistoa pesästään pudotettuun linnunpoikaan, joka on kadottanut oman pesänsä suojan. Eräänä syyspäivänä vuonna 1978 Taisto kertoi Annikille löytäneensä toisen naisen. Virallinen ero tuli voimaan seuraavana vuonna, jolloin Taisto solmi uuden avioliiton. Ystävyys ei kuitenkaan katkennut kokonaan, vaan Annikista tuli myöhemmin Taiston lapsen kummi. Kirjailija jäi kuitenkin asumaan yksin lintukotoonsa.

Viimeiset vuodet sinisessä pirtissä olivat yksinäisyyden aikaa. Kirjoittaminen jatkui ja 1980-luvun alussa ilmestyi kaksi omaelämäkerrallista teosta: *Minä aina kompuroin* 1980 ja *Ristisiipi* 1983. Edellisessä romaanissa kuvataan kirjailijan lapsuutta Rovaniemen seudulla ja jälkimmäinen teos muistuttaa päiväkirjaa, missä Annikki tarkastelee sinisen pirtin ikkunan kautta ympäröivää luontoa, kylän elämää ja maailmanmenoa terävästi havainnoiden. Toisaalta *Ristisiipi* palaa vanhoihin muistoihin, Kuusamoon, Tammisaaren lähistölle Trollböleen sekä elämän varrella tavattuihin ihmisiin. Kariniemen viimeiseksi työksi jää vuonna 1983 ilmestynyt, kuten Annikki teosta nimittää, legenda *Lohivene*.

Sairastelu ja taloudelliset vaikeudet leimasivat kirjailijan loppuvuotia Törmäsjärvellä. Everstinnan elämästä hän usein muisteli kristallikruunujen alla notkuvia pito-pöytiä ja herkkujen äärellä vietettyjä iloisia iltoja. Annikki halusi olla hyvä ja vieraanvarainen emäntä ja nautti itsekin ruuanlaitosta (Vuolio 15.3.2005). Rungas kirjallinen tuotanto toi toki rahaa, mutta Annikki ei ollut tottunut säästelemään, vaan eli täysillä koko elämänsä. Rahaa kului kutsujen kestitykseen, taksimatkoihin ja ravintolakäynteihin. Sinisen pirtin booli tehtiin kaikesta siitä mitä kellarista sattui löytymään, kerrotvat kesteissä mukana olleet. (Vuolio 15.3.2005; Kätkä & Kätkä 25.10.2005)

Annikki oli isänsä tapaan boheemi ja vapaamielinen. Hänen kutsuillaan saatettiin toisessa huoneessa kuunnella papin saarnaa ja toisessa kauhoa boolimaljoja. Sininen pirtti oli kylmä ja vetoinen asunto. Annikki kuvailee romaanissa *Ristisiipi*, miten kylmyys pakottaa kirjoittajan isoon pirttiin nukkumatilana palvelevan välituvan seitsemästä lämpöasteesta:

Isossa pirtissä, jossa kirjoitan, on sentään hieman lämpimämpää. Nytkin näkyy olevan peräti kymmenen astetta uloimpana, mutta val-

kean äärellä on hyvä kirjoittaa. Sormet pysyvät notkeampana, ja ajatus viehtyy kulkemaan tätä varhaisaamun tunnelmaa. (RS, 63.)

Koirat nukkuivat vällyihin kääriytyneen Annikin vuoteessa pakkasen paukkuessa ulkona. Koirat ja kissat olivat kirjailijalle tärkeitä. Vaalajärven aikojen (1938–39) valokuvissa esiintyy koira nimeltä Saukki Teppana Rajala, josta kerrotaan, että se seurasi emäntäänsä kaikkialle. Hilja Tervo on kirjoittanut muistiin tarinan eläinrakkaasta kirjailija-ystävästään:

Äitikissa sai kuusi pentua mutta kävi niin murheellinen tapaus, että kissaäitin mentyä tielle jääden sille tielle auton alle, joten Annikihan, kun hänellä itsellään oli sitä, äidinrakkautta, laittoi tutit ja pullot jokaiselle. Sitten hän itselleen puki turkin ylleen ja makoili lattialla kissalasten äitinä ja niinhän niistä tuli, kauniita kissalapsia, joillekka Annikilla sydäntä kyllä riitti. (Tervo 12.6.2000)

Loppuvuosina ystävien ja sukulaisten vierailut harvenivat. Emäntä ei enää jaksanut laittaa pitoja eikä hänellä ollut niihin varaakaan. Pohjoiset kirjailijat järjestivät keräyksen, jonka tuotolla pyrittiin parantamaan olosuhteita (Tikkanen 8.12.2005). Paikallislehti Länsirajan uutisessa 27.6.1983 kerrotaan, että Pohjoisten kirjailijojen käynnistämä kansalaiskeräys on *edistynyt* hyvin ja tuottanut 23 000 markkaa. Suurimmista lahjoittajista mainitaan Ylitornion kunta, Ylitornion yrittäjät ja Kievari. Raha oli tarkoitus lehtijutun mukaan käyttää Sinisen pirtin lämpöeristykseen ja vesija viemäröintilaitteisiin.

Yksinäisyys alkoi ahdistaa Sinisen pirtin asujaa. Ystävät saivat puhelinoittoja yömyöhälläkin ja lähellä asuvat kävivät tarkistamassa, että kaikki oli hyvin. Lokakuussa (22.10) 1984 postinkantaja löysi kirjailijan kotoa menehtyneenä. Annikki Kariniemi haudattiin oman toiveensa mukaisesti Utsjoen hautausmaahan. Siunaustilaisuus pidettiin Rovaniemen kirkossa. Vainajan toivomuksesta arkulla ei ollut siunaustilaisuudessa kukkia vaan Utsjoen lapinlakki.

Kariniemen ystävä Leena Impiö muistelee Annikin puhelinoittoa (8.10.1979), jossa tämä antoi ohjeita kuolemansa varalta:

Kun minut haudataan, niin musiikkina soittakaa Laulu Taalainmaan karjamajoilta. Ei arkun päälle ruusuja vaan Utsjoen lapinlakki teipillä kiinni. Siinä se sitten keinahtelee niin kuin minun päässäni. Hyvien enkeleitten haltuun! (Impiö 1984, 7.)

5.6 Kariniemi ja ympäristöliike

5.6.1 Kariniemen ja luonnonsuojelijoitten tiet kohtaavat

Kariniemen luontoa koskevat tekstit muuttuvat vähitellen 1970-luvulla kriittisemmiksi. Nuortenkirjassa *Tupsukorva* (1974) esiintyy vahvaa puhetta luonnonsuojelusta ja ympäristön tilasta. Pari vuotta aikaisemmin ilmestynyt *Pato* (1972) oli jo nostanut esille metsien parturoinnin, jokien valjastuksen ja voimalaitosrakentamisen. Kariniemi toi jo paljon tätä aikaisemmin viisikymmenluvulla esille mielipiteensä Kemijoen lohen kohtalosta. Hän yritti saada aiheeseen liittyvän jutun *Ilmari Turjan* Uuteen Kuvalteen onnistumatta. Turja perustelee kirjeessään kieltäytymistään seuraavasti:

Voimaherrat suomensivat, että lohi oli jo sieltä häviämäisillään ennen voimalaitoksia ja ettei siitä enää silloinkaan saanut pääelantonsaan ... (Turja 29.7.53 Tre Yo: Caa 11)

Turja viittaa Kemijoen valtävylän patoamisen 1940-luvulla aloittaneen Pohjolan Voiman ”herroihin”. Sodan jälkeen vallinneen energiapulan ratkaisuksi nähtiin voimalaitosrakentaminen. Vuonna 1954 perustettiin valtiojohtoinen Kemijoki Oy jatkaamaan työtä. Ensimmäinen Isohaaran pato katkaisi lohen nousun kutuvesilleen Kemijoen latvoille. Muutaman vuoden kuluttua Kemijoen lohi oli kuollut sukupuuttoon. (Pokka 1994, 135.)

Muutenkin sodan jälkeen odotukset kohdistuivat Lappiin. Alue nähtiin raaka-ainetarastona ja jälleenrakentaminen sekä sotakorvausten maksaminen vaativat näitä resursseja: halpaa energiaa, malmeja ja puuta. Suuret savotat hakkasivat metsiä, voimalaitoksia rakennettiin lisää ja valtion maita jaettiin asutustiloiksi. (Valkonen 2010, 40.) Ilmo Massa käyttää tästä kehitysvaiheesta nimitystä ”ekologinen kolonialismi” viitaten siihen, että Lapin teollistamisen ja luonnonvarojen käytön suunnittelussa unohdettiin täysin ympäristönäkökohdat (Massa 1994, 205).

Niin sanotut kylmät tilat, joita jaettiin sodan käyneille miehille raivattaviksi, sijaitsivat yleensä syrjäisillä alueilla valtion mailla. Tilakoko oli pieni ja maatalouden koneellistuksessa tilanpito kävi monessa tapauksessa kannattamattomaksi. Tässä vaiheessa maaseudun työvoimatarve muuttui, ja alkoi muuttoliike, joka suuntautui pääasiassa naapurimaahan Ruotsiin. Romaanissa *Pato* Kariniemi käyttää väkevää kieltä voimasanoja kaihtamatta viitaten Lokan ja Porttipahdan tekojärvien rakentamiseen. Teoksen päähenkilöistä Ruotsiin lähtenyt Osmo Alaluusua purkaa mieltään:

..MINNE OVAT KAIKKI NUORET MIEHET KADONNEET ? Ja me sanomme sille että Ruotsiin. Kun joku tulee ja sanoo meille että tähän tienaatte pirusti sanomme me niille että haistakaa vittu ja niin pitkä kuin haravanvarsi. Sillä saatanasti se kyttelee, kun miehelle tullaan sanomaan että tähän tienaatte pirusti. – Samaan aikaan kun omat perintömättät hakataan valtion toimesta ja luvalla ja tunnustuksella pölliksi ja sulliksi ja maa parturoidaan ja sijalle päästetään vesi. On se hullua. (Kariniemi 1972, 214.)

Lainaan vielä Parnassossa ollutta Martti Hasun arvostelua teoksesta *Pato*:

Lapin ekologian kannalta merkittävän Sompion alueen jääminen veden alle on saanut Annikki Kariniemen maljan vuotamaan ylitse. Hän julistaa tuomionsa presidentille, hallituksille, maaherroille, voimalaitosyhtiöille, etelän tiedemiehille, kaikille päättäjille yhteisesti ja erikseen. Hän tähdentää voimakkaasti sitä, ettei kotiseudun menetyks ole rahalla korvattavissa, ruotsalainen elintaso ei pysty korvaamaan Lapin ihmiselle muuttoa omalta maalta, jos muuttoon on pakottamalla pakotettu. (Hasu 1973.)

Suomen luonnonsuojeluyhdistys oli perustettu vuonna 1938. Sen toiminta oli edelleen harvinaisten lajien ja yksittäisten kohteitten suojeluun painottunutta. Ilmo Massa kuvaa sitä *vaikutukseltaan marginaaliseksi ja pienen eliitin harrastukseksi* (Massa 1994, 116). Kuusikymmenluvun radikalismi heijastui myös luonnonsuojeluliikkeeseen ja voidaan puhua varsinaisen ympäristöliikkeen synnystä. Vuonna 1969 yhdistyksen nimi muuttui Suomen luonnonsuojeluliitoksi ja pian liike alkoi saada kansalaisliikkeen piirteitä. Ympäristöliikkeen taustalla olivat yhtä aikaa niin sanottu uusvasemmistolaisuus kuin nuorisoradikalismikin. (Massa 1994, 135.) Näkyvä suomalaisen ekologia- ja luonnonsuojelukeskustelun herättäjä oli kalastaja, filosofi Pentti Linkola.

Annikki osallistuu julkiseen keskusteluun myös lehtikirjoituksin. Suomen Luonto julkaisee vuonna 1977 artikkelin *Mitä teemme keloillemme*. Siinä Annikki kirjoittaa muun muassa:

Pohjolan ikimetsää. Tonneittain. (Katso kuorma-auton takakilvestä!) Kaikkialle sivistyneeseen maailmaan, että Kehitysmää – Suomi saisi olla – ja saa olla, sanovat allekirjoittaneelle tietomiehet – ylpeä siitä, että edes jotakin kelpaa täältä Manhattanille. (Kariniemi: Suomen Luonto 1977:6)

Kirjoitus kuvaa aikakauden ajattelua, jossa vastakkain ovat rikas etelä ja köyhä pohjoinen. Annikki arvostelee sitä, että arvokas kelopuu hakataan erämaisista metsistä ja alennetaan kaikenlaiseen vähäarvoiseen rakennuskäyttöön.

Ounasjoen valjastaminen on rikos ihmiskuntaa vastaan, on Annikin otsikkona kirjoituksessa, joka julkaistaan Suomen Luonnossa vuonna 1978 (78:37) ja *Unohtakaa Kuusinkijoki* ilmestyy vuonna 1982 samassa lehdessä. (Kariniemi: Suomen Luonto 1982:8).

Kariniemi lähti näkyvästi tukemaan lappilaisia luonnonsuojelijoita ja suurten jokien valjastamisen vastustajia. Hän esiintyi juhlapuhujana Ounasjoki-liikkeen järjestämässä tilaisuudessa. Esko-Juhani Tennilän vaalipäiväkirjassa (1983) *Tätä koskea ei kahlita* on maininta myös Kariniemestä:

Me olemme toimineet jo vuosien ajan Ounasjoen valjastamista vastaan. Heti ensimmäisessä tilaisuudessa oli mukana myös kirjailija

Annikki Kariniemi, joka radioidussa puheessaan rökitti ja ruoti voimailotsherrat maan rakoon ja päätti puheensa sanoihin: ”Jumala meitä näiltä jokirosvoilta varjelkoon!” (Tennilä 1983, 38.)

5.6.2 Kirjailijat ja taiteilijat luonnon puolesta

Kariniemi ei toki ollut ainoa ”huutavan ääni korvessa”. Kuusamossa koskisotaa käynyt Reino Rinne syytti Sillanpään (2006) mukaan jo vuonna 1973 pohjoisen kirjailijoita siitä, että nämä eivät asettuneet vastustamaan Ounasjoen valjastusta ja Kemihaaran allasta. (Sillanpää 2006, 71) Rinne oli luonnonsuojeluvuonna 1970 kirjoittanut runokokoelman *Anna minulle atomipommi*, jossa kysyee valtion luonnonsuojeluvälvojalta runossa *Luonnonsuojeluvuoden kysymykset*, missä tämä oli silloin, kun Sompion ja Porttipahdan kohtalosta päätettiin viitaten Lokan ja Porttipahdan tekojärvien rakentamiseen. Rinne (1970) jatkaa kyselyä:

*Tiedättekö että Lokan ja Porttipahdan tekojärvet
ovat monipuolinen hirvittävä isku Lapin kasvoihin?
Koko elävän Lapin ja ihmisen vastainen sotatoimi.
(Rinne 1970, 22.)*

Samaan kokoelmaan sisältyy myös runo *Itse asiassa*, joka arvostelee virallista luonnonsuojelua siitä, että se tappaa suomalaisten luontaisen suojeluharrastuksen ylimalkaisuudellaan. Rinne päättää kokoelman säkeisiin:

*Luonto ei ole pyytänyt suojelustamme.
Meidän olisi taisteltava kaikin tavoin
ja voimavaroin elämän suojelemiseksi.
(Rinne 1970, 63.)*

Lapissa kulttuuriväestä myös Reidar Särestöniemi ja Elsa Montell-Saanio sekä Matti Saanio ottivat kukin omalla tavallaan kantaa ympäristön puolesta. Taiteilija Reidar Särestöniemi oli luonnon ystävä, joka suri jänkien ojittamista, koivikoitten myrkyttämisistä, turvetuotannon aiheuttamia tuhoja linnustolla ja matelijoille sekä metsien hakkuita. Hän kävi itse paikan päällä katsomassa Lokan tekojärven seurauksia ja maalasi aiheesta useita tauluja. Salo ja Hautala-Hirvioja (2012) mainitsevat esimerkkeinä teoksia: *Koivujen hautausmaa* 1976, *Lapinkylä jää tekojärven alle* 1973, *Ekologinen hätä* 1975. Viime mainittu taulu kuvaa hukkuvaa porotokkaa. (Aikio & Aikio 2005, 116; Salo & Hautala-Hirvioja 2012, 26–27.)

Elsa Montell-Saanio, tekstiilitaiteilija ja Särestöniemen ystävä, otti myös taiteellaan kantaa Lokan altaan rakentamiseen ryijyllä *Lokan susi* (Salo & Hautala-Hirvioja 2012, 27). Suunnitelmat Ounasjoen valjastamisesta voimailotuskäyttöön herättivät Reidar Särestöniemen kotona Särestössä, Ounasjoen varrella, suurta huolta. Joki oli Särestöniemille tärkeä kesällä veneväylänä ja talvella jäätienä. Toisaalta joki oli taiteilijalle myös tärkeä osa elämää jäänlähtöineen ja kaloineen. Hän maalasi 1970-luvun alkupuolella teossarjan, jossa hän pyrki vaikuttamaan vapaan Ounasjoen puolesta.

(Salo & Hautala-Hirvioja 2012, 28–31.) Kun Kittilässä vuonna 1978 perustettiin Ounasjoki-toimikunta, Reidar Särestöniemi oli mukana kokouksessa. Hän toimi myös Ounasjoki-soudun suojelijana samana vuonna. (Laukkanen & Saarela & Aitamurto 1981, 76.)

Vuonna 1980 ilmestyneessä teoksessa *Lähdön jäljet* valokuvaaja Matti Saanio ja kirjailija PaaVo Rintala yhdistävät voimansa ja ottavat kantaa luonnon puolesta voimaitosrakentamista vastaan. Rintalan tekstissä kuvataan, miten *teknologia tekee sen mihin edes kapitalismi ei kyennyt*. Rintala kirjoittaa: *Minun Ithakani muuttuu. Sen joet vangitaan, valjastetaan energian tuottaja-orjiksi*. Runomuotoinen teksti kertoo, miten *luonnon muovaamat rantakalliot – kuin graniittiset äitihahmot – jäävät veden alle ja lasten leikit muuttuvat*: Pojilla *maansiirtokoneet kuin isillä*. Saanion mustavalkoiset valokuvat kertovat maiseman ja ihmisen ympäristön suuresta muutoksesta. Valokuvaajan oma teksti on karuudessaan koskettava: *Koskikallio viimeistä kertaa näkyvässä. Taivalkoski 1975*. Teksti liittyy kuvaan, jossa Rintalan runon mukaisesti naisen vartaloa muistuttava veden sileäksi hioma rantakallio lepää kosken rannalla. (Saanio 1980, 52–53.)

Löyttyjärvi (2011) laskee suomalaisen ja pohjoisen ympäristöliikkeen ensimmäiseen aaltoon Ounasjoen lisäksi Kojjärven, Lappajärven ja Altajoen kamppailut. Näistä Kojjärvi-liike nousi tiedotusvälineitten ansiosta julkisuuteen ja vihreän liikkeen symboliksi. Lappajärvi-liike jäi paikallisten isäntien protestiksi. Myös Norjan Altajoen valjastussuunnitelmat herättivät vastustusta pohjoisessa. Muun muassa Reino Rinne ja Reidar Särestöniemi lähettivät Altajoen ympäristöaktiiveille yhteisen sähkeen, jossa kannustivat näitä ”maisemamurhaajia” vastaan. (Salo & Hautala-Hirvioja 2012, 32.) Alta-liike hävisi kamppailun 1981 ja pato rakennettiin. (Löyttyjärvi 2011, 158.)

Osana Kemijoen valjastamista suunniteltiin itäiselle haaralla Kemihaaran allasta. Vastustuksen herättyä hanke pieneni Vuotos-altaaksi, joka sijoittuu pääosin Pelkosenniemen alueelle. Kariniemi vieraili myös Vuotos-alueella ja antoi tukensa altaan vastustajille. Hän oli mukana vuoden 1982 soudussa toimien sen suojelijana. Vuonna 1983 Ounasjoki rauhoitettiin lailla ja Vuotoksen altaan suunnittelu pysähtyi hallituksen iltakoulun päätöksellä. Vuonna 1992 Vuotos-hanke lähti uudelleen liikkeelle, mutta kaatui Vaasan hovioikeuden päätöksellä vuonna 2002. Jo aikaisemmin mainittu Kojjärven kiista, jossa kysymys oli lintujärven suojelemisesta, uutisoitiin näyttävästi valtakunnan tasolla ja sen vauhdittamana lähti Lapista niin sanottu karvalakkilähetystö peräämään hallitukselta korvauksia menetetyistä Kemijoen lohesta. Lähetystö oli miesvoittoinen, mikä siihen aikaan oli Lapille ominaista. (Pokka 1994, 162.) Voi pohtia, olisiko Annikki Kariniemi saanut paremmin äänensä kuuluville miehenä.

Kariniemen viimeinen luonnonsuojelu-aiheinen lehtikirjoitus oli ilmeisesti Pohjolan Sanomissa 23.10.1984 julkaistu mielipide pohjoisen metsien avohakkuista. Kyseessä on Tsarmitunturin alue, ”Tsarminkaira”, joka sittemmin vuonna 1991 sai virallisen erämaan statuksen. (Valkonen, 2008, 245–264.)

Me syntyperäiset Lapin ihmiset tiedämme jos ketkä kuinka hitaasti täällä metsä jaksaa kasvaa. Semmoisillakin äärialueilla kuin mitä Tsharmintunturin maasto on säälimättä annettu raskaitten metsäkoneitten jyvystä maastoa. (Pohjolan Sanomat 23.10.1984) Näin kirjoitti Annikki *Luonnon katastrofaalinen tilanne* – otsikolla juuri ennen kuolemaansa.

Kuva 11. Kirjailijat tapaavat: Annikki Kariniemi ja Pentti H. Tikkanen.

Kuvassa 11 Annikki Kariniemi lapinlakissaan keskustelee kirjailija Pentti H. Tikkanen kanssa. Lapin Sanomien (16.3.1962) mukaan Pohjoiset kirjailijat oli perustettu Rovaniemellä ja seuran ensimmäiseksi puheenjohtajaksi oli valittu kirjailija A.E. Järvinen. Pentti H. Tikkanen toimi pitkään Pohjoisten kirjailijoiden puheenjohtajana. Seura päätettiin lopettaa vuonna 1987.

5.7 Kariniemen kirjailijantyö

Kontio on jakanut Kariniemen kaunokirjallisen tuotannon viiteen ryhmään: Lapin romantiikan perinteen jatkajat ja erätarinat, puolidokumentaariset teokset, keskiluokan kuvaukset, ajankohtaiset ongelmat ja myöhäisajan nostalgia.

Ensimmäiseen ryhmään sijoittuvat *Poro-Kristiinan* lisäksi eräaiheiset novellikoelmat. Ihmisen riippuvuus luonnosta ja eläminen luonnon armoilla toistuu teemana monissa Kariniemen teoksissa. Kirjailija käyttää taitavasti vanhoja kerrottuja tarinoita ja mytologiaa teoksissaan. Lappilainen nimistö ja murre ovat tärkeitä elementtejä, joilla kirjailija paikantaa tarinansa Lappiin. Murteen käytössä Kariniemi on kuitenkin säästeliäs ja käyttää sitä pääasiassa vain kertomusten värittämiseen. (Ervasti 20.7.2002; Kontio 2010, 138.)

Puolidokumentaarisia teoksia edustaa Laestadiuksen elämää käsittelevä *Riekon valkea siipi*, joka käyttää hyväksi Laestadiuksen omia kirjoituksia. Lestadiolaisuus oli kirjailijalle tuttu jo lapsuudesta, jolloin äiti kävi seuroissa lasten kanssa. Vuonna

1977 Annikki Kariniemi tilittää Kotimaa-lehdessä suhdettaan lestadiolaisuuteen kirjoituksessa, jonka voi nähdä eräänlaisena uskonsuunnan puolustuspuheenvuorona.

Tänä päivänä, kun lukee uutisia kaikesta siitä, mistä vanhoillislestadiolaisia syytetään, oikein hämmästyy itse mielessään, että mitä tämä nyt on! Niin tällainen pohjoisen ihminen, kuten allekirjoittanut, joka lapsuutensa syvissä uskonvirroissa on kokenut sen määrättömän askeettisuuden, missä vanhat kristityt ovat eläneet.

En ole itse mikään mallikristitty, kaikkea muuta. Mutta olen saanut elää ja saan nytkin elää semmoisten mallikristittyjen joukossa, joita katsellessa tulee taivasikävä. (Kotimaa 5.8.1977)

Laestadius oli lahjakas luonnontutkija, joka saarnamatkoillaan tutki pohjoista kasvilisuutta. Annikki antaa hänen kertoa muun muassa yrttikasvien hyvistä vaikutuksista romaanissa *Riekon valkea siipi*:

Mitä tulee vattupensaan lehtiin tai mesimarjan varsiin ovat ne omiaan kuivatettuina antamaan mitä hienoimman maun esimerkiksi teen mukaan, ja merkittävää on niiden voimakas vaikutus vedenheiton vilkastuttamiseen, joka varsinkin vanhemmilla miehillä ja naisilla voi näillä leveysasteilla aiheuttaa monenlaisia ikäviä häiriöitä. Olenpa kuullut mitenkä kuumalla vattulehtijuomalla on joppa vanhoilta ajoporoilta saatu virtsaumpi karkotettua. (Kariniemi 1967, 163.)

Kariniemi oli kiinnostunut Lapin historiasta ja erityisesti shamanismin ja kristinuskon suhteesta. Tähän teemaan liittyi Rovaniemen teatterille kirjoitettu näytelmä *Morsiusmaa* sekä vuonna 1972 ilmestynyt romaani *Laulu Lapista ja Lapin papista*. Omat sukujuuret kiinnostivat Annikkia ja hän tekikin molemmilta puolin sukujaan selvityksen aina 1700-luvulle asti. Isän suvun saamelaisjuuret kiehtoivat, mutta toisaalta myös äidin puolen *merenkävijöitten ja talonpoikaiset* juuret. (Panu Rajala 13.4.1976) Saamelaisten historia nousee esille 1970 ilmestyneessä romaanissa *Matkalla maan ääriin*, joka kertoo pappi Jakob Fellmanin vaiheista Utsjoen kirkkoherrana 1820 vuoden vaiheilla. Kirkonkirjojen mukaan *kansa on siveää ja maltillista yleensä paitsi silloin kun he sattuvat olemaan humalassa tai suutuksissa* (Kariniemi 1970, 51). Myöhemmin ilmestynyt *Villihankien suku* (1978) on historiallinen romaani, jossa Annikki hyödyntää sukunsa saamelaista tarinaa.

Keskiluokan kuvauksiin voi lukea edellä esitellyn *Erään avioliiton anatomia* -romaanin, joka menee kulissien taakse ja paljastaa, että väkivaltaa esiintyy ”paremmissakin piireissä”. Samoin *Veren kuva*, *Veren ikävä* ja *Herttuan naiset* -teokset lukeutuvat tähän kategoriaan.

Ajankohtaisiin ongelmiin paneutuvina teoksina voidaan pitää romaaneja *Salakaato* ja *Pato*. Ensin mainitun teoksen esikuvina Annikki itse pitää *Juhani Ahon* lastuja ja *Ilmari Kiannon* kirjoja niiden humoristisen lähestymistavan takia. (Rajala 10.5.1977) Kariniemen kuvaus tuntuu osuneen asian ytimeen ja toimivan yleisellä tasolla, sillä eri puolilla Lappia ja Kuusamossa olen kuullut väitteen, että ”salakaato tapahtui juu-

ri meidän kylällä”. Tapahtumien taustalla on yhteiskunnallinen tilanne, jossa pienet asutustilat osoittautuivat kannattamattomiksi ja monet joutuivat työttömiksi. Myös etelä – pohjoinen ristiriita, joka tässä näyttäytyy erilaisena käsityksenä oikeudentajusta, yhdistää edellä mainittuja teoksia.

Viimeiseen ryhmään kuuluvat omaelämäkerralliset teokset sekä viimeiseksi jäänyt *Lohivene*, jonka Annikki itse on nimennyt legendaksi. Tellervo Hoppula kirjoittaa Pohjolan *Sanomissa* 22.3.1984:

Kuten Kariniemen koko tuotannossa Lohiveneessäkin pääosassa on ihmisen rinnalla, ja jopa yläpuolella luonto. Puhdas, alkuperäinen Lapin luonto kirkasvetisine jokineen, syvine mustine lompoloineen, jänkineen ja näreikköineen.

Parasta Lohiveneessä on kieli, joka soljuu eteenpäin maalailevana, kuvallisena: Savu ajelehti matalana pitkin nöyrää rantamaisemaa ja nousi laiskasti lähellä olevaa tievan rinnettä ja ylös, ylemmäs siitäkin kohti ulompaa kohoavaa tunturiseutua, kunnes haarautui maaemon poimujen mukaan ja katosi tyystin ihmissilmän ulottuvilta. (Hoppula 1984.)

Hoppula kiinnittää arvostelussaan myös huomiota Annikki Kariniemen murteen käyttöön, joka rajoittui pääasiassa repliikkeihin ja toimi tekstin elävöittäjänä ja paikantajana Peräpohjolaan tai Lappiin.

Vaikka Kariniemen kirjailijan ura alkoi suhteellisen myöhään vasta 39-vuotiaana, hän ennätti kirjoittaa yli kolmekymmentä teosta ja sen lisäksi näytelmiä, runoja ja lehtikirjoituksia. Aikaisemmin mainitun nuorisokirjallisuuspalkinnon (1977) lisäksi hän sai vastaanottaa Rovaniemen kaupungin taiteilijapalkinnon vuonna 1965 sekä Suomen kirjailijaliiton palkinnon kolmekymmentä vuotta kestäneestä kirjailijan työstä vuonna 1983.

Vuonna 1984 ei kirjoja enää ilmestynyt, mutta Kalevassa julkaistiin kirjailijan juuri kuolemansa edellä lähettämä kirjoitus *Linnut taiteilijan elämässä*. Siinä Annikki muistelee elämänsä varrella tapaamia lintuja, ja kuvailee elämystä, jonka kevään herääminen luonnossa synnyttää:

Äsken vielä hiljaisen kiviön täyttivät tuhannet äänet, riemukkaat ja helisevät, helmeilevät. Niin kuin jossakin olisi tuhat hopeaseppää yllättävällä torventoitotuksella saatu äkkiä takomaan kymmenillä pienillä vasaroilla hopean kirkasta pintaa. Lintujen kuoro oli aloittanut konserttinsa. (Kariniemi: Kaleva 34.10.1984)

5.8 Annikki Kariniemen elämän käännekohtat luontosuhteen kannalta

Käytän Kariniemen elämän käännekohtien arvioinnissa Denzinin epifani-luokitusta. Keskityn oman teemani vuoksi pääasiassa luontosuhteen kannalta tärkeisiin tapahtumiin.

Denzin (1989) kutsuu elämäkerran käännekohtia epifaneiksi. Ne hän jakaa 1) suuriin 2) kumulatiivisiin 3) pieniin, valaiseviin ja 4) uudelleen elettyihin epifaneihin. (vrt. 4.1.1)

Epifaneja Annikin elämässä voi erottaa ainakin seuraavat käännekohtat:

- isän kuolema tytön ollessa 11 vuoden ikäinen
- työskentely Helsingissä viinakaupassa ja – tehtaalla
- avioliitto Alatalon kanssa
- opettajan työ Kuusamossa
- Willamon saapuminen Liikasenvaaraan marraskuussa 1939
- siirtyminen Yhteysesikunta Roin kanslistiksi
- avioliitto Willamon kanssa
- muutto Lohjalle ja Tammisaareen (Etelään)
- opettajan työ Lapissa
- Poro-Kristiinan ilmestyminen 1952
- avioliitto Heikanmaan kanssa
- kirjanmyyntitilastojen kärjessä 1970-luvulla
- radikalisoituminen
- luonnonsuojelu
- ero Heikanmaasta ja yksin jääminen

Näistä epifaneista luokittelen suureksi isän kuoleman, joka Kariniemen omien sanojen mukaan merkitsi hänelle totaalista yksin jäämistä. Äidillä oli nuorempi sisar Regina hoidettavana ja siitä syystä Annikki turvautui isäänsä ja koki olleensa isän tyttö. Toisaalta hän toteaa, ettei hänestä olisi tullut kirjailijaa ilman tätä yksinäisyyden kokemusta. (Rajala 13.4.1976)

Isä oli merkinnyt Annikille tärkeää linkkiä luontoon, kasveihin ja eläimiin ja erilaisiin luonnonilmiöihin. Isä tunsi linnut ja osasi matkia niiden äänet. Isä kertoi tarinoita metsäneläimistä samoin kuin haltijoista ja muista myyttisistä hahmoista. Voi ajatella, että kuoleman jälkeen isän merkitys kasvoi entisestään ja isän muisto liittyi vahvasti hänen kanssaan koettuihin luonnon elämyksiin ja kokemuksiin. Isä oli opettanut Annikin kalastamaan ja elämään luonnossa. Isän kuolema oli *suuri epifani* ja sillä oli merkitystä myös Annikin luontosuhteelle.

Annikin aikuistumista ja itsenäistymistä auttoi hänen siirtymisensä työskentelemään aluksi Rovaniemen viinakaupassa ja sitten Helsingissä ALKON palveluksessa. Myös opettajan viransijaisuuksien hoito 1934 alkaen merkitsi oman elämän järjestä-

mistä itsenäisesti. Näen myös ensimmäisen avioliiton solmimisen takana halun saada oma koti ja itsenäistyä lopullisesti. Tämä seikka paljastuu kirjeestä sisarelle ja on ymmärrettävä, sillä Rovaniemellä asuessaan Annikki oleskeli edelleen äitinsä kanssa Ailisaren luona. Katson, että luontosuhteen kannalta tapahtumia ei voi sinänsä nimittää käännekohtiksi.

Sen sijaan opettajan työ Kuusamossa sekä Lapissa olivat Kariniemelle merkittäviä käännekohtia, joista käytän tässä nimitystä *suuri epifani*. Molemmilla alueilla oli pitkäaikainen vaikutus Annikki Kariniemen kirjailijan uralle. Voi sanoa, että hän ammensi eräkirjojensa aiheet ja tapahtumat juuri noilla alueilla kuulemistaan kertomuksista. Merkittäväksi nousee Inarin aika, jolloin hän kirjoitti esikoisteoksensa, mihin hän kertoo saaneensa idean juuri tuolta seudulta.

Oiva Willamon tulo Liikasenvaaraan talvisodan aattona vaikutti Annikki Kariniemen elämään pitkälti eteenpäin ja myös hänen luontosuhteeseensa. Kyseessä saattaa olla kumulatiivinen epifani, pitkän kehityksen tulos. Annikki tunsu Oivan jo lapsuudesta ja oli ihaillut tätä salaa. Oiva oli myös ollut vuosia Annikin työpaikalla päällikkönä, joten he tunsivat kyllä toisensa. Joka tapauksessa epifani oli pitkävaikutteinen ja vaikutti Annikin elämään monella tasolla, joten luokittelen käänteen *suureksi epifaniksi*. Willamo oli eräihminen, joka vei Annikin kalastamaan ja lintumetsälle. Oivan eräkämpä Inarissa oli myös Annikille tärkeä paikka.

Siirtyminen Yhteysesikunta Roin kanslistiksi oli Kariniemelle *kumulatiivinen epifani*, pitkän kehityksen huipentuma. Hän oli työskennellyt sitä ennen Rajavartioston konekirjoittajana, sähköttäjälottana ja kanslistina. Nyt hänen työnsä oli käytännössä Willamon yksityissihteerinä toimimista. Ottaen huomioon Annikki Kariniemen koulutuksen sosiaalinen nousu oli merkittävä. Kuitenkaan varsinaisen luontosuhteen kannalta tapahtuma ei ollut niin tärkeä, vaikka ainakin kalastusharrastus jatkui sodan aikana muun muassa kenraaliversti Dietlin kanssa.

Avioliitto Willamon kanssa muutti Annikki Kariniemen sosiaalisen statuksen, kanslistista tuli everstinna. Hän selvästi nautti tästä asemasta toimiessaan juhlien emäntänä ja se avasi myös ovet ”parempiin” piireihin. Taloudellisestikin hänen asemansa kohentui. Luontosuhteen kannalta avioliiton solmiminen ei ollut kovin merkittävä muutos, koska luontoharrastus ja eräelämä yhdistivät heitä jo ennen tätä. Tietenkin ympäristön moraaliset paineet vähenivät suhteen tultua viralliseksi.

Sodan jälkeen pariskunta Willamo muutti etelään pariaksi vuodeksi, aluksi Lohjalle ja sittemmin Tammisaareen. Tätä käännettä nimitän *uudelleen eletyksi* epifaniksi. Trollbölen aika oli varsin merkittävä Kariniemen kirjailijauran kannalta mutta pidän sitä tärkeänä myös hänen luontosuhteelleen. Etelän rehevässä ympäristössä hän kohtasi aivan toisenlaisen luonnon ja ympäristön kuin Rovaniemellä. Trollbölen kuvaukset toistuvat hänen muistelmissaan runsaina ja rehevinä.

Ensimmäisen romaanin *Poro-Kristiina* ilmestyminen oli Kariniemi-Willamolle *suuri epifani* ottaen huomioon, miten pitkään hän oli työskennellyt päästäkseen julkisuuteen kirjailijana. Ura urkeni arvostelujen kiittäessä ja yleisön kiinnostuttua niin, että kirjasta pian otettiin toinenkin painos. Luonto oli esikoisromaanissa vahvasti mukana elävänä, seksuaalisena ja myyttisenä, kuten Kontio kuvailee teosta (Kontio 2003, 71). Kirjailija sai myönteistä julkisuutta ja hänen ajatuksiaan kuunneltiin, kun hän kiersi luentomatkoilla muun muassa Turussa.

Avioliitto Taisto Heikanmaan kanssa ja sitä edeltänyt ero Oiva Willamosta oli *suuri epifani* Annikin elämässä. Eläminen sinisessä pirtissä Törmäsjärvellä oli vaatimattomampaa, sosiaalinen asema heikkeni ja ihmettelijöitäkin riitti. Kuitenkin uusi askel merkitsi Kariniemen kirjailijauran kannalta siirtymistä vapaaksi kirjailijaksi ja sen mukana aikaa paneutua työhönsä sekä toisaalta ajoittain koviakin taloudellisia paineita. Avioliiton myötä kirjailija joutui sopeutumaan sekatyömiehen vaimoksi ja kokemaan myös Taiston työttömyysaikoja. Luontosuhteen kannalta Törmäsjärvi tarjosi uusia mahdollisuuksia tarkkailla ja osallistua luonnon tapahtumiin. Myös Taisto Heikanmaa oli mukana monilla luontoon suuntautuneilla retkillä. Muutto Rovaniemeltä merkitsi myös irtiottoa entisestä elämästä.

Annikki Kariniemen kirjallisen uran huippuna voi pitää vuotta 1971, jolloin hänen teoksensa *Veren kuva* nousi valtakunnallisen myyntitilaston kärkeen. Tämä oli luonnollisesti taloudellisesti tärkeää mutta pidän myös tapahtumaa arvokkaana sikäli, että Annikki tuli entistäkin tunnetummaksi ja samalla kiinnostus hänen muita teoksiaan kohtaan nousi. Hänen tuotantonsa oli voimissaan, kirjoja ilmestyi parikin vuodessa. Seuraavana vuonna ilmestyi romaani *Pato*, jota pidän *pienenä, valaisevana epifanina*, koska se toi esille kirjailijan aivan uudessa valossa. Kariniemi oli selvästi radikalisoitumassa.

Myös *Tupsukorvan* ilmestyminen vuonna 1974 oli Kariniemen luontosuhteen kannalta merkittävä tapaus. Kirjailija on selvästi ottanut kantaa luonnon puolesta ja kritisoi teoksessa niin saastuttamista kuin jokien valjastamistakin. Tupsukorvaa voi pitää vastineena Kokon *Laulujoutsen*-kirjalle sillä erotuksella, että Annikki asettuu romaanissaan ilveksen asemaan. Lastenkirjana Tupsukorva oli yllättävä verrattuna sen ajan lastenkirjoihin siinä mielessä, että päähenkilö kuolee tarinan loppuksi. Kirja vetoaa pienten lukijoitten tunteisiin ja antaa kuvan, että aina loppu ei ole onnellinen. Pidän kirjaa myös *pienenä valaisevana epifanina*, joka paljastaa Kariniemen luontosuhteen muutoksen. Luonnonsuojelu oli tullut tärkeäksi Annikille ja tämän jälkeen hänen luonnonsuojeluaiheisia kirjoituksiaan nähtiin lehdissä sekä paikallisesti että valtakunnan tasolla.

Taiston lähtö Sinisestä pirtistä oli käänne, joka ei luontosuhteen kannalta varmasti ollut kovin merkittävä. Annikki oli uppoutunut kirjallisiin töihinsä mutta koki tapahtuman henkilökohtaisena menetyksenä, josta selvisi niin, että suhteet Taistoon pysyivät hyvinä ja Annikista tuli myöhemmin Taiston lapsen kummi. Yksinäisyys ja ikävä asuivat Sinisessä pirtissä, missä Kariniemi kirjoitti omaelämäkerrallisia teoksiaan *Minä aina kompuroin* (1980) ja *Ristisiipi* (1982). Siirryn pohtimaan Kariniemen luontosuhdetta ja sen muutoksia aikakausittain omaelämäkerrallisen aineiston valossa.

6 Annikki Kariniemen luontosuhde

6.1 Kertomuksia elämästä

Päädyn käyttämään apuna narratiivista analyysia tietoisena siitä, että *totuuksia ei löydetä vaan ne tehdään*, kuten Suoranta toteaa (1995, 39). Bruner (1987) käyttää ilmaisua *life making*, millä hän korostaa sitä, että narratiivissa henkilö (tässä tapauksessa Kariniemi) tulkitsee jatkuvasti omia kokemuksiaan ja tekee tulkinnan tulkintoja. Muisti valikoi aineksen, joka sitten käy läpi jatkuvan tulkinnan prosessia. Prosessin tuloksena syntyy kertomuksia omasta elämästä, omaelämäkerta. (Bruner 1987, 12–13.)

Luen Kariniemen kertomuksia eli narratiiveja etsien niistä hänen omaa perspektiiviään. Minua ei niin paljon kiinnosta narratiivien muoto kuin niiden sisältö eli mitä ne kertovat hänen suhteestaan luontoon. Sepänmaa on pohtinut kirjailijakuvan ilmenemistä ja näkee kehityksen prosessina, joka jatkuu ihmiselämäkaltaisena muuttumisena. Hänen mukaansa yhteisöllinen kuva poikkeaa henkilöhistoriallisesta. Kirjailijakuvan ominaisuuksia ei voi suoraan siirtää fyysiselle kirjailijalle. (Sepänmaa 1987, 15–16.) Omaelämäkerrallinen kirjallisuus yhtä hyvin kuin eräaiheiset novellit eivät siis ole Kariniemen henkilöhistoriaa sellaisenaan vaan tarinoita, jotka noudattavat tiettyjä kirjallisuuden rakenteita ja muotoja. Niitten antama kuva kertoo kuitenkin siitä, millaisena Kariniemi halusi nähdä oman luontosuhteensa. Hän tekee lukijan kanssa Lejeunen sopimuksen niin, että lukijasta tulee kanssakokija silloin, kun tarina on uskottava ja todentuntuinen.

Suorannan mukaan laadullisessa tutkimuksessa ovat aina tutkija ja tutkimuksen kohde yhtä aikaa läsnä (Suoranta 1995, 141). Tutkija päättää, millaisia narratiiveja hän valitsee ja mitkä hän jättää pois. Hänellä on valta valita ja toisaalta hänellä velvollisuus pyrkiä mahdollisimman todentuntuiseen kuvaan tutkittavasta. Tämä merkitsee pyrkimistä autenttisuuteen ja elämän tuntuun. Toisaalta Suoranta varoittaa siitä, että ihmiskuvasta ei tule staattista ja elämälle vierasta. Elämän maku pitäisi pystyä säilyttämään mukana koko ajan. (Denzin 1989, 59; Suoranta 1995, 45.)

Otan analyysini apuvälineeksi edellä esitellyn Palmerin mallin, joka jakoi ympäristökasvatuksen kolmeen ulottuvuuteen. Siirryn käyttämään ympäristösanan tilalla sanaa luonto, koska katson sen paremmin istuvan Annikki Kariniemen aikakauteen. Samalla korostan sitä, että olen etsimässä Kariniemen luontosuhdetta ja sen muutoksia.

Palmerin malli käytännössä

”Luonnosta” oppiminen – kognitiivinen ulottuvuus

Kariniemen lapsuudessa tai nuoruudessa ei puhuttu ympäristökasvatuksesta, vaikka sitä varmasti aina on jossakin määrin kasvatukseen ja opetukseen sisältynyt. Hyvin pitkään Suomen kouluissa on käytetty kuvatauluja, joista on opeteltu kasvien ja eläinten tuntomerkkejä tai vieraitten kulttuurien piirteitä. Monet näistä ovat olleet ammattitaiteilijoitten tekemiä ja esteettisestikin korkeatasoisia, joten ne ovat ruokki- neet katsojien mielikuvitusta ja herättäneet tunteita. Eräs tällaisen kuvataulun tekijä

on kemijärveläinen Juho Kyyhkynen, jonka vuonna 1908 maalaama kuva ”Lappalaisesta poroineen” vaikutti monen sukupolven Lappi-kuvaan (Hautala-Hirvioja 1993, 88). Annikki Kariniemi kävi koulunsa pääasiassa 1920-luvulla ja hänen mielikuvitustaan ruokkivat monet siihen aikaan opetuksessa käytetyt kuvataulut. Hän myös itse oletettavasti hyödynsi näitä samoja kuvia omassa opettajantyössään.

Nykyään luontoelokuvat, television luonto-ohjelmat ja valokuvat antavat virikkeitä ja lisäävät tietoa niin kotimaan luonnosta kuin koko maapallolta. Kirjallisuus vie lukijansa luontoretkille, ja joillakin elinikäinen luontoharrastus on saattanut syntyä seikkailu- tai matkakirjojen ansiosta. Tarinat, sadut ja sananlaskut ovat aina olleet keino välittää luontoon liittyvää perimätietoa. Näin oli varmasti myös Kariniemen lapsuusvuosina. (Cantell 2011, 332–338; Nordström 2004, 116–119.)

”Luonnossa” oppiminen – affektiivinen ulottuvuus

Ympäristöherkkyys kehittyi kaikkien aistien harjoittelun kautta. Kariniemen lapsuudessa elettiin vielä agraarisessa Suomessa, missä luonto oli lähellä ja luonnontuotteet jokapäiväistä ravintoa. Marjastus, sienestys, kalastus ja lehmien paimennus antoivat tuohon aikaan elämyksiä mutta merkitsivät myös työkokemuksia kuten Vuolio (12.6.2013) huomauttaa.

Ympäröivä maisema, vuodenaikojen vaihtelu, sää, luonnon äänet, erilaiset tuoksut ja avojaloin kulkeminen synnyttävät omia muistijälkiä. Myös epämiellyttävät aistimukset kuten pahat hajut ja maiseman rumuus jäävät mieleen. Luonnossa voi luonnon äänten ohessa kuunnella hiljaisuutta. (Nordström 2004, 116–119.)

Lapsuuden pihaleikit, kalliot, kivet, kävyt ja hiekka johdattavat ihmisen tekemisiin ja vuorovaikutukseen luonnon kanssa, jolloin luonto saa sosiaalisen sisällön kuten Horelli (1982, 12) toteaa. Luonnossa tapahtuva oppiminen antaa realistisen kuvan asioista ja ilmiöistä. Horelli viittaa Kumpulaisen pro gradu-tutkimukseen, jonka mukaan omakotitaloissa asuneet lapset piirsivät useammin puille juuret kuin kerrostalojen lapset. (Horelli 1982, 200–201.)

Luonto on hyvä ympäristö taidekasvatukselle ja esteettiselle kasvatukselle. Ympäristötaide on eräs tapa kehittää ihmisen luontosuhdetta. Samalla huomio kiinnittyy myös rakennettuun ympäristöön ja sen herättämiin tunteisiin. Nordström (2004) puhuu maakasvatuksesta, jolla hän tarkoittaa luonnon toimintasysteemeihin paneutumista ja samaistumista. Maa voi tällöin saada jopa mystisiä merkityksiä ”äiti maana”. (Nordström 2004, 121–127.)

Horelli (1982) määrittelee *paikan* tilaksi, joka on jäsentynyt toiminnan kautta ja tullut yksilölle henkilökohtaisesti *merkitykselliseksi*. Oma luontopaikka koetaan tärkeäksi, siihen samaistutaan, juurrutaan ja näin siitä tulee osa ihmisen identiteettiä. (Horelli 1982, 85–86.) Salonen esittelee tutkimuksen, jonka mukaan suomalaisten mielipaikkoja ovat metsä- ja virkistysalueet, puistot ja ranta-alueet (Salonen 2010, 26).

”Luonnon puolesta” toimiminen – konatiivinen ulottuvuus

Nordström (2004) korostaa ympäristökasvatuksen olevan pohjimmaltaan arvokasvatusta, jossa tunteet ovat koko ajan mukana. Huolenpitoa ympäristöstä ja vastuullisuutta voidaan opettaa luonnossa tapahtuvan toiminnan kautta tekemällä luontoretkiä, etsimällä lempipaikkoja tai eläytymällä erilaisten roolien ottoon taidekasvatuksen

menetelmillä. Samalla voidaan opetella erilaisten roolien ottoa, yhdessäoloa ja yhteisöllisyyttä. Nordström pitää tärkeänä omaa osallistumista, mikä antaa kokemusta ja vahvistaa halua toimia edelleenkin hyväksi koettujen asioiden puolesta. Näin luonnon huomioon ottamisesta tulee elämäntapa. (Nordström 2004, 136–142.)

Luonnon puolesta toimiminen on merkinnyt Kariniemen lapsuudessa vastuunottoa luonnosta. Toiminnan ulkoiset muodot ovat saattaneet erota tästä päivästä. Ympäristön puolesta on voinut toimia jo 1900-luvun alussa linnunpönttöjä ripustaen tai luonnonvaroja säästellen. Nykypäivän luontoystävälliset ilmiöt kuten materiaalien kierrättäminen ja ympäristöä säästävien pesuaineitten käyttö ovat siihen aikaan olleet käsitteinä tuntemattomia.

Aineisto

Olen käynyt Kariniemen omaelämäkerralliset teokset läpi valikoiden niistä luontoon liittyvät kohdat. Ne ovat olleet joko pitempiä tarinoita tai lyhyitä viittauksia. Sen jälkeen olen luokitellut materiaalin sillä perusteella, voidaanko aines nähdä kertomuksena *luonnosta*, *luonnossa* vai *luonnon puolesta*. Tässä vaiheessa on jo selvää, että monet tarinat voidaan tulkita yhtä aikaa useamman ulottuvuuden edustajiksi. Tämän jaottelun olen tehnyt intuitiivisesti.

Olen ottanut mukaan tarkasteluun Kariniemen omaelämäkerralliset teokset sekä eräkirjoista valikoidut novellit, jotka voi katsoa omaelämäkerrallisiksi. Käytän Kariniemen teoksista suluissa olevia lyhenteitä helpottaakseni lukijan työtä.

Mukaan tulevat silloin teokset: Minä aina kompuroin 1980 (MAK), Ristisiipi 1982 (RS), Lohisiima ja silkkiliina 1954 (LS), Metsä elää 1958 (ME) ja Laulu lohesta ja auringosta 1972 (LLJA), Oi Juutua 1975 (OJ).

Palmerin mallin ulottuvuuksista käytän jatkossa nimityksiä *kognitiivinen*, *affektiivinen* ja *konatiivinen*.

Seuraan kirjailijan kehitystä kolmessa vaiheessa:

Lapsuus:	1910–1920 -luku
Eränkävijä:	1950–1960 -luku
Radikalismien aika:	1960-luvun loppu –1984

Jako on karkea ja aikakaudet menevät osittain myös päällekkäin 1960–1970 -lukujen vaihteessa.

Annikki Kariniemi on kertoja, joka itsekin kuvaa itseään rönsyileväksi (Rajala 14.4.1976). Nimitän näitä ”rönsyjä” *mikronarratiiveiksi*. Itse asiassa kysymys on Denzinin tarkoittamassa mielessä *tihestä* kuvauksista. Näissä kertomuksen kohdissa kirjailija ikään kuin pysähtyy piirtämään tarkempaa ja monivivahteisempaa kuvaa tapahtumista ja samalla monesti myös arvioi tapahtuman merkitystä itselleen.

Omaelämäkerta voidaan nähdä mikronarratiiveista koostuvana kertomuksena kirjailijan elämästä. Nyt on tavoitteena löytää oleellisia puolia paljastavia kertomuksia, jotka ovat merkityksellisiä elämäntarinan kokonaisuuden ja ennen kaikkea luontosuhteen kannalta.

6.2 Luonnosta – kognitiivinen ulottuvuus

6.2.1 Lapsuuden tuttu ja turvallinen luonto

Kariniemen omaelämäkerrallisessa teoksessa *Minä aina kompuroin* (1980) ympäröivä luonto merkitsee turvallisuutta:

Oli miten oli, koko maailma oli ihmeellinen ja pian se mitä tapahtui niitten korkeitten luunvärysten vaunujen ympärillä; sisällä tuvassa ja ulkona pihalla ja heti pihan ulkopuolella alkavassa metsässä ja suurella joella ja suuren joen takana nousevilla vuorilla ja vaaramaisemilla, se ympäröi lapsen niin kuin turvalliset avarat seinät, joitten suojassa elämä sykki. (MAK, 26.)

Annikin syntymäkoti sijaitsi silloisen Rovaniemen Korkalovaaran puoleisella laidalla. Heti miten kotiaidan takaa alkoi metsä, josta aikuiset keräsivät *milloin mitään, soppamarjoja, sieniiä, kahvipuita ja saunanlämmitykseen muuta mettänroskaa.* (MAK, 9.) Metsän eläimet ja kasvit sekä luonnon muut ilmiöt tulivat tutuksi varsinkin isän tarinoitten kautta. Eemeli oli agronomi-koulutuksen kautta perehtynyt kasvioppiin ja tunsii lajeja keskimääräistä enemmän. Eemeli tunsii hyvin myös Muurolan asemanpuiston kasvillisuuden ja esitteli sitä muillekin.

Ja jos isämme sattuu samanaikaisesti paikalle, hän mielellään selostaa ja kuvailee miksi toinen kasvi tai puu tai pensas on toisenlainen kuin toinen ja mistä maasta ja minkälaisista olosuhteista ne ovat aikanaan Suomeen kulkeutuneet, sillä hän toki tietää. Erityisesti häntä viehättävät siperialaissyntyiset havupuut. (MAK, 168–169.)

Isä kertoi lapsille harakoista ja variksista, joilla oli hevosenlannan värisissä ojissa ruokapöytä aina katettuna ja pikkulintu piikana kevättulvien aikana (MAK, 33) ja Susirovan kotkasta, jota hän ei ollut halunnut ampua, koska *se olisi voinut tietää onnettomuutta* (MAK, 184). Isän lintuharrastus tarttui Annikkiin jo varhaisessa vaiheessa ja linnuilla on aivan erityinen merkitys kirjailijalle, mikä näkyy erityisesti *Ristisiipi*-teoksessa. Isän tarinat ja lapsen mielikuvitus synnyttivät mielikuvia, joissa vanha hylätty hartsitehdaskin saa aivan uuden ilmeen lapsen silmissä.

Oli miten oli, mutta hartsitehtaasta kasvoi entistä jännittävämpi leikkipaikka. Sen kiviraunioista vastasi kaiku kuin vanhoista linnoista ja pikkulinnut muuttuivat kertomuksissamme tornipääskysiksi ja haukat nuolihaukoiksi. (MAK, 184.)

Isän haaveissa oli rakentaa mansardikattoinen talo, jonka kattoon puhkaistusta tornista voisi iltaisin tutkia tähtitaivasta.

Isämmehän saattoi nähdä sieltä mitä tahansa. Eräänä hyytävän kylmänä pakkasiltana hän kutsui kaikki lapsensa portaille ulos katso-

maan mitenkä pohjoiselle taivaalle heijastui yksi Reinin mahtavimmista linnoista kaikkine torneineen, portteineen, jylhine vuorineen kirkkaassa kuunvalossa! Eikä hänen tarinoitten kertomisella ollut loppua. Me uskoimme kaikki, mitä hän puhui. Mitä muuta saatoimmekaan tehdä? (MAK, 101-102.)

Isän tarinoissa kulki mukana myös myyttinen maailma *haltijoineen ja aarnihautoineen* (MAK, 157, 160):

Nyt oli jo helteitten ansiosta äsken vielä vaarallisen raskas märkä jänkä kuivahtanut paikoin ja niin saatiin sittenkin lupa juosta keskenään puhtaita sileitä porrastuksia myöten aarnihautojen ohi, sillä isämme oli saanut tietää että se, mikä tyveninä kesäiltoina nosti sumua suon hetteistä merkitsi sitä että tällä suolla olivat olemassa jokivarren vanhojen jatulisukujen syvät aarnihaudat eli aarrekätköt, mutta ne olivat liian syvällä suossa eikä niitä olisi voitu ainakaan tuolloin tutkia, mutta ehkä tulevaisuudessa, lupasi isämme (MAK, 160).

Perheen asuessa Muurolassa isän työskennellessä siellä opettajana aivan kodin tunnumassa levittäytyi suo, joka toistuu Annikin muistelmissa. Suo oli oma maailmansa, jopa maailmankaikkeutensa. Suo saa myös symbolisia merkityksiä ja myyttisiä piirteitä varsinkin isän kertomuksissa.

Ja jo varhain lapsuudessamme suo nousi vahvaksi elementiksi, koska missään maastokohdassa kuivalla maalla ei löytynyt sitä määrää mahtia, eläviä vesiä lukuun ottamatta kuin suolla oli antaa, ja samalla tavalla kuin se ruokki sen äärellä olevaa luontoa, se ruokki myös meidän pikkuihmisten mielikuvitusmaailmaa, koska sen vyöryttävissä syvyyksissä piili moninkertaisena se mitä piti eniten pelätä ja kunnioittaa (MAK, 188–189).

– Suollakin on omat vampyyrinsä, tiesi isämme. – Niin kuin kaikkialla elollisessa maailmassa. Suo on myös ihmisten maailmaan verrattava maailmankaikkeus. Samalla tavalla kuin suolla on ihmistenkin maailmassa omat liejupohjansa, jotka upottavat jos ei pidä varaansa, ja vievät mennessään niin syviin hautoihin ettei sieltä koskaan enää pääse nousemallakaan nousemaan. (MAK, 189–190.)

Annikki, joka itsekin toimi lähes parikymmentä vuotta opettajana, muistelee lämmöllä oman koulunsa luonnontieteen opettajaa, ei pelkästään tiedon jakajana vaan myös kasvattajana.

Ja mikäli minä muistan, oli juuri niissä opettajissa jotka meille luonnontieteitä opettivat sitä humanisuutta jonka lapsi ymmärtää ja joka näyttää millä tavalla lapseen pitää suhtautua.

Metsässä pitää aina muistaa katsoa jalkoihinsa, kaikkialla luonnossa, joella ja rannassa ja suolla ja hiekallakin, kuivilla mailla ja synkissä kuusikoissa, meitä opetettiin. Nimenomaan tämä Mikko, Mikael Koskimies. Toinen nimensä oli Rafael. Enkeleitten kaima. Voi vieläkin Jumalaa kiittää siitä, että annettiin hänenlaisensa opettaja juuri tuossa vaiheessa, kun meillä oli vaikeimmat vuodet, täällä pohjoisen ankarissa olosuhteissa. (RS, 138–139.)

Annikki Kariniemen lapsuusmuistoissa kertautuu Korkalovaaran rinnemetsä, jossa käytiin mustikassa ja missä seudun lapsilla oli leikkipaikkansa. Panu Rajalan haastattelussa 13.4.1976 Kariniemi kertoo, että hän oli siinä mielessä erikoinen lapsi, että hän leikki paljon yksin. – *Mie saatoin mettäänkin lähteä ihan yksikseni.* (Rajala 13.4.1976)

Vaikka oma lapsuuteni sijoittuu kolmekymmentä vuotta myöhempään ajankohtaan, on yllättävää törmätä Annikki Kariniemen jälkeen jääneissä kirjoituksissa lauseeseen: *Metsä oli ystäväni* (SKS: 28764). Aivan samoilla sanoilla olen lapsesta alkaen määritellyt metsää. Lapsen mielikuvituksessani jokainen puu oli erillinen yksilö, jolle saatoin puhella kaikessa rauhassa yksin liikkuessani. Metsä oli vielä tuolloin 1940–50 -luvulla myyttinen paikka, jossa ei saanut meluta eikä häiritä eläimiä. Otikkolause on muistaakseni kauan sitten lukemani kirjan nimi. Internetin kautta löydän tuon vanhan kirjan, joka on Donja Rosenin kirjoittama ja kertoo juutalaistytön vaiheista vuosilta 1942–1945. Kirjassa metsä tarjoaa turvapaikan ja on todennäköistä, että Kariniemen metsään liittäminen turvallisuudentunne kertoo myös eläytymisestä tähän teokseen.

Sillanpää (2006) on pohtinut Reino Rinteen metsäsuhdetta ja kuvaa sitä: *Metsä on ihmiselle koti ja turvan antaja* (Sillanpää 2006, 118–119). Metsään liittyy kansallisromanttista runebergiläistä kuvastoa kuten metsän näkeminen kehtona tai kotina. Myönteinen metsäläisyys on Rinteen mukaan Aleksis Kiven tuoma piirre. (Sillanpää 2006, 119.) Myös Reino Rinteelle metsäläisyys on myönteistä ja hänen henkilönensä ovat *alun perin erämaan asukkaita, joita modernisaatiokehitys uhkaa* (Sillanpää 2006, 119).

6.2.2 Eränkävijän luonto

Kariniemen eräkirjat paljastavat, että kirjailijalla on paljon jo lapsuudessa opittua tietoa kalastuksesta ja metsästyksestä. Erityisesti isän ja veljien harrastama metsästyks oli perheelle tärkeää, mutta ottihan isä myös vanhimmat tyttäret mukaan kalaan.

Ja isä oli aina koonnut sen onkensa ja rullansa ja ynnä muunsa sekä ottanut isot siskot ja veljet mukaansa ja painunut Valajaskoskelle harreja pyytämään koko lapsikatraansa kanssa. Vain me pienimmät olimme jääneet kotiin äidin iloksi.

Niin että hyvin minä tiesin sen onkimisen. (LS, 16.)

Teoksessa *Lohisiima ja silkkiliina* (1954), jonka Annikki Kariniemi omistaa isälleen ja äidilleen kiitoksena siitä, että nämä opettivat hänet rakastamaan luontoa (LS, 14), on kuvaus metsästäjä-isästä:

Tyrolilaishattu, jossa metson sulka koreili saaliin merkinä, oli pukkattuna otsalta takaraivolle kepeän hauskaasti, kotikutoinen sarka kylmää uhoavana, kosteanmakuisena, pyssy olan yli ja toisen olan yli heitettyinä metsästystorvi, joskus Sveitsistä tuotu, metsäkauriin sarvesta koverrettu – joka muuten oli mieluisimpia asioita, mitä isällä oli, tietysti näin lasten mielestä –, sekä kontti tai laukku selässä. Metsämiehen ympärillä hienoinen ruudinkäry, mutta metsänruskeissa silmissä syvien kulmien kätöksessä äärettömän hyvän mielen hymy. (LS, 9.)

Annikin toinen aviomies, eversti Oiva Willamo, oli myös innokas kalastaja ja metsästäjä. Hänen kanssaan kirjailija kertomuksista päätellen kulki sekä metsällä että kalalla. *Metsä elää* -teos sisältää novellin ”Huurreriekkoja”, kertomuksen everstin ja rouvan metsästysretkestä paikallisen Sakri-oppaan kanssa (ME, 45-63). Kertomuksen rouva saa tehtäväkseen aukoa linnut ja suolistaa ne; sitä ennen hän kokeilee ampumista miehen ohjeitten mukaan.

Rupeat laittamaan ristikkoo sauvoistani asettuen kontalleni suksien päälle. Mies on sanonut, että on parempi aina ampuu ylemmäs kuin alemmas – ja aina tuelta – jos ampuu alas eikä satu, lähtee lintu varmasti ja sitten myös kaikottaa toiset. (ME, 59.)

Metsästyksen tai kalastuksen onnistuminen vaatii tietoa eläinten käyttäytymisestä, olivatpa ne metsoja, hirviä, tammukoita tai mitä tahansa. Kariniemi tutustui Kuusamon Liikasenvaarassa Oulangan alueen eränkävijöihin ja kuunteli tarkasti näitten tarinoita ja pääsi kaikesta päätellen myös osallistumaan ainakin kalastukseen.

Niin nousi tammukka poikineen, iloisia, pieniä, täplikäskylkisiä veijareita – vikkeliä kuin kirppu. Eikäpä olekaan taittu turhaan sanoa: hyvällä lapsella on monta nimeä. Sillä onko hauskeempaa otusta kalojen parissa kuin juuri tuo samainen tammukka – ja nimet sitten: purolohi, kulmakko, mullonen, tammakko, tammukka, forelli ja horelli. Jo vainkin nimiä. Kohta enemmän kuin Torpan Paavon koirilla. (LS, 151.)

Annikin suuri kiinnostus kasvillisuuteen paljastuu Oulangan kuvauksesta:

*Siellä jylhän kalliorotkon seinämässä rönsyilee rehevänä sinipunaisena ryöppyilevä *Thymus serpyllum*, jonka raikas tuoksu sekoittuu väkevänä mustaherukkaan. Siellä – Oulangan maisemissa – tavoitat talvilehtisen pajun, jota kasvaa vain Oulangalla ja sitten Aasiassa.*

Siellä monilukuiset heinäharvinaisuudet nostavat päätään juhannustuulen heilutettaviksi, sillä juuri juhannuskesän aikana tämä Oulangan laakso on parhaimmillaan. (LS,155.)

Kariniemen lajistoluettelot muistuttavat Henry David Thoreaun *Walden – Elämää metsässä* romaanin kuvauksia paikallisesta kasvillisuudesta ja eläimistöstä. Thoreau eli 1800-luvulla ja oli oman aikansa ympäristöajattelija amerikkalaisen romantiikan edustajana. Alkuperäinen teos ilmestyi vuonna 1852.

Etupihallani kasvoi mansikkaa, karhunvatukkaa, havukasveja, mäki-kuismaa, kultapiiskua, karhutammaa ja hietakirsikkaa, mustikkaa ja mukulapapua kirjoittaa Thoreau metsämökkinsä ympäristöstä (Thoreau 2010, 129).

Luettelot kertovat kirjailijan laajasta kasvituntemuksesta, mutta toisaalta ne voi nähdä tietynlaisena villiuden ylistyksenä. Thoreau oli oman aikansa villin luonnon puolustaja, ehkä Kariniemellä on samansuuntainen pyrkimys korostaessaan luonnon lajirikkuutta.

Novellikokoelmassa *Oi Juutua* (1975) kuvataan vanhojen kalastajien antamia neuvoja:

Sinun pitää katsella taivaan värejä ja pilviä, niitten kulkua, perhoja, jotka seikkailevat pienessä virrassa ja joitten väri miellyttää kalaa (OJ, 13).

Ohjeet jatkuvat neuvoilla, millainen viehe pitäisi valita: *Vilkun tai uistimen? Tai ehkä devonin tai sviipin, ehkä sen jonkun joka eniten kiehtoo mieltäsi. Kuitenkin olisi kai syytä katsoa nimenomaan sitä mikä eniten kiehtoo taimenen mieltä. (OJ, 13.)*

Novelleissa kuvataan kalastuksen yksityiskohtia, miten vapaa pidetään, milloin siimaa löysätään ja miten kalaa väsytetään ja lopulta nostetaan haavin avulla vedestä. Kaiken takana kuuluu Oiva Willamon komento: *Kärki pystyy! Kärki pystyy!* (OJ, 14.) Teoksen *Oi Juutua* loppupuolella on kertomus Annikin ja Taiston kalaretkestä Tornionjoella. Kariniemi käyttää soutajastaan paikalliseen tapaan nimeä Kallen Taisto. Soutaja kehottaa panemaan uuden Woitto-uistimen, johon Annikki vastaa ajatelleensa Ansa, mutta antaa sitten periksi. Pariskunta käy pitkän neuvottelun kulloisestakin vieheestä, mutta Annikki saa lopulta tahtonsa läpi. Kuvaus pariskunnan neuvottelusta muistuttaa kalanpyyntiä, jossa töitä tehdään väsyttämällä, löysäämällä siimaa ja taas välillä kiristämällä. (OJ, 156–160.)

Myyttisen maailman ja vanhojen tarinoitten tuntemus paistaa läpi Kariniemen eräkirjoista. Metsän kuningas Tapio antaa saalista sylin täydeltä (ME, 63.) ja isän kertoma satu kuvaa lohta, joka haluaa nähdä auringon ja siksi hyppää niin korkealle. Lohikuningas synnyttää hypätessään sateenkaaren värit vedestä ja auringosta juuri silloin, kun hyppy on korkeimmillaan. (LLjA, 7.) Myös vanhat uskomukset metsästyksen ennusmerkeistä on tallennettu Kariniemen kerrontaan. Eräs niistä on pohjoinen uskomus hauen tuomasta huonosta kalaonnesta.

Kolme oikein railakasta sylkyä hauen pään menoksi. Sillä ei ole hyvä merkki, että hauki on heti tulollaan. Niin kuin ei sekään, että ensimmäinen kala pääsee – silloin pääsee kohta kaikki. Mutta hauki on vielä pahempaa. Se on kuin punainen vaate härälle! Parempi olisi, että pääsisi! Pilaa vieheet tälle päivälle, niin ettei tule mitään – ei siksi, että silmään. Ja jos jotain tuleekin, niin ikävyyttä ja kiusaa ja kaikkea joutavaa. (LS, 197.)

Oi Juutua sisältää novellin Ukonsaaresta, Inarinjärven saaresta, johon liittyy uskomuksia sen salaperäisestä mahdista. Kariniemi kuvailee saarta vanhana uhripaikkana, jonka käytöstä ei ole vielä kauankaan:

Sieltä saattaa laihanpuoleinen kulkija tavoittaa luolasta poronsarvia ja kalanselkäruttoja, kuin äsken heitettyjä, jotta jumala, saarella seällisellä asuva, olisi pyytömiehelle laupias ja antanut hyvän saaliin. (OJ, 30.)

Hyvän kalansaaliin selityksenä voi myös olla *kalakaisa, siellä jään alla luuhottava iloinen haltijavaimo*, joka jään alla pistelee kaloja pilkkeihin, kertoo Kariniemi eräässä *Oi Juutua* –teoksen novellissa (OJ, 61). Kariniemi ammentaa vanhoista myyteistä, mutta luo myös koko ajan uusia kertomuksia ja satuja.

6.2.3 Radikalismien ajan luontoharrastus

Kuten edellä kävi ilmi Kariniemestä tuli jo varhain innokas luonnonharrastaja. Teoksen *Ristisiipi* (1982) nimikin viittaa lintuihin, se on Kariniemen oma nimitys jollekin kahlaajalinnulle. Muistelmateos tulvii lintuja: pulmusia, kotivarpusia, vihertikkoja, lokkeja, pakkastiaisia, metsoja ja teeriä. Haastattelussa (Rajala 10.5.1977) Annikki Kariniemi kertoo säilyttävänsä aina lintukirjaa työpöydällään. Lintukirjalle tekevät seuraa syksyllä sienikirja ja kesäaikoina kasviopas.

Kirjailijan kuvauksissa puut ja pensaat muuttuvat eläviksi olennoiksi, yksilöiksi, joihin hänellä on henkilökohtainen suhde. Törmäsjärven Sinisen pirtin ikkunan takana kasvava raita inhimillistyy ja tuo mukanaan vanhoja muistoja:

Kuinkahan isoksi se mahtanee tulla. Se nousee yhdestä päärungosta ja neljä vahvaa käsivartta ojentuu siitä äsken vielä rehevästi kukkineen horsmien korkeitten varsien ylitse taivaita kohti, mutta nyt niin kuin maitopilven keskeltä. Jos ikkuna olisi avoinna, voisın koskettaa sen runkoa käsin, sormennokilla ja hyväillä sen sametinpehmeää pintaa niin kuin aikoinani joskus kauan sitten rakastettuni ihoa. (RS, 10.)

Trollbölen aika sodan jälkeen merkitsi Annikille oman kasvituntemuksen huomattavaa laajentamista. Tammet, pähkinäpensaat, jasmiinit ja monet muut etelän kasvit tulivat tutuksi kuten myös tuoksuva lehdokki, jolle kirjailija on omistanut kokonaisen, jopa eroottisävyisen tarinan:

Ja maan allehan se olikin jäälleen palannut. Vetäytynyt takaisin juurimukuloihinsa, kuin omaan pesäänsä. Josta uuden kevään alkaessa vavisuttaa ja väkevästi sykehdyttää maisia maanääriä myös lehdokki uskaltaa raottaa pienen kaksoispirttinsä räppänöitä ja kurkistaa ulos eikä enää muistakaan sulkea niitä, vaan lumoutuu kesän ihanuudesta ja unohtuu ulos, avaa valkoisen kukkansa sepposen seljälleen ja kukoistaa kesän, aikansa. Mutta vasta iltojen hämärtyessä se uskalttaa avata täyteläisen hunajantuoksuisen lippaansa ja antautua suviyön sulokkaisiin leikkeihin nopsien kiittäjien armoille. Joskus näyttää kuin se hehkuisi myös salaperäistä valoa myllyn harmaantunutta hirsiseinää vastaan. (RS, 29.)

Luonto sisältää myös myyttisiä piirteitä kuten jo aikaisemmissa luvuissa on nähty. Eräs västäräkki saa Annikin silmissä ”etiäisen”, ennusmerkin, luonteen:

Alkuvuosina kun talostelimme täällä Törmäsjärvellä Taiston kanssa, niin ainakin puolenkymmenen vuoden ajan tulla pyrähti pihapiiriimme jo varhain keväällä västäräkki, jolla oli vain yksi jalka.

Vesi oli kuluttanut kourun erään porraskiven pintaan, ja vaikka vieraittemme kanssa istuimme siinä porrastasanteella iltapäivin, se saattoi tulla tupsahtaa sateen jälkeen siihen kylpemään, kuukaten ainokaisen jalkansa kanssa, räpien kuin lapset ja näyttäen mitenkä sitä kuitenkin osataan.

Sitten tuli kevät, jolloin se ei enää tullut.

Ja oli kuin sen tulematta jäämisestä olisi alkanut meidän vieraantumisemme Taiston kanssa. (RS, 132.)

Ristisiipi tulvii yksittäisiä luonnonkuvauksia, pieniä tapahtumia koirien ja kissojen parissa, lintujen tarkkailua, pihamaan ja lähimetsien kasvillisuuden ja elämistön seurantaa. Välillä kirjailija pysähtyy pohtimaan luonnon valtavaa voimaa maailmankaikkeudessa, luonnon kiertokulkua ja ihmisen riippuvuutta luonnosta, halusipa sen myöntää tai ei.

Isosta ikkunasta verannalle katsellessani tunnen mitenkä mahdoton määrä mahtuu elävää elämää tähän ihmislapsen maailmaan. Miljoonia erilaisia vihreän vivahteita, tuota lehtivihreää joka kesällä kattaa kaiken! Ja se toinen, se vesipisara joka lähtee liikkeelle keväisin suojapäivän aikana, sataa lasiin ja lapsi katsoo sitä ja muistaa miten se siinä huilaa, alkaa virrata ja valua, ja niissä vanhoissa tuvan ikkunoissa, jotka olivat hieman hatarat se pääsi kuin pääsikin sisälle siihen ikkunalaudalle. (RS, 166.)

Lehtivihreän hiukkanen ja sadepisara – kaksi maailmaa hallitsevaa luonnonvoimaa, joitten mahdollille ei kukaan voi mitään. Niin lumova on niitten teho että se kattaa kaiken olevaisen, syöttää ja juottaa koko maailmankaikkeuden, tahdoitpa tai et. (RS, 166.)

Edellä Annikki Kariniemi on tiivistänyt ajattelunsa luonnosta kahteen oleelliseen seikkaan, joita ilman elämä maapallolla ei olisi mahdollista: lehtivihreä ja vesi. Teksti paljastaa, että kirjailija on perehtynyt ekologiaan. Hänellä on perustiedot ja ymmärrys luonnon merkityksestä ihmisen olemassaololle. Samalla luonto tarjoaa esteettisiä elämyksiä lehtivihreän saamien miljoonien vivahteiden kautta tai yksinkertaisen vesipisaran liikkeessä ikkunalasilla. Kariniemi verhoaa ekologisen sanomansa luonnon kauneuden ylistyksellä.

6.3 Luonnossa - affektiivinen ulottuvuus

6.3.1 Elämyksiä luonnon helmassa

Kariniemen lapsuuden kuvaus kertoo kaikkien aistien kautta tapahtuvasta luonnon ja ympäristön kokemisesta. Niin kauko- ja hajuaisti, kuin lähiaistitkin, makuaisti, lämmön ja kylmän aistiminen ovat käytössä lapsen tutkiessa ympäröivää luontoa ja sen ilmiöitä. (Horelli 1982, 60–61.) Myös esteettiset elämykset sisältyvät affektiiviseen ulottuvuuteen. Luonnon rauhasta, kauneudesta ja sopusoinnusta nauttiminen, luontoon sulautuminen ja ykseyden kokeminen tarjoavat esteettisiä elämyksiä. (Hepburn 1994, 29.) Hepburn pohtii ykseyden korostamisen yhteyttä luonnonmystiikkaan ja panteismiin. Hän esittää ajatuksen, että tietyllä ”mielikuvituksen jäsenyyspisteellä” voidaan säädellä esteettistä syventymistä luontoon. Kariniemi näyttää hyödyntävän mystiikkaa ja myyttisiä tarinoita juuri mielikuvituksen ravintona ja voimanlähteenä. (Hepburn 1994, 37.)

Kariniemen tuotannossa yleensä ja erityisesti omaelämäkerrallisissa teoksissa kuvaukset liittyvät vuodenaikoihin, joita Kariniemi käyttää monissa teoksissaan ajan rytmittämisessä. Luvussa 2.2.2 käsittelin Andien intiaanien ”sisään kudottua” asennetta maahan ja siihen liittyen syklisiä aikakäsitettä. Myös Valkeapää (2011) pohtii väitöskirjassaan ajan syklistä aikakäsitettä. Vanha poronhoitajien paimennuskulttuuri on aikaan sidottua: työvaiheet on tehtävä tiettyyn aikaan, kaikella toiminnalla on oma aikansa ja elämä jäsentyy näitten kausien mukaan. Kariniemi nostaa muistelmissaan esille eri vuodenaikoja ja alleviivaa niitä. (Valkeapää 2011, 234–235.)

Talvi on kirjailijan mukaan vuodenaika, johon hän on aina ollut *hassuna*. Teoksesta *Ristisiipi* löytyy lapsuuden talvikuvaus:

Kaukaisimmasta lapsuudesta saakka muistan sen haltioitumisen, joka tuli lumen mukana ja asettui sisääni. Tuo hieno, puhdas tuoksu ensilumen mukana, lumen joka piiritti taloamme ja tulvi pyryn mukana portaille ja erinomattain ullakolle savupiipun juurelta ja pehmensi kaiken mikä maailmassa oli kovaa, on jäänyt lähtemättömästi muistoon. Pudottautumiset leikkitoverieni kanssa matalan navetan katolta alas korkeaan lumikinokseen olivat paratiisillista leikkiä. Kuin pehmeään äidinsyliin olisi pelmahtanut, hupsahtanut noin vain, ja sieltä lumen keskeltä kaivautunut jälleen esiin niin kuin savuriekot kiepeistään, riemusta joikuen. (RS, 44.)

Semmoisena möhkyränä oli minut kerran kannettu lumihangesta navetan takaa, jonne olin lumileikeissäni uuvahtanut. Siitäkö sitten lienee nuo kaukaiset paratiisilliset muistikuvat alun alkain lähtöisin, mene ja tiedä. Mutta ihania ne ovat aina olleet, ja ovat yhä vielä. (RS, 44–45.)

Lapsuuden talvi on luminen, täynnä puhtaan lumen tuoksua ja pehmeyttä. Kariniemi vertaa talvielämyksiään paratiisiin. Ihminen on osa luontoa kuin ”savuriekko”, joka on kaivautunut lumeen ja lumesta ulos. Talvinen lumi merkitsee pehmeyttä ja turvallisuutta kuin äidin syli.

Minä aina kompuroin -romaanin Pikkuanna ihmettelee kevään tuloa:

Lumet sulavat ja aurinko on kuumempi kuin koskaan ja aidan takana pikkumännikössä humisee tuulet niin että tietää että kevät on tullut (MAK, 32).

Ja että maailma on tyly, sen tietävät kaikki. Mutta keväällä on mukava sulkea silmänsä murheilta ja mennä katsomaan jätten lähtöä kun, o'herratunaika, jäät saartavat koko Rovaniemen. (MAK, 35.)

Ja seuraavana päivänä lähti Jyrhämän suvanto liikkeelle, hyvin rauhallisesti muuten, mutta pohjastaan nosti aivan vuorenkorkuisia jäätelejä pystyyn niin kuin jäävuoria, että syvällä se oli se Jyrhämän ämmä pitänyt sitkaasti kiinni omistaan ennen kuin oli irti päästänyt ja sanonut että menkäähän nyt, mutta tulkaa ensi talvena uudestaan (MAK, 36–37).

Kevätmuistot kuvastelevat suuren joen jäänlähdon synnyttämää elämystä. Pohjoisen suuret virrat Ounasjoki ja Kemijoki ovat Annikin lapsuuden keskeisiä luontoelementtejä ja hän palaa myöhemmin kirjoissaan näitten Lapin valtavylien rannoille. Tuohon aikaan joet olivat vielä valjastamattomia ja keväisin jäänlähtö ja siihen liittyvä tulva tarjosi jännittäviä näytelmiä. Joella on myös myyttinen puolensa, jota edustaa Jyrhämän ämmä. Pohjoisen mytologia kiehtoi Annikki Kariniemeä lapsesta alkaen, kuten hän kertoo Ikosen haastattelussa (Ikonen 10.6.1970).

Kesämuistot sisältävät niin lämpimiä, hyvältä tuoksuvia kokemuksia kuin epämiellyttäviäkin yllätyksiä. Lasten riemuksi on pihalle nostettu lohitynnöri, jonka vilvoittava vesi palautuu Kariniemen muistoihin vielä myöhemminkin (MAK, 204).

Kuumia kesäpäiviä! Jo varhain aamuisin äitimme ja Tyyne nostivat ison vanhan lohitynnörin kaivon lähelle pihlajien siimekseen ja vinttasivat sen melkein täyteen vettä soimettumaan, niin että heti kun korkealla huikeassa kirkkaudessa oleva aurinkoinen alkoi paahtaa täydeltä terältä, saivat pikkulapset sukeltaa lohitynnörin vilpoiseen veteen ja polskutella siellä ja nousta leikkimään pihanurmelle resedojen ja unikkojen tuoksuun ja paukutella rikki pillikukkia ja soit-

taa ruohonkorrella harppua ja viedä nuket katsomaan, kuinka lintu-emo syötti poikasiaan navetan räystäään alla. (MAK, 116.)

Kuvan 3 postikortissa esiintyvä lohisaavi on selvä viittaus Kariniemen lasten riemukkaaseen kesänviettoon luonnon helmassa pihanurmikolla. Toinen muisto kertoo törmäämisestä kimalaisten pesälle. Annikin silmissä kimalaiset tosin näyttävät pieniltä linnuilta.

Ihmeellinen surina käy rehevänä tuoksuvassa kanervikossa, kun aivan pikkuruisia lintuja lentelee pään ympäri. Pikkuanna yrittää ottaa niitä kiinni: ne ovat niin sieviä, niin sieviä että, ja surina muuttuu hurinaksi ja ykskaks! on koko pikkuisten siivekkäitten parvi täyttämässä korvat silmät nenän suun ja pöksyttömän pyllyparan ja paljaat käsivarret ja ne monesti mainitut hanhenjalat, ne punaräpyläiset, ja huuto alkaa nousta ja laskea niin että lopulta sentään joku kuuleekin ja tullaan, tullaan. (MAK, 59.)

Edellä kuvattu ensi kohtaaminen mettiäisten kanssa ei kuitenkaan saa lasta pelkäämään metsää vaan päinvastoin, metsästä tuli turvallinen paikka, jossa hän oleili yksinäänkin.

– Samanlainen oli olemassaan kuin muutkin sen ikäiset, ja kuitenkin erilainen, myöhemmin muistelivat. Sillä mallilla erilainen että paljon oli yksin, ja yksin aapaili siellä metsässäkin ja jokirannassa. (MAK, 175.)

Perheen yhteiset huviretket luonnon helmaan toistuvat muistelmissa. Milloin oltiin hillassa, milloin juhannusretkellä tai vain syömässä eväitä rantanurmella.

Huviretkistä halki suon yli pitkospuitten tuli kesäinen vaellus, huvi, hartaus, ilo ja suru. Mutta ennen kaikkea ilo, joka yhä vielä säteilee, joskin sen takana seisoo Ulkuvaaran synkkä mustanpuhuva tiheä-metsäinen vuorensinämä, josta lapsi ei koskaan, ei kuuna kunnanvalkeana pääse irti ennen kuin vasta lopulla matkaansa kun tie alkaa helpottaa. Se on raskas selkäreppu, se on ihmisen osa.

Vaan juhannusretki tehtiin yli Kemijoen sen aavan ulapan itärannalle Lehmisaareen jonka lehtevät rannat ja laajat luonnonniityt olivat yhtä ainoaa villiä Luojan luomaa puistoa, missä tuuheitten pihlajien ja välkkyvälehtisten Neitsyt Marian laajahelmaisten pajujen siimek- sessä olivat puhjenneet kukkaan tuhansin tuoksuvat kielot ja sinilatvat. (MAK, 157–158.)

Luontoon liittyy myös pelottavia asioita kuten Ulkuvaaran mustanpuhuva kyömy- selkä (MAK, 185), joka toisaalta Kariniemen tekstin mukaan suojasi hillasuota län- situulilta hillan kukinta-aikana ja merkitsi tätä kautta myös turvallisuutta. Hillojen kypsyttyä perhe suuntasi suolle.

Eikä se riittänyt että olisi vain marjahinkkiin poimittu, vaan piti sillä tuoksuvalla mehevällä marjaheelmällä tahria poskensa ja kasvonsa ja pikkunenänpänsä ja otsansa ja silmäluomensa ja leukansa että talvella olisi oikein punaiset posket eikä korvia palelisi eikä pakkainen pystyisi nenänpästä puremaan, kun hillanmehu kaikesta pahasta varjelisi (MAK, 185).

Oli aina turvallista kun isä oli mukana ja äiti keitti kahvia jängän laidassa ja me saimme rauhassa poimia marjoja (MAK, 187).

Polut ovat Kariniemelle muistin paikkoja (Nora 1989, 18–19). Pitkospuut ja erilaiset soiden ja metsien polut kertautuvat romaaneissa *Minä aina kompuroin* ja *Ristisiipi*. Hän kirjoittaa muun muassa seuraavasti:

Eipä taida olla mitään ihmeellisempää kulkureittiä lapsuutemme maailmassa kuin olivat ne suon portaat, joita myöten tiemme kulki halki suon huviretkille järven rantaan kulkiessa ja sieltä kotiin palatessa (MAK, 155–156).

Minä aina kompuroin -teoksen viimeisellä sivulla Annikki palaa muistoissaan syntymäkotinsa, talon joka paloi Lapin hävityksen aikana, pihalle, missä on ainainen kesä.

Äidin pyöreissä ihanissa kukkapenkissä ovat orvokit aivan ammolaan ja asterit ja leukoijat ja resedat tuoksuvat kilpaa. Pihlajat ovat tuuheat talon takana ja kaivon ympärillä ja äiti on valmiiksi vintannut veden siihen vanhaan lohisaaviin että me saamme mennä vilvoittelemaan. Ja pihanurmen, sen raikkaan vihreän pihanurmen keskellä kulkee polku, joka aamuisin kun juostaan saunaan pesulle avojalkasin on aina mukavan kostea siitä kasteesta, joka sitä on yön aikana virvoittanut. Mahtavat kaksoismännyt seisovat siinä tuvan nurkalla punertavarunkoisina, tummanvehreinä. Äidin kasvimaan rakennuksen takana on hyvässä järjestyksessä, penkit suorina ja taimet suorina penkeissään. Ja perunamaa levittyy tuuheana joka puolella pihaa.

Mutta olen yksin siellä pihalla. (MAK, 204.)

Lapsuuden pihamaan kuvaus on esteettinen ylistys pihamaan kukkien kauneudesta, pihanurmesta, polusta, jota pitkin juostiin avojaloin, ja vanhoista männyistä, jotka seisovat entisellä paikallaan. Kaikki näyttää olevan hyvässä järjestyksessä, äidin kasvimaallakin penkit ja taimet suorana. Kuitenkin lapsuuden maailma on mennyt. Kirjailija on pihalla yksin. Kadotettu lapsuuden koti on yksityinen muistin paikka – joka elää vain kirjailijan muistoissa. Sodan aikana myös Kariniemen kotitalo paloi kuten suurin osa Rovaniemestä.

6.3.2 Eränkävijän elämyksiä

Kariniemen erätarinat ovat tulvillaan tunne-elämyksiä, esteettisiä tuokioita ja erilaisia luontokokemuksia. Lapsuuden muistot kiinnittyvät vahvasti tiettyihin tuttuihin tuoksuihin. Edellisessä luvussa mainittu isän sarkatakin mukana kulkeva ruudinkäry liittyy metsästykseseen yhtä hyvin kuin piipputupakan tuoksu, joka tuo mieleen kodin (LLJA, 92). ”Huurremetsoja”-novellissa istutaan tulilla, keitetään kahvia ja paistetaan makkaraa. Ilmassa leijaillee piipputupakan tuoksu. (ME, 45.) Novellikokoelmassa *Oi Juutua* yön usvaan alkoi sekoittua *iltanuotiosavun tervaksentuoksuinen lehahdus* ja hetken kuluttua *ilman täytti mieto sikaarin tuoksu* (OJ, 156). Lukijan on helppo kuvitella istuvansa nuotion äärellä kaikkien näitten tuoksujen ympäröimänä.

Tulilla istuminen on varsinkin metsästykseseen liittyvä vanha traditio. Sivosen (2011) haastattelema erämies piti tulilla oloa tärkeimpänä (Vrt. 2.2.6). *Oi Juutua* -kokoelman viimeisessä kertomuksessa Annikki on Taiston kanssa Tornionjoella. Hän kuvaa tilanteen tiivistäen, että oli kevätkesä ja virrassa vettä enemmän kuin tarpeeksi. Kuvauksen jatkuessa *että kun yön usva alkoi liikehtiä rantamatalassa*, voivat kalastajastävät päätellä, että tuon hienompaa ilmaa kalan pyyntiin ei olekaan. *Varsinkin kun tuohon yön usvaan alkoi myös rauhallisena sekoittua iltanuotiosavun tervaksentuoksuinen lehahdus*. (OJ, 156.) Ympäristöesteetikon silmin kuvaus maalaa täydellisesti kalastajan unelmahetken omassa maisemassaan. Tunnelman ollessa täydellinen Kariniemi jatkaa lakonisesti:

Niin me keitimme kahvit, paistoimme makkarat, käärimme tavarat öljykankaaseen ja lähdimme joelle. Oli illan yhdeksäs hetki vielä. (OJ, 156.)

Kyseessä on Jokelan tarkoittama syväesteettinen ilmaisu, jonka jokainen vastaavan tilanteen kokenut pystyy avaamaan ja tulkitsemaan. (Vrt. 2.2.5)

Elävä tuli oli kaikesta päätellen Kariniemelle hyvin tärkeä ja toi mieleen muistoja. Hänen valokuva-albumissaan on useita takan äärellä otettuja kuvia ja joitakin nuotio kuvia. Myös kirjassa *Lohisiima ja silkkiiliina* on muutamia luontokuvia ja kolme kuvaa, jotka liittyvät tuleen. Ensimmäisessä kuvassa teksti kertoo: *Erämaassa on yövyttävä laavulla*, ja kuvassa on mukana ilmeisesti nuotiosta nousevaa savua. Toisessa kuvassa on sisällä eräkämpän näköisessä paikassa piisissä tuli ja kuvatekstin mukaan: *takassa loimottaa iloinen valkea*. Kolmannen kuvan nimenä on lyhyesti *Muistatko*. Kuvassa Annikki ja Oiva istuvat ilmeisesti Villa Willamon takan ääressä koiran kanssa. Voiko elävää tulta, nuotiotulia tai takassa loimottavaa tulta nähdä muistin paikkana? Kenties se tuo mieleen kaukaisten tapahtumien muistoja.

Itse metsästys tai kalastus nostattaa jahti-intoa tai pyyntihimoa, jota Kariniemi kuvailee usein teksteissään.

Metsästys jatkuu, jahti-into on saanut meidät kaikki täysin lumoihinsa. huurre ja pakkaneen tekee terää. Ilmassa soi laukausten äänet kuin päässä räjähtäen. Mutta mitä merkitsee siihen verrattuna, että

lintuja tulee. Ja sekään, että oikean käsivarteni olkaluu on melkein turra pyssyn iskemisestä. En osaa käsitellä asetta vielä niin kuin pitäisi. (ME, 61.)

Kariniemen eräaiheisissa tarinoissa kuvataan toistuvasti, miten pyynti saa ihmisen otteeseensa. Hänellä on asialle monta nimeä: jahti-into, pyyntihimo, pyytöhimo ja ottikuume (OJ, 84). Kun se valtaa, maailma muuttuu ja pienet vaivat eivät saa pyytäjää luopumaan.

Pyytäjä pitää perässä vavan kipeästi tuettuna suolivyötään vasten. Kärki osoittaa mustaa taivaskattoa. Se piirtyy kuin tumma piiska taivaan ja kuohujen välille, kuohujen, jotka nousevat kuin aavekauhistukset vaatimaan osuuttaan. Nekin. Niinkuin pyytäjäkin. Tuo ihminen, jonka pyytöhimo on leimahtanut täyteen lieskaansa samassa hetkessä kuin rulla on kimakasti pärähtänyt soimaan halkaisten kirkunallaan erämaan koskemattoman rauhan. Kalalle, väkevälle inarilaiselle, tämä on taistelua elämästä ja kuolemasta. (LS, 227.)

Metsästyksen ja kalastuksen toinen puoli – eläimen tappaminen – herättää kirjailijassa monenlaisia tunteita. *Lohisiima ja silkkiliina* – kokoelmassa on muistelu , jossa hän on mukana tammukkapurolla kahdeksantoistavuotiaana.

*Minulle annetaan käteen onkivapa, jossa ei ole sen kummempi siimahoito kuin ahvenongessa. Mutta koukkumalli on vähän toista: siellä pikkuinen yöperhonen tuskissaan käpristelee ja kääntyilee. Voi pahasta, mihin on joutunut. Aivanpa inhottaa ja vistottaa tämä eläinräökkäys, mutta minkäs mahdat. Jos kalamieheksi meinaat, niin niele inhosi ja ole niin kuin miehet, niin etteivät vain pojat pääse sanomaan.
– Tytöt! Pyh! Ne ovat semmoisia, eihän ne osaa matoakaan koukuun panna, saati sitten perhoa... (LS, 46.)*

Teoksen *Lohisiima ja silkkiliina* eräkertomusten joukossa on kaksi kuvausta (LS, 114–122; 123–130) joissa on mukana kenraalieversti Dietl. Tämä tunnettiin Lapissa innokkaana metsästäjänä ja kalastajana. Aivan jälkimmäisen novellin ”Valajaskosken valtiasta pyytämässä” lopussa on kuvaus saaliiksi saadusta lohesta. (Tähän aikaan Valajaskoski oli vielä luonnontilainen koski.)

*Jalon kalan, jonka mustalle ja hopealle paistavat mahtavat kyljet värisivät jo kuoleman kouristuksessa. Pian heleä veri punasi sen voimakkaan niskan.
- Ystävät, tätä minä en unohda – minulla ei koskaan ole ollut tällaista päivää. Petri heil!*

- *Ja kenraalieversti nosti kätensä kunniantekoon kuningaskalalle, joka hänen jaloissaan makasi jo täysin voipuneena, eikä elämän kipenekään enää värähdyttänyt sen uljasta olemusta.* (LS, 130.)

Nykypäivän lukijaa voi kuvaus kummastuttaa, kun muistetaan, että Dietliä on kuvailtu fanaattiseksi natsiksi. Mitä kirjailija tarinassaan kertoo? Onko mukana huumoria, ironiaa vai ihailua?

Saaliseläinten kunnioitus ja eräänlainen ihailu on kuulunut vanhaan perinteiseen metsästyskulttuuriin. Myös Kariniemen kertomuksista kuten edellä olleesta lohen kuvauksestakin tämä tulee näkyviin. Oulangan hirvet kävelevät *juhlallisina* polun yli:

Miten merkillisesti hätkäyttääkään sisintä tuo näky. Ne katoavat iän vanhojen kuusien holvistoon. Juhlalliset, ylevät eläimet, joitten karva läikkyi ihmeellisen pehmeänä. (LS, 151.)

Kalastukseen ja metsästyksen liittyä voimakkaasti kokemus luonnon olosuhteista, sateesta, pakkasesta tai päivänpaisteesta. Kariniemen esteettisesti hieno kuvaus jään alta pyynnistä kertomuksessa ”Sateenkaarilohia” kokoelmassa *Laulu lohesta ja auringosta* (LLJA) saa lukijankin hytisemään mielessään.

Harmaassa kaamosaamussa sateenkaarilohien kyljet ovat täynnä outoa väriloistoa. On kuin niiden väreissä olisi kipene fosforin hohtoa mukana. Ja siikojen hopeakyljet häilyvät. Mutta tuo väriloisto on vain hetkisen ajan, sillä pakkasen tarttuu kalojen viimeiseen elämäntanssiin siinä lumenhilseisellä jäälakeudella. Vain vähän aikaa, ja ne ovat jo kuurassa yltä päältä.

Värit ovat lakanneet hehkumasta. Jää peittää ne. (LLJA, 213–214.)

Edellä olevasta katkelmasta voi lukea kirjailijan myötäelämistä ja suruakin kalojen kuolemantanssin äärellä. Kalojen kauneus katoaa kuoleman kangistaessa ne jäälle. Kariniemen eräelämyksiin sisältyy vahvoja luontoon liittyviä tunteita. Kalastus voi muuttaa maailman hetkessä. Saaliiksi saatu *ihmeellinen ahven* saa vanhat ikkunat rannoilla välkkymään *kirkkaana* ja kivillä on *tavallista enemmän* tiiroja rohkaisemassa poikasiaan lentoon. Soutu on iloista ja vene kulkee *kauniisti*. Näin tapahtuu novellikokoelman *Oi Juutua* -kertomuksessa. (OJ, 84–85.)

Saman novellikokoelman erään kertomuksen Kariniemi aloittaa: *Olin lähtenyt katsomaan että onko jo aika, ja samalla kuuntelemaan mitä sanoo virta joka on ystäväni* (OJ, 137). *Oi Juutua* on Kariniemen eräkirjojen joukossa pitkälle hiottu ja esteettisesti nautittava teos. Varsinkin kirjan ensimmäinen kertomus on eräänlainen oodi joelle, auringolle ja lohelle. Kun aurinko laski *hän ohjasi minut yökalaan ja saatoimme nähdä kuinka tähdet heijastuivat syvyyksistä, sillä oli jo syksy.*

Juutua merkitsee ykseyttä myös luonnon kanssa, yksinkertaista elämää ja lohestuksen hurmaa.

*Sillä joki on kuin runo.
Sille, joka Juutualle on eksynyt, se on sitä aina.
Se on hyvin ihana runo, tai sitten joiku joka alkaa korkealta.
(OJ, 10–11.)*

6.3.3 Radikalismien ajan luontoelämykset

Kariniemi kuvailee ikkunansa ääressä maiseman muuttumista: värit vaihtuvat, kasvillisuus elää luonnon kiertokulkua ja linnut omaa muuttoaikatauluaan. Luonnosta kertovat tuoksut tulvivat vastaan heti ulko-ovea avatessa.

Tuleentumiseen valmistautuvan viljan, kypsyvän ohran ja jo niitetyn heinän ja kukkivan perunamaan oman elävän helmoihinsa kokoavan maaemon tuoksu. Myös karjasuojien ja ulkorakennuksista vielä uhoavien kesän avointen, väljien ovien maailmojen lemu. Ja miedon aamutuulten kantama lemu, joka kiirii saloilta ja aapasoilta, kairoilta ja koskemattomilta outamailta kertoen vielä vahvasta elämän mausta, marjoista ja sienistä huokuvasta, kalastusvesistä, linnustusmetsistä ja rikkaista muikkuapajista himmenevässä elokuun illassa. (RS, 14.)

Alkukesän hetki saman ikkunan äärellä saa Kariniemen hehkuttamaan kasvun ja elämän iloa.

Sanoinkuvaamaton vehmaus tulvii sisälle iäkkäitten lasiruutujen takaa ja koko pensasto ja aluskasvillisuus elää villiä riemua äärettömässä luomishurmassa. On totisesti jalon kiiman aika – tuota vanhaa upeaa sanaa käyttääkseni! Puissa on jo täysi lehti ja ensimmäiset kukkaset ovat avautuneet. (RS, 142.)

Tosin kesän tuloon liittyvät myös sääsket, mäkärät ja paarmat, mikä saa kirjailijan pohtimaan *luonnon ystävän mielenvikaisuutta*, hänessä elävää *vihan pahkaa*, kun joutuu näitten pienten vihollisten kohteeksi (RS, 142–143).

Kirjailijan muistelmissa Trollbölen kaudelta kertautuvat vanhat tutut tuoksut:

Maa tuoksui mereltä ja auringolta ja vaahteroilta ja lehmuksilta ja Hisingerin koulun luona lemahteli vastaan vahva pihkan haju, koulu kun ympäröi ikivanha männikkö (RS, 28–29).

Käydessämme vieraittemme kanssa ulkona vilvoittelemassa loistivat kiiltomadot polun reunalla kuin pienet kirkkaat tähdet ja syysruusut tuoksuivat yhdessä jasmiinien kanssa väkevänä kuin konsanaan etelän yössä. Mereltä toi iltatuuli yli kaislarantojen oman suurille vesille kuuluvan ominaishajunsa, joka tuoksahti lauhkeilta Itämeren tuulilta. (RS, 31–32.)

Ristisiipi sisältää runsaasti kuvauksia pihan lintujen äänimaailmasta ja metsien ja soitten ääniä, mutta aina välillä kirjailija palaa muistelemaan Trollbölen iltojen lintuja, kehrääjää ja kuhankeittäjää:

Kun ilta alkaa hämärtää, on laskeuduttava laaksoon. Saa kuulla kehrääjän äänen ja kuhankeittäjän tuutulaulun. Siellä Trollbölessä, Suomenlahden rannikkoseuduilla. (RS, 124.)

Talvinen pihapiiri on hiljainen. Ankarimman pakkasen aikaan pihapihlajien oksistoon on kokoontunut ”tiaisia ja pakkastiaisia sekä tikkatillereitä” suojaa etsimään. Osa tiaisista on kuitenkin menettänyt henkensä ja kirjailija tuo ne sisälle toivoen niiden vielä virkoavan.

Mutta eivät ne heränneet. Pihapiiri on muuttunut hiljaisemmaksi. Mutta harakkapesue on onneksi tallella. Tinttejä kaipaam. Minä olen pannut ne nukkekaappiin. Lasioven taakse. Niin kuin kääpiöt panivat Lumikin. (RS, 68.)

Kariniemi inhimillistää kotipihansa eläimiä jopa antamalla niille nimiä. Harakka-Maija on ystävä, jonka kanssa kirjailija käy keskusteluja ja jolle opetetaan uusia taitoja.

Mutta voi näitä harakoita, pihalintujani, virkeimpiäni. Ne ne vasta mestareita ovat. Tässäkin murheessani kun istun ja käväisen veranнанportailta hengittämässä pakkasta (sillä on aivan oma tuoksunsa) lehahtaa jostakin Harakka-Maija pyörähtelemään ja haastelemaan. Sillä on aina selitettävää, ja mikä merkillisintä, se on oppinut viheltämään. Keneltäpä muulta kuin mammalta. Kun kutsutaan sessuja sisälle syömään tai nukkumaan, niin vihelletään ja lujaa. Ei pillillä, mutta ihan niin kuin työnhupakkona niin että metsä kaikuu ja rai-kuu. (RS, 68–69.)

Eläimet eivät ole pelkästään mielenkiinnon kohteita vaan seuralaisia ja ystäviä, jotka ovat hänen omiaan. Minun pihalintujani ja harakoitani, kuten kirjailija korostaa. Eläinten kuolemantapaukset ovat hänelle suuria menetyksiä ja surun aiheita. *Ristisiipi* sisältää pitkän kuvauksen Ahkun lähdöstä (RS, 47–50). Ahku oli porokoira, ”viisas kuin itse ihminen”.

Kun se tuli ja pani päänsä ihmisen polvelle ja katsoi silmiin kuin sanoakseen että sinä olet minun emoni pidä minusta huolta, sitä oikein kavahti. – Miksi? Kysyä sitä, kun ei muutenkaan kaikkea ymmärrä niin kuin pitäisi ja niin kuin olisi pitänyt ymmärtää. Sitä jää niin paljon ihmiselämän tienvarteen semmoista, mitä ei ymmärrä koskaan tai minkä vasta kauan jälkeensä tulee ymmärtämään. (RS, 48.)

Talven pakkaset saavat Kariniemen kirjoittamaan. Milloin *pakkanen seisoo puuttomalla tundralla kuin vihainen sonni* (RS, 63), milloin koetaan oikea *pystypakkanen* (RS, 71) ja toisinaan kylmyys on *hyytävä* (RS, 81) Kariniemi kokee kirjaimellisesti talven ankaruuden omassa talossaan.

Joskus välituvassa jossa nukun on seitsemän astetta lämpöä, toisinaan vähän enemmän. Mutta haluan olla se Lumikenttien tytär, ihan loppuun asti. (RS, 65.)

Edellä oleva Lumikenttien tytär viittaa ilmeisesti Jack Londonin romanttiseen seikkailukirjaan. Kirjailija luo ulkoisille kovalle olosuhteille, pakkaselle ja kylmälle asunnolle, näin romanttisen kehyksen. Haastattelussa monet ovat ohi menneet, että Kariniemi oli innokas uimari, joka ei pelännyt kylmääkään vettä. Sisko Ylimartimo (o.s. Ikonen) muistelee, miten nuorena opiskelijana kävi Kariniemeä haastattelemassa. Kirjailija keksi yhtäkkiä, että nyt mennään joelle uimaan. *Hetken päästä pulikoi purossa kaksi eevanasuista naista: kypsä kirjailija ja ujo kirjallisuudenopiskelija.* (Ylimartimo 2000, 11.)

Aino Lehtola puolestaan muistelee Vuotoksen juhannussoutua vuonna 1982:

Ja Annikki oli suojelija, joka sitten juhlavasti törmällä seisten lähetti soudun liikkeelle. Ja uida roikaisi silloin aamutuimaan väylässä, joka Kemijoeksi oli aika kaponen kun latvuksilla oltiin. (Lehtola 12.2.2013)

Ristisiipi kertoo, että pakkasen keskelläkin kirjailija nauttii luonnon tarjoamasta elämyksestä:

Olen avojaloin liikkeellä, aamutakissani ja yömyssyssäni ja jalkapohjat uhoavat jäisen portaikon ihanaa viileyttä. Varpaat kipristelevät niin kuin lapsena ja ihoni joka on kananlihalla rävähtää hehkumaan, kun otan kämmeniini nietosten harjalta jäähileistä lunta ja hieron paljasta alastomuuttani. Jo vuosien ajan olen ollut hassuna tämmöiseen pakkaslumeen ja siinä herkutteluun, hereästi. (RS, 71.)

Myös kesän kuvauksista löytyy jalkojen kautta koettua primitiivistä nautintoa.

Minä kahlaan verkolle. Ei kalaa, ei siksi että silmään. Mutta vesi on lämmintä kuin maito. Oikeastaan on aika metkaa kulkea kahlaamalla kalastamassa. Koen siinä muutamanlaista primitiivistä riemua niin kuin alkuasukasnainen. (RS, 177.)

6.4 Luonnon puolesta - konatiivinen ulottuvuus

6.4.1 Vastuuta ja moraalikasvatusta

Palmerin mallin kolmas ulottuvuus, vastuuseen ja luonnon puolesta toimimiseen kasvaminen ei ole lapsuuden kuvauksissa niin selvästi nähtävissä kuin toiset kaksi ulottuvuutta. On selvää, että pienen lapsen kohdalla näin on. Opetus ja kasvatusta pahtuvat hyvin konkreettisella tasolla lapsen kehitystasetta vastaten.

Annikki saa ensi kosketuksen koiriin jo varhaisessa vaiheessa metsästäjä – Eemelin ajokoiran, Nulkin, kautta.

Pikkuanna istuu leikeissään, tietäähän tuon. Nulkki on siinä vieressä, pitkät silkkikorvat ihan lähellä. Nulkin samettikuono silloin tällöin käy lapsen kädellä. (MAK, 68.)

Kuten edellä Annikin elämäkulusta on käynyt ilmi, koirat ovat kirjailijan perheenjäseniä ja ystäviä hänen elämänsä loppuun asti. Vastuu kotieläimistä, Nulkista, Rusina- ja Karjamuori-lehmistä, sianporsaista ja kanoista opitaan jo kotona. Eikä Kittilän sukulaisten hevosiakaan jätetä huonommalle vaan ne saavat levätä tallissa ja osaksi tulee hyvää hoitoa. (MAK, 77.) Kotieläimiä muistellessaan Annikki mainitsee äitinsä, joka muuten jää lapsuuden kuvauksissa vähemmälle.

Ja äitimme on sanonut että sitä hyvää mitä ihminen tekee sen ei tarvitse koskaan katua, mutta sitä paha mitä ihminen tekee sitä pitää katua aina. Ja suojan antaminen vaikkapa vain pienelle kurjalle luontokappaleelle on aina paikallaan. Sen aina Taivaan isä siunaa. (MAK, 143.)

Äidin uskonnollisuus, jota Annikki korostaa muistelmissaan, peilautuu edellä lainatusta kohdasta hyvin.

Jo varhaislapsuuden kuvauksissa näkyy empatia ja myötätunto eläimiä kohtaan. Seuraava mikronarratiivi kertoo lapsen moraaliseen heräämisestä ja pohdinnasta, mikä on tekojen hyväksyttävyyttä.

Me mentiin ja syljettiin muurahaispesiin, joita oli myös siellä ihan lähellä ja joitten ohi aina kuljettiin kun mentiin pikkumetsään pitämään hautajaisia pikkuvainajille, joita olivat kuolleina löydetty hiiret ja vareksen pojat ja harakanpojat ja sinikyyhkyset, joita pojat olivat ritsoilla ampuneet, ihan tietämättä että pikkukivet osuivat suoraan niitten silmiin tai päähän tai selkäjyvälle, ja pojat vannottivat että me emme saa kertoa vanhemmille, emmekä me uskaltaneetkaan vaikka mieli olisi tehnytkin, sillä niin ilkeitä ne pojat saattoivat olla että kukaan ei olisi uskonut. (MAK, 11.)

Eläinten asemaan liittyy myös muistelu suuresta kanilahdistista, jonka jälkeen lapsille on tarjolla juhla-ateria kanipaisteineen. Lapsen käsitysmailmaan ei kuitenkaan mahdu ajatus kanienkeliä syömisestä ja pidot saavat omalaatuisen käänteen:

Olipa laitettu oikeat pidot. Mutta ensiksi on kädet pestävä, muistutti Siina eikä ollut näkevinäkään meitä. Ja siitä me se sitten arvattiin! Ihan silmänräpäyksessä kuului huutomme että me emme syö kaneja. ME EMME SYÖ KANEJA! Ja mitäs tapahtui! Siitä ovensuusta, jossa olimme sisääntulleina viivyskelleet, me kolme pikkuihmistä lensimme ulos itkuun parahtaneina ja pakenimme Pikkuhelvin kotiin huutaen suurella äänellä koko matkan ME EMME SYÖ KANEJA, EMME KANIENKELEITÄ! (MAK, 87–88.)

Lukijalle voi muistuttaa, että Annikin lapsuuden aikoihin suhtautuminen kaneihin poikkesi nykyisestä huomattavasti: kaneja kasvatettiin pääasiassa lihan ja turkisten takia eikä lemmikeiksi.

Vaikka perhe ruokittiin monesti metsän riistalla, isän suhde eläimiin näyttää olleen kunnioittava. Annikki kuvaa isän muistelusta eräästä karhujahdistista, jossa tilanne oli muuttunut sietämättömäksi:

Nuoruudessaan hän oli ollut mukana monenlaisessa karhunkaadossa – olipa isäni ollut oikea hurjanlainen kaveri. Mutta kovasti oli ottanut hänen luonnolleen, kun oli kerran saatu karhumetsällä uros-poika elävänä matkaan ja apteekkari oli välttämättä halunnut viedä sen herrasaunaan, kun ensin oli tapettu emä ja poikaset, kaksoset. Täytyi katsoa mitä iso karhunpoika pitää herrasaunasta. Vastoin isämme puheita karhu oli istutettu mukaan lauteille ja annettu sille konjakkimuki – Jumala varjelkoon niitä miehiä! huokasi aina jälkeensä äitimme. Eihän se ressurkka ollut kestänyt vaan heittänyt henkensä hangelle, jolle se oli tuotu virvoittelemaan. Ja isämme oli sanonut että ei hartaammin oltu hänen rukoustaan koskaan kuultu kuin tuolloin, kun pääsi poikariepu paremmille metsästysmaille.

Eikä isä olisi enää olisi kohti ampunut, vaan ainoastaan ylös tai vaan tuuliin että säikäyttänyt emän... (MAK, 187.)

Kariniemi selvästi puolustelee isäänsä sillä, että tämä yritti estellä eläinrääkkäystä. Kuvaus kertoo mielenkiintoisella tavalla ajan ”parempien piirien” metsästyskulttuurista, johon ovat liittyneet myös sauna ja viina. Annikin äidin reaktio on selvästi paheksuva.

Annikin lapsuuden narratiiveissa tapahtuu lapsen moraalinen herääminen pohtimaan, mikä on oikein ja mikä väärin suhteessa luontoon. Toimintamallit näyttävät hyvin pitkälti kotiympäristöstä omaksutuilta, ennen kaikkea isältä ja äidiltä. Kotona opitaan, että kotieläimistä kannetaan vastuuta ja niiden hyvinvoinnista huolehditaan. Metsän eläimille annetaan rauha niiden omassa ympäristössä ja niitä kohtaan käytäydtyään kunnioittavasti.

6.4.2 Kriittisyyden merkkejä ilmassa

Luonnonsuojelun historian tärkeitä etappeja Suomessa on ollut herääminen eläinten olosuhteita parantamaan. Ajattelu syntyi jo 1800-luvulla, jolloin kiinnitettiin huomiota kotieläinten kohteluun ja ensimmäiset eläinten suojelulle omistautuneet yhdistykset perustettiin. Kariniemen eräkirjallisuudesta voi löytää eläinrääkkäystä pohtivia piirteitä. Tammukanpyyntiretkellä Kivaloilla Annikki kuvaa, miten häntä *vistottaa* pikkuisen yöperhosen käpristely koukussa (LS, 46). Kalastuksen kiihko vie kuitenkin mennessään ja suhtautuminen kalaan muuttuu kamppailuksi, jota Kariniemi kuvaa novellissa *Se iso kojamo*:

Niin on tässä jälleen, toisen on voitettava, toisen hävittävä. Kalan tai ihmisen. Mutta vielä on voimia molemmilla. Kamppailu kannattaa loppuun saakka, siis siksi, kunnes toinen tai toinen on hävinnyt. Mutta niin oli sille kerralle säädetty, että nyt hävisi ihminen.

Kuitenkin se oli ruhtinaallinen häviäminen. Sillä kala oli varmasti suurin inarilainen, mitä koskaan on saatu, sitten niitten päivien, jolloin vielä Jäämeri ulotti vetensä näihin seutuihin saakka. (LS, 228-229.)

Tässä kalastuskuvauksessa kala voittaa kamppailun kuten joissakin muissakin novelleissa.

Lohisiima ja silkkiiliina -teoksen samannimisessä novellissa Annikki kuvaa Kuusamon ajan kalanpyyntiä, jolloin hän haavin puuttuessa heittää silkkihuivinsa kalan ympärille ja nostaa sen veneeseen. *Eikä minulla ole puukkoa, minkä pistäisin voiton merkiksi niskan päälle – poloiselle. Olen onnetonkin samalla. Kauhealta tuntuu lyödä sitä äyskärillä päähän – äyskäri on ainoa, jolla sen voi tehdä. Minä kipristelen ja mietin. Mutta kun se piehtaroi siinä tukehtumistuskissaan, niin sittenkin täytyy niin tehdä. (LS, 75-76.)*

Vastaavanlainen tilanne tulee vastaan Paadarilla taimenen pyynnissä:

Anteeksi! silitän kuin kerran pikku-siskoni saamansa ahvenen pinta. ”Anteeksi – vielä kerran” ...

Eikäpä sitten muuta kuin puukko niskaan. Muutama elämänvärähdyks vielä, ja Paadarin taimen on lähtenyt onnellisemmille kalavesille - (LS, 202.)

Metsä elää -kokoelman novellissa ”Huurremetsoja” kirjailija kuvaa metsästyksen herrättämiä ensituntemuksia. *”Minun osakseni on tullut hoitaa ”vasen sivusta”. Mies on keskellä, ja Sakri siitä oikealla. – Todellakin ollaan kuin ampumaradalla. Sitten tulee paha mieli: tämähän on kuin teurastusta eikä mitään muuta. Karaisen kuitenkin luontoni ajattelemana: valitkaa linnut taivaalta ... ja tässä sitä ollaan. (ME, 59–60.)*

Kariniemen teoksissa toistuu usein teemana vanhan katoavan Lapin ja Peräpohjojan puolustaminen. ”Huurremetsoja”-novellin alussa kolmikko hiihtää Pomokairassa, Sodankylän ja Kittilän välimaastossa. *Siinä kairassa on lintua, on silloinkin kun*

se muualta on kadonnut tietymättömiin. Mutta sekin on muuttumassa. Tukkikuormat vyöryvät sieltä etelää kohti. Ja moottorisaha puree vanhaa aarnihonkaa. (ME, 45.)

Edellisessä katkelmassa on viittaus sodan jälkeiseen suurten savottojen aikaan, jolloin metsiä kaadettiin jälleenrakennuksen tarpeisiin ja sotakorvausten maksuun. Samoihin aikoihin aloitettiin Kemijoen patoaminen voimalaitoskäyttöön. Tähän Kariniemi ottaa kantaa voimakkaasti:

Nyt asuu hiljaisuus joessa.

Kosket sammuvat.

Niiden laulu lakkaa, eikä lohi nouse enää. (LLjA, 8.)

Mutta kosket sammuvat. Ne sammuvat kuin valot toinen toisensa jälkeen, Uudet valot syttyvät tilalle. Häikäisevät neonlamput palavat joentöyräitten ääriellä, siellä missä kerran lohi leikki hiesikkopoukassa. Ja jatkoi matkaansa eteenpäin, ylöspäin. (LLjA, 10.)

Ihmeellinen on ollut virta.

Ja lohi.

Ja aurinko, joka on antanut elämän lohelle ja virralle. Mutta lohi lakastuu, sammuvat virta ja koski. Laulu lohesta ja auringosta katoaa. Jää vain laulu auringosta. (LLjA, 12.)

Laulu lohesta ja auringosta ilmestyi vuonna 1962. Kemijoen lohi oli ennättänyt jo kuolla sukupuuttoon. Voimalaitosrakentaminen oli käynnissä Lapissa. Neonlamput kuvastavat uutta aikaa, ehkä tässä on myös viittaus kaupunkeihin, joissa neonlampuja käytettiin mainosvaloina.

Lohen kohtalosta kerrotaan edellä lyyrisemmin kuin vuonna 1954 ilmestyneessä *Lohisiima ja silkkiliina* -teoksen ”Kemijoen lohen murhenäytelmä”-novellissa, jossa kirjailijan teksti syyttää nykyaikaa ja Vihaista miestä, padonrakentajaa.

On tullut jälleen Vihainen mies näihin maisemiin. Ja se on paljon vihaisempi kuin tuo entinen.

On pistänyt padon, sellaisen, jota ei ole ennen nähty näissä kairoissa vaikka paljon patoja onkin nähty, jokisuuhun. Jopa vielä sellaisen padon, ettei siitä ole reikää minkään vertaa – ei siksi, että silmään! Niissä entisissä patolaeissa luki ankarat pykälät siitä, minkä verran on reikää jätettävä kalan vapaasti kulkea. Näissä nykyisissä laeissa ei kai ole sellaisia kohtia! Se kun on tämä nykyaika sellaista kuin on. (LS, 134-135.)

Kertomus jatkuu kuvauksella lohista, jotka pyrkiessään latvavesille kutupaikoilleen törmäävät betonimuriin ja uittoränniä avattaessa joutuvat puitten ruhjomiksi. Kariniemi kuvailee lohia kalastajien näkökulmasta. Heidän kannaltaan katsottuna kalat ovat käyttökelvottomia ravinnoksi:

- *On taivaaseen saakka ulottuva vääryys tehty jo yksistään luontokappaleita vastaan. Ette tiedä, miltä tuntuu saada näitä raajarikkoja pyydyksistä! Yhdeltä on murskana puolistiehen pää, se on sokea, se on kauan sitten iskenyt päänsä betonia vasten, että kaikki on mennyt sekaisin, ja se on vain jatkanut syöksymistään siksi kunnes tajuttomuus on tullut. Entäpä toinen, tukki on sen raadellut niin pahoin, että osa selkärankaa näkyy kyljestä, ja kuitenkin se vielä elää. Kolmannen kohdalla on suomupeite jo saanut vaurion, siinä on kai sieni, joka tekee työtään.* (LS, 135–136.)

Edellä tulee näkyviin myös eläinräökkäystä vastustava kirjailija, joka saa lukijansa eläytymään lohien kovaan kohtaloon. Pohjalla on kuitenkin kritiikki voimalaitosten rakentajia kohtaan.

Metsästys ja kalastus tuovat mukanaan kiihkon, saaliinhimon ja myös ahneuden. (LLjA, 25) ”Juutua” -novellissa kuvataan pyyntikulttuurin muutosta, mikä liittyy siltojen ja teitten rakentamisen mukanaan tuomaan muutokseen ja sota-ajan seurauksena räjähdysaineitten käyttöön:

Mutta on tullut sota. Ovat tulleet silta-arkut ja sivistys. Joella kai ei enää ole, mitä antaa.

Säikkyyhän se ihminenkin, korvessa elänyt, rotyylin paukausta, sati sitten hääriemuaan viettämään lähtenyt kala. Kun ei tiedä, minne päänsä pistää. Tai ehkä on jo niin viisas, että jättää myöhemmälle nousunsa. Sitten kun ei lakipykälien mukaan saa kalastaa. Ajattelee:

- *Tottapa ovat jo menneet kaverit. Häipyneet ja kaikonneet louepaikoiltaan ja valkamiltaan, niin että uskaltaa tässä äijäkin lähteä omiin kilmoihinsa...* (LS, 101-102.)

Matkailun mukana tulee Juutualle miestä kuin meren mutaa, Kariniemi kuvailee kalastusta.

Nyt kalastetaan Juutualla hirvittävällä voimalla. Yksi nykii siellä, toinen täällä, siimat menevät ristiin ja uistimet takertuvat toisiinsa. Kirvataan. Sekä kyräillään toisiaan, että saako ja kuinka paljon. Ollaan jopa päällekkantamassa toistensa kalan saaliisiin nähden. Kun on joku hoksannut panna siltapilarin tiimoille taimenverkon ja siitä kalan nostanut, jo on kohta poliisi niskassa – ystävät ovat pitäneet huolen ilmiannosta. Kuitenkin siltapilarin läheisyysskään ei ole mikään paha paikka. Onpahan laillinen kalastusvesi siinä kuin muuallakin.

Merkillistä, miten kulttuuri saa outoja muotoja siellä, missä se on kiilautumassa koskemattoman erämaan keskelle. (LS, 108.)

Kirjailija näkee matkailun mukana tulevan kulttuurimuutoksen uhkana koskemattomalle luonnolle ja erämaalle. Toisaalta uhka kohdistuu myös kalastuskulttuuriin, vanhoihin perinteisiin tapoihin ja sopimuksiin kalapaikoista sekä kalastustavoista.

Novellikokoelma *Oi Juutua* sisältää vain vähän viittauksia ympäristöhuoleen. Kirjan ensimmäisessä novellissa on lause, jossa todetaan Juutuan puhtaus: *Eikä yhtään öljyläikkää levity myrkkiverkkona tuhoamaan elämän jatkumista* (OJ, 11). Kokoelman viimeisessä novellissa Kariniemi tarkastelee maailmaa vanhan miehen silmin. Miehellä on upseeritausta ja hän tuo mieleen Oiva Willamon. Hänen pohdintoihinsa Kariniemi on sijoittanut ympäristöfilosofiaansa:

Luonto tulisi aina olemaan puhdas, neitseellinen. Ihmisen on pakko, kiireisenkin ihmisen, joskus pysähdyttävä tarkkaamaan luontoa, imemään siitä voimaa, rikastumaan, täyttymään, kummallisella tavalla täyttymään.

...oli lopulta myönnettävä että vain yksin luonto pystyi ruokkimaan – se oli samaa kuin uskonto. (OJ, 170.)

Kariniemi kirjoitti ilmeisesti useita versioita teemasta *Mattus-Jounin hirvenkaato*. *Metsä elää* – teoksessa tarina on kerrottu nimellä ”Hirvenkaato”. Mattus-Jouni on vaatimaton *äijäriepu*, joka lähtee postin neideiltä kyselemään, onko hänelle myönnetty hirvenkaatolupaa. Käy ilmi, että lupaa ei ole tullut, vaikka *on se katteeni ainaki saanu*. Mies poistuu hyvästejä sanomatta ja pala kurkussa miettien:

Korttoko se tänne yöpuoleen semmoset mettäherratkin, etteivät köyhän asiaa koskaan aja eivätkä puolla, ässitteli mielessään, kun astuskeli alas postin korkeita kivirappuja.

Hirvenkaatolupa – sitä hän oli taas odottanut. Se oli hänen, Mattus-Jounin, unelma. (ME, 209-210.)

Kariniemi asettuu vanhan miehen asemaan ja kuvailee samalla eriarvoisuutta, joka yhteiskunnassa tuntuu vallitsevan: ”mettäherrat” eivät aja köyhän asiaa. Samaa teemaa Kariniemi käsitteli myöhemmin teoksessaan *Salakaato* (1969).

6.4.3 Ympäristöliikkeen aika

Annikki Kariniemen elinaikana tuskin juurikaan puhuttiin *biodiversiteetistä* ainakaan tällä termillä. Kirjailija julistautuu omalla tavallaan luonnon monimuotoisuuden kannattajaksi heti *Ristisiiven* alkusivuilla. Kun taiteilija oli saanut Törmäsjärvelle oman lintukotonsa, sinisen pirttinsä, hän ottaa kantaa ympäristön hoitoon.

Ja taiteilija ja se runontekijä alkoi heti julistaa että tältä maalta ei sovi kaataa eikä pois repiä yhtään pensaan tai puun tai kukkasen juurta eikä oksaa eikä tainta, sillä tämän maan täytyy saada kasvaa sitä kaikkea, mitä se voi kasvaa näillä pohjoisilla ilmavirroilla ja maaperillä ja synnyinvesillä. (RS, 9.)

Kariniemen julistautumista luonnon villiyyden puolustajaksi voi verrata Thoreau'n vuonna 1852 kirjoittamaan teokseen *Walden – Elämää metsässä*. Siinä romantiikan ajan luonnonsuojelija ylistää oman kotipihansa - joka ei oikeastaan ole edes piha - kasvillisuutta:

Aitaamaton luonto ulottui kynnykselleni saakka. Ikkunoiden takana kasvoi nuorta metsää. Villiintyneet sumakin ja karhunvatukan köynnökset murtautuivat kellariini, elintilaa hakevat jykevät pikimännyt hankasivat ja rahisivat seinäpäreitä vasten ja ulottivat juurensa syvälle talon alle. (Thoreau 2010, 144–145.)

Lintuharrastajana Annikki seuraa huolestuneena elämäntavan muutosta, joka merkitsee vanhojen navettapihojen katoamista, ja sen seurauksena kotivarpusten ja pulmusten vähenemistä. Mutta räystäspääskyselä voivat hyvin myös Törmäsjärvellä:

Yhä on vielä täälläkin semmoisia taloja, joissa räystäspääskyselä pesivät. Eipä ihme, sillä niitä rakastetaan täällä. Talojen isännät ovat ottaneet kontolleen niitten asuntohuolet, tutkistelevat kevätiltoina ennen pääskystentuloa pitäisiköhän hieman remontteerata niitä pienten pikkaraisten kerrostaloja, savimajoja, että ainakin tukevoittaa edelliskeväänä laitettuja lautarakenteita, jotta pysyisivät sitten taas kohdallansa savimajat, eivätkä sieltä tipahtelisi liian tiuhaan alas. Sillä pesärykelmiä on paljon. Eikä tässä kylässä tehdä niin että pesän suita umpeen muurataan pelosta että paskovat huoneen seinät. (RS, 16.)

Tekstissä on viittaus vanhaan tapaan lyödä pääskysisiä varten lautoja, joitten päälle ne voivat rakentaa pesänsä. Mielenkiintoista on viittaus talojen isäntiin tämän huolehtijoina.

Törmäsjärven kuikatkin saavat Annikista puolustajan, joka ihailee vesilintujen uljasta olemusta:

Ne uivat kaula korkealla. Ja ihmiset vihaavat niitä. Ei ole kuin pari vuotta siitä kun yhdentoista kuikan parvi ammuttiin niin että vain sananviejä lähti matkalennolle ja huhuili surkeasti. Se oli parin vuoden takaista elokuuta, sen loppupuolta.

Mutta viime keväänä ilmestyi uusi pesue kuin ihmeen kautta. Ja nyt sitten on lähtöviivalla pian parikymmentä yksilöä ehkä. Kalastajat niitä vihaavat. Väittävät että kuikka on ahne kalanpoikasille. Taitaa niin ollakin, mutta eihän tarvitsisi kaikkia ampua. Olisi hyvä jättää kuitenkin siemen. (RS, 168.)

Kariniemi seuraa lintujen vaiheita ja kokee suurta huolta epäillessään kuulleensa laukauksia järven takaa (RS, 184). Ympäristössä asuvat eivät kaikki ymmärrä kirjailijan ajattelua.

Kuulen usein sanottavan, kun valitan noitten muuttolintujen hävittämistä, että saman se vain saman tekkee yksille linnuille, nehän syövät mejän kaloja. Tai hiirille tai sammoilla, niitähän tulee aina lisää, mitäpä niistä sen kummemmin suojelemaan ja televisiossahan niitä näkee aivan tarpeeksi, kaiken maailman petoja ja ötököitä ja niitten pornoiluakin näytetään niin että sillä se on valmis tämä maailman aika, turha sitä on surra. Pääasia että sikiöt oppivat lukemaan ja laskemaan, ei se tämä ihmisen elämä sen kummempaa ole.

- Kasper ei oppinut mitään, osoitti kerran Topeliuksen sormi.

Mutta oppipa kun luonnollisella tavalla osoitettiin se, mikä on arvokasta tässä elämässä.

Elämän säilyttäminen. (RS, 185.)

Edellä on viittaus ”satusetä” Sakari Topeliukseen, jolla oli suuri vaikutus suomalaisten suhtautumiseen luontoon, ei pelkästään lintujen ystävänä, vaan myös satukirjojen kautta. Topeliuksen saduissa kerrottiin opettavaisia tarinoita ja annettiin näin moraalikasvatusta.

Kariniemi kertoo, miten hän kerran esitti Pohjolan Sanomissa vetoomuksen: SUOJELKAAMME TÖRMÄSJÄRVEÄ. Kylän iäkkäässä kalavartijassa vetoamus ei herättänyt vastakaikua. Annikki siirtyy käyttämään peräpohjolan murretta kuvaillessaan keskusteluaan miehen kanssa.

Silloin sama äiji murahteli että mitenkäs sitä kalajärviä suojelhan ku ei muitakhan suojella, ihmiset kituvat ja syövät pakettipeltoja! Niin vain. Mutta selitin että onhan se ikävä että kun tämä järvemme on niin kuin helmi täällä, niin kaiken maailman voimakasmoottoriset veneet tulevat jas menevät hullunvauhtia ja mustat naftaklöntit ajautuvat sieltä niitten paskareijistä hienolle kultahiekalle, jota ennen on pidetty pyhänä hiekkana ja käytetty terveyslääkkeenä piimän kanssa niin jopahan pitää rahan takia kaikki hyväksyä.

– Niin, Soo on niin että rahatta ei kukhan pärjää, pijättä uskoa sen vaikka hyvällä asialla oletteki. Ei täällä mikhän puhthana säily. Sanoi ja lähetti vanhan kulteen lahjaksi. (RS, 169.)

Kariniemi on keskustelussa kiteyttänyt luonnonsuojelukeskustelun, jota Lapissa käydään tänäkin päivänä. Vanhan miehen toteamus, että kirjailija on hyvällä asialla, kertoo siitä, että luonto koetaan tärkeäksi, mutta kuitenkin ajatellaan sen olevan jo jollain tavalla menetetty eikä asialle voi tehdä mitään. Narratiivi sijoittuu aikaan, jolloin muuttoliike Lapista Ruotsiin oli alkanut ja sodan jälkeen raivattuja peltoja alettiin paketoita.

Kariniemi osallistuu 1970-luvulla virinneeseen yhteiskunnalliseen keskusteluun Lapin riistosta, johon etelän katsotaan olevan syypää:

Kenen on syy?

Eihän ole mistään Suomen laeista luettavissa että maamme köyhim-

pien alueiden asukkaiden on lähdettävä omilta synnyinsijoiltaan siksi, että rikas Etelä saisi sähköä millä mällätä – keittää, paistaa, hitsata, hassata, laakeroida, että olisi TV:t ynnä kasetit ynnä levyraadit ynnä Mieltusten pyykki ynnä kaikki muu. Mitäpä siinä sitten yksi ja toinen Lapin kylä merkitsee? (RS, 144–145.)

Viittaus Mieltusten pyykkeihin on ilmeisesti tarkoitettu maaherra Martti Mieltuselle, joka oli samaan aikaan sekä maaherra että Kemijoki Oy:n hallintoneuvoston puheenjohtaja, missä ominaisuudessa piti Ounasjoen jättämistä luonnontilaan taloudellisesti kohtuuttomana sekä Lapille että voimayhtiölle. (Laukkanen & Saarela & Aitamurto 1981, 53–54).

Ristisiipi-teoksen edetessä loppua kohti kirjailijan sävy kovenee. Metsänhakuut ja ojitukset sekä vesistöjen patoamissuunnitelmat päätyvät kirjailijan kritiikin kohteiksi.

Entä nyt? Kaivosojat ovat tehneet tehtävänsä, nuo mustat soita halkovat viemärintapaiset ojapahaset, jotka työntyivät kuin Pariisin kloaakit halki puhtaitten erämaitten ja tekivät tehtävänsä. (RS, 186.) Lainauksessa Kariniemi viittaa varsinkin läntisessä Lapissa tehtyihin laajoihin ojituksiin, jolloin samalla menetettiin alueen hillaa tuottavia soita. Kariniemi arvostelee myös Itä-Lapin Vuotos-suunnitelmia perustellen kantaansa paikallisilla elinkeinoilla:

Eivätkä nämä aapasuot täällä ole mitään joutomaata. Kuluneitten kymmenien vuosien aikana ne ovat tuottaneet hillaa enemmän kuin täällä länsirajalla vuosiin. Miljoonissa lasketaan ne tulot mitä nykyvuosina on täällä itäkairassa saatu marjoista ja poroista. (RS, 154.)

Puhe joutomaasta viittaa eräiden poliitikkojen arvioon, että Vuotoksen alue on ”rääsikköä”, soita ja hakattuja metsiä. Kariniemi huomauttaa, että metsät on hakkautettu sotavelkojen maksuun, ja että metsä kasvaa uudelleen kuten aina ennenkin on kasvanut. (RS 154–156.)

Kariniemi vierailee Vuotoksen alueella, mihin Kemijoki Oy suunnittelee tekojärveä vesivarastoksi.

Ja Kemijoki on todella leipäjoki. Ei soisi sen rantaniittyjen, vehmaitten, kasvuvoimaisten luonnonketojen jäävän sylvämetristen vesien alle, silloin kun ihminen tarvitsee lisää työtä ja toimintaa oman elintasonsa nostamiseksi, ja kylät kokevat ikään kuin uuden herätyksen aikaa nyt kun on nähty mitä Ruotsi on pystynyt antamaan.

Niin monille on tullut kotiseutuikävä. Eikä ole ihme, kun katselee tätä maisemaa. (RS, 154–155.)

Ei tämän päivän nuori suomalainen enää suunnittele peltojen paketoimista ja metsien hapattamista vesistöjen alle, vaan suoraa toimintaa auran kurkeen käyden ja peltojen raivausta ja metsien hoitoa sillä tavalla että maa elättää viljelijänsä (RS, 156–157).

Kariniemi perustelee kantaansa maan järkevämmällä käytöllä ja kotiseudun menettämisen uhalla, mutta vetoaa myös vanhan Lapin säilyttämisen puolesta, ettei kävisi kuten on käynyt Sompion kylälle, joka jäi Lokan altaan alle (RS, 147).

Ristisiipi päättyy tulevaisuuden näkyymiin, joista voi nähdä piirteitä jo Annikin aikana keskusteluun nousseen kasvihuoneilmion pelätyistä seurauksista. Varsinaisesti huoli ilmaston lämpenemisen mukana tulevista muutoksista oli herännyt tiedemiespiireissä jo varhain 1900-luvun alkupuolella. Rachel Carson kiinnittää asiaan huomiota vuonna 1961 ilmestyneessä teoksessaan *The sea around us* (ruotsinnettuina *Havet*). Kirjassa kerrotaan muutoksista eläin- ja kasvilajistossa sekä jäätiköitten uhkaavasta sulamisesta. (Carson 1964, 184–189.) Annikki Kariniemi pohtii erilaisia tulevaisuuden vaihtoehtoja ja uhkia:

Ehkäpä jonakin päivänä ihanassa tulevaisuudessa kasvaa vielä ihan trooppinen metsä tässä törmäsläisten paljakoitten liepeillä ja Metsähallitus voi huudahtaa riemukkaasti: me sen teimme! Kun vain kaikkialla pohjoisessa tapahtuisi sama ihme, ettemme jäisi kuin nallit kalliolle katselemaan kuinka vedet virtaavat yli kaiken kauniin synnyinseutumme niin kuin vedenpaisumuksen aikaan, eikä meillä olisi enää arkkiakaan mihin mennä. Ja kuitenkin... (RS, 187.)

6.5 Yhteenvedo: Kariniemen luontopolku

6.5.1 Lapsuuden luonto

Annikki Kariniemen omaelämäkerrat piirtävät kuvan yksinäisestä lapsesta, joka seurustelee puitten ja oravien kanssa, kuten hän itseään kuvaa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon jääneessä kirjoituksessa. Isän tieto luonnosta ja luontoharrastus välittyy Annikille luontoon tehdyillä yhteisillä retkillä. Isän myyttiset tarinat puolestaan ruokkivat lapsen mielikuvitusta. Tarinoihin sisältyy ohjeita, miten suhtautua luontoon, varoituksia vaaroista ja ajatus luonnon kunnioittamista sinänsä. Tiedon ja luonnosta vanhempien kautta välittyneiden myönteisten kokemusten varaan syntyy turvallisuuden tunne. Kariniemen luontosuhteeseen vaikuttaa myös koulun luonnontieteellisten aineitten opettaja, joka Annikin sanojen mukaan herätti oppilaassaan tiedonjanon loppuelämän ajaksi. Kariniemi kokee jo lapsuudessa metsän turvapaikaksi ja ystäväksi.

Vuodenaikojen vaihtelu näkyy ja tuntuu Kariniemen teoksissa. Lapsuuden muisteluissa talvi on tulvillaan lunta, kevät saapuu jäänlähdön kera, kuumat kesäpäivät houkuttelevat kylpemään vanhassa lohitynnyrissä ja syyskesällä poimitaan hinkit täyteen tuoksuvia marjoja. Tietyt muistot kiinnittyvät vuodenaikojen kiertoön kuten isän kuolema syksyn alkaessa tai lapsen eksyminen kimalaispesälle kesäisenä päivänä. Kariniemen teoksista välittyy syklinen aika kuten edellä Andien intiaanien tai tunturisaamelaistenkin elämässä. Annikin muistikuvissa kulkee mukana lapsuudessa tunnettuja tuoksujia ja luonnossa kuultuja ääniä. Omaelämäkerroissa polut korostuvat. Muurolan polku vie hillasuoille, synnyinkodin pihalla kulkee polku ja isä meneh-

tyi koulun lähellä polulle. Näen polut Noran tarkoittamina muistin paikkoina, jotka kuljettavat mukanaan menneitä muistoja.

Ihmisen vastuu kotieläimistä ja myötätunto kaikkia eläimiä kohtaan heijastuu Kariniemen lapsuuden kuvauksista. Sekä isä että äiti pyrkivät antamaan eettisiä ja moraalisia käyttäytymisohjeita. Lapsi joutuu myös kohtaamaan ristiriitatilanteita, joissa herää kysymys eläinten oikeuksista, näin käy esimerkiksi kanipaistin kohdalla. Lukijan on hyvä muistaa, että pula-aikoina kanit ovat olleet tärkeitä liha- ja turkiseläimiä, mihin tarkoitukseen niitä kasvatettiin. *Minä aina kompuroin* -teos on kertomus eettisyyden, elämän kunnioittamisen ja arvostamisen läsnä olosta lapsen maailmassa. Moraalikysymyksiä pohditaan lapsen oman ajattelun tasolla. Kumpikin vanhemmista kantaa tässä kasvatuksessa omaa vastuutaan, vaikka ilmeisesti eri lähtökohdista.

6.5.2 Eränkävijä – eräkirjailijan aika

Kalastukseen ja metsästykseseen liittyvä tieto ja taito kertyivät vähitellen lapsuuden kodissa isän ja veljien harrastaessa eränkävintä. Kuusamon aika oli tulevalle kirjailijalle arvokas vanhojen metsästyks- ja kalastustarinoinen kertojien parissa vietetty elämänvaihe. Willamo oli innokas erämies, jonka mukana eräretkillä Annikki oppi metsästyksen ja kalastuksen käytäntöjä. Kariniemellä oli jo lapsuudesta laaja lajituntemus ja tietoa eläinten käyttäytymisestä. Otan mukaan myös myyttisen maailman, koska se 1950–60 -luvulla oli vielä vahvasti läsnä ihmisten arjessa. Ahti, Tapio, Näkki ja muut myyttiset hahmot samoin kuin seikat ja eri eläimiin liittyvät uskomukset olivat osa pyyntikulttuuriin liittyvää tietoa.

Affektiivisen ulottuvuuden tapahtumat nousevat vahvasti esille Kariniemen eräkirjoissa. Eräelämään liittyy monenlaisia tuoksuja ja hajuja: piippupakka, sikarin tuoksu, savu, pikiöljy, ruudin käry ja paistetun makkaran tuoksu. Metsän äänet, veden kohina tai loiskinta, erilaiset sääilmiöt, vuodenaikojen vaihtelu ja säätilojen vuorottelu sävyttävät eräkokemuksia. Saalistaminen herättää kiihkoa ja pyyntihimoa, joka voi johtaa ahneuteen. Muutos entisestä kotitarvepyynnistä uuteen huvikalastukseen ja saaliin maksimointiin herättää Kariniemessä arvostelua ja surua. Hän kaipaa takaisin vanhaan kulttuuriin. Eräelämään liittyy myyttisiä uskomuksia ja ennusmerkkejä, jotka Annikin teoksissa ovat edelleen mukana. Vanhaan metsästyks- ja kalastustapaan on liittynyt saaliseläimen ihailu ja kunnioitus, mikä myös välittyy Kariniemen teoksissa. Eräkirjoissa Annikki jopa eläytyy usein saaliin osaan.

Konatiivinen ulottuvuus Kariniemen eräkirjoissa sivuaa luonnonsuojelun ydintä. Kariniemi kuvaa ensimmäisiä kalastus- ja metsästyskokemuksiaan miettien eläimille aiheutettua kipua ja tappamisen oikeutusta. Pyyntihimo vie mukanaan, mutta saalistetun eläimen nopea ja kivuton lopettaminen on tärkeää ja korostuu novelleissa. Erityisen voimakkaasti kirjailija eläytyy lohen kohtaloon, jota hän kuvailee lukijaa säästämättä. Eräkirjoissa tarkkaillaan ympäristön ekologisia ja yhteiskunnallisia muutoksia: moottorisahan tulo metsiin ja erämaitten hakkuut. Myös sota jättää merkkinsä kulttuuriin. Kalastus räjähdysaineilla herättää arvostelua siinä kuin saaliin ahnehtiminen yli oman tarpeen ja huvin vuoksi. Yhteiskunnallinen eriarvoisuus pilkahtaa kuvauksena hirvenkaatolupien epäoikeudenmukaisista jakoperusteista.

6.5.3 Radikalismien ja luonnonsuojelun aika

Luontosuhteen kognitiivinen ulottuvuus rakentuu tiedolle luonnosta ja luonnon ilmiöistä sekä niiden monimutkaisista vuorovaikutussuhteista. Kariniemi paljastuu aikaansa seuraavaksi ja luontoa jatkuvasti tarkkailevaksi luontoihmiseksi. Varsinkin linnut saavat suuren roolin hänen omaelämäkerrassaan *Ristisiipi*. Hän seuraa ja tarkkailee lintujen muuttoa ja tekee muistiinpanojaan. Tieto ekologiasta ja luonnon monimuotoisuuden vaalimisen tärkeydestä välittyi teoksesta, vaikkei biodiversiteetti-sanaa vielä käytetäkään. Luonnon omat lait ja ikuinen kiertokulku kiehtovat kirjailijaa, joka ei tyydy vain katsojaksi vaan ottaa kantaa ja keskustelee lehtien palstoilla. Kariniemen kirjassa myyttinen tieto etiäisistä, luonnonmerkeistä ja ennustuksista kulkee faktatiedon ohessa, mutta lukijalle jää päätös siitä, mihin uskoa.

Tarkastelen affektiivisen ulottuvuuden ilmiöitä teoksen *Ristisiipi* avulla. Kirjassa välittyi koettu luonto, johon kuuluvat tuoksut, hajut, lemukset, äänet, avojaloin koetut erilaiset tuntemukset ja luonnon tarjoamat elämykset. Näihin kaikkiin liittyy muistojakin ja myös kaukaisesta lapsuudesta. Kirjailija elää kissojen ja koirien kanssa, käy läpi pakkaset, syntymät ja kuolemat, ilon ja surun. Lumikenttien tytär ei anna periksi pakkaselle. Linnut saavat inhimillisiä piirteitä: harakka oppii viheltämään ja kuolleet talitiaiset laitetaan nukkekaappiin. Kirjasta välittyi vahva eläytymisen ja empatian tunne luontoa ja luontokappaleita kohtaan. Linnut ovat kirjailijan omia pihalintuja.

Teoksessa *Ristisiipi* Kariniemi asettuu saarnaajan paikalle, kuten hän itse asian ilmaisee. Luonto on kokonaisuus, jossa kaikilla lajeilla on oma oikeutensa. Kariniemi kirjoittaa biodiversiteetin puolesta aikana, jolloin termiä ei vielä käytetty. Annikki kantaa huolta järvestä, ettei moottoriveneliikenne pilaisi sen rantoja. Hän puolustaa myös järven kuikkia. Myös laajempi valtakunnallinen keskustelu saa Annikin ottamaan kantaa ”Lapin riistoon”, mitä käsitettä käytettiin 1970-luvulla. Sotakorvauksiksi hakatut metsät, vesivoimarakentamisen alle upotetut kylät ja soita pilaavat ojitukset nousevat esille romaanissa *Ristisiipi*. Kirjassa kuvaillaan myös Annikin vierailu Vuotos-alueella. *Ristisiipi* on voimakkaimmin kantaa ottava analyysissä tarkasteluista teoksista ja siinä on mukana vahva huoli entisen elämäntavan ja vanhan Lapin katoamisesta. Huoli ulottuu räystäspääskysistä muihin muuttolintuihin yhtä hyvin kuin Kemijokitörmien asukkaisiin ja vanhoihin elinkeinoihin.

6.5.4 Merkityksellisiä henkilöitä ja muistin paikkoja

Olen käynyt läpi Kariniemen elämän vaiheita ja tarkastellut elämäkerran käännekohtia. Sen jälkeen käytin hyväksi Palmerin mallin kolmea ulottuvuutta: kognitiivinen, affektiivinen ja konatiivinen. Näitä ulottuvuuksia tai ”lankoja” olen etsinyt omaelämäkerrallisten teosten kertomuksista. Edellä mainitut ulottuvuudet kietoutuvat yhteen niin, että niiden erottaminen toisistaan erillisiksi on osin vaikeaa. Rajat ovat veteen piirrettyjä viivoja. Esimerkiksi turvallisuus syntyy yhtä aikaa siitä, että ihmisellä on tietoa, joka poistaa pelkoja tuntematonta kohtaan, ja toisaalta tietoa lisää itseluottamusta ja uskoa siihen, että selviytyy. Turvallisuuden tunne on kuitenkin kaiken oppimisen perusedellytys. Tarkastelen joitakin tutkimuksen aikana toistuneita käsitteitä vielä kokoavasti.

Merkitykselliset henkilöt: lähipiiri ja ystävät

Kariniemen luontosuhteen kannalta merkityksellisiä henkilöitä ovat isä, äiti, luonnontieteen opettaja, aviopuolisoista erityisesti Willamo sekä kirjailijaystävät Rintala, Kianto ja Isotalo, joiden kanssa kirjailija oli kirjeenvaihdossa. Näistä turkulainen Isotalo tunnetaan lähinnä työläiskirjailijana. Ystäviä löytyi myös pohjoisten kirjailijoiden piiristä sekä taiteilijattavista, jotka käsittelivät omalla tavallaan aikakauden suuria muutoksia. Taiteilija Reidar Särestöniemi, valokuvaaja Matti Saanio ja tekstiilitaiteilija Elsa Montell-Saanio olivat ystäviä ja toimivat omalla tavallaan Lapin luonnon puolesta kuten edellä on kerrottu. Teoksessa *Ristisiipi* Annikki Kariniemi nimeää erikseen ystävikseen Anneli ja Esko Kätjän, jotka kertovat Annikin nimittäneen heitä ”lapsikseen”. Omia lapsia Kariniemellä ei ollut. (Kätkä & Kätkä 25.10.2005)

Esikuvia: kirjailijat

Esikuvia tarjosivat jo Kariniemen lapsuudessa eläinsuojelija Sakari Topelius ja lohilastujen kirjoittaja Juhani Aho, jota Juhani Niemi pitää aatteiltaan luonnonsuojelijana (Niemi 2011, 9). Aholla oli sikäli yhteys Topeliukseen, että hän oli Topeliuksen tekstien suomentaja. Myös laulujoutsenen ”pelastaja” Yrjö Kokko sekä Annikin ikätoveri Reino Rinne, Kuusamon koskien puolustajana tunnetuksi tullut lehtimies, vaikuttivat pohjoisessa samaan aikaan. Pohjois-Suomen kirjallisuushistoria luokittelee Rinteen syväekologisen filosofian edustajaksi. (Sillanpää 2010, 117) Kariniemi oli myös ilmeisesti kiinnostunut Pentti Linkolan ajatuksista, vaikka Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston kirjoituksessa (SKS: 28764) korostaa, ettei ole linkolalainen.

Kun Kariniemen ajattelua lähestyy ympäristöfilosofian lähtökohdista, hänen sijoittamisensa mihinkään kategoriaan ei tunnu kovin helpolta. Joka tapauksessa näyttää siltä, että hän siirtyy elämänsä aikana selvästi ihmiskeskeisestä humanismista biosentrillä ajattelua kohti. Hänen näkemyksensä lähestyvät Vilkan määrittelemää eläinkeskeisyyttä, mutta mukana kulkee myös mystisismin piirteitä, joissa luonto rinnastetaan uskontoon. (OJ, 170.) Erityisesti eläinten oikeudet näyttäytyvät kirjailijalle tärkeinä aikana jolloin niistä hyvin vähän puhuttiin julkisuudessa. Eläimet saavat Kariniemen kertomuksissa inhimillisiä piirteitä ja niihin kohdistuu erilaisia tunteita. Kirjailija asettuu myös eläimen asemaan tarinoissaan vedotakseen lukijan tunteisiin. Eräkirjallisuudessa esikuvana voi nähdä A.E. Järvisen tuotannon. Kariniemi on Iksen haastattelussa korostanut myös Paulaharjun, Järventauksen ja Mannisen merkitystä. Hän ihaili erityisesti Paulaharjun *kieltä ja sanankäyttöä*. (Ikonen 10.6.1970.) Kariniemi pyrki tietoisesti käyttämään huumoria tehokeinona ja tässä suhteessa Ilmari Kianto on luultavasti vaikuttanut. Sota-aikaa käsittelevistä teoksista voi löytää yhteyksiä Paavo Rintalan kirjoihin.

Tarinavaranto

Kodin perintönä Annikki Kariniemellä oli varsinkin isän kertomia satuja, myyttisiä tarinoita ja kertomuksia Lapista. Hän ahmi, omien sanojensa mukaan, maailmankirjallisuutta ja kotimaisia kertojia. Lisäksi hän kuunteli erätarinoita niin Kuusamossa kuin myöhemmin Inarissa asuessaan vanhoilta kalastajilta ja metsästäjiltä. Hänen kirjeenvaihtonsa oli laaja, joten materiaalia tarinoiksi kertyi. Iksen haastattelussa hän

kuvailee kouluajan kirjeenvaihtokavereille tarkoitettuja kirjeitä. Kariniemen mukaan niitä oli *tavattoman mukava kirjoittaa*. Tosin tapahtumat, joita näissä kirjeissä kuvattiin, eivät läheskään kaikki olleet totta. (Ikonen 10.6.1970.) Äiti oli jossakin vaiheessa todennut Annikista, että *tuotyttö on niin kova valehtelemaan* (Rajala 10.5.1977).

Mielenkiintoista on arkistoja tutkiessa ollut huomata, että hyvin monet – erityisesti naiset – tarjosivat Kariniemelle omaa elämäntarinaansa romaanin aiheeksi. Olen tässä tutkimuksessa jättänyt ulkopuolelle Kariniemen toiminnan opettajana. Tarinoissa on kuitenkin kertautunut se, että hän vei oppilaita luontoon ja esimerkiksi poroaidoille. Kariniemi solmi kaikesta päätellen helposti suhteita paikallisiin ja piti yhteyttä heihin myös siirryttyään toiselle paikkakunnalle. Tästä kertovat monet kirjeet, joissa pyydetään ”opettajaa” ostamaan kaupasta milloin mitäkin käsityötarvikkeista alkaen. Useassa yhteydessä on myös kerrottu, että Kariniemi istui emännän lypsäessä iltalypsyä jakkaralla navetassa kuunnellen tarinoita tai veisaten virsiä. (Petäjaniemi 24.8.2008)

Myyttiset piirteet

Kariniemen teoksissa myyttiset hahmot ja tapahtumat kulkevat rinnan rationaalisen tapahtuman kanssa. Etiäiset, haltijat ja enkelit elävät sulassa sovussa kirjailijan kertomuksissa. Ehkä hän tällä haluaa korostaa sitä, miten lähellä haltijoitten ja ennusmerkkien aika kuitenkin on ollut vielä tuon ajan Lapissa. Varsinkin kalastukseen ja metsästykseen on liittynyt runsaasti merkkejä, joita on noudatettu, vaikka niihin ei varsinaisesti ole uskottukaan. Toisaalta Kariniemi käytti myyttistä ainesta esteettisenä tehokeinona ja mielikuvituksen välineenä.

Metsä

Lähdin kaiken keskellä myös etsimään Annikin suhdetta metsään. Kertomuksissa metsä on kaikkea ympäröivä turvallinen seinä, metsä on metsänväen oma asunto, jossa sille pitää antaa rauha olla tai tiheämetsäinen vuorensenämä, joka herättää lapsessa lähes lähtemätöntä pelkoa. Joka tapauksessa metsään liittyy tunteita. Tämä näkyy tavassa, jolla kirjailija puolustaa metsää milloin mitäkin vastaan: avohakkuita, ojittamista tai veden alle upottamista vastaan. Lapsuuden läheinen suhde metsään näyttää säilyvän Törmäsjärven ajoille, jolloin Annikki kerää marjoja ja sieniä läheisistä metsistä. Metsä on ystävällinen ja saa sellaisenaan jopa inhimillisiä piirteitä. Vuonna 1970 tehdyssä haastattelussa kirjailija kuvailee metsän merkitystä taiteilijalle tämän työssä ja latautumisessa työnteon välillä (Ikonen 10.6.1970).

Muistin paikat

Lähdin etsimään Kariniemen muistin paikkoja. Näistä olen jo löytänyt *polut*. Kariniemen teoksissa polut johtavat syntymäkodin pihalle, hillasuolle, Törmäsjärven rantaan ja Sinisen pirtin portaille. Polkuja pitkin mennään kalaan, erämetsälle, joelle tai laaksoon kuuntelemaan kukankeittäjää kuten Trollbölessä. Annikin isä kohtasi kuolemansa koulun läheisyydessä kulkevalla polulla.

Toinen muistin paikka näyttää olevan *ikkuna*. Kirjailija kuvailee monisanaisesti (tiheä kuvaus) ikkunaa, jonka ääressä kirjoittaa. Ikkuna on yhteys luontoon ja samalla myös peili, josta voi katsoa omaa kuvaansa. Maailmankaikkeus katselee kirjailijaa

ikkunan kautta. Muistelmat kertovat Trollbölen suurista lasi-ikkunoista, joilla kukkivat punaiset pelakuut. Annikin lapsuuden ikkuna on samalla näyttämö, jonka ääressä nuori runonlausuja esiintyy yleisölleen.

Kolmas muistin paikka on elävä tuli, olkoon se takassa, nuotiossa tai ulkona ”roi-totulena” (RS, 97).

Nimetyistä muistin paikoista nousevat Kariniemen teoksissa esille:

- lapsuuden kotimökki, jossa hän vietti elämänsä ensimmäiset kymmenen vuotta
- Muurolan ajan asunto, talo, jossa oli mansardikatto
- Trollbölen lasikuistinen kartano
- Juutuan kalakämpä
- Törmäsjärven sininen pirtti.

Kariniemelle tarjottiin Ylitorniolla viimeisiä vuosia viettäessään mahdollisuutta muuttaa lämpimään asuntoon, mutta hän kieltäytyi ja jäi Siniseen pirttiin. Ehkä luonnon läheisyys kuitenkin voitti tarjotut mukavuudet. (Vanhatalo: Pohjan Tornio 8.11.1990.) Mielenkiintoista on, että Kariniemen omaelämäkerroissa Villa Willamo ei esiinny ollenkaan. Halusiko kirjailija tarkoituksellisesti sivuuttaa tuon aikakauden? Liittyikö siihen liian kipeitä muistoja vai halusiko hän jättää sen pois muista syistä? Tämä päättely tukee ajatusta, että muutto Ylitornion Lähejängälle ja uusi aviomies merkitsivät irtiotta entisestä, paikalleen juuttuneesta elämästä.

6.5.5 Kehitys luonnonsuojelijaksi

Pitkä prosessi

Annikki Kariniemen luontosuhteen kehitys näyttää noudattavan monissa tutkimuksissa vahvistettua mallia: merkitykselliset aikuiset, jotka ovat luontoharrastajia, tukevat luonnolle myönteisen asenteen kehittymistä. Toisaalta lapsuudessa muodostunut empaattinen ja turvallinen suhde luontoon ennustaa myös aikuisuudessa toimimista luonnon hyväksi ja luontoa kunnioittaen. Tärkeältä näyttää henkilökohtainen ja suora kontakti luontoon jo varhaisessa lapsuudessa. Aikuisten antama malli toimia luonnossa ja kohdella eläimiä ja kasveja eettisesti oikein tukee kasvua luonnon ystäväksi ja sitoutumiseen. Myös luonnon kohtaaminen esteettisenä ilmiönä tarvitsee malleja ja tukea. Tässä suhteessa varsinkin isän rooli näyttää olleen merkityksellinen.

Kariniemen kehitys ei nähdäkseni ollut ”hyppy laidasta laitaan” vaan pikemmin pitkä prosessi. Ensimmäiset merkit kriittisyydestä näkyvät jo 1950-luvun alussa, jolloin kirjailija yrittää saada lohiaiheisen jutun Turjan Uuteen kuvalehteen onnistumatta kuitenkaan. Tämä kirje on mielestäni tärkeä johtolanka kirjailijan luontosuhdetta ajatellen.

Varis (2003) on kiteyttänyt suomalaisen eräkirjallisuuden olemuksen toteamukseen, että pohjoinen tai Lappi edustaa vapauden ja sitoutumattomuuden teemoja. *Jokainen erätarinan sankari halajaa enemmän tai vähemmän pohjoiseen kulttuuriin*, kirjoittaa Varis. (Varis 2003, 396–397.) Lähes kaikki Kariniemen eränoVELLIT sijoittuvat pohjoiseen kuten hänen romaaninsakin. Ne noudattavat muutoinkin kotimaisen eräkir-

jallisuuden tapaa kertoa metsästys- tai kalastustarina. Kariniemi käyttää hyväkseen myyttillisiä aineksia ja romantiikkaa, mistä syystä hänet voi luokitella osittain viihdekirjailijaksi. Toisaalta erätarinat tuovat esille myös erämaata kohtaavan muutoksen ja eettiset kysymykset. Ympäristömuutokset ja kulttuurin muuttuminen herättävät Kariniemen pohtimaan kriittisesti luonnon ja ihmisen suhdetta.

Kariniemen eräaiheinen kirjallisuus paljastaa, että hän haluaa näitä ajatuksiaan julkisuuteen, ja siksi vähitellen sijoittaa kriittisiä näkemyksiä kirjoituksiinsa. Vuonna 1974 ilmestynyt *Tupsukorva* on sanomaltaan verrattavissa Yrjö Kokon *Laulujoutseeneen*. Ilves oli siihen aikaan lähes sukupuuton partaalla. Teoksessa Kariniemi ottaa myös kantaa muuttuneisiin metsästystapoihin. Lasten kirjaksi *Tupsukorva* sisältää paljon puhetta ympäristöongelmista, saasteista, Kemijoen kohtalosta ja jopa sinappikaasuista, joita käytettiin sodankäynnissä hyväksi. Kirjan voi nähdä myös kannanottona Vietnamin sotaan.

Radikalisoituminen jatkuu pitkin 1970-lukua. Kirjailija kantaa huolta lähijärvestä, linnuista, kelojuista, soitten ojittamisesta ja metsien avohakkuista. Lapissa syntynyt Ounasjoki-liike saa kirjailijasta osallistujan, joka ei tyydy vain kirjoittamaan lehtiin, vaan lähtee mukaan yleisötapahtuman puhujaksi ja soudun suojelijaksi. Tässä vaiheessa Kariniemen ja luonnonsuojelijoitien tiet kohtaavat. Myöhemmin Annikki Kariniemi osallistuu vuonna 1982 Vuotos-soutuun toimien sen suojelijana.

Kariniemi ei tyydy vain luonnonsuojelupuheeseen vaan ottaa myös yhteiskunnallisesti kantaa pakkomuutto – puheellaan, missä hän arvostelee maankäyttöä, maaseutupolitiikkaa ja vesistö rakentamista. Hän puolustaa puheissaan vanhaa Lappia ja Peräpohjolaa ja katoamisuhan alla olevaa kulttuuria. Ihmiset, jotka joutuvat jättämään kotinsa altaan alle, saavat Kariniemen sympatiat puolelleen.

Annikki Kariniemi näyttää samaistuneen heräämässä olevaan radikaaliin ympäristöliikkeeseen. Voi myös päätellä, että Kariniemen kohdalla tapahtui luontoon sitoutuminen. Hän halusi itse toimia luonnon hyväksi oman näkemyksensä mukaisesti. Hänellä on ollut vahva sisäinen *locus of control* eli usko siihen, että pystyy vaikuttamaan asioihin (Kolmuss & Agyeman 2010, 255–256).

Identiteetti

Aikaisemmin on jo käynyt ilmi Kariniemen kahden kulttuurin, saamelaisen ja suomalaisen, rajalle sijoittuva identiteetti. Hän korostaa yhtä aikaa kahta aluetta: Lappia ja Peräpohjolaa. Annikki Kariniemi käytti saamelaisia asuja olematta saamelainen. Hänen suhteensa saamelaisuuteen on kunnioittava, jopa romanttissävyynekin, kun hän kirjoittaa Taivaan isän asettaneen *saamelaisheimot, yhden maailman vanhimmistä kulttuuriyhteisöistä, tänne arktisille alueille tasapainottajaksi ihmisten välisissä suhteissa*. (RS, 42–43). Hän viittaa Ikosen haastattelussa saamelaisiin geeneihinsä: *Lapin sielu on minua lähellä* (Ikosen 10.6.1970). Myöhemmin hän kuitenkin kiistää olevansa *Lapin kirjailija* todeten, että loppujen lopuksi ollaan *samoja suomalaisia kirjailijoita* ja liitytään eurooppalaiseen kirjallisuuteen. Tässä voi nähdä Kariniemen ajattelun kosmopoliittisuuden kaipuun. (Ikosen 10.6.1970.)

Kariniemi joutui monessa suhteessa neuvottelemaan identiteettiään elämänsä varrella. Sosiaalinen nousu everstinnaksi oli suuri muutos ”kaulusköyhälistön” parissa kasvaneelle. Vastaavasti Willamosta eroamisen jälkeen siirtyminen sekatyömiehen

vaimoksi merkitsi sosiaalisen aseman laskua. Pienen kylän asukkaana kirjailija joutui taas identiteettipaineisiin. Varsinkin 1970-luvulla Kariniemi julistautui teksteissään luonnonsuojelijaksi. Hän kirjoitti muun muassa ympäristöaiheisia artikkeleita Suomen Luonto -lehteen. Luonnonsuojelijan identiteetti oli Törmäsjärven kylässä kummajainen mutta sen voi ajatella taanneen hänelle työskentelyrauhan. Ikosen haastattelussa vuonna 1970 Kariniemi toteaa seurustelevansa hyvin vähän muitten ihmisten kanssa ja hän kuvailee elämäänsä omassa *norsunluutornissa* olemiseen. Toisaalta kirjailijan työ vaatii yksin olemista, syventymistä ja asioitten tutkimista. (Ikonen 10.6.1970.)

Kariniemen identiteetti oli ristiriitainen, mikä lienee tyypillistä luovalle ihmiselle. Hän halusi kuitenkin ennen kaikkea olla lappilainen. Armi Harju kirjoittaa Lapin Kansassa 24.7.83: *Annikki Kariniemi on elänyt Lappia. Annikki Kariniemelle lappilaisuus on elämäntapa, maailmankatsomus.*

Lappi ja luonto olivat kirjailija Annikki Kariniemelle oman identiteetin kivijalkoja. Työni nimessä esiintyvä lainaus ”Mie elän tätä Lappia” on eräässä radiohaastattelussa kuulemani lause. Hän vierasti kuitenkin nimitystä provinssikirjailija ja kirjailijana halusi olla yhtä aikaa paikallinen ja kosmopoliitti. (Ikonen 10.6.1970)

Luontopolku

Polku on kulunut metafora, mutta siitä huolimatta visualisoin Kariniemen luontosuhteen poronpolkuna, joka nousee tunturiin. Se lähtee tunturin juurelta pienten polkujen muodostamana urana ja saa pian rinnalleen paljon pieniä mutkittelevia jälkiä, jotka kiviä ja karikoita väistellen vähitellen nousevat ylöspäin kohti lakea. Polut ovat erilaisia, toiset ikään kuin seisahtavat välillä tarkistamaan suuntaa ja keräämään voimia, toiset jatkavat määrätietoisesti ylöspäin. Polulla kulkijan on otettava huomioon ympäristö ja siinä tapahtuvat muutokset. Hänen on sopeuduttava sumuun, yllättäviin sadekuuroihin ja muihin ulkoisiin ilmiöihin.

Näen luontosuhteen kehittymisen tällaisten pienten osasten muodostamana kokonaisuutena. Välillä on pysähdyttävä etsimään lisää tietoa, jotta ymmärtäisi luonnon ilmiöitä ja niiden välisiä riippuvuussuhteita. Toisinaan on hyvä istua kivelle vain kuuntelemaan linnunlaulua, tuulen suhinaa tai tunturipuroa. Maiseman ihailu antaa esteettisiä elämyksiä ja uusia voimia sekä vie ajatukset arjesta. Joskus on hyvä pysähtyä miettimään omia arvoja, miten käyttäytymiseni vaikuttaa luontoon. Voinko kenties tehdä jotakin sittenkin toisin?

Käytän kirjailija Annikki Kariniemen luontosuhteen kuvaamisessa nimitystä *luontopolku*, vaikka tiedän, että sanalla on jo olemassa arkinen merkitys. Jokaisella ihmisellä on luontopolkunsaa, jonka lähtökohdat ovat niin geneettisissä ominaisuuksissa kuin lapsuuden ympäristössä. Kaikki polut ”vievät” tunturille, eivät kuitenkaan samanlaisina eivätkä samaan pisteeseen. Luontopolku on aina ainutkertainen, elinikäinen prosessi, johon osallistuvat oman oppimisen ulottuvuudet, sosiaalinen ympäristö, luonto, kulttuuri ja yhteiskunta.

Annikki Kariniemen luontopolku on narratiivinen. Kuvaukseen sisältyy niin faktaa kuin fiktiotakin. Tarinat on kerrottu tietystä historiallisesta ja yhteiskunnallisesta kontekstissa noudattaen sillä hetkellä vallitsevia tapoja kertoa kertomuksia. Myös haastattelut on tehty tietystä tilanteesta, mikä vaikuttaa niiden sisältöön, jopa haastattelijan persoonalla on vaikutusta.

Taulukkoon 2 olen tiivistänyt kirjailija Annikki Kariniemen luontosuhde – narratiivin hänen omien tekstiensä pohjalta.

Taulukko 2.

Yhteenveto Annikki Kariniemen luontopolusta

	Kognitiivinen ulottuvuus	Affektiivinen ulottuvuus	Konatiivinen ulottuvuus
Lapsuus	Faktatieto Myyttinen tieto Mielikuvitus Tiedonjano Luonnon kunnioitus Varoitukset Turvallisuuden tunne Merkityksellisiä: isä, äiti, opettaja	Syklinen aika Vuodenajat Aistielämykset Polut muistin paik- koina Merkitykselliset muut: isä	Vastuu eläimistä Etiikka Moraali Merkitykselliset muut: isä ja äiti
Eränkävijä	Tieto eläinten käyttäytymisestä Taito, kokemus Myyttiset tarinat Merkityksellisiä: isä, veljet, Willamo, eränkävijät	Aistielämykset Vuodenaikojen vaihtelu Pyyntihimo Saaliin kunnioitus Myyttiset kertomukset Erätarinat Eläytyminen saaliin osaan Empatia	Etiikka: - eläinten koh- telu - eläinräökkäys - sodan vaikutus Lohen kohtalo Koskien valjastus Kulttuurin muutos
Radikaalismin aika	Syvenevä luonnon tuntemus Biodiversiteetin puo- lustus Ekologinen tieto Eläytyminen osaksi luontoa Merkityksellisiä: isä, opettaja, luonnon tutkijat, kirjailija ja -taiteilijaystävät	Aistielämysten he- rättämät muistot Luonnon äänimaa- ilma Avojakaisuus Eläytyminen, ilo, suru Eläinten inhimillis- täminen	Biodiversiteetin ja lajien suojelu Vesistöjen suojelu Metsät: - avohakkuut - ojitukset - kelo puut - erämaat Yhteiskunnallinen keskustelu: -muuttoliike, Lokka, Ounasjoki, Vuotos

Valokuvien kertomaa

Olen valinnut tekstieni tueksi valokuvia Annikki Kariniemi-kirjallisuusseuran arkistosta. Kuvat ovat peräisin Kariniemen albumeista, Lapin Kansan arkistosta tai yksityisiltä henkilöiltä. Kuvien avulla pyrin antamaan monipuolisen kuvan Kariniemen persoonasta ja erityisesti hänen suhteestaan luontoon. Tämän teoksen kansikuvassa käytän hyväksi Marja Vuorelaisen valokuvaa, joka todennäköisesti on otettu 1950-luvulla *Lohisiima ja silkkiliina* -teoksen kuvitusta varten. Uskon, että kuva on ollut Annikki Kariniemelle merkityksellinen, koska hän on liittännyt sen myös Suomen kirjailijaliiton jäsenkorttiin.

Kuva 12. Annikki Kariniemi metsässä.

Valokuvassa korostuu kirjailijan yhteys luontoon. Runsaaseen kasvillisuuteen kauniisti siivilöityvä valo nostaa anorakkiasuisen ja saapasjalkaisen kulkijan esille ja samalla aikaa osaksi kokonaisuutta. Nuori kirjailija on tämän kuvan kautta ilmeisesti halunnut korostaa luontosuhdettaan, mikä ei välttämättä ole ollut tyyppillistä 1950-luvun kirjailijoiden parissa.

Annikki Kariniemestä on säilynyt runsaasti kuvia sanomalehtien arkistoissa. Tämä selittyy sillä, että hän oli paljon julkisuudessa. Kuvassa 1 lapinasuinen kirjailija on kuvattu Törmäjärvellä 70-vuotispäivillään vuonna 1983. Kuvan on ottanut Lapin Kansan kuvaaja Heikki Rissanen. Asuun kuuluvat lapinlakki, saamelaisen naisen mekko, saappaat ja aurinkolasit. Kirjailijan rintamusta koristaa rivi kunniamerkkejä. Kariniemi yhdisteli asusteita hyvin vapaasti. Kymmenen vuotta aikaisemmin otetussa ”Hattu-Annikki” -kuvassa (Liite 1) Annikki poseeraa Taisto Heikanmaan kanssa Sinisen pirtin portailla pukeutuneena ulkomailta ostettuun yöpaitaan, joka toimi 60-vuotisjuhlan asuna. Valkoiseen lierihattuun ja aurinkolaseihin sonnustautunut kirjailija on avojaloin.

Kontio (1995) kuvailee nuoren Annikin roolirajojen rikkomista pukeutumisessa. Toisaalta hän pukeutui tietoisesti miesten vaatteisiin ja toisaalla hän rakasti naisellisia ”hepeneitä”. (Kontio 1995, 134.) Kaikesta päätellen hatut kuuluivat pitkään Annikki

Kariniemen ulkoiseen olemukseen. Niin kuva 10 kuin varsinaiset liitesivun (Liite 1) hattukuvat kertovat hänen rakkaudestaan hattuihin. Monesti leveän lierin päällä oli vielä kukkia tai hedelmäasetelma. Hatut olivat osa hänen julkisuuskuvaansa siinä kuin lapinlakkikin.

Sisko Ylimartimon vuonna 1970 ottamassa kuvassa (Liite 1) Annikki Kariniemi istuu omassa satumaailmassaan Törmäsjärvellä. Pöydällä oleva kotitonttu tuo mieleen saksalaiset puutarhatontut ja kirjailijan takana on luonnonmateriaaleista koottu ”ympäristötaideteos”. Valokuva vahvistaa Kariniemen kertomusta siitä, että hän haluaa antaa luonnon elää omaa elämäänsä eikä lähde siksi raivaamaan talon ympäristöä. Kelopatsas liittää kuvan henkilön taustalla avautuvaan luontoon. Jopa hatun värimaailma näyttää sulautuvan ympäristöön.

Koirat olivat Kariniemelle tärkeitä. Tämä näkyy arkistojen kuvamateriaalista. Kuvassa 4 nuori Annikki esittelee koiraa kuvaajalle ja kuvassa 7 ilmeisesti pyykkejä ripustamassa ollut opettaja keskusteleo koiran kanssa. Kuin salaa on koira päässyt mukaan myös riippukeinukuvaan. (Liite 1)

Annikki Kariniemen muotokuvat kertovat oman tarinansa pikisilmäisen rusettipään (Kuva 2) kehkeytymisestä nuoreksi itsetietoiseksi naiseksi (Kuva 4). Kuvassa 5b on mukana nuoren opettajan tiukkaa jakausta ja toisaalta romantiikan nälkää. Kuvassa 8 eletään eräromantiikkaa takkatulen äärellä kotona. Asetelma näyttää siltä, että miestään huomattavasti nuorempi vaimo on kuunteluoppilaana Oiva Willamon tarinoidessa. Kuvassa 10 vapautunut ja rehevä kirjailija on vauhdissa esiintymislavalla. Kirjailijatapaamisen (Kuva 11) Annikki Kariniemi antaa vaikutelman seuran keskipisteenä olosta nauttivasta taiteilijasta, joka haluaa korostaa pukeutumisellaan saamelaisia juuriaan.

7 Pohdinta

7.1 Johtopäätökset

Kohdassa 1.9 esittämäni tutkimuskysymykset koskivat kirjailija Annikki Kariniemen elämän käännekohtia ja hänen luontosuhdettaan sekä sen muuttumista hänen elämänsä aikana. Luontosuhde on vaikeasti määriteltävä monitieteinen käsite, jota voidaan lähestyä filosofian, estetiikan, sosiologian, luonnontieteen, psykologian ja kasvatuksen näkökulmista. Luontosuhdetta saatetaan pitää jopa vääränä (Lähde 2010, 62) tai tilannesidonaisena tapana, jolla ihminen elää ympäristöään (Suopajarvi 2003, 20).

Palmerin malli ympäristökasvatuksen ulottuvuuksineen antaa mielestäni hyvän kehysten, jossa luontosuhdetta voi tarkastella. Oletuksena on silloin, että luontosuhde pohjautuu ihmisen geneettisille ominaisuuksille mutta muuttuu ympäristön vaikutuksesta. Ympäristökasvatus pyrkii tietoisesti muokkaamaan yksilöä ja vaikuttamaan hänen luontosuhteeseensa. Tällöin ei tarkoiteta ainoastaan formaalista kasvatusta vaan myös non-formaalista median, elokuvan, taiteen ja muun ihmistä joka päivä ympäröivän tekijän vaikutusta.

Luontosuhde kehittyy aina tietyssä kontekstissa. Palmberg korostaa henkilökohtaisten luontoelämysten ja –kokemusten merkitystä. Myös itselle merkittävien henkilöitten vaikutus on ilmeinen luontosuhteen synnyssä ja kehittymisessä. (Palmberg 2004, 195.) Ihmisen ja luonnon vuorovaikutussuhteeseen liittyy monia muitakin tekijöitä kuten sosiaaliset, poliittiset, taloudelliset ja uskomusjärjestelmälliset tekijät (Käpylä 1994, 138). Kulttuuri, historia ja yhteiskunta ovat mukana muokkaamassa henkilön luontosuhdetta.

Edellisessä luvussa esitetyn yhteenvedon perusteella voi päätellä, että yllä mainitut tutkimustulokset pätevät myös Annikki Kariniemen kohdalla. Hänen luontosuhteensa määräytyy perittyjen ominaisuuksien ja lapsuudenkodin antaman tiedon, taidon, kokemusten ja elämysten pohjalta. Merkittäviä perheenjäseniä ovat ennen kaikkea isä ja äiti. Varsinkin isän vaikutusta Kariniemi korostaa muistelmateoksissaan. Isän hyvä luonnon tuntemus ja harrastus välittyi myös tyttärelle. Kun vielä koulussa sattuu kohdalle asiastaan innostunut biologian opettaja, tiedonnälkä kasvaa ja lapsesta kehittyy luonnon harrastaja loppuiäkseen. Kuten edellä tutkimustuloksissa viitattiin, näyttää myös siltä, että perheen aktiivinen ”hyvien asioiden” harrastaminen tukee lapsen luontosuhteen kehitystä. Voi ajatella, että isän aktiivisuus yhteiskunnallisissa asioissa tai äidin uskonnollinen osallistuminen tarjoavat Annikille toimintamallin.

Luonto on nuorelle Annikille turvallinen olopaikka, elämysten antaja, esteettisen nautinnon suoja ja samalla myös ravinnon antaja konkreettisella tasolla. Luonnon tuotteita käytetään kodissa jatkuvasti hyväksi. Annikki viihtyy luonnossa yksinäänkin ja vetäytyy toisinaan luonnon rauhaan. Annikki Kariniemi kirjoitti lapsuusmuistelmansa vasta 1980-luvulla. Hän kuitenkin korostaa luonnon merkitystä jo Ikosen haastattelussa vuonna 1970 todetessaan, että hänelle *henkilöt eivät ole pääasia vaan se tausta, josta he tulevat. Maisema synnyttää sen ihmisen.* (Ikonen 10.6.1970.) Kariniemi korostaa näin luonnon tärkeyttä ihmisen kasvattajana ja ympäristönä. Myös hänen omassa kertomuksessaan luonnolla on suuri merkitys lapsuudessa ja nuoruudessa. Nuoruuden

kuvauksissa näkyy erottuminen muista samanikäisistä novellissa ”Tammukan pyytöä”, missä päähenkilö toteaa, että hänellä oli *hinku erämaahan* ja että *minua kyllästytti se ainainen tanssi*. (LS, 34). Novellin henkilö on kahdeksantoistavuotias nuori nainen.

Toisena vaiheena otin tarkasteluun ”eräkirjailijan ajan” eli 1950–60 -luvut. Voi tuntua kaukaa haetulta käyttää tulkintakehyksenä eränkävijän luontosuhdetta. Minä-muodossa kirjoitetut kertomukset eivät välttämättä ole ”tositarinoita”, vaan ne ovat kirjailijan luomia taideteoksia ja niillä on oma historiansa ja myös oma totuutensa. Niitä ei voi pitää dokumentteina Kariniemen eräretkistä. Mutta ne kertovat, millaisena Kariniemi kertoo oman narratiivinsa eränkävinnistä. Miten hänen ajattelunsa muuttuu ja mitä asioita hän nostaa esille.

Luvun 3.2.6 teoreettinen tarkastelu osoittaa, ettei ole olemassa vain yhdenlaisia metsästäjiä (eikä kalastajiakaan) vaan heidän joukostaan on nimettävissä erilaisia kategorioita. On myös selvä, että pelkästään ”puhtaita” tyyppejä ei ole olemassa vaan myös välimuotoja. Kariniemen lapsuuden ajan eränkävintä oli suurelta osin sadonkorjuuta, missä metsästettiin ja kalastettiin kotitarpeiksi ja saalis tuli syötyä ja käytettyä tarkoin hyväksi. Voidaan siis puhua sadonkorjaaja-eränkävijästä.

Viisi- ja kuusikymmenluvuilta kerrotut erätarinat kuvaavat kalastus- ja metsästysretkiä, jotka Annikki Kariniemi-Willamo teki Oiva Willamon kanssa. Paikkoina vilahtelevat Juutua Inarissa, Inarinjärvi, Teno Utsjoella, Pomokaira Kittilässä ja Rovaniemen lähiympäristö. Erätarinoihin on sisällytetty myös kertomuksia, joita Annikki kuuli Kuusamossa asuessaan. Sodan jälkeinen aika nousee esille kuvauksena vanhojen tapojen rikkomisesta: enää ei kalasteta tarpeeseen vaan ahnehditaan saalista ja käytetään kiellettyjä menetelmiä kuten räjähdyspanoksia kalastuksessa. Myös suhtautuminen saaliiseen muuttuu kirjailijan kuvauksissa. Kariniemen asenne metsästyksen ja kalastuksen muistuttaa lähinnä ”luontometsästäjän” asennetta. Hän nauttii luonnossa olemisesta, seuraa ja tarkkailee koko ajan luontoa ja pyrkii sulautumaan luontoon. Saalis ei ole tärkeintä, vaan välillä hän toteaaakin saaneen jotakin hyvin arvokasta, vaikkei pyynti tuottanutkaan tulosta.

Jo varhain viisikymmenluvulla ja selvemmin vielä seuraavina vuosikymmeninä teoksista näkyy Kariniemen huoli luonnosta: jokien valjastaminen ja metsien käsitteily sekä ympäristön saastuminen ilmaantuvat mukaan eränovelleihin.

Myyttiset olennot ja uskomukset ovat liittyneet suomalaiseen eräelämään. Annikin lapsuudessa myyttiset hahmot olivat mukana isän tarinoissa ja vielä viisikymmenluvulla hän tapasi pohjoislappilaisia uskomuksia. Jänis on huonon eräpäivän merkki ja hauki vie kalaonnen. Annikin muistelmissa kulkee mukana etiäisiä yhtä hyvin kuin enkeleitäkin. Kariniemi säilytti luontoon liittyvän myyttisen tason rationaalisen tason vierellä koko kirjailijan uransa ajan, kuten Riitta Kontio on todennut. (Kontio 2003, 73.)

Kuusikymmenluvun lopun ja seitsemänkymmenluvun virtaukset koskettivat myös Annikkia. Hän korostaa muistelmissaan luonnon monimuotoisuuden vaalimista ja toisaalta puolustaa yksittäisten uhanalaisten tai harvinaistuvien lajien elämää. Hän on selvästi kiinnostunut luonnon kiertokulusta ja ekosysteemeistä, vaikkei tätä terminologiaa käytäkään. Toisaalta luonnon oliot, varsinkin eläimet, ovat hänelle persoonallisuksia, joille annetaan nimi ja inhimillisiä ominaisuuksia. Lähiympäristön eläimet ovat ystäviä, joiden kanssa jaetaan ilot ja surut. Kouluaikana syttynyt tiedonjano jatkuu, ja lajituntemus syvenee luontoa tarkkaillessa.

Myös kuusi- ja seitsemänkymmenlukujen yhteiskunnallinen liikehdintä saa Annikin kirjoittamaan. Hän lähtee mukaan arvostelemaan ”Lapin riistoa”, joka on ilmennyt hänen mukaansa Kemijoen lohen tappamisena sukupuuttoon ja tästä seuranneena kulttuurin murroksena. Osansa arvostelusta saavat myös patoaltaitten rakentajat sekä metsien parturoijat ja ojittajat. Asutustilallisten heikko taloudellinen asema ja pakko-muutto Ruotsiin saavat Annikin esittämään kritiikkiä vallanpitäjiä kohtaan.

Olen Kariniemen elämäkerran ohessa tarkastellut myös sitä, miten luonnonsuojeluliike on samaan aikaan edennyt Suomessa. Voi sanoa, että tiet risteävät vasta 1970 -luvulla Annikin ryhdyttyä kirjoittamaan artikkeleita Suomen Luonto -lehteen. Ympäristöliike voimistui samoihin aikoihin ja nosti erilaisia ongelmia keskusteluun kuten esimerkiksi juuri vesistöjen valjastamisen vaikutukset luonnolle ja kulttuurille, lakimetsäalueitten rauhoittamisen ja koskiensuojelun. Ounasjoki-liike ja Vuotos-liike saivat Kariniemestä kuuluvan puolustajan. Kariniemen luontosuhde oli riippuvainen myös historiallisesta vaiheesta ja kulttuurin muutoksista.

Luonnonsuojeluvuonna 1970 tehty kirjailijahaastattelu vahvistaa kuvaa Kariniemen luontosuhteesta. Hän korostaa luonnon merkitystä latautumispaiikkana työn välissä. Metsäretket, hiihtäminen, soutaminen, uinti ja koirien kanssa juttelu *siivittävät ja pahlauttavat* kirjailijaa. Hänen sanojensa mukaan luonto on *yksi niitä suurimpia arvoja, joita ihmisen pitäisi huomata ennen kuin se on liian myöhäistä*. (Ikonen 10.6.1970.)

7.2 Tutkimuksen luotettavuus

Olen käyttänyt tutkimuksessa kolmea eri lähestymistapaa: mikrohistoriallista, elämäkerrallista ja narratiivista. Kun tietoa pyritään tavoittamaan erilaisilla menetelmillä, puhutaan triangulaatiosta. Denzin ja Lincoln (2005) korostavat triangulaation tuovan tutkimukseen eri perspektiivejä, erilaisia havaintoja, monimuotoisuutta, rikkautta ja syvyyttä (Denzin & Lincoln 2005, 5). Kuitenkin he korostavat, että tutkimuksen keskeisen sisällön pitää olla kristallin kirkas. Laadullinen tutkimus on heidän mielestään tieteiden välistä ja se on silloin myös väliaitoja ylittävää. (Denzin & Lincoln 2005, 5–7.) Olen soveltanut triangulaatiota etsiessäni johtolankoja ja muistin paikkoja (mikrohistoria) sekä tutkiessani Annikin omaelämäkerrallisia teoksia Palmerin mallia soveltaen.

Chase (2005) näkee narratiivisen tutkimuksen ”amalgamina” eri tieteenalojen välillä. Sen kautta voi sitoa yhteen sekä traditionaalisen että innovatiivisen tutkimuksen. Hänen mukaansa narratiivi voi olla esitys huippukohdista, laajennettu tarina tai henkilön koko elämän tarina. Tutkija käyttää Chasen mukaan erilaisia linssejä siitä riippuen, mitä hän haluaa korostaa. Linssien avulla hän voi antaa jälkikäteen merkityksiä tapahtumille, ymmärtää ja tulkita tapahtumia ja nostaa esille kohteensa ainutkertaisuuden. Hän voi kuvailla, värittää ja rakentaa tutkimuskohteensa tämän tarinoitten pohjalta ja antaa näin tutkittavalle äänen. Tutkija pohtii sitä, kenelle narratiivi on kerrottu ja millaisissa sosiaalisissa suhteissa se on syntynyt. (Chase 2005, 652–659.) Suoranta (1995) pohtii vaihtoehtoisia narraatioita. Hänen mukaansa jokainen narraatio kertoo oman versionsa ilmiöstä tai tapahtumasta. (Suoranta 1995, 204–205.)

Olen teoriataustana käyttänyt eri tieteenaloja ja näin katsellut asioita erilaisten ikkunoitten kautta: ympäristöetiikan, estetiikan, -sociologian, -psykologian sekä -kasvatuksen kannalta. Tavoitteena on ollut päästä tieteitten välisyydestä kohti poikkitie-

teellisyyttä. Luontosuhteen olen nähnyt tieteitten välisenä jatkumona. Ongelmallisin kohta työssäni on ollut kirjallisuudentutkimuksen ja Palmerin mallin yhdistäminen pitäen mielessä Kariniemen elämäkerrallisen aineiston narratiivinen luonne. Miten päästä näkemään tutkimuksen kohteen elämä sisältäpäin ja rakentaa siitä oma narratiivi menettämättä monitasoisuutta ja moninaisuutta.

Olen käynyt läpi Kariniemen elämän kulkua painottaen luontolähtöisyyttä. Myös hänen tuotantoaan olen lukenut pääasiassa ”luontolinssien” kautta. Ei ole helppo vastata, kenelle Kariniemi kirjoittaa. Hänellä on ollut tarve tulla kirjailijaksi jo pitkään ennen ensimmäistä julkaistua teosta. Siinä vaiheessa tarkoitus on ehkä ollut päästä Lappi-kirjallisuuden imuun mukaan. Myös eräkirjoilla on varmasti sodan jälkeen ollut sosiaalinen tilaus. Radikalisoitumisen myötä on noussut halua esittää omaa puhetta, ottaa kantaa ja vaikuttaa. Kirjat on suunnattu suuren yleisön lisäksi selvästi valankäyttäjille. Viimeiset teokset, omaelämäkerrat ja *Lohivene* ovat paluuta vanhaan, muistelua, mietiskelyä ja oman elämän arviointia.

Chase korostaa, että tutkija luo yhteyden narratiivin (narratiivien) ja tulkinnan välille. Hänellä on oma positionsa, joka voi olla tukeva, keskusteleva, autoritaarinen tai osallistuva. Ennakoosenne vaikuttaa siihen, mitä hän nostaa esille, miten järjestää aineiston ja mitä jättää kertomatta. Hän voi romantisoida tutkimuksen kohteen tai esittää tämän nimissä omia mielipiteitään. Tästä syystä on tärkeä, että lukijat ovat selvillä tutkijan suhteesta kohteeseensa. (Chase 2005, 663–666.)

Olen käyttänyt hyväksi Kariniemen omaelämäkerrallisia teoksia, lehtiartikkeleita ja arkistoon jääneitä julkaisemattomia kirjoituksia. Pääasiassa nämä lähteet muodostavat narratiivisen materiaalin, josta olen valinnut tiettyjen teemojen perusteella näytteet. On selvä, että tässä valintatilanteessa vaikuttavat omat kokemukseni sekä sosiaalinen ja kulttuurinen kontekstini. Käytän analyysissäni suhteellisen paljon lainauksia Kariniemen omista teksteistä, koska uskon niiden kautta pääseväni lähelle kirjailijan omaa ääntä. Haluan myös välittää lukijalle kuvan siitä rikkaudesta ja monisävyisyydestä, joka teksteille on ominaista. Olen lainannut jonkin verran aikalaisten tekstejä tarkoitukseni korostaa, ettei Kariniemi ollut yksin ajatuksineen. Tarinat ovat syntyneet tiettyssä historiallisessa, kulttuurisessa ja sosiaalisessa kontekstissa.

Lähteitten luotettavuus riippuu niiden autenttisuudesta. Kuinka tarkoin ne ”vastaavat totuutta”. Kun kysymyksessä on omaelämäkerrallinen ja narratiivinen tutkimus, kysymyksessä ei välttämättä ole ”absoluuttinen” totuus vaan narratiivit ovat aina henkilön omia kertomuksia kerrottuna kuitenkin niin, että ne on tarkoitettu tietylle kuvitellulle vastaanottajalle ja noudattavat sen hetken kirjoittamisen käytäntöjä. Tämä pätee niin omaelämäkerrallisiin teoksiin kuin eräkirjoihin. Annikki Kariniemi on omien sanojensa mukaan rönsyilevä tarinankertoja. Kuitenkin tarinat kuvastavat kirjailijan ajatusmaailmaa ja sitä, mitä hän itse on pitänyt merkityksellisenä. Aina voi kysyä, mitä hän jätti kertomatta. Narratiivisen teorian mukaan henkilö valikoi oman tarinansa, mitä haluaa kertoa ja mistä haluaa vaieta.

Toinen luotettavuuteen liittyvä kysymys on, miten hyvin tutkittu ilmiö vastaa sitä, mitä oli tarkoitus tutkia eli miten hyvin käsitteiden määrittely on onnistunut. Luontosuhde on monitieteinen ja monitasoinen ilmiö. Näen se ”kovana ytimenä” ympäristötietoisuuden, joka on määritelty koulujen antaman ympäristökasvatuksen päätavoitteeksi. Luontosuhteen voi näin määriteltynä nähdä laajana käsitteenä ja in-

teraktiivisena prosessina. Tästä monimutkaisesta prosessiluonteesta johtuen yksinkertainen mallittaminen on vaikeaa. Myönnän, että tutkimuksen alkuvaiheessa pyrin luomaan jopa moniulotteisia piirrosmalleja, mutta luovuin niistä todettuani kuvaamisen vaikeuden.

Valitsin lähtökohdakseni ympäristökasvatuksen monesta syystä. Olen työni varrella joutunut pohtimaan tämän kasvatuksen sektorin mahdollisuuksia ja ongelmia. Miten lapsille pitäisi ”tarjota” luontoelämyksiä, jotta heistä kasvaisi ympäristövastuullisia aikuisia? Ovatko aikuiset jo menetetty sukupolvi vai voiko heidän asenteisiinsa vielä vaikuttaa? Annikki Kariniemen elämänkulku näytti mielenkiintoiselta juuri ympäristökasvatuksen kannalta katsottuna. Valitsemani tie ei ole ainoa tapa kuvata Kariniemen luontosuhdetta ja sen muutosta. Minulle tämä oli kuitenkin houkuttelevin.

Palmerin mallia soveltaessani olen valinnut Kariniemen elämäkerrallisista teoksista katkelmia, joista käytän nimitystä mikronarratiivi. Nämä lainaukset voi myös nähdä Denzinin tarkoittamina tiheinä kuvauksina, koska yleensä niiden kohdalla kirjailija on ikään kuin pysähtynyt kuvailemaan tiettyä tapahtumaa monisanaisesti ja samalla myös arvioiden tapahtuman vaikutusta omaan itseensä. Valintani on ollut intuitiivista ja siksi ainutkertaista. Toinen tutkija todennäköisesti valitsisi toisin.

Mikrohistoriallisen tutkimuksen tavoitteena on löytää yksilötason historia. Ginzburg (vrt. 4.2) käyttää tutkimuksessa hyväksi vihjeitä ja johtolankoja sekä pieniä merkityksettömiltä näyttäviä yksityiskohtia. Olen tässä mielessä tutkinut Kariniemen kirjeenvaihtoa, päiväkirjoja, albumeja, ystävien muisteluksia sekä aikalaisten henkilöhaastatteluja. Kariniemelle saapuneet kirjeet samoin kuin päiväkirjat ovat olleet tässä suhteessa tärkeitä ja katson ne uskottaviksi dokumenteiksi omalta ajaltaan. Samalla olen pyrkinyt Ginzburgin tavoin teleskooppiseen näkökulmaan, jolloin tarkastelen yhtä aikaa mikro- ja makrotason tapahtumia.

Olen sisällyttänyt tutkimukseeni myös osioita, jotka saattavat näyttää luontosuhteen kannalta merkityksettömiltä kuten esimerkiksi saksalaisajan. Pidän kuitenkin tuota ajanjaksoa tärkeänä sikäli, että se antaa kuvan luontoharrastuksen jatkumisesta myös poikkeuksellisina aikoina. Myös Kariniemen kirjailijauran kannalta sota-aika oli merkittävä. Toisaalta olen halunnut antaa lukijoille jonkinlaisen kokonaiskuvan kirjailijan elämänvaiheista.

Olen käyttänyt tutkimuksen teossa sekä kansainvälistä että kotimaista lähdekirjallisuutta. Mukana on tieteellistä kirjallisuutta sosiologian, psykologian, antropologian, historian, estetiikan ja kirjallisuuden tutkimuksen aloilta. Pyrkimykseni on ollut löytää uusia teoksia, joita eri aloilta on julkaistu aivan lähivuosilta, ”klassikoita”, jotka edustavat teoriaan liittyviä perusasioita, sekä kirjallisuutta, joka tavalla tai toisella liittyy esillä olevaan historialliseen aikakauteen. Monitieteisen tutkimuksen ongelmana on se, että käsitteet eivät eri tieteen aloilla vastaakaan toisiaan. Tämä tuli esimerkiksi mieleen sosiologian *toiminnallisesta* luontosuhteesta, joka näyttää viittaavan myös siihen, että henkilö jokapäiväisessä elämässään ”toimii” luonnossa. Siksi päädyin *konatiiviseen* ulottuvuuteen, johon sisällytän toimimisen luonnon puolesta tai hyväksi.

On selvää, että tutkimukseni ei ole toistettava. Tuskin kukaan päätyisi täsmälleen samanlaiseen analyysiin ja loppupäätelmiin, vaikka käyttäisikin samaa lähteaineistöä. Tämä on tyypillistä laadulliselle tutkimukselle eikä sinänsä vähennä tutkimuksen arvoa. Monesti kysytään, mitä tutkimus hyödyttää ja kenelle sitä oikeastaan tehdään.

Uskon, että kuka tahansa luonnosta, luonnonsuojelusta tai ympäristökasvatuksesta kiinnostunut voi hyötyä tutkimuksesta. Ympäristökasvattajalle sen toivon antavan uusia ajatuksia ja rohkaisua. Vaikka en miellä tutkimustani pääasiallisesti kirjallisuudentutkimukseksi, toivon, että kaikki Annikki Kariniemestä ja hänen tuotannostaan lisätietoa haluavat, lukevat kirjoitukseni. Taustamateriaalini on arvokasta ja monipuolistaa käsitystä Annikki Kariniemestä persoonana ja kirjailijana.

Suoranta varottaa siitä, että tutkimus saattaa luoda todellisuudelle vieraan, ristiriidattoman ja staattisen ihmiskuvan (Suoranta 1995, 45). Toivon, että olen onnistunut kuitenkin välittämään Annikki Kariniemestä ja erityisesti hänen suhteestaan luontoon monipuolisen ja uskottavan kokonaiskuvan.

Mikä sitten on tutkijan vaikutus tuloksiin? Olen jo johdannossa kertonut omat lähtökohtani. Olen ollut mukana sekä luonnonsuojeluliikkeessä että vihreässä liikkeessä. Tämä on vaikuttanut aiheen valintaan, koska yleisellä tasolla pohdin sitä, miten ihmiset suorittavat erilaisia valintoja elämässään. Tutkimuksellani voi nähdä *emansipatorisia* merkityksiä, sitä en voi kieltää. Kariniemi esiintyi lappilaisessa julkisuudessa aikana, jolloin miehet hoitivat yhteisiä asioita. Jopa Ounasjoki-liikkeessä näyttää olleen näin. Vasta Vuotos-liikkeen myötä on lappilaisen ympäristöliikkeen kartalle ilmestynyt näkyviä naisia.

Pidän luonnon ja ympäristön suojelua ajankohtaisena ja haluan nostaa näitä kysymyksiä esiin. Kuitenkin tärkeintä on tuoda esille Kariniemen ajattelua ja selvittää sen taustoja. Samalla mietin koko ajan, mikä olisi Kariniemen viesti tämän päivän kaivospuheeseen ja muihin ajankohtaisiin luontoon liittyviin keskusteluihin.

7.3 Eettinen arviointi

Olen tietoa etsiessäni varsinkin Kariniemelle tulleitten kirjeitten osalta törmännyt hyvin intiimeihin yksityiskohtiin. Näitten paljastaminen ei kuulu työni luonteeseen. Kariniemen elämänsä olen kertonut pääpiirteittäin ja pyrkinyt kertomaan sen toisaalta hänen aikalaistensa näkemänä, mikäli se on ollut mahdollista. Aikalaistieto koostuu osittain kirjallisista lähteistä ja toisaalta videoiduista haastatteluista. Olen saanut materiaalien käyttöön luvan Annikki Kariniemi -kirjallisuusseuralta.

Kirjailijan ystävien haastattelut ovat olleet luottamuksellisia ja olen jättänyt niistä pois aineiston, jonka katson jollakin tavalla loukkaavan tutkimuskohdettani.

Annikki Kariniemi oli legenda jo eläessään ja sen takia häneen liittyy runsaasti tarinoita, jotka eivät pidä paikkaansa. Kaiken lisäksi kirjailijaa on tulkittu niin, että hän kertoo teoksissaan omasta elämästään, mikä ei fiktiivisten romaanien kohdalla pidä paikkaansa.

Olen lainannut Annikki Kariniemen teoksista kohtia, jotka saattavat yhteydestään irrotettuina vaikuttaa liian räväköiltä. Olen näin menetellyt siksi, että en kuitenkaan halua peitellä Annikin ronskiutta ja rohkeutta sanoa, mitä ajatteli. Toisin sanoen en halua antaa Kariniemestä liian siloteltua kuvaa vaan mahdollisimman monisärmäisen, jollaiseksi hänet aikalaiset ja ystävät ovat kuvanneet. Hän halusi edellä mainituissa teksteissään herättää huomiota ja ärsyttää lukijoitaan aivan tietoisesti.

7.4 Tutkimuksen aiheita riittää

Väitöskirjan teon ajan olen joutunut jatkuvasti palaamaan houkuttelevilta sivupoluilta takaisin pääuomaan eli varsinaiseen aiheeseen. Annikki Kariniemen persoona on kiehtova ja mielenkiintoinen. Hän on elänyt poikkeuksellisen elämän monessa suhteessa. Hänen tuotantonsa on laaja ja rönsyilevä kuten hänen tapansa kertoakin. Hän sijoittaa itsensä kulttuurien välimaastoon: toisaalta hän korostaa saamelaisia juuriaan ja peräpohjolaisuuttaan ja toisaalta kosmopoliittisuuttaan. Hänen myyttinen maailmansa haltijoihin, maahisineen, jättiläisineen ja etiäisineen on rikas ja kertoo suuresta kiinnostuksesta vanhoja tarinoita ja uskomuksia kohtaan. Hän säilyttää kautta koko elämänsä lapsuuden uskontonsa ja puolustaa lestadiolaisuutta, vaikka ei itse uskonsuunnan normeja noudatakaan. Hänen hyvästelynsä Sinisessä pirtissä vierailijoille oli: ”Hyvien enkeleitten haltuun!”

Yhteenvetona voi todeta, että Kariniemen elämä ja ajattelu voi tarjota runsaasti uusiakin tutkimusaiheita. Hänen työnsä nuortenkirjailijana on jäänyt kokonaan muun tuotannon varjoon. Hänen toimintansa opettajana pohjoisella maaseudulla ja pienissä kylissä on lyönyt leimansa näihin teoksiin. Olen jättänyt tarkoituksella Kariniemen opettajanuran kuvaamisen tutkimukseni ulkopuolelle. Hänen entiset oppilaansa alkavat olla eläkeiässä, joten heidän haastattelunsa saattaisi avata aivan uudenlaisen ikkunan kirjailijan teosten taustoihin ja hänen kasvatusihanteisiinsa.

Ervastin mukaan (20.7.2002) Kariniemi ei ollut varsinaisesti feministi. Hän nostaa kuitenkin teoksissaan esiin voimakkaita naishahmoja ja erilaisia naiskohtaloita. Uskon, että feministinen tutkimus voi tuoda uutta tietoa Kariniemestä.

Luontosuhde on yleisesti käytetty termi ja varsinkin arkikielessä se saa monenlaisia sisältöjä. Olen lähtenyt sen määrittelyssä ympäristökasvatuksen näkökulmasta. Uskon, että poikkitieteinen tutkimus antaa mahdollisuuksia syventää käsitettä. Olen jättänyt tässä työssä pohtimatta sen, miten luontosuhde tällä hetkellä näkyy ihmisten elämässä, ja keskittynyt Annikki Kariniemen elämään ja hänen suhteeseensa luontoon.

Tämän hetken tärkeitä kysymyksiä on esimerkiksi se, miten luontosuhde näkyy arjen toiminnoissa ja valinnoissa. On havaittu, että vaikka ihmisillä on tietoa luonnosta ehkä enemmän kuin koskaan saatavilla, empaattisia tunteita luontoa kohtaan ja haastattelutilanteessa myös halua toimia ympäristöystävällisesti, he eivät kuitenkaan arjessaan toimi välttämättä odotetulla tavalla. Silloin näyttää siltä, että luontosuhteen konatiivinen ulottuvuus ei toimi toisin sanoen hyvä tahto ja kauniit sanat eivät johda järkeviin tekoihin. Tässä on selvästi monitieteisen tutkimuksen paikka.

7.5 Lopuksi

Kirjailija Annikki Kariniemen syntymästä tuli tänä vuonna (2013) kuluneeksi sata vuotta. Suomi muuttui viime vuosisadan aikana täydellisesti agraariyhteiskunnasta moderniksi teollistuneeksi valtioksi. Kariniemi koki elämänsä varrella yhteiskunnan suuret muutokset toisinaan hyvinkin läheltä. Hän syntyi I maailmansodan kynnyksellä, näki lapsen silmin sisällissodan, osallistui itse talvisotaan sähköttäjälottana ja eli

jatkosodan keskellä suomalais-saksalaista esikuntaa. Kariniemi avioitui kolmesti, ja jäi lopulta yksin viimeisiksi vuosikseen. Hän koki niin rikkautta kuin köyhyyttäkin kirjailijauransa varrella. Hän kävi läpi myös poliittisen murroksen oikeistolaisesta isänmaallisuudesta 1970-luvun radikalismiin ja ympäristöliikkeeseen. Lyhyesti sanottuna hän eli hyvin poikkeuksellisen elämän.

Kariniemi joutui murtamaan useita muureja elämässään. Hän oli ensimmäisiä lappilaisia naiskirjailijoita, ensimmäinen eräkirjoja kirjoittava nainen koko valtakunnassa ja peräpohjalaisuuden herättäjä. Hän nosti keskusteluun vaiettuja aiheita: saamelaista kulttuuria uhkaavat tekijät, perheväkivallan paremmissakin piireissä, suurten jokien valjastamisen aiheuttamat haitat luonnolle ja kulttuurille sekä lappilaisen metsän parturoinnin ja ojituksen aiheuttamat seuraukset. Kariniemi oli rohkea esiintyjä ja teräväkynäinen kirjoittaja, joka ei kysellyt lupaa tekemiselleen. Hänestä on sanottu, että hän herätti tunteita – ihastutti tai vihastutti. Annikki Kariniemi on rohkeana kirjailijana näyttänyt suuntaa seuraajilleen, nuoremmille kirjailijoille.

Ylitorniolaislähtöinen kirjailija Jemina Staaloo puhui Aavasaksanvaaralla Annikki Kariniemen syntymän satavuotisjuhlassa 24.7.2013 hänen merkityksestään naiskirjailijana. Staaloo pohti sodasta kirjoittavien naisten nousua kotimaisessa kaunokirjallisuudessa sen uutena suuntauksena. Esimerkkinä tästä hän viittasi muun muassa Katja Ketun *Kättilö*-teokseen, jonka hän näkee selvänä jatkumona Annikki Kariniemen *Veren ikävä* -romaanille. Puheenvuorossaan Staaloo huomautti myös, että *Annikin poissaolon huomaa, kun kyseessä on Lappia systemaattisesti tuhoamaan ryhtyneet ulkolaiset kaivosyhtiöt*. (Staaloo 24.7.2013) Voi kysyä, mikä olisi Annikki Kariniemen sanoma tämän päivän ihmisille. Saisiko hän äänensä kuuluviin helpommin kuin aikoinaan, vai olisiko hän yhä marginaalissa?

Olen runsaat kymmenen vuotta viettänyt Kariniemen kirjojen ja elämäkerran parissa. Mitä pitempään olen lukenut, sitä enemmän uskon ymmärtäneeni Annikin ominaislaatua. Hänen kirjojensa lukeminen helpottuu selvästi silloin, kun tuntee hänen elämänvaiheitaan. Rönsyilevät kuvaukset ja nopeat siirtymät ajasta ja paikasta toiseen kuvastelevat hänen sisäisen puheensa moni-ilmeisyyttä, jota lukijan saattaa olla joskus vaikeakin seurata.

Annikki Kariniemi on joka tapauksessa kirjailija, jolla on sanottavaa tämänkin päivän lukijalle. Hän on suorastaan ajankohtainen juuri nyt, kun hänen syntymästään on kulunut sata vuotta. Lapin luonto ja vanha kulttuuri parhaine piirteineen ovat taas keskiössä, kun käydään keskustelua siitä, kenellä on oikeus olla portinvartija.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I Annikki Kariniemen tuotanto

Kaunokirjallisuus, lasten ja nuorten kirjat

Kariniemi-Willamo:

Poro-Kristiina	1952	Otava
Lohisiima ja silkkiliina	1954	Otava
Murros	1955	Otava
Metsä elää	1958	Otava
Morgam, punaisen kullan maa	1959	Otava
Laulu lohesta ja auringosta	1962	Karisto

Kariniemi:

Pikka	1963	Otava
Riekon valkea siipi	1967	Otava
Erään avioliiton anatomia	1968	Otava
Salakaato	1969	Otava
Matkalla maan ääreen	1970	Otava
Veren kuva	1971	Otava
Laulu Lapista ja Lapin papista	1972	Otava
Maanpakolaisen poika	1972	Karisto
Pato	1972	Otava
Herttuan naiset	1973	Otava
Nanna ja meri	1973	Otava
Jakob Esaiaksenpojan Venäjän retki	1974	Otava
Tupsukorva	1974	Karisto
Oi Juutua	1975	Otava
Uuno Hannula – mies pohjoisesta	1975	Otava
Erään virkanaisen Lapin rakkaus	1976	Otava
Pikku Jounin tarina	1976	Karisto
Pyhä Petronella	1976	Otava
Veren ikävä	1977	Otava
Villihanhien suku	1978	Otava
Tarina suuresta joesta	1979	Otava
Minä aina kompuroin	1980	Otava
Satakielien syksy	1981	Otava
Ristisiipi	1982	Otava
Lohivene	1983	Otava

Näytelmiä:

Morsiusmaa	1957	Näytelmä Rovaniemen teatterille
Salakaato	1976	Näytelmä Rovaniemen teatterille yhdessä Jorma Kairimon ja Kalle Luotosen kanssa

Muu tuotanto: runoja, novelleja, artikkeleita, pakinoita, muistelmia ja lehtikirjoituksia, esimerkiksi seuraavat:

Annikki Kariniemen artikkeleita ja sanomalehtikirjoituksia

Annikki Kariniemi kehitysalueista: Ongelma on syvällä. 1969. Hymy 2.

Lappi siirtomaapolitiikan kynsissä. 1972. Suomen Kuvalehti 44.

Kynnet irti Luirosta ja Ounasjoesta. Lapin Kansa 10.7.1974

Mitä teemme keloillemme? 1977. Suomen Luonto 6.

Tässä joukossa tulee taivasikävä. 1977. Kotimaa 5.8.1977

Ounasjoen valjastaminen – rikos ihmiskuntaa vastaan. 1978. Suomen Luonto 37.

Peräpohjola aiheen antajana, innoittajana. 1979. Koillissanomat 1.7.1979.

Ounasjoen puolesta. 1981. Totto 13.

Unohtakaa Kuusinkijoki. 1982. Suomen Luonto 8.

Emme ole yksin. Ympäriämme ovat koko luomakunnan ystävät. Koillissanomat 5.7.1984.

Luonnon katastrofaalinen tilanne. 1984. Pohjolan Sanomat 23.10.1984.

Linnut taiteilijan elämässä. 1984. Kaleva 24.10.1984.

Kirja-arvostelut

10.11.1952	Kyyrö, Kauko	Uusi Suomi	Poro-Kristiina
12/1952	Pennanen, Eila	Parnasso	Poro-Kristiina
9.12.1954	Nimimerkki Argus	Lapin Kansa	Lohisiima ja silkkiliina
3.11.1958	Nimimerkki P.K.	Aamulehti	Metsä elää
16.11.1958	A. S-o	Kansan Uutiset	Metsä elää
28.11.1958	Nimimerkki R.T.	Kotimaa	Metsä elää
6.2.1959	Kianto, Ilmari	Kaleva	Metsä elää
12/1959	Itkonen, Tuomo	Pohjolan Sanomat	Morgam punaisen kullan maa
22.12.1962	Etto, Jorma	Lapin Kansa	Laulu lohesta ja auringosta
5/1973	Hasu, Martti	Parnasso	Pato
6.10.1975	Kärkkäinen, Uolevi	Uusi Suomi	Tupsukorva
22.3.1984	Hoppula, Tellervo	Pohjolan Sanomat	Lohivene

II Painamattomat lähteet

Primaariarkistot

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto / Annikki Kariniemi arkisto (SKS)

Päiväkirjat/ Kaksi päiväkirjaa vuosilta 1939-1941.

29.11.1939

7.12.1939

15.2.1940

4.7.1940

19.6.1941

15.7.1941

18.8.1941

Kirjeet Violalle /Kirjeenvaihto. Kirjekokoelma.

31.5.1931

25.9.1937

Kirjoituksia erilaisista aiheista sekä juhlapuheita

Leikekokoelma

Haastattelut /

Panu Rajala haastattelee Annikki Kariniemeä 13.4.1976, 14.4.1976, 10.5.1977

Tampereen yliopiston kirjasto. Käsikirjoitusarkisto./ Annikki Kariniemen ko-koelmat. (TreYo)

Bh/Bhb Muiden käsikirjoituksia. Kouluvihkot.

Caa Annikki Kariniemelle saapuneet kirjeet

Cba Annikki Kariniemen lähettämät kirjeet/ Kirjeet Oiva Willamolle.

Cba 3 Kirjeet muille henkilöille

Eaa 1 Annikki Kariniemen leikekirjat /lehtileikkeet

Oulun yliopiston kirjallisuudenlaitos

Sisko Ikonen haastattelee Annikki Kariniemeä 10.6.1970

Annikki Kariniemi – kirjallisuusseuran arkisto / Meltosjärvi

Anon. koululaishaastattelu

Henkilöhaastatteluja

Kirja-arvosteluja

Lehtikirjoituksia

Leikekirja

Muisteluskokoelma

Selander, Aarno: Elokuva Annikki Kariniemen 60-vuotispäiviltä 1973

Tuominen Marja L.: Elokuvakäsikirjoitus: Annikki Kariniemi – Lapin kapinallinen kirjailija

Valokuva-arkisto

Luentoja, puheita, sähköpostiviestejä:

Kontio, Riitta: Luento Aavasaksanvaaralla 17.7.2001

Lehtola, Aino: Sähköpostiviesti 12.2.2013

Staaloo, Jemina: Puhe Annikki Kariniemen 100-vuotisjuhlassa 24.7.2013

Tervo, Hilja: Muistelus Kariniemestä 12.6.2000

Vuolio, Timo: Lausunto väitöskirjan käsikirjoitukseen 15.7.2013

Annikki Kariniemen kotiarkisto

Valokuva-albumia, vieraskirjoja ja postikorttikokoelmia

Henkilöhaastattelut

Dahlström, Olavi	Tammisaari	3.10.2006
Ervasti, Maija-Leena	Ylitornio	20.7.2002
Kätkä, Anneli	Jyväskylä	25.10.2005
Kätkä, Esko	Jyväskylä	25.10.2005
Nyländen, Maila	Rovaniemi	5.5.2009
Petäjaniemi Martta	Tornio	24.8.2008
Tikkanen, Pentti H.	Turku	8.12.2005
Vuolio, Timo	Rovaniemi	15.3.2005
Yliniemi, Aino	Ylitornio	20-21.9.2000

III Kirjallisuus

- Aaltola, Juhani & Valli, Raine. 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Juva: PS-kustannus.
- Aikio, Marjut & Aikio, Matti. 2005. Särestö – taiteilijan koti. *Ars Nordica* 14. Helsinki: Minervakustannus.
- Airaksinen, Timo. 2009. Luontokokemus ja ihmisen suhde luontoon. Teoksessa: Tökkäri, Virpi (toim.): Valta, luonto ja ihminen. Symposiumitekstejä. Lapin yliopiston menetelmätieteiden laitoksen raportteja, esseitä ja työpapereita 13/filosofia. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino. 61-73.
- Alftan, Robert (toim.). 2005. Aseveljet. Saksalais-suomalainen aseveljeys 1940-1944. Porvoo: WSOY.
- Annanpalo, Heikki (toim.). 1995. Rovaniemen kuvauksia Isosta vihasta yliopisto-aikaan. Oulu: Pohjoinen.
- Antikainen, Ari. 1998. Kasvatus, elämäntilanne ja yhteiskunta. WSOY
- Apo, Satu. 1992. Kertomusten sisällön analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus. Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus. 62-80.
- Atkinson, Paul & Delamont, Sara. 2005. Analytic Perspectives. Teoksessa: Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Third Edition. Thousand Oaks: Sage Publications Inc. 821-840.
- Autti, Mervi. 1999. Vuotoksen rakennettu todellisuus. Teoksessa Tuominen, Marja & Tuulentie, Tuulentie, Seija & Lehtola, Veli-Pekka & Autti, Mervi. Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Osa 2. Tunturista tupaan. Jyväskylä: Gummerus. 23-33.
- Autti, Mervi. 2010. Etsimässä neitikulttuuri. 1900-luvun alun valokuvaajanaisia Rovaniemellä. *Acta Universitatis lapponensis* 178. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Autto, Sanna & Karjalainen, Timo P. & Syrjä, Leena. 2008. Rajamaan identiteetti, luontosuhde ja maankäytön politisoituminen. Teoksessa: Karjalainen, Timo P. & Luoma, Pentti & Reinikainen, Kalle (toim.): *Ympäristösosiologian virrat ja verkostot*. Oulun yliopisto. Thule Instituutti. Oulu: Yliopistopaino. 189-206.
- Bartheel, Carla. 1995. Lapin keisarin kanssa Pöyliövaaralla. Teoksessa: Annanpalo, Heikki (toim.). Rovaniemen kuvauksia Isosta vihasta yliopisto-aikaan. Oulu: Kustannus Pohjoinen. 201-206.
- Beck, Ulrich. 1986. *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Brednich, Rolf Wilhelm & Schneider, Annette & Werner, Ute (Hrsg.). 2001. *Natur – Kultur*. Münster: Waxmann.
- Bruner, Jerome. 1987. Life as narrative. *Social Research*. 54 (1). 11-32.
- Bruner, Jerome. 1993. The transactional self. Teoksessa: Bruner, Jerome & Haste, Helen. *Making sense. The child's construction of the world*. London: Routledge. 81-96.

- Cantell, Hannele (toim.). 2004. Ympäristökasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus.
- Cantell, Hannele & Koskinen, Sanna. 2004. Ympäristökasvatuksen tavoitteita ja sisältöjä. Teoksessa: Cantell, Hannele (toim.). Ympäristökasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus. 60-79.
- Carlsson, Sinikka & Huhtala, Liisi & Karkulehto, Sanna & Leppihalme, Ilmari & Märsynaho, Jaana. 2010. Pohjois-Suomen kirjallisuushistoria. Helsinki: SKS.
- Carson, Rachel. 1964. Havet. Andra upplagan. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Chase, Susan E. 2005. Narrative Inquiry: Multiple lenses, Approaches, Voices. Teoksessa: Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. The Sage Handbook of Qualitative Research. Third Edition. Thousand Oaks: Sage Publications Inc. 651-679.
- Chawla, Louise. 1999. Life Paths into Effective Environmental Action. The Journal of Environmental Education. 31 (1), 15-26.
- Commoner, Barry. 1972. Ympyrä sulkeutuu. Jyväskylä: Gummerus.
- Davis, Jody L. & Green, Jeffrey D. & Reed, Allison. 2009. Interdependence with the environment: Commitment, interconnectedness, and environmental behavior. Journal of Environmental Psychology 29: 173-180.
- De Certeau, Michel. 1978. Den historiske tankeoperationen. Teoksessa Le Goff, J. & Nora, P. Att skriva historia. Stockholm: Bokförlaget Pan/ Norstedts. 26-66.
- Denzin, Norman K. 1989. Interpretive biography. Qualitative Research Methods series 17. London: Sage Publications.
- Denzin, Norman & Lincoln, Yvonna S. 2005. The Discipline and Practice of Qualitative Research. Teoksessa: Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. The Sage Handbook of Qualitative Research. Third edition. Thousand Oaks: Sage Publications Inc. 1-32.
- Dickens, Peter. 2008. Split Psyche, Split Cosmos, Split Society. Teoksessa: Karjalainen, Timo P. & Luoma, Pentti & Reinikainen, Kalle: Ympäristösosiologian virrat ja verkostot. Oulun Yliopisto. Thule Instituutti. Oulu: Yliopistopaino. 27-48.
- Enbuske, Matti. 2019. Kuinka Rovaniemestä tuli kaupunki? Raito. Lapin maakuntamuseo. Rovaniemi. 44-49.
- Engels, Friedrich. 1971. Luonnon dalektiikka. Suomentajat: Tuure Lehen ja Timo Koste. Moskova: Kustannusliike Edistys.
- Engels, Jens Ivo. 2010. Modern Environmentalism. Teoksessa: Uekoetter, Frank (editor): The turning points of Environmental History. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press. 124-132.
- Epäily, Niina. 2003. Metsästäjien ja lintuharrastajien Liminganlahden alueen käytön intressit, luontosuhde ja ympäristötietoisuus. Teoksessa: Suopajarvi, Leena & Valkonen, Jarmo (toim.): Pohjoinen luontosuhde. Elämäntapa ja luonnon politisoituminen. Lapin yliopiston julkaisu. Rovaniemi: Lapin yliopisto. 95-113.

Ervasti, Maija-Leena. 1988. Annikki Kariniemi – tasa-arvoinen tieteen tai tietämättään, vihreistä vihrein ennen ensimmäisen vihreän syntysanojakaan. *Kaleva* 10.3.1988.

Eskola, Jari. 1992. Kasvatustieteellisen tutkimuksen tiedonhankinnan eettisistä kysymyksistä. *Kasvatus* 23. 6-13.

Gonzales, Tirso & Gonzales, Maria. 2010. From Colonial Encounter to Decolonizing Encounters. *Culture and Nature Seen from Andien Cosmovision of Ever: The Nurturance of Life as Whole*. Teoksessa: Pilgrim, Sarah & Pretty, Jules. *Nature and Culture*. London: Earthscan. 83-95.

Grewe, Bernd-Stefan. 2010. Forest history. Teoksessa: Uekotter, Frank (editor): *The Turning Points of Environmental History*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press. 44-54.

Guba, Egon G. & Lincoln, Yvonna S. 2005. Paradigmatic controversies, contradictions and emerging confluences. Teoksessa: Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Third edition. Thousand Oaks: Sage Publications Inc. 191-215.

Gurevitz, Rachel. 2000. Affective Approaches to Environmental Education: Going beyond the Imagined Worlds of Childhood? *Ethics, Place and Environment*. 3 (3). 253-268.

Haapala, Arto & Oksanen, Markku (toim.) 2000. *Arvot ja luonnon arvottaminen*. Helsinki: Gaudeamus kirja Oy.

Haapanen, Antti. 1977. Luonnonalueet. Teoksessa: Haapanen, Antti & Mikola, Peitsa & Tenovuo, Rauno (toim.). *Luonto ja luonnonsuojelu*. 2.uusittu painos. Helsinki: Otava. 161-186.

Haavio-Mannila, Elina. 1995. Kerro vain totuus. *Elämäkertatutkimuksen omaelämäkerrallisuus*. Helsinki: Gaudeamus.

Haavisto, Teija. 1992. Ympäristöasenteet ja ympäristökäyttäytyminen. Teoksessa: Kajanto, Anneli (toim.). *Ympäristökasvatus*. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy. 58-68.

Haila, Yrjö & Lähde, Ville. 2003. *Luonnon politiikka*. Tampere: Vastapaino.

Harris, Marwin. 1985. *Culture, people, nature. An Introduction to General Anthropology*. Fourth Edition. New York: Harper & Row, Publishers.

Hartig, Terry & Kaiser, Florian G. & Bowler, Peter A. 2001 Psychological restoration in nature as a positive motion for ecological behavior. *Environment and Behavior*. 33 (4). 590 – 607.

Hauser-Schäublin, Brigitta. 2001. Von der Natur in der Kultur und der Kultur in der Natur. Teoksessa: Brednick, Rolf Wilhelm & Schneider, Annette & Werner, Ute (Hrsg). *Natur – Kultur*. Münster: Waxmann. 11-20.

Hautala-Hirvioja, Tuija. 1993. J.K. Kyyhkynen. *Lapin luonnon ja ihmisen kuvaaja*. *Ars Nordica* 4. Oulu: Pohjoinen.

Hautala-Hirvioja. 2011. *Lapin taideseura Seitapiiri ry – kotien raunioille perustettu*. Raito . Rovaniemi: Lapin maakuntamuseo. 41-44.

- Hautala-Hirvioja, Tuija. 2012. Teoksessa: Hautala-Hirvioja, Tuija & Kuusikko, Riitta & Ylimartimo, Sisko (toim.). Harvoin lempeä tuuli puhaltaa arktisille jängille. Reidar Särestöniemen taidetta Kirsi ja Keio Eerikäisen taidesäätien kokoelmasta. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 129-138.
- Heikkola, Leena. 1982. Lapin historia. Maakuntahistoriallinen oheislukemisto. Rovaniemi: Lapin lääninhallitus.
- Heiskanen, Irma & Kailo, Kaarina (toim.). 2006. Ekopsykologia ja perinnetieto. Helsinki: Green Spot.
- Hepburn, R. W. 1994. Linjanvetoja. Teoksessa: Sepänmaa, Yrjö (toim.) Alligaattorin hymy. Ympäristöestetiikan uusi aalto. Helsingin yliopisto. Helsinki: Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. 19-40.
- Herrmann, Kurt. 1995. Kenraali Dietl Rovaniemellä. Teoksessa: Annanpalo, Heikki. Rovaniemen kuvauksia Isosta vihasta yliopisto-aikaan. Oulu: Kustannus Pohjoinen. 243-246.
- Hines, Jody M. & Hungerford, Harold R. & Tomera, Audrey N. 1987. Analysis and Synthesis of Research on Responsible Environmental Behavior: A Meta-Analysis. *The Journal of Environmental Education*, 18 (2) 1-8.
- Horelli, Liisa. 1982. Ympäristöpsykologia. Weilin&Göös.
- Husen, Torsten. 1990. Education and the Global Concern. Oxford: Pergamon Press.
- Hyytinen, Timo & Kettunen, Matti. 1991. Suomen eräkirjat ja eräaiheiset julkaisut. Jyväskylä: Arma Fennica Oy.
- Hänninen, Vilma. 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 696.
- Impiö, Leena. 1984. Hyvien enkelien haltuun. Ylitornion Joulu. 6-7.
- Ingold, Tim. 2000. The Perception of the Environment. Essays on Livelihood, Dwelling and Skill. London and New York: Routledge.
- Isomaa-James, Merja. 2012. Sielun kaipaus – lentäviä jaaroja ja kuuhulluja poroja. Teoksessa: Hautala-Hirvioja, Tuija & Kuusikko, Riitta & Ylimartimo, Sisko (toim.). Harvoin lempeä tuuli puhaltaa arktisille jängille. Reidar Särestöniemen taidetta Kirsi ja Keio Eerikäisen taidesäätien kokoelmasta. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 13-22.
- Jokela, Timo. 1995. Havainnolla merkityt paikat. Kide 4. Lapin yliopiston tiedotuslehti. Rovaniemi: Lapin yliopisto. 30-32.
- Jokisalo, Jouko. 2008. Edistys, ihmisen luontosuhde ja rauha kategorisena imperatiivina. Teoksessa: Karjalainen, Timo P. & Luoma, Pentti & Reinikainen, Kalle (toim.): Ympäristösosiologian virrat ja verkostot. Oulun Yliopisto Thule instituutti. Oulu: Yliopistopaino. 115-126.
- Järventie, Irmeli. 2008. Päivänsäde vai menninkäinen? Identiteetin kasvattaminen eriarvoisuuden puutarhoissa. Teoksessa: Lahikainen, Anna-Riitta & Punamäki, Raija-Leena & Tamminen, Tuula (toim.). Kulttuuri lapsen kasvattajana. Helsinki: WSOY. 209-232.

Järvinen, A. E. 1934. Salojen valtiat, kertomus karhusta ja ihmisistä. Toinen painos. Helsinki: WSOY.

Järvinen, A. E. 2000. Salojen suuria ja pieniä. (Alkuperäispainos 1934.) Juva: WS Bookwell.

Kajanto, Anneli (toim.) 1992. Ympäristökasvatus. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Kallinen, Timo. 2012. Luonto fetissinä ja laskelmana. Teoksessa: Kallinen, Timo & Nygren, Anja & Tammisto, Tuomas: Ympäristö ja kulttuuri. Helsinki: Helsingin yliopisto sosiaalitieteiden laitos. 61-82.

Kalliola, Reino. 1951. Suomen luonto vuodenaikojen vaihtelussa. Helsinki: WSOY.

Kalliola, Reino. 1971. Kotimaa. Suomen historian oppikirja. Seitsemäs tarkistettu painos. Helsinki: WSOY.

Kariniemi, Annikki. 1957. Saana palaa. Teoksessa: Sihvo, Aarne (toim.). Kalterijääkärien juhlaulkaisu. Helsinki: Kalterijääkärien yhdistys ry. 112-123.

Kariniemi, Veikko. 1995. Valajaskoski, lapsuuteni kala- ja eräpaikka. Teoksessa: Annanpalo, Heikki. Rovaniemen kuvauksia Isosta vihasta yliopisto-aikaan. Oulu: Kustannus Pohjoinen. 129-131.

Karjalainen, Timo P. & Luoma, Pentti & Reinikainen, Kalle. 2007. Ympäristösosiologian virrat ja verkostot. Oulun yliopisto. Thule Instituutti. Oulu: Yliopistopaino.

Keskitalo-Foley, Seija. 2004. Kohti kuulumisen maisemia. Toimijuuden tilat ja paikat lappilaisen maaseudun naisten elämäkerroissa. Väitöskirja. Rovaniemi: Lapin Yliopisto.

Keskitalo-Foley, Seija. 2008. Yksi kertomus, monta tarinaa. Teoksessa: Poikela, Esa & Poikela, Sari (toim.). Tutkimustarinoita Ounaksen varrelta. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 51-71.

Kettunen, Antti. 2003. Systeemi ja elämismaaailma – näkökulmia yleiseen etuun. Teoksessa: Suopajarvi, Leena & Valkonen, Jarno (toim.). Pohjoinen luontosuhde. Elämäntapa ja luonnon politisoituminen. 23-47.

Kianto, Raija-Liisa (toim.). 2011. Ilmari Kianto: Avoimet kirjeet. Kuusamo: Kiannon Turjanlinna Oy

Kivi, Aleksis. 1950. Seitsemän veljestä. Viides painos. Helsinki: WSOY.

Kirjavainen, Ilmari. 1969. Rajavartiolaitos 1944-1969. Teoksessa Rajavartiolaitos 1919-1969. Helsinki: Rajamme vartijat ry. 317-467.

Kirkinen, Tuija. 2012. Myyttisen erämaan esihistoria: Arkeologian erämaakäsitykset ekokriittisestä näkökulmasta. Teoksessa: Kallinen, Timo & Nygren, Anja & Tammisto, Tuomas (toim.). Ympäristö ja kulttuuri. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012: 11. Helsinki: Unigrafia. 131-156.

Knabe, Konrad. 1995. Luftwaffe Rovaniemellä. Teoksessa: Annanpalo, Heikki (toim.). Rovaniemen kuvauksia Isosta vihasta yliopisto-aikaan. Oulu: Kustannus Pohjoinen. 239-241.

- Kohonen, Eeva. 2011. Narratiivisuus – vähän hyödynnetty lähestymistapa kauppatieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli. Menetelmäviidakon raivaajat – perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: JTO.196-202.
- Kokko, Yrjö. 1954. Ne tulevat takaisin. Porvoo: WSOY.
- Kokko, Yrjö. 1984. Laulujoutsen Ultima Thulen lintu. 5.painos. (1.painos 1950) Porvoo: WSOY.
- Kollmuss, Anja & Agyeman, Julian. 2002. Mind the Gap: why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? Environmental Education Research. 8 (3). 239-260.
- Kontio, Riitta. 1995. Annikki Kariniemi kahden maailman rajamailla. Kide. Lapin yliopiston tiedotuslehti 4. 26-29.
- Kontio, Riitta. 1998. ”Se oli vain se toinen joka hänen sisimmässään asui...” Annikki Kariniemi pohjoisen identiteetin kuvaajana. Teoksessa : Tuohimaa, Sinikka & Työlähti, Nina & Leppihalme, Ilmari (toim.). Jäiset laakerit. Artikkeleita pohjoisista naiskirjailijoista. Oulun yliopiston Taideaineiden ja antropologian laitoksen julkaisuja. A. Kirjallisuus 8. Oulu: Oulun yliopisto. 78-90.
- Kontio, Riitta. 1999. ”Puolivälin ilmiöitä” Pohjois-Kalotin kirjallisuudessa. Teoksessa: Tuominen, Marja & Tuulentie, Seija & Lehtola, Veli-Pekka & Autti, Mervi (toim.). Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Osa 2. Tunturista tupaan. Jyväskylä: Gummerus. 159-171.
- Kontio, Riitta. 2001. Luento Annikki Kariniemestä Aavasaksanvaaralla 17.7.2001.
- Kontio, Riitta. 2003. ”Siemen täytyy aina jättää” – Annikki Kariniemi pohjoisen luontosuhteen kuvaajana. Teoksessa: Suopajarvi, L. & Valkonen, J. (toim.). Pohjoinen luontosuhde. Elämäntapa ja luonnon politisoituminen. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä. 43. Rovaniemi: Lapin yliopisto. 61-76.
- Kontio, Riitta. 2005. Uskon vahvasti, että tämän ”kiirastulen” jälkeen vielä valkenee. Teoksessa: Autti, Mervi & Tuominen, Marja (toim.). Suuret herrat susia, pienet herrat piruja. Rovaniemi: Lapin yliopisto. 97-144.
- Kontio, Riitta. 2010. Annikki Kariniemi – Lappilaisen kaunokirjallisuuden esiäiti. Teoksessa: Carlson, Sinikka & Huhtala, Liisi & Karkulehto, Sanna & Leppihalme, Ilmari & Märsynaho, Jaana (toim.). Pohjois-Suomen kirjallisuushistoria. Helsinki: SKS. 133-138.
- Käpylä, Markku. 1991. Kohti ympäristökasvatuksen kokonaisuutta. Kasvatus 22. 5-6, 439-445.
- Käpylä, Markku. 1994. Kulttuuriekologinen viitekehys ympäristökasvatuksen tietoaikojen jäsentäjänä. Kasvatus 2. 137-146.
- Laakkonen, Simo & Vuorisalo, Timo. 2012. Ympäristöongelman käsitteen historiaa. Teoksessa: Lummaa, Karoliina & Rönkä, Mia & Vuorisalo, Timo. Monitieteinen ympäristötutkimus. Helsinki: Gaudeamus. 121-129.

- Laaksoharju, Taina & Rappe, Erja. 2010. Children's Relationship to Plants among Primary School Children in Finland: Comparisons by Location and Gender. *Hort Technology*. 20 (4). 689-695.
- Lagerspetz, Kari. 2008. *Minun karttani*. Helsinki: Terra Cognita.
- Lahikainen, Anja Riitta & Punamäki, Reija-Leena & Tamminen, Tuula. 2008. *Kulttuuri lapsen kasvattajana*. Helsinki: WSOY.
- Lampen, Ernst. 1995. Juhannuksena 1921. Teoksessa: Annanpalo, Heikki (toim.). *Rovaniemen kuvauksia Isosta vihasta yliopistoaikaan*. Oulu: Kustannus Pohjoinen. 147-152.
- Laukkanen, Markku & Saarela, Ahti & Aitamurto, Veikko. 1981. *Kenen Ounasjoki*. Porvoo: WSOY.
- Le Goff, J. & Nora, P. 1978. *Att skriva historia*. Stockholm: Bokförlaget Pan/ Nordstedts.
- Lehtinen, Erno & Kuusinen, Jorma & Vauras, Marja. 2007. *Kasvatuspsykologia*. 2.painos. Helsinki: WSOY.
- Lehtola, Veli-Pekka. 1997. *Rajamaan identiteetti*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtola, Veli-Pekka. 1999. Aito lappalainen ei syö haarukalla ja veitsellä. Stereotypiat ja saamelainen kulttuuritutkimus. Teoksessa: Tuominen, Marja & Tuulensuu, Seija & Lehtola, Veli-Pekka & Autti, Mervi. (toim.). *Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Outamailta tunturiin. Osa 1. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Katsauksia ja puheenvuoroja* 16. 15-32
- Leikola, Anto. 2008. Luonnonsuojelun tulo Suomeen. Teoksessa: Telkänranta, Helena (toim.). *Laulujoutsenen perintö. Suomalaisen ympäristöliikkeen taival. Suomen Luonnonsuojeluliitto*. Porvoo: WS OY Bookwell. 34-41.
- Leinonen, Matti & Ruuhijärvi, Rauno. 1983. *Ympäristönsuojelu 1*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Leken, Thomas. 2010. The Nation – State. Teoksessa: Uekotter, Frank (editor). *The Turning Points of Environmental History*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press. 56-128.
- Leppäaho, Marita. 2011. Eri ikäryhmien luontosuhteen erot ja biologian opetus. Pro gradu-tutkielma. Bio- ja ympäristötieteiden laitos. *Biologia*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Leskelä, Elli. 1989. *Reino Rinne 1913-1953. Nuoruus ja vaellusvuodet*. Kuusamo: Koillissanomat Oy.
- Linkola, Pentti. 1989. *Johdatus 1990-luvun ajatteluun*. Juva: WSOY.
- Lohr, Virginia I. & Pearson-Mims, Caroline H. 2005. Children's active and Passive Interactions With Plants Influence Their Attitudes and Actions toward Trees and Gardening as Adults. *Horttechnology*. July-September, 15(3). 472-476.
- Lukin, Karina. 2012. Eksyvä löytää: Maiseman tulkintoja nenetsien kokemukseronnassa. Teoksessa: Kallinen, Timo & Nygren, Anja & Tammisto, Tuomas (toim.). *Ympäristö ja kulttuuri. Sosiaalitieteiden laitos*. Helsinki: Helsingin yliopisto. 157-176.

Lummaa, Karoliina. 2012. Kaunokirjallisuuden ympäristöongelmat. Teoksessa: Lummaa, Karoliina & Rönkä, Mia & Vuorisalo, Timo (toim.). Monitieteinen ympäristötutkimus. Helsinki: Gaudeamus. 155-168.

Lummaa, Karoliina & Rönkä, Mia & Vuorisalo, Timo (toim.). 2012. Monitieteinen ympäristötutkimus. Helsinki: Gaudeamus.

Löyttyjärvi, Marja-Liisa. 2011. Kemijoen vesistö rakentaminen ja Vuotos – oikeuden ajattelu. Väitöskirja. Helsinki: Aalto-yliopiston julkaisuja 7.

Mannonen, Anu (toim). 2010. Luontosuhde. Viisi kertomusta. Kuhmo: Funi.

Marwin, Garry. 2010. Challenging Animals: Project and Process in Hunting. Teoksessa: Pilgrim, Sarah & Pretty, Jules. Nature and Culture. London: Earthscan. 145-155.

Massa, Ilmo. 1982. Ihminen ja Lapin luonto. Helsinki: Suomen antropologinen seura.

Massa, Ilmo. 1994. Pohjoinen luonnonvalloitus. Suunnistus ympäristöhistoriaan Lapissa ja Suomessa. Tampere: Gaudeamus.

Massa, Ilmo. 2006. Arkielämän ympäristöpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus.

Matthews, M. H. 1992. Making Sense of Place. Children's understanding of large-scale environments. Harvester Wheatsheaf: Barnes & Noble Books.

Matthies, Jürgen. 1992. Onko ekologisen täysi-ikäisyyden vaatimus toteutettavissa aikuisten oppimisessa? Teoksessa: Kajanto, Anneli (toim.). Ympäristökasvatus. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy. 132-147.

Matthies, Jürgen. 2004. *Umweltpädagogik in der Postmoderne. Eine philosophische Studie über die Krise des Subjekts im umweltpädagogischen Diskurs.* Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Mayer, F. Stephan & Frantz, Cynthia. M. 2004. The connectedness to nature scale: A measure of individuals feeling in community with nature. *Journal of Environmental Psychology* 24. 503-515

Mukka, Timo K. 1967. Kulttuuripoliittinen murhenäytelmä Lapissa. *Lapin Sanomat* 28.5.1967.

Mäkelä, Klaus (toim.). 1992. Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.

Mäkinen, Eva-Johanna. 2012. Abstraktin taiteen tekijäksi – mikrohistoriallinen elämäkertatutkimus Liisa Rautiaisesta. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Mäkinen, Aune. 1970. Kylässä Annikin luona. *Kaltio* 3.

Niemelä, Jari & Furman, Eeva & Halkka, Antti & Halla-aro, Eeva-Liisa & Sorvari, Sanna (toim.). 2011. Ihminen ja ympäristö. Helsinki: Gaudeamus.

Niemi, Juhani. 2001. Paavo Rintala. Teoksessa: Nevaluoma, Kari-Otso (toim.). Kotimaisia sotakirjailijoita. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy. 188-192.

- Niemi, Juhani (toim.). 2011. Aho, Juhani: Tulivuori sammuessaan ja muita lastuja. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Nieminen, Matti. 2003. Globaalin ja paikallisen kohtaaminen luonnonsuojelussa. Teoksessa: Suopajarvi, Leena & Valkonen, Jarno (toim.). Pohjoinen luontosuhde. Elämäntapa ja luonnon politisoituminen. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino. 145-182.
- Niiniluoto, Ilkka. 2000. Luonnon arvo ja ihmisen vastuu. Teoksessa: Haapala, Arto & Oksanen, Markku (toim.). Arvot ja luonnon arvottaminen. Helsinki: Gaudeamus kirja Oy. 55-67.
- Nilsson-Tanner, P. Ruotsalainen juhannusmarkkinoilla. 1995. Teoksessa: Annanpalo, Heikki. Rovaniemen kuvauksia Isosta vihasta yliopisto-aikaan. Oulu: Kustannus Pohjoinen. 189-193.
- Nora, Pierre. 1989. Between memory and History: Le Lieux de Memoire. Representations 26. Spring 1989. The Regents of the University of California. 7-24.
- Nordström, Hanna. 2004. Ympäristökasvatuksen toimintamalleja. Teoksessa: Cantell, Hannele(toim.). Ympäristökasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus. 116-142
- Nurmiraanta, Hanna & Leppämäki, Päivi & Horppu, Sari. 2009. Kehityspsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen. Kolmas painos. Helsinki: Kirjapaja.
- Nygren, Anja. 2000. Luontosuhteiden sosiaalinen monimuotoisuus. Teoksessa Haapala, Arto & Oksanen, Markku (toim.). Arvot ja luonnon arvottaminen. Helsinki: Gaudeamus. 179-192.
- Paasilinna, Erno. 1996. Tähänastisen elämäni kirjaimet. Elämäkerrallisia ja kirjallisia muistelmia. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Paldanius, Jari. 1992. Ympäristökasvatus moniarvoisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Kajanto, Anneli (toim.). Ympäristökasvatus. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy. 114-131.
- Palmberg, Irmeli. 2004. Ympäristöpedagogiikka ja kestävä kehitys pohjoismaisissa tutkimus- ja opetusverkostoissa. Teoksessa: Cantell, Hannele (toim.). Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 195-199.
- Palmer, Joy & Neal, Philip. 1994. The Handbook of Environmental Education. London and New York: Routledge.
- Palmer, Joy. 1998. Environmental Education in the 21st Century. Theory, practice, progress and promise. London and New York: Routledge.
- Partanen, Jukka & Lahikainen, Anja Riitta. 2008. Lasten markkinat. Teoksessa: Lahikainen, Anja Riitta & Punamäki, Reija-Leena & Tamminen, Tuula. Kulttuuri lapsen kasvattajana. Helsinki: WSOY. 60-79.
- Paulaharju, Samuli. 1995. Ounasvaaralla sydäntalven aamuna 1913. Teoksessa: Annanpalo, Heikki (toim.). Rovaniemen kuvauksia Isosta vihasta yliopisto-aikaan. Oulu: Kustannus Pohjoinen. 99-101.
- Peltonen, Matti. 1999. Mikrohistoriasta. Tampere: Gaudeamus.
- Peltonen, Ulla-Maija. 2003. Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Pietarinen, Juhani. 1992. Ihmiskeskeinen ja luontokeskeinen ympäristöetiikka. Teoksessa Kajanto, Anneli (toim.). Ympäristökasvatus. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy. 33-45.
- Pietarinen, Juhani. 2000. Ihmislähtöiset luontoarvot ja luonnon omat arvot. Teoksessa: Haapala, Arto & Oksanen, Markku (toim.). Arvot ja luonnon arvottaminen. Helsinki: Gaudeamus. 38-54.
- Pihlaja, Juhani. 2001. Tutkielmaa tekemään. Vammala: Soceda.
- Pilgrim, Sarah & Pretty, Jules. 2010. Nature and Culture. London: Earthscan.
- Poikela, Esa & Poikela, Sari. 2008. Tutkimustarinoita Ounaksen varrelta. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Pokka, Hannele. 1994. Kemijoki - minun jokeni. Helsinki: WSOY.
- Polvinen, Tuomo. 1964. Suomi suurvaltojen politiikassa 1941-44. Toinen painos. Porvoo: WSOY.
- Polvinen, Tuomo. 1964. Suomi suurvaltojen politiikassa 1941-1944. Porvoo: WSOY.
- Potinkara, Nika. 2012. Pohjoisen jalot villit? Alkuperäiskansan maa- ja luontosuhde etnoliittisessä keskustelussa. Teoksessa: Kallinen, Timo & Nygren, Anja & Tammisto, Tuomas: Ympäristö ja kulttuuri. Helsinki: Helsingin yliopisto sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 11. 281-302.
- Puntila, L.A. 1967. Suomen poliittinen historia 1809-1955. Neljäs painos. Helsinki: Otava.
- Purttilo-Nieminen, Sirpa. 2009. Tie yliopistoon. Narratiivinen tutkimus avoimen yliopiston väylän kautta tutkinto-opiskelijoiksi hakeutuneista. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Puusa Anu & Juuti, Pauli (toim.). 2011. Menetelmäviidakon raivaajat – perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: Johtamistaidon opisto.
- Raatikainen, Mikko & Tenovuo, Rauno. 1977. Ympäristömyrkyt. Teoksessa: Haapanen, Antti & Mikola, Peitsa & Tenovuo, Rauno (toim.). Luonto ja luonnonsuojelu. 2. uusittu painos. Helsinki: Otava. 136-153.
- Rikkinen, Hannele. 1983. Kasvatus 14. 296-304
- Rinne, Reino. 1970. Anna minulle atomipommi. Ajatusproteeseja. Helsinki: Alea-kirja.
- Rinne, Reino. 1976. En ole vaiennut. Helsinki: Alea-kirja.
- Roos, J. P. 1988. Elämäntavasta elämäkertaan. Tutkijaliitto. Jyväskylä: Gummerus.
- Ruuhijärvi, Rauno & Häyrinen, Urpo. 1984. Ympäristönsuojelu 2. Luonnonsuojelu ja luonnonvarat. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Saario, Matti. 1980. Lähden jäljet. Kahdeksan kertomusta kotomaasta. Helsinki: Kirjayhtymä.

- Saarinen, Heli. 2011. Valkoisen peuran myyttinen Lappi. Lappi-myytin tie keskiajan kuvastosta suomalaiseen elokuvaan. Lapin yliopisto. Taiteiden tiedekunta. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Salo, Eija & Hautala-Hirvioja, Tuija. 2012. Pohjoisen luonnon ja ihmisen puolestapuhuja. Teoksessa: Hautala-Hirvioja, Tuija & Kuusikko, Riitta & Ylimartimo, Sisko (toim.). Harvoin lempeä tuuli puhaltaa arktisille jängille. Reidar Särestöniemen taidetta Kirsi ja Keio Eerikäisen kokoelmasta. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 25-33.
- Salonen, Kirsi. 2010. Mielen luonto. Eko- ja ympäristöpsykologian näkökulma. Helsinki: Green spot.
- Saraste, Erkki. 2002. Lapsena ja koulupoikana Rovaniemen kauppalassa. Rovaniemi: MC-pilot Oy Kustannus.
- Sava, Inkeri & Vesanen-Laukkanen, Virpi (toim.). 2004. Taiteeksi tarinoitu elämä. Juva: WS Bookwell Oy.
- Sava, Inkeri & Katainen, Arja. 2004. Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana. Teoksessa Sava, I. & Vesanen-Laukkanen, V. (toim.): Taiteeksi tarinoitu elämä. Juva: WS Bookwell Oy. 22-37.
- Schriewer, Klaus. 2001. Gegenläufige Naturkonzepte. Über die Naturbegriffe in Jagd und Naturschutz. Teoksessa: Brednick, Rolf Wilhelm & Schneider, Annette & Werner, Ute (Hrsg). Natur – Kultur. Münster: Waxmann. 333-346.
- Schultz, P. Wesley. 2000. Empathizing With Nature: The Effects of Perspective Taking on Concern for Environmental Issues. *Journal of social issues*. 56 (3). 391-406.
- Seiskari, Pertti. 1969. Meidän ympäristömme. Helsinki: Weilin + Göös.
- Sepänmaa, Yrjö. 1986. The beauty of environment. A general model for environmental aesthetics. *Suomalaisen Tiedeakatemia toimituksia*. Sarja B. Nide 234. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Sepänmaa, Yrjö. 1987. Kirjailijan muotokuva. Teoksessa: Enwald, Liisa (toim.). *Suomalaisia kirjailijakuvia*. Helsinki: Kirjayhtymä. 9-17.
- Sepänmaa, Yrjö. 2007. Teoreettisesta soveltavaan ympäristöestetiikkaan. *Virkaanastujaisluento*. Alue ja ympäristö 36:1. 51-55.
- Sepänmaa, Yrjö. 2012. Kulttuuriperintö eli inhimillinen jalanjälki esteettiseltä kannalta tarkasteltuna. Teoksessa: Lummaa, Karoliina & Rönkä, Mia & Vuorisalo, Timo: *Monitieteinen ympäristötutkimus*. Helsinki: Gaudeamus. 141-145
- Sihvo, Aarne (toim). 1957. Kalterijääkärien 40-vuotisjuhlajulkaisu. Helsinki: SKS.
- Sillanpää, Pertti. 2006. Aatos, eetos ja paatos. Reino Rinteen pohjoinen puheenvuoro ympäristökeskusteluun. Inari: Kustannus-Puntsi.
- Sillanpää, Pertti. 2010. Reino Rinteen pohjoinen utopia. Teoksessa: Carlsson, Sinikka & Huhtala, Liisi & Karkulehto, Sanna & Leppihalme, Ilmari & Märsynaho, Jaana (toim.). *Pohjois-Suomen kirjallisuushistoria*. Helsinki: SKS. 116 -118.

- Simola, Heikki. 2004. Taiteilijoiden luonto ja kansallisaate. Teoksessa: Telkänranta, Helena. Laulujoutsenen perintö. Suomalaisen ympäristöliikkeen taival. Suomen luonnonsuojeluliitto. Porvoo: WS Bookwell Oy. 22-23.
- Sivonen, Pauli (toim.). 2011. Metsästäjät. Serlachius-museoiden julkaisuja 3. Helsinki: Otava.
- Sjöblom, Pia. 2012. Naturen och jag. En studie av gymnasiestuderandes förhållande till naturen ur ett miljöpedagogiskt perspektiv. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Skolimowski, Henryk. 1984. Ekofilosofia. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Skoog, Perarvid. 1976. Ekologia. Luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A, n:o 1. Kolmas painos. Helsinki: Suomen luonnonsuojeluliitto.
- Suomela, Liisa & Tani, Sirpa. 2004. Ympäristön kolme ulottuvuutta. Teoksessa: Cantell, Hannele: Ympäristökasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus. 45-55.
- Suopajarvi, Leena. 2001. Vuotos- ja Ounasjokikamppailujen kentät ja merkitykset Lapissa. Väitöskirja. Rovaniemi: Acta Universitatis Lapponiensis.
- Suopajarvi, Leena. 2003. Ympäristötietoisuuskäsitteen kritiikki pohjoisten esimerkkien valossa. Teoksessa: Suopajarvi, Leena & Valkonen, Jarno (toim.). Pohjoinen luontosuhde. Elämäntapa ja luonnon politisoituminen. Rovaniemi: Lapin Yliopistopaino. 9-22.
- Suoranta, Juha. 1995. Tekstit, murrokset ja muutos – kolme näkökulmaa laadullisen tutkimuksen metodologiaan. Acta Universitatis Lapponiensis 10. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Suoranta, Juha & Eskola, Jari. 1992. Kvalitatiivisten aineistojen analyysitapoja luokittelemassa – eli noin kahdeksan tapaa aineiston erittelyyn. Kasvatus 3. 276-280.
- Syrjälä, Leena & Numminen, Merja. 1988. Tapaustutkimus kasvatustieteessä. Oulu: Oulun yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan tutkimuksia.
- Syrjälä, Leena. 2007. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Juva: PS-kustannus.
- Telkänranta, Helena (toim.). 2008. Laulujoutsenen perintö. Suomalaisen ympäristöliikkeen taival. Suomen luonnonsuojeluliitto. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Tennilä, Esko-Juhani. 1983. Tätä koskea ei kahlita. Vaalipäiväkirja. Helsinki: Lehtikanava.
- Terlinden, Yvonne. 2007. Människa – moral – miljö. En undersökning av livsåskådningar i finländskt miljötänkande. Åbo: Åbo Akademi.
- Tervo, Hilja. 2000. Muistelus 12.6.2000.
- Thomas, Glyn. 2005. Traditional adventure activities in outdoor environmental education. Australian Journal of Outdoor Education. 9(1). 31-39.
- Thoreau, Henry David. 2010. Walden. Elämää metsässä. (Alkuperäisteos Walden, or Life in the Woods. 1852). Suom. Antti Immonen. Helsinki: Kirjapaja.

Thoreau, Henry David. 2008. Kävelemisen taito. (Alkuperäisteos Walking. 1862.) Suom. Markku Envall. Helsinki: Basam Books OY.

Tuominen, Marja & Tuulentie, Seija & Lehtola, Veli – Pekka & Autti, Mervi (toim.). 1999a. Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Outamailta tunturiin. Osa 1 Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja 16. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Tuominen, Marja & Tuulentie, Seija & Lehtola, Veli-Pekka & Autti, Mervi (toim.) 1999b. Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Osa 2. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja 17. Jyväskylä: Kustannus-Puntsi.

Tuomivaara, Salla. 2010. Eläimet luonnon ja yhteiskunnan rajoilla. Teoksessa: Valkonen, Jarno (toim.). Ympäristösosiologia. Helsinki: WSOYpro Oy. 115-141.

Uekoetter, Frank. 2010. The Knowledge Society. Teoksessa: Uekoetter, Frank (editor): The Turning points of Environmental History. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press. 132 – 146.

Uotila-Laine, Anne. 2002. Aarne Erkki Järvinen. Teoksessa: Nevaluoma, Kari-Otso (toim.). Kotimaisia eräkirjailijoita 1. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.40-47.

Uusitalo, Liisa. 1992. Asenteiden ja käyttäytymisen ristiriita – haaste ympäristökasvatukselle. Teoksessa Kajanto, A.(Toim.). Ympäristökasvatus. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy. 58-68.

Valkeapää, Leena. 2011. Luonnossa. Vuoropuhelua Nils Aslak Valkeapään tuotannon kanssa. Helsinki: Maahenki.

Valkeapää, Nils-Aslak. 1969. Oletko kuullut. Teoksessa: Rahikainen, Hannu. Lapin lukukirja. Helsinki: Kirjayhtymä. 134.

Valkonen, Jarno. 2003. Lapin luontopolitiikka. Tampere: Juvenes Print.

Valkonen, Jarno. 2007. Eletyistä luonnoista funktionaalisiin ympäristöihin. Teoksessa: Karjalainen Timo P & Luoma, Pentti & Reinikainen, Kalle (toim.). Ympäristösosiologian virrat ja verkostot. Oulun yliopisto. Thule Instituutti. Oulu: Yliopistopaino. 245-264.

Valkonen, Jarno (toim.).2010. Ympäristösosiologia. Helsinki: WSOYproOy.

Valli, Katja. 2012. Psykologia. Teoksessa: Lummaa, Karoliina & Rönkä, Mia & Vuorisalo, Timo (toim.). Monitieteinen ympäristötutkimus. Helsinki: Gaudeamus. 49-57.

Valtiala, Nalle. 1969. Varokaa ihmistä. Porvoo: WSOY.

Varis, Markku. 2003. Ikävä erätön ilta. Suomalainen eräkirjallisuus. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden Seura.

Vilka, Leena.1998. Oikeutta luonnolle. Ympäristöfilosofia, eläin ja yhteiskunta. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Vilko, Anni. 1997. Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Helsinki: SKS.

Willamo, Harri. 2004. Stadin poika ja Lapin keisari. Willamon suvun tarina. Helsinki: Pilot-kustannus Oy.

Willamo, Risto. 2004. Ihminen suhteessa luontoon. Teoksessa: Cantell, Hannele (toim.): Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustantannus. 36-42.

Viskari, Sinikka. 2009. tieteellisen kirjoittamisen perusteet. Opas kirjoittamiseen ja seminaarityöskentelyyn. 5. uudistettu painos. Tampere: Tampereen yliopisto.

Wolff, Lili-Ann. 2004. Ympäristökasvatus ja kestävä kehitys: 1960-luvulta nykypäivään. Teoksessa: Cantell, Hannele (toim.). Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 18-29.

Väyrynen, Kari. 2006. Ympäristöfilosofian historia määrittymyististä Marxiin. Tampere: niin & näin – kirjat.

Väyrynen, Kari. 2009. Elämyskauppa, luonto ja sivistys. Teoksessa: Tökkäri, Virpi (toim.). Valta, luonto ja ihminen. Symposiumitekstejä. Lapin yliopiston menetelmätieteiden laitoksen raportteja, esseitä ja työpapereita 13/filosofia. Rovaniemi: Lapin yliopisto. 75-90.

Wahlström, Riitta. 2008. Miten luonto kuntouttaa. Jyväskylä: Kustannus Oy Michael Kirjat.

Ylimartimo, Sisko. 2000. Kuutamouintia suviyössä. Lapillinen nro 9. Rovaniemi: Lapin kirjallisuusseura. 11.

Liite 1.
Hattu-Annikki

Annikki riippukeinussa Törmäsjärvellä
 Kariniemen arkisto (kuva yllä)

Ateljeekuva Annikista 1950-luvun
 alusta
 Annikki Kariniemi-kirjallisuusseuran
 arkisto (kuva alla)

Vuonna 1970 Sisko Ylimartimo kävi
 haastattelemassa Annikkia ja ikuisti
 hänet kesähatussa (kuva yllä)

Sinisen pirtin portailla
 Annikki Kariniemi – kirjallisuusseuran
 arkisto (kuva alla)

Liite 2.

Annikki Kariniemen teosten kansia

